

ДАЙДЖЕСТ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НОВАЦИЙ

Альманах научно-методических материалов

№6 апрель 2018

ДАЙДЖЕСТ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НОВАЦИЙ

Альманах научно-методических материалов

№ 6 апрель 2018

АЛМАТЫ
2018

УДК 821.512.122

ББК 84 Каз - 44

Д 14

Рекомендовано к изданию
Ученым советом факультета довузовского образования

Рецензенты:

доктор филологических наук профессор *Г.К. Ихсангалиева*

доктор педагогических наук профессор *С.Б. Бегалиева*

Под общей редакцией доктора филологических наук профессора *Ж.А. Нуршаиховой*

Д 14 «Дайджест педагогических новаций»: Альманах / сост. Ж. Нуршаихова. — Алматы, 2018. — №6 апрель 2018. — 162 с.

ISBN 978-601-04-3113-3

В шестом номере альманаха «Дайджест педагогических новаций» собраны научно-методические материалы ученых, работающих в области РКИ и КазКИ, а также лучшие поэтические и прозаические работы студентов и школьников, принявших участие в творческом конкурсе «Мир и человек» на получение ежегодной стипендии имени Народного писателя Азильхана Нуршаихова в декабре 2017 года.

Кроме названных материалов альманах содержит следующие разделы: Культура слова. Поэтическая страничка. Страничка юмора. Раздел об авторах.

Тексты публикуются без изменения в авторской редакции.

УДК 821.512.122

ББК 84 Каз - 44

ISBN 978-601-04-3113-3

© Нуршаихова Ж.А., 2018

© Коллектив авторов, 2018

***ДАЙДЖЕСТ
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
НОВАЦИЙ***

Альманах

Алматы, 2018

СОДЕРЖАНИЕ

Ж.А. Нуршаихова Что такое «Дайджест педагогических новаций»?	7
РАЗДЕЛ 1 » НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ	
» Часть 1 Материалы Республиканского Круглого стола «Қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту: коммуникативтік-прагматикалық аспект», 22 ақпан 2018	
Дүйсенбаева Р.И., Нұртілеуова С.Р. Қазақ тілін шет тілі ретінде оқытуда қолданылатын инновациялық технологиялардың маңыздылығы	9
Мұсаева Г.Ә., Дюсетаева Р.К. Қазақ тілін оқытуда интенциялық қатарды қолдану тиімділігі.....	11
Машинбаева Г.Ә. Тіл оқытуда мәтін арқылы ойды жинақы жеткізуге үйрету...15	
Нуржанова Ж.С. Орыс тілін шет тілі ретінде оқытуда лексико-грамматикалық ойындарын қолдану.....	18
Омаркулова Л.К. Студенттердің өзіндік жұмысын орындаудағы ақпараттық құралдардың рөлі	23
Өмірбекова Ж.Қ. Қарым-қатынастағы сөйлеудің типтері.....	26
Болатқызы А.Қ. Үштілділік – заман талабы.....	30
» Часть 2 Материалы Международной научно-методической виртуальной конференции «Полиязычное образование: опыт прошлого – взгляд в будущее», 26 апреля 2018	
Ихсангалиева Г.К. Инновационная среда языкового обучения.....	33
Нуршаихова Ж.А., Азнабакиева М.А. Использование идей «теории действий» в прикладных целях лингвистики.....	36
Айтпаева А.С., Ахмедова А.К. Работа с грамматическими таблицами на разных этапах РКИ.....	43
Койлыбаева С.С. К вопросу о когнитивной парадигме в системе парадигм современной лингвистики.....	47
Раимбекова А.А. Лингвосоциокультурный метод формирования полиязыковой личности в РКИ.....	50
Торохтий Л.С., Мацко И.В. Формирование межкультурной компетенции как фактор обучения РКИ.....	53
Якубаева К.С. Социально-психологическая адаптация иностранных студентов.....	58

Божко Н.М. Особенности национально-культурной специфики и психологические характеристики монгольского студенчества	61
Димитрова-Бурлаенко С.Д. Пути и средства формирования креативной компетентности в процессе преподавания математики в иностранной аудитории.....	65
Кисиль Л.Н. Методы обучения диалогической профессиональной речи студентов-иностранцев транспортных специальностей.....	71
Моргунова Н.С. Проблема адаптации иностранных студентов к иноязычной профессионально-культурной среде вуза.....	76
Приходько А.М. Образовательный потенциал технологии «скрайбинг» в системе обучения иностранных студентов в техническом вузе.....	82
Семененко И.Е. Организация учебной деятельности иностранных студентов в процессе их профессиональной подготовки.....	87
Цимбал Т.Н. Возможности использования социальных сетей в процессе обучения.....	91

Ignatova E.R., Sadenova A.E., Tolmacheva D.S. Method Of Teaching Listening As A Type Of Speech Activity.....	95
Kazmagambetova A.S., Aznabakiyeva M.A., Shaykhynova M.Zh. An Algorithm Mastering Of Language Is In A Foreign Audience	99

РАЗДЕЛ 2 ☉ ЛУЧШИЕ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ И ШКОЛЬНИКОВ

Нуршаихова Ж.А., Мусаева Г.А. Несколько слов о литературном конкурсе на стипендию имени Народного писателя РК Азильхана Нуршаихова.....	103
Нұрғазы Шалқар Әзілхан ағаға.....	105

2018 жылы 1 қазан - 1 желтоқсан аралығында Қазақстанның Халық жазушысы Әзілхан Нұршайықовтың стипендиясы үшін жарияланған «Адам және әлем» әдеби шығармашылық байқауында үздік деп танылған шығармалар

☉ КОНКУРСНЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НА КАЗАХСКОМ ЯЗЫКЕ

Проза:

1 место Ақбота Кенжеқожаева.....	106
2 место Света Әлхан.....	108
3 место Елдос Тоқтарбай.....	110

Поэзия:

1 место Ділда Уәлибекова.....	113
2 место Махаббат Жарбосина.....	115
3 место Данагүл Мәденқызы.....	116

«Жас қаламгер» номинациясының жеңімпаздары:

Гулсара Әділова.....	117
Аружан Рақымғалиева.....	120
Самат Раимбеков.....	120

«Жас ақын» номинациясының жеңімпаздары:

Дәулет Жәлелов	123
Аманкелді Ақжігіт	125
Сәдуақас Ерасыл.....	126
Қарлығаш Хавай.....	127
Әбдіразақ Тұрсынбек	128
Қасиет Қапиетов	129
Аягөз Мақатова.....	131
Серік Салтанат.....	132
Алтынбек Мерсадықов	134
Ерназ Дуриханов	136
Динара Мухтарова	138
Еламан Төлеутай	139
Бекарыс Назар	141
Айгерім Бірімжанова	143
Ермахан Даулетәлі	145

☉ КОНКУРСНЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Проза:

Амир Темирсеит.....147

РАЗДЕЛ 3 ☉ КУЛЬТУРА СЛОВА

Алтынбекова О.Б. «Чуду-юду я и так победу!», «Отксерьте мне документ!»..148

РАЗДЕЛ 4 ☉ ПОЭТИЧЕСКАЯ СТРАНИЧКА

Нуршаихова Ж.А. «Современные стихи, которые вынимают из тебя душу...».....150

Аля Кудряшева.....151

Дана Сидерос.....152

Ок Мельникова.....153

Федор Сваровский.....153

Ася Анистратенко.....154

Ксения Желудова.....155

Ах Астахова.....156

Вера Полозкова.....156

Полина Санаева.....160

РАЗДЕЛ 5 ☉ СТРАНИЧКА ЮМОРА).....166

Нуршаихова Ж.А. (из собрания студенческих перлов

РАЗДЕЛ 6 ☉ ОБ АВТОРАХ.....170

ЧТО ТАКОЕ «ДАЙДЖЕСТ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НОВАЦИЙ»?

В 2012 году кафедра языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования Казахского национального университета им. аль-Фараби впервые в Казахстане провела Республиканский фестиваль педагогических идей «Диагностика технологий в преподавании языков». Встречи подобного рода (фестивали, семинары, круглые столы, виртуальные конференции) на факультете стали площадкой для дискуссий по актуальным проблемам обучения казахскому и русскому языкам как иностранным. На обсуждение выносились современные научно-методические технологии в области преподавания языков, участники обменивались передовыми методиками, знакомили и знакомились с новыми разработками. И весь этот материал необходимо было как-то собрать и сделать видимым общественным достоянием для заинтересованных лиц. Возникла необходимость издания ежегодного республиканского научно-методического журнала, в котором были бы представлены педагогические новации казахстанских лингвистов. Этот журнал был назван «Дайджест педагогических новаций» и выпущено уже 5 номеров.

Традицию совместных научных диспутов и издание журнала поддержала республиканская вузовская общественность, которая была представлена учеными из ведущих университетов Казахстана (КазНУ им. аль-Фараби, КазНПУ им. Абая, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, КазГосЖенПУ, КазНМУ им. С.Д. Асфендиярова, КазНПТУ им. К.И. Сатпаева, университет менеджмента, ПГУ имени С. Торайғырова (Павлодар), ТГУ им. М.Х. Дулати).

В последние годы к нам активно присоединились ученые из Украины – Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет (ХНАДУ). С их работами можно ознакомиться в последних номерах нашего журнала.

Радует также, что не остались равнодушными к вопросам преподавания языков и учителя казахстанских школ. Их ежегодное участие в наших конференциях, круглых столах показывает, что есть еще энтузиасты, неравнодушные учителя, которым небезразлично ЧТО и КАК они преподают, и они с удовольствием делятся своими разработками, методиками и технологиями.

Альманах состоит из нескольких разделов. Первый раздел этого номера называется «*Научно-методические материалы*». Он состоит из двух частей.

Первую часть обычно составляют материалы республиканского Круглого стола «Қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту: коммуникативтік-прагматикалық аспект», посвященные вопросам преподавания казахского языка как иностранного (КазКИ). В этом году Круглый стол состоялся 22 февраля 2018 года.

Вторая часть состоит из материалов, присланных на Международную научно-методическую виртуальную конференцию «Полиязычное образование: опыт прошлого – взгляд в будущее», которая состоится 26 апреля 2017.

Статьи, опубликованные в разделе «Научно-методические материалы», посвящены проблемам преподавания языков в национальной и иностранной аудитории. Этот раздел актуален в том плане, что до настоящего времени не существовало периодических изданий, посвященных комплексной дескрипции сущности преподавания второго языка во всем ее многообразии. С этой позиции переключка педагогических идей в преподавании языков становится той областью, которая способна заинтересовать не только преподавателей практического русского и казахского языков, но и ученых, занимающихся изучением когнитивных процессов в сознании инофонов, изучающих неродные языки.

Не вызывает сомнения и тот факт, что инновационные педагогические решения, описываемые авторами альманаха, могут быть применимы при разработке учебных пособий и презентаций по преподаванию языков.

Во втором разделе уже традиционно мы помещаем лучшие поэтические и прозаические работы студентов и школьников, принявших участие в творческом конкурсе «*Мир и человек*» на получение ежегодной стипендии имени Народного писателя РК Азильхана Нуршаихова.

Третий раздел «*Культура слова*» продолжает вести наш постоянный автор, доктор филологических наук профессор О.Б. Алтынбекова.

В этом году поэтическая страничка представлена подборкой стихотворений молодых поэтов нашего времени.

Студенческие языковые курьезы, допускаемые иностранными студентами в речи, получили отражение на *страничке юмора*.

Надеемся, что альманах «*Дайджест педагогических новаций*» станет научно-методической трибуной преподавателя-лингвиста, стимулирующей к новым интересным идеям.

Желаю всем неугасающего творческого вдохновения!
Ж.А. Нуршаихова

РАЗДЕЛ 1
☞ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ

Часть 1. Материалы Республиканского Круглого стола «ҚАЗАҚ ТІЛІН ШЕТ ТІЛІ РЕТІНДЕ ОҚЫТУ: КОММУНИКАТИВТІК-ПРАГМАТИКАЛЫҚ АСПЕКТ», 26 февраля 2018

Дүйсенбаева Р.И.

аға оқытушы

Нүртілеуова С.Р.

аға оқытушы

**ҚАЗАҚ ТІЛІН ШЕТ ТІЛІ РЕТІНДЕ ОҚЫТУДА ҚОЛДАНАЛАТЫН
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**

Резюме

В статье говорится о важности применения инновационных технологий в преподавании казахского языка как иностранного. Одна из них - коммуникационная технология обучения. Коммуникационная образовательная технология помогает свободно выражать свои мысли, используя общий язык взаимодействия мнений. Мнение учится через диалог, обмен мнениями. С использованием коммуникативных технологий обучения следует обратить внимание на то, что это процесс построения речи. Существует языковая система, которая развивает навыки чтения и общения через общение. Использование различных технических средств речи расширяет лексику на уровне преподавания.

Summary

The article talks about the importance of applying innovative technologies in teaching Kazakh as a foreign language. One of them is the communication technology of teaching. Communication educational technology helps to express freely their thoughts, using the common language of interaction of opinions. Opinion is learning through dialogue, exchange of opinions. With the use of communicative learning technology, attention should be paid to the fact that this is a process of constructing speech. There is a language system that develops the skills of reading and speaking through communication. The use of various technical means of speech broadens the vocabulary at the teaching level.

Бүгінгі ұрпақты оқыту мен тәрбиелеуде педагогиканың ең озық, тиімді әдістерін, тәжірибелерін жалғастыра отырып, тың жаңалықтармен іздену, оқу үрдісін жаңашылдықпен толықтырып дамыту - бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі екені анық. Сондықтан қазіргі заманның білім беру жүйесі оқытудың инновациялық нысандары мен әдістерін енгізу арқылы тіл үйретуші оқытушыларының тұлғасы мен құзіреттілігіне де жоғары талаптар қойылып отыр.

Білім берудегі мақсат тек білімді кәсіп иелерін дайындау ғана емес, рухани дүниесі бай және адамгершілігі зор, қоғамдық өмірдің барлық аясында ұлттық құндылықтарды бағалауға және дамытуға қабілетті тұлғаны қалыптастыру керек екенін баса айтқан жөн.

Оқыту мен оқу үрдісінде қолданылып жүрген технологиялар қатарында қазақ тілін шет тілі ретінде оқытуда коммуникативті оқыту технологиясының маңызы зор. Қоғам талабына қазақ тілін шет тілі ретінде оқытуда қойылып жүрген ортақ міндет - тілді коммуникативті бағытта үйрету.

Коммуникативтік оқыту технологиясының мақсаты: қазақ тілінде пікір алысуды пікір алысу арқылы үйрету, тіл үйренушілердің өз ойларын еркін жеткізуі мен өзара тіл табысып, сөйлеуді дамытуы. Коммуникативті оқыту технологиясы - дегеніміз пікір алысуға негізделген әдіс. Коммуникативтік – оқыту процесінің тілдік бағытын білдіреді, ол тіл дамыту жұмыстарының бір түрі.

Тіл - қарым - қатынас құралы. Тіл игеру арқылы адам айналасындағы дүниені таниды, басқалармен қарым - қатынасқа түсе отырып оның ой өрісі кеңейеді. Қазақ тілін шет тілі ретінде үйретудегі негізгі әдістемелік бағыттар - оқу үрдісі оңайдан қиынға қарай бағытталған, тілдік материалдар күнделікті өмір шындығынан алынған және оқу процесінде әбден шыңдалып, өңделген. Коммуникативті оқытуда білім беру- тіл үйренушінің өзін ауызша (түсіну, сөйлеу) және коммуникацияға(оқу және жазбаша) тарту, яғни оқылып жатқан тілде бүкіл курс бойынша қарым-қатынасын қалыптастыру.

Коммуникативтік әдіс қазақ тілін оқытудағы оқу тәрбие үрдісінің барлық мақсат-міндеттерін қамтиды. Басты көңіл бөлінетін нәрсе ол сөйлеу және оқу. Тіл үйренушілер сөйлеу мен оқуды меңгергеннен кейін жазуды үйренеді. Сөйлеу мен оқу арқылы дұрыс нәтижеге жеткен тіл үйренуші өз ортасында қазақша еркін сөйлеп, тілді қатынас құралы ретінде пайдаланады. Коммуникативті технологияны пайдалана отырып сабақ жүргізгенде жұптық, топтық жұмыстардың, ойынның, әннің, жобалау жұмысының маңызы зор.

Қазіргі кезде оқытушыларға қойылып отырған талап - жаңа инновациялық-технологиялық әдістерді қолдана отырып, сапалы терең білім беру, тіл үйренушілердің ойлау, есте сақтау көру қабілеттерін жетілдіру.

Жаңа технологиялар арқылы оқыту қазақ тілін шет тілі ретінде үйренудің сапасы мен маңызын арттырады. Қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту процесінде тілді дұрыс үйрету ауызша сөйлеу, сауатты жазу, мәнерлеп оқыту өте маңызды. Қазіргі кезеңде оқу орындарында қазақ тілін оқыту дұрыс жолға қойылған. Тіл үйренушілердің қазақ тілін біліп ғана қоймай ,оның тарихын, ұлттық мәдениетін білуге көп көңіл бөлінеді. Қазақ тілін шет тілінде оқытудағы білімділік мақсаты - қазақ тілінде сөйлеуді үйрету, байланыста бола алу мен ортақ тіл табысып, қарым-қатынасты нығайтуға ұмтылу болса, тәрбиелік мақсаты - өзге адамдарды тыңдау мәдениетін қалыптастыру негізінде өз пікірін айта алу және қорғауға үйрету.

Сондықтан оқытушы тіл үйренушіні ынталандыру, пәнге деген қызығушылығын арттыру мақсатында сабақты төмендегідей жолдармен өткізе алады.

- Сабақта тақырыпқа байланысты кестелерді, суреттерді кең көлемде қолдану;
- Интерактивті тақтаны қолдану арқылы тақырыпқа қатысты слайд-шоу, бейнетаспаларды көрсету;
- Сабақты ойын түрінде өткізу;
- Сабақта ақпараттық-техникалық құралдарды және инновациялық технологияларды тиімді қолдану білім сапасын әсер етеді.

Пәнге деген қызығушылықты арттыруда ең көп қолданылатын тиімді тәсіл сабақты ойын түрінде өткізу болып табылады. Сабақты ойын түрінде өткізу тіл үйренушілердің грамматиканы, лексиканы тез меңгеруге, сөйлеу және есту қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар ойынды сүйіспеншілікпен оқытушылар да, тіл үйренушілер де ойнайды. Себебі, ойын тіл үйренушілер үшін еліктіргіш сабақ болып табылады. Ойын кезінде жақсы оқитын тіл үйренушілер де, нашар оқитын тіл үйренушілер де тең. Сол себепті ойын кезіндегі теңдік сезімі, тіл үйренушінің тапсырманың қолынан келетінін сезінуі, еркін атмосфера әрбір тіл үйренушіге өз бойындағы ұялшақтық сезімін жеңуге, өз ойын еркін білдіруге, топта бірлесе жұмыс істеуге көмектеседі. Ойындар келесідей маңызды әдістемелік тапсырмалардың орындалуына мүмкіндік туғызады:

1. Тіл үйренушілердің сөйлеу арқылы араласуына психологиялық дайындығын жасауға;

2. Тіл үйренушілердің тіл материалын көп қайталауына табиғи қажеттілікті қамтамасыз етуге жаттықтырады.

Белгілі ғалым М.Ф. Тронин өзінің “Ағылшын тілі сабағында қолданылатын жаттықтырушы ойындар” кітабында ойындарды келесідей категорияларға бөледі: лексикалық ойындар, грамматикалық ойындар, фонетикалық ойындар, орфографиялық ойындар және шығармашылық ойындар.

Сонымен қатар сабақта электронды кітаптарды пайдаланудың да маңызы өте зор. Себебі, ол тіл үйренушінің танымдық көзқарасын қалыптастыруға, ізденісін ұлғайтуға, шығармашылық қабілетін арттыруға, өзіндік жұмыстарды тез орындауға көмектеседі.

Оқу процесінде жаңа технологияларды қолдану аса маңызды. Шыныменен, жаңа технологияларды оқыту үрдісінде қолдану үлкен рөлге ие болып, барлық салаларда қолданылуда. Интернет-технологиялар ақпаратты іздеуге, халықаралық ғылыми жобаларды әзірлеуге, ғылыми зерттеулер жүргізуге үлкен мүмкіндіктер туғызады.

Сондықтан қазақ тілін шет тілі ретінде оқыту сабағында тіл үйренушінің оқу-танымдық көзқарастарын дамыту үшін, ең алдымен қазақ тіліне деген қызығушылығын арттырудың жолдарын іздестіруіміз керек. Сондықтан, тіл үйренушілердің тілге қызығушылығын арттыру - ең бірінші тіл үйретуші ұстаздарға байланысты.

Қорыта айтқанда, қазақ тілін шет тілі ретінде меңгеру өте маңызды. Ол тіл үйренушілердің ой-өрістерін кеңейтеді, халықаралық достыққа, мәдениетке тәрбиелейді. Тіл үйренушінің жеке тұлға ретінде дамуына жағдай жасауға бағыт алып отырған бүгінгі білім беру жүйесінде әлемдік стандарттар талабының негізгі компоненттерінің бірі деп танылылғаны бүгінгі заман тапсырысы екенінде дау жоқ.

Қазақ тілін шет тілінде үйретуші оқытушы оқытудың жаңа технологиясын, инновациялық жан-жақты меңгеріп, соңғы жарық көрген ғылыми әдістемелік әдебиеттердегі тәжірибелі оқытушылардың оқыту әдістерін оқып үйреніп, оларды өз жұмысында орынды қолдана білуі керек.

Мұсаева Г. Ә.

ф.ғ.к. доцент

Дюсетаева Р.К.

аға оқытушы

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ИНТЕНЦИЯЛЫҚ ҚАТАРДЫ ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

Резюме

В статье рассматривается коммуникативно-прагматический аспект. Автор рассуждает о необходимости адекватного использования говорящим связанных с разговорной ситуацией языковых единиц для успешного осуществления процесса коммуникации, а также для регулировки действия коммуникации. По мнению автора, для начала надо определить конечную цель обучения и результаты, к которым необходимо прийти. Направленный на коммуникацию процесс овладения языком развивается по спирали, начиная с формирования алгоритмов и определения языкового материала (лексического), который отбирается с целью осуществления коммуникации и умножается в количестве в процессе обучения.

Ключевые слова: обучение казахскому языку, коммуникация, интенционный ряд, лексический материал.

Summary

The article deals with communicative and pragmatic aspect. The author discusses the necessity of adequate use of language units related to the conversational situation for the successful implementation of

the communication process, as well as for regulating the action of communication. According to the author, for a start it is necessary to define the final purpose of training and results to which it is necessary to come. The process of mastering the language develops in a spiral, starting with the formation of algorithms and the definition of language material (lexical), which is selected for the purpose of communication and multiplied in number in the learning process.

Key words: instruction in the Kazakh language, communication, intentional series, lexical material

Жылдам өзгермелі әлемде коммуниканттардың табыстылығын қамтамасыз ету үшін, қазіргі өмір талабына сай, жаңа сапа – метабілімділік, метақұзыреттілік қажет. Озық экономика білім беру мақсаттарын «білетін адамнан» «шығармашылықпен ойлайтын, әрекет ететін, өзін-өзі дамытатын адамға» ауыстыруды қажет етеді. Бұл мақсатқа жетуде лингвистикалық антропоцентристік: коммуникативтік прагматикалық, когнитивтік парадигмалар зерттеулері қолданылмақ.

«Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) 2014 жылы өткізген Қазақстандағы орта білім беруге жасаған шолуында академиялық пәндер теорияға назар аударатын отырып оқытылады, олардың практикада қосымша қолданылуына жеткілікті көңіл бөлінбейді, осының салдарынан білім алушылар жеткілікті дәрежеде алған білімдерін стандартты емес жағдайларда тиімді қолдануға және пайдалануға қабілетті емес деген қорытынды жасалған» [1, 3-4 б]. Олай болса, жалпы алғанда, біздің мектептің білім алушылары пәндік сапалы, нақты айтсақ, дәйекті білім алады, бірақ оларды өмірлік жағдаяттарда қолдану дағдылары жоқ.

Бұл, әрине, білім беру орындарында оқытылатын бүкіл пәндерге қатысты, алайда қазақ тілін екінші тіл немесе шет тілі ретінде оқыту мәселесіне келсек, қазіргі жағдайда қыруар жұмыс жүргізілуде. Еліміздің егемендік алған жылдарында пайда болған сұраныс – қазақ тілін өзге ұлт өкілдеріне үйрету бойынша оқулықтар жоқтың қасы болды. Әдіскерлер сол кезде жазған оқулықтар мен қазіргі жазылып жатқан оқулықтарды салыстырсаңыз, мазмұн мен құрылымында айтарлықтай дамуды көре аласыз. Схоластикалық оқыту мен жаттап алу әдісі келмеске кетті. Дегенмен, бұл да қазіргі сұранысты қанағаттандыра алар емес. Білім алушы білімді енжар «алушы» болып қалып отыр. Тәжірибеге сүйенсек, тілді үйретуде әлі де болса, тек компаративизм мен құрылымдық лингвистикаға негізделген мазмұнның басымырақ болуында деп ойлаймыз. Ғалымдар ХХ ғасырдың екінші жартысынан бастап сабақтағы оқыту үдерісінің кезеңдерін толықтай сипаттап, анықтап беруге тырысты. Олардың бәрі де шамамен бірдей мақсатты көздеп отырған.

1. білім алу;
2. икемділік пен дағдының қалыптасуы;
3. алған білімді қолдану;
4. шығармашылық әрекет;
5. бекіту;
6. білімді, дағдыны, білікті, тексеру [2].

Немесе

- А) оқу-танымдық әрекетті ұйымдастыру және жүзеге асыру әдістері;
- Ә) оқу-танымдық әрекетке шақыратын және уәждендіретін әдістер;
- Б) оқу-танымдық әрекеттің тиімділігін бақылау мен өзін-өзі тексеру әдістері [3].

Оқытудың мазмұнын оқытудың мақсаты, яғни нәтижесінде біз нені көргіміз келеді деген ұстаныммен құрылғаны дұрыс деп ойлаймыз. Қазіргі қойылып отырған талап бойынша біз білім алушылар сабақта оқыту мақсаттарына жетсе ("біледі", "түсінеді", "қолданады", "талдайды", "бағалайды" және "жинақтайды") деп бағалауға тырысамыз [1]. Ал бұл неден шығып отыр? Бұл оқыту әдістерінің психологі американдық Бенджамин Блумның таксономиясы (1956 жылы) және 2001 жылы Л. Андерсон мен Д. Кратволенің

жаңартылып, жетілдірілген таксономиясы негізінде жасалған. Блумның таксономиясы бойынша білім беру мақсаты үш саланы (когнитивтік (танушылық), аффективтік (эмоционалдық - құндылық), психомоторлық) қамтыса, екінші авторлардың ұсынысы бойынша білім беру мақсаты когнитивтік саланың өзі бойынша білім 4 деңгейді, когнитивтік процесс 6 деңгейді құрайды. Бұл таксономиялар оқушының оқыту үдерісінде меңгеруге тиісті негізгі құзыреттер типі мен оның дескрипторларын анықтап береді.

Оқытудың мақсаты мен түпкі көздеген нәтижемізді белгілеп алған соң, оқыту әдісі коммуникативтік бағытқа құрастырылған оқыту үдерісінің алгоритмін құрастыру қажет. Сөйлеу актісіне себеп болатын сөйлеу жағдаяты тілдік айтылымның уәждемесін туындатады. Белгілі бір жағдаяттың бірнеше уәжідемесі болады да, ішіндегі ең негізгі уәждеме коммуниканттың интенциясын (коммуникативтік ниетін) оятады [4]. Интенция – сөйлеушінің сөйлеу актісіне дейінгі ішкі дайындығының бір кезеңі. Сондықтан сөйлеу интенциясы сөйлеу құралдарының негізгі мазмұнды беретін вербалды түрімен қоса, вербалды емес түрлерін, сөйлеу жылдамдығын, үнін, дауыс ырғағын, ым-ишарат белгілері сияқты паралингвистикалық сөйлеу құралдарын да таңдауды талап етеді. Яғни, интенция сөйлеу әрекеті кезінде өз мазмұнына қыруар ақпаратты жүктейді.

Бұл айтылған мәселелер өзге тілді меңгеруде баса назар аударуды талап ететін болғандықтан, оқыту үдерісін құрастыруда да, міндетті компонент ретінде баса көрсетіліп отырды.

Оқу үдерісінде сөйлеу жағдаятын, әрине, лексикалық тақырыптармен бере аламыз, лексикалық тақырыптың өзі бүкіл курста бірнеше блок түріне топтастырылады. Мысалы: Танысу блогы амандасу, танысу, отбасы, жас мөлшері, кім қайдан, мамандық және іс-әрекет деген лексикалық тақырыптардан тұрады. Бұл блокта тіл меңгеруші өзі және өз отбасы, досы, әріптесі туралы толық мәлімет беруге, осы тақырып төңірегінде мәлімет сұрай білуге, қосымша бағалай білуге, өз ойын айта білуге (менің ойымша, оның жасы жиырмаларда, сенің досың еңбекқор екен, т.с.с.) үйрене алады. Меңгерілетін материал блокқа, лексикалық тақырыптарға бөлінген соң, әр лексикалық тақырыптың өз ішінде бірнеше интенциясы сараланып жазылады. Мысалы «Амандасу» тақырыбы бойынша: Жасы үлкен адаммен қалай амандасамыз? Достармен қалай амандасамыз? Жасы кішімен қалай амандасамыз? Сондай-ақ әр жағдаятқа байланысты қалай ризашылық білдіреміз деген сияқты интенциялар қатары беріледі. Ал грамматикалық материал осы айтылған интенцияларды жүзеге асыруға қажеттісі ғана іріктеліп, жүйелі түрде тіл меңгерушіге ұсынылып отырады.

Оқу үдерісінің алгоритмінің (үш тақырып) көрінісі төмендегідей болмақ [толық нұсқасы: 5;6].

БЛОК	САБАҚ ЖӘНЕ ТАҚЫРЫП	ИНТЕНЦИЯ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫ	ГРАММАТИКА	ЕЛТАНУ (өз бетімен оқу)
ТАНЫСУ	1-САБАҚ АМАНДАСУ ТАНЫСУ	<ul style="list-style-type: none"> • Амандасу. • Қоштасу. • Аты-жөні туралы айту / сұрау. • Ризашылық білдіру. • Ризашылыққа жауап қайтара білу. 	<ul style="list-style-type: none"> • Алфавит. Дыбыстар және оның жүйеленуі. • Тәуелдік форма I,II жақ – тек диалог ішінде. • Зат есім жалпы/жалқы есімдер. 	
	2-САБАҚ БҰЛ КІМ/НЕ?	<ul style="list-style-type: none"> • Зат немесе нәрсе туралы мәлімет сұрау /айту. (Бұл кім/не?). 	<ul style="list-style-type: none"> • Зат есімнің көптік жалғауы. • Сұраулық шылау: 	

		<ul style="list-style-type: none"> • Зат немесе нәрсенің сын-сипатын, сапасын айту / сұрау. (Кім/не қандай?) • Алғыс айту. • Алғысқа жауап беру. • Кешірім сұрау, оған жауап беру 	<p>ма/ме/ба/бе/па/пе.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сын есім: сапалық/қатыстық. • Күшейтпелі шырай: өте. • Жіктеу, сілтеу, сұрау, өздік есімдіктері. 	
	3-САБАҚ ОТБАСЫМЕН ТАНЫСУ	<ul style="list-style-type: none"> • Меншік иесін, нәрсенің, заттың кімге / неге тәуелді екенін сұрап білу / айту. • Бірін-бірі таныстыру. • Отбасы мүшелері. • Отбасы туралы мәлімет айту / сұрау. (Үлкен / кішкентай, Кім қандай адам?). 	<ul style="list-style-type: none"> • Тәуелдік жалғау: оңаша, ортақ тәуелдеу. • Ілік септік формасы. • Меншік формасы: -нікі/-дікі/-тікі. 	Алматы қаласы. Суреттермен берілген.

Осындай жүйелі алгоритммен құрылған оқыту үдерісі қойылған мақсатқа орай, курс соңында бүкіл лексикалық тақырыптар, коммуникативтік жағдаяттар, интенциялар, грамматикалық материал бірігіп, біртұтастықты құрап жоғарыда айтылған когнитивтік, функционалдық, жүйелілік, әлеуметтік құзыреттілікке жеткізе алады.

Оқыту үдерісінің әрбір қадамын жазып шығу арқылы біз тек өз мақсатымыз бен міндеттерімізді саралап, шетсіз, шексіз материалдан дәл осы курста нені оқыту керек деген мәселені ғана шешіп алдық. Ал енді қалай оқытамыз? Осы таңдап алынған тілдік материалды қалай ұсынамыз? Оның жауабы, біздің ойымызша, жүйелілік. Ол қандай жүйелілік?

Коммуникативтік мақсатпен таңдап алынған тілдік материал (лексикалық материал) бірінен бірі өрбіп, бірін бірі толықтырып спиралды түрде дамып отыруы тиіс. Мысалы, сіз тілін білмейтін елге келіп, тілді үйренуді бастадыңыз делік, алдымен сіз кіммен қалай амандасу керек екенін үйренесіз, содан кейін ризалық білдіру, жағдаятқа сай қоштасуды, танысуды, қайдан келгенін айтуды, бұл не/кім және ол қандай деген нәрсені, жасыңыз туралы, мамандығыңыз, қайда тұрасыз, жұмыс істейсіз деген сұрақтарға жауап бересіз, өзіңіз мәлімет сұрап үйренесіз. Содан кейін сізге не керек, не үшін керек, ол үшін не істеу керек, қайда бару керек, т.с.с. өзіңіздің коммуникативтік қажеттілігіңізді өтей алатын материалдарды игергіңіз келеді. Осыған орай, қажетті грамматикалық материалды қоса меңгересіз.

Қазақ тілі құрылымы жағынан – агглютинативті тіл. Бұл – жүйелі тіл. Грамматикалық материалды ұсынуда да алғаш зат есімді, содан кейін, көптік жалғауды, интенцияға сай сын есімді, содан кейін тәуелдік жалғауды, келесі кезекте жіктік жалғауды, содан кейін жатыс септікті, одан кейін барыс септігін, т.с.с. алгоритм қажет болады. Мінеки, жүйелілік деген – осы. Осы бағытта ұсынылған тілдік материалда артық нәрсе де, меңгеруге қиын жағдаят та кездеспейді. Оқу үдерісі бір жақты тіл меңгерушінің коммуникациясына ғана қатысты материалмен шектелмеуі тиіс. Тіл – мәдениетті құраушы бөлшек. Бастаушы топтарда елтану, мәдениеттануға байланысты шағын, бейімделген мәтіндерді оқыту, меңгерту де жүзеге асады.

Бүгінгі күні шет тілін үйренудің басты мақсаты сөйлеу әрекетінің төрт түрін ғана меңгеру емес, мәдениетаралық тілдік қарым-қатынас жасай алу, меңгерілген білімді іс-жүзінде жағдаятқа бара бар қолдана алу. Тіл меңгертудегі біздің мақсатымыз –

стереотипті қарапайым, мысалы; айтылған өтінішпен келісу немесе бастарту, берілген кеңеске ризашылық білдіру сияқты қарым-қатынастан вариативті тілдік қарым-қатынасқа, яғни, кез келген жылдам өзгермелі жағдаятта нормаға сай өз ойын толық білдіріп, еркін сөйлеуді жүзеге асыруға үйрету.

Әдебиеттер

1. 2017-2018 оқу жылында қазақстан республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы Әдістемелік нұсқау хат Астана, 2017. – 362 б.
2. Данилов, Есипов, 1998, – С. 127 Дереккөз: http://studbooks.net/1954951/pedagogika/klassifikatsiya_metodov_priemov_obucheniya_inostrannym_yazykam].
3. Ю.К. Бабанский Избранные педагогические труды – М: Педагогика 1989 -560 С.
4. Основы теории речевой деятельности / Под ред. А.А. Леонтьева. – М., 1974. – С. 30.
5. Мұсаева Г.Ә. Қазақ тілі – шет тілі ретінде (Базалық деңгей) 1-кітап Оқу құралы (Өңделіп толықтырылған, 2 басылымы) Алматы «Қазақ университеті», 2017 жыл, – 244 б.
6. Мұсаева Г.Ә. Қазақ тілі – шет тілі ретінде (Жалғастырушы деңгей) 2-кітап Оқу құралы (Өңделіп толықтырылған, 2 басылымы) Алматы «Қазақ университеті», 2017 жыл, – 138 б.

Машинбаева Г.Ә.

ф.ғ.к. доцент

ТІЛ ОҚЫТУДА МӘТІН АРҚЫЛЫ ОЙДЫ ЖИНАҚЫ ЖЕТКІЗУГЕ ҮЙРЕТУ

Түйіндеме

Мақалада қазақ тілін шет тіл ретінде оқытудағы мәтінмен жұмыстың ұтымдылығы туралы айтылады.

Ілмек сөздер: мәтін, мәтіннің лингвистикалық мақсаты, мәтін алды тапсырмалары, мәтіннен кейінгі тапсырмалар, мәтін тақырыбы, мәтін ыңғайы№

Өзге тілді аудиторияда тіл үйретуде оқытушының ең алдыңғы кезектегі міндеті – студенттердің қарапайым мәтіннен бастап күрделі мәтіндерді құрастыра алу мүмкіндіктеріне жол ашып жұмыс істеуі.

Сабақта пайдаланылатын мәтін ғылыми тұрғыда сұрыпталған, өңделген, түсінікті болуы керек. Мәтіннің түсініктілігі дегеніміз ең алдымен ол мәтіннің құрамына енген сөздердің айқын, оқытылып отырған тілдің әдеби нормасына сай таңдалынып алынуы немесе құрастырылуы. Бұл мәтінде қабылдаушының түсінуіне қиындық туғызатын диалект сөздердің, жаргон сөздердің болмауын немесе терминдердің шамадан тыс көп болмауын қадағалау деген сөз. Мұндай мәтіндерді сұрыптауға зерттеушілер әр қырынан келіп, көптеген талаптар қояды: «Мәтін шартты түрде екі қырынан: мазмұндық-әдістемелік және лексика-синтаксистік, стильдік жағынан тексеріліп, бағаланады» [1; 43]. Мәтіннің мазмұндық-әдістемелік сипатына: оның ғылыми мазмұны, қажеттілігі, қайталаусыз, жүйелі баяндалуы, теориялық абстракциялық деңгейі, өткен материалмен сабақтастығы, күрделірек деңгейі, студенттердің білімі мен логикалық ойлау деңгейіне сәйкестілігі, терминологияның бірізді қолданылуы, түрлі ақпараттық және фактілік материалдардың мөлшері т.б. мәселелер жатады. Ал лингвистикалық-стильдік сипатына: студенттердің лингвистикалық әзірлік деңгейінің ескерілуі, сөйлемдердің тым ұзын, шұбалаңқы немесе кілең қысқа студенттік толық та сапалы сөйлеуін дамытпайтын қысқа

сөйлемдердің ғана болмауы, оқылуы мен жазылуы қиын көп буынды сөздердің сирек қолданылуы, абстракт мағыналы және бейтаныс сөздердің қажетті мөлшерде әрі мағынасы мәтін ішінде түсінікті болатындай етіп жұмсалуды, сөздердің бір мәтінде екіұшты мағына беретіндей қолданылмауы жатады. Сабақта қолданылатын мәтін студенттің жас ерекшелігіне психикалық, физиологиялық ерекшелігіне, тіптен кей жағдайда ұлттық ерекшелігіне де бейімделіп алынуы ескерілуі керек. Әдістемелік әдебиеттерде мамандар мәтінді сұрыптағанда студенттердің мамандығы бойынша актив сөздер мен түсіндірме терминдердің ауқымы; лексико-грамматикалық материалдың ерекшелігін қамтамасыз ету; мәтіннің қиындық деңгейін анықтау критерийі; мәтіннің семантикалық моделін құру мүмкіндігі; мәтінде ойлау-танымдық мәннің болуы; контекстік көркемдік пен жанрлық шектеулік; тақырыптық принцип; мәтіннің композициялық-мәндік құрылымы мен стилі сынды факторларды ескеру керектігін басып айтады. [2; 18] Студенттің тіл үйренуіндегі ең басты назар мәтіннің сұрыпталуына баса назар аударсақ мәтінмен жұмыс істеуде қиындық болмайды. Қосымша әдебиеттер мен баспасөз беттерінен алынатын мәтінді белгілі деңгейде қолданғанда сол тіл оқушы топтарға сәйкес қайта бейімдеп сұрыптап қолданған жөн. Мәтінге тән тілдік зерттеулерде кез-келген мәтінге төмендегі талаптар қойылады:

1. Мәтіннің лингвистикалық мақсатқа;
2. мазмұнының танымдық-педагогикалық ұстамға;
3. әдістемелік нысанаға сәйкес болуы керек [3; 111].

Жалпы тіл үйретуде мәтінмен жұмысқа тілдің фонетика, лексика, морфология, синтаксис, пунктуация, фразеология бөлімдері тұтастай қатыстырылады. Сондықтан оқытушының алғашқы сабақтардағы тіл дыбыстарымен, сөз мағыналарымен жұмыс істеуінің нәтижесі кейінгі мәтін мазмұнымен жұмыс істеу, мәтіннің мазмұнын айту, мәтінге ұқсас мәтін құрастыру сынды тапсырмаларда көрінуі әбден мүмкін болғандықтан әрбір сабақта мәтін алды, мәтінмен жұмыс, мәтіннен кейінгі жұмыс түрлері дұрыс, мақсатты ұйымдастырылуы тиіс.

Оқытушының алдындағы мәтінмен жұмыс істеуде тұрған бірінші кезектегі міндет – мәтіннің қандай түрімен жұмыс жүргізетінін білу міндеті. Яғни сабақта жұмыс жасалатын мәтіннің қай стильде жазылғандығын айырып алу бірінші кезектегі мәселе. Мәтіннің түрлері ондағы сөз қолданыстарға, лексикасына қарай ажыратылады. Осыған байланысты мәтіннің ауызекі, ресми, көркем, публицистикалық, ғылыми мәтін сынды түрлерінің әрқайсысын студенттің сол уақытқа дейінгі білім деңгейіне сай ұсынуы мәтін талдауды жемісті ететін басты элементтердің бірі. Кез-келген тіл үйрету сабақтарындағы мәтінмен жұмыс мынадай сатылай тәсілдерге өту арқылы орындалуы тиіс.

1. Қазақ тіліндегі төл дыбыстармен жұмыс.
2. Жаңа сөздермен жұмыс.
3. Сөздік қорларын жетілдіру.
4. Тіл дамыту.
5. Сөйлеуге шығару.

Мәтін алды тапсырмалары мәтінмен жұмыстың алғашқы сатысы болып табылады. Бұл бөлімдегі тапсырмалардың барлығы мәтінді қабылдауға дайындық жаттығуларының легінен тұруы тиіс.

Мысалы: *Сөздердің мағынасын сөздік арқылы түсініңіз.*

майлы бояу	сия
қыр-сыры	сызық

Оқытушының бұл тұстағы құралы сөздік болады. Студенттер сөздіктен қарап сөздің мағынасын білген соң, сурет көрсету арқылы да жаңа сөздің есте сақталып қалуы үшін, жаңа сөзді қатыстырып сөйлем құрастырту да артықтық етпейді.

Сөздердің жасалуына назар аударыңыз.

сезім – сезімтал – сезімтал суретші

кәсіп – кәсіби – кәсіби суретші – деп берілетін жаттығуларды негізгі түбірден тараған түбірлес сөздер беріледі. Мұндай жаттығулар студенттердің грамматикадан оқыған қосымшалар туралы білімдерін қайта жаңғыртып, есте сақтауларына, сондай-ақ оны практика жүзінде қолдануына мүмкіндік алады.

Етістіктердің мағынасын түсініп, басқа сөздермен байланысына көңіл аударыңыз.

бейнелеу – кім нені бейнелеу?

айнытпау – нені неден айнытпау?

көрсету – көрсете білу = көрсете алу

– Ол суреттердегі сызықтардың, жарық пен көлеңкенің үйлесімділігін кәсіби суретшілер сияқты көрсете білген – деген үлгіде құрылған жаттығулар сөздің контекстік мағынасын анықтауда ұтымды болып табылады, кейбір сөздер жеке тұрғандағы мағынасы мен контекстке байланысты мағыналық сәл өзгешелікті саналы түрде ажырату үшін мұндай жаттығулардың орындалуы аса қажет.

Мәтін мазмұнына кіріспе ретінде орындалатын тапсырмалардың тіл үйренушінің мәтінді қабылдауға дайындығында ерекше орын алады. Оқытушы мәтінде айтылатын ойды бірден мәтін ретінде оқып бермей, қысқа сөйлемдер мен көмекші құралдар арқылы (суреттер немесе слайд арқылы берілетін мәліметтер болуы да мүмкін) береді. Ондай кіріспе жұмыстың алғашқысы – әңгіменің тақырыбын анықтау. Мұнда оқытушы тақырыпқа қатысты кіріспе сөз айтып, суреттер көрсетеді. Кіріспе сөз мүмкіндігінше үш-төрт сөйлемнен аспауы тиіс.

Берілген сөздердің антонимін табыңыз.

Ерте, жоғары, білімді, ақылдылық, ойлылық, табандылық, әділдік, мейірбандық. – деп берілетін бұл тапсырма да мәтіндегі сөз мағыналарны толық түсінуге бір сөздің антонимін табу арқылы сөздік қорларын толықтыруға жағдай туғызатын жаттығулардың бірі болып табылады.

Сөйлемдерді оқып, мағынасын түсініңіз.– деген тапсырмалардың артықшылығы студент сөздерді жеке емес сөйлемде басқа сөздермен байланыста көре алады. Мұнда студенттер берілген сөйлемді басқаша екінші сөйлеммен қалай айтуға болады дегендей тапсырмаларды орындайды. Мәтінге дейінгі тапсырмалардың тікелей мәтінге қатысты мынадай түрлерін құрастыруға болады:

- 1. Мәтін тақырыбын түсіндіріңіз.**
- 2. Мәтінді оқып, мазмұнын өз сөзіңізбен айтып беріңіз.**
- 3. Мәтінді оқып, Күләш Бәйсейітованың кім екендігін айтыңыз.**
- 4. Сұрақтарға жауап беріңіз.**
- 5. Сөйлемді толықтырыңыз.**
- 6. Оқығанды суреттермен салыстырыңыз.**
- 7. Мәтінді оқып, мазмұнына сәйкес жоспар құрастырыңыз.**

Жалпы мәтінге дейінгі тапсырмаларды құрастыруда бір ескеретін нәрсе, мұнда мәтіндегі маңызды элемент болып табылатын әрбір сөздер тобына, грамматикалық қосымшаларға т.б. бөліктерге жеке-жеке тапсырмалар берген дұрыс. Мәтіннен кейінгі тапсырмалардың орындалу мақсаты студенттердің мәтін бойынша алған материалды қорытып, қайта өндіріп шығаруға, яғни мазмұндауына мүмкіндік береді:

1. Еліңіздегі сурет өнерінің негізін салушы суретші туралы айтыңыз.

2. Өзіңіз білетін әлемге әйгілі суретшінің өмірі, шығармашылығы және салған суреттерінің тақырыбы туралы айтыңыз.

3. Мәтінде берілген суреттерге қандай ат қояр едіңіз?

Мәтіннен кейін берілген тапсырмалардың келесі тобы шығармашылық ізденіске, еркін әңгімелеуге бағыттталып жасалады.

Әдебиеттер

1. Құсайынов А.Қ., Асыллов Ұ.Ә. Оқулықтанудың өзекті мәселелері. – Алматы. – 2000.
2. Жақсылықова К. Мәтінмен жұмысты ұйымдастыру.//Қазақ тілі мен әдебиеті. N5-1999.
3. Шаханова Р.А. Қазақ тілін оқытуда мәтіндердің жалпы сипаттамасы//Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің хабаршысы. Филология сериясы. N8-2004.

Нұржанова Ж.С.

ф.ғ.к. доцент

ОРЫС ТІЛІН ШЕТ ТІЛІ РЕТІНДЕ ОҚЫТУДА ЛЕКСИКО-ГРАММАТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРЫН ҚОЛДАНУ

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы эффективности использования лексико-грамматических игр на уроках РКИ. Применение таких игр на начальном этапе обучения способствует развитию устного и письменного общения. Игры на уроках иностранного языка рекомендуется использовать для снятия напряжения, монотонности, при отработке языкового материала, при активизации речевой деятельности.

Summary

It is already long time that a linguistic principle as a basic principle of language teaching has given way to the communicative one in theory and practice. The purpose of teaching foreign students in the University is to develop their communicative competence. That is a set of programs of verbal behavior, depending on the person's ability to navigate in an environment of communication. These target principles of teaching Russian as a foreign language highlight the activity-related teaching didactic tools as an important factor for the effectiveness of the educational process. These tools include educational and, in particular, didactic games. They could not better implement a technological approach to the teaching. In the various systems of education game has special place.

Лингвистикалық қағида тілді оқытудағы жетекші қағида ретінде теория мен практикада коммуникативтік ұстанымға әлдеқашан жол берді. Жоғары оқу орнында шетелдік студенттерді оқытудағы мақсат олардың коммуникативтік біліктілігін

қалыптастыру болып табылады, яғни адамның қарым-қатынас жасау жағдайына бейімделу қабілетіне байланысты сөйлеу әрекеті бағдарламасын жинақтап, жүзеге асыру. Орыс тілін шет тілі ретінде оқытудың аталмыш мақсатты қағидалары оқу үдерісі нәтижелілігінің маңызды факторы ретінде іс-әрекеттік дидактикалық құралдарды алдыңғы қатарға шығарып отыр. Мұндай құралдардың қатарына оқыту ойындары, атап айтқанда, дидактикалық ойындар жатады. Олар арқылы оқытудың технологиялық бағдары табысты түрде жүзеге асырылады. Әртүрлі оқыту жүйелерінде ойынға айрықша маңыз беріледі.

Бүгінгі таңда психологтар ойынның жаңа тілге ауысуды «айғақтайтынын» дәлелдеп отыр. Ойын студент үшін әрі қызықты жұмыс түрі, әрі оқытушы үшін тілдік жаттығулардың аналогы болып табылады, соның арқасында сөйлеу әрекетінің әртүрлі дағдылары дамытылады.

Ойынның әмбебаптылық секілді ерекшелігі бар: ойын тәсілдерін қолдануды әрқилы мақсат-міндеттерге икемдеуге болады.

Оқытудың бастапқы кезеңінде ойын технологиялары білім, дағды, білікті меңгерудің ұзақ сипатын қамтамасыз етеді.

Оқу ойыны деп оқу үдерісінде тапсырма ретінде берілетін, оқу міндетінен тұратын ойын түрін айтамыз (проблеманы, проблемалық жағдаятты), оның шешілуі белгілі бір оқу мақсатына жетуді қамтамасыз етеді.

Оқу сабақтарында ойынды қолдана отырып, оқытушы студенттердің қажетті ақпаратты табу, оны түрлендіру, соның негізінде стереотиптік, стереотиптік емес жағдаяттарда жоспар құру дағдысын қалыптастырып, дамытады. Ойын элементтері бөгдетілдік қарым-қатынас жасаудың шартты сипатымен байланысты үлкен қиындықтарды жеңуге мүмкіндік береді. Бұдан басқа ойын жағдаяттары сабақта емін-еркін, өзіндік атмосфера тудырады.

Оқу ойыны мақсатты түрде бағытталған болуы қажет. Сабақ жүргізу формасының өзгешелігі, оның бейшаблондық сипаты үйреніп жатқан тілге деген қызығушылықты арттырып, тіл үйренуді қолдап отыруға ықпал етеді. Дәстүрлі оқу жүйесіне енген оқу ойыны бірнеше мақсаттарды жүзеге асырады: уәждемелік-түрткі, қозғаушы, тәрбиелік, бейімдеу, компенсаторлық.

Ойын көрнекі құрал және жаттығу ретінде қолданылады. Ойынның мақсаттың өзі емес, лексиканы, грамматиканы жетілдіру құралы, дұрыс айту дағдысын қалыптастыру, оқу, жазу және ауызша сөйлеу құралы екендігін есте ұстау қажет.

Орыс тілі бойынша сабақтарда шетелдік студенттерге арналған дидактикалық ойындардың жағымды ерекшеліктерінің бірі ойынға дайындық студенттің өзіндік жұмысын жандандыратындығы болып табылады, оған тек қана жаңа лексиканы игеру бойынша ғана емес, сондай-ақ ауызша сөйлеудің белгілі бір типтерін модельдеу бойынша да, қажетті ақпараттық материалдарды іріктеу бойынша да дидактикалық ойынға өзіндік дайындықты ынталандыратын тапсырмаларды енгізген жөн.

Студенттерді дидактикалық ойын жағдайына тартуда оқуға деген қызығушылық бірден өседі, игерілетін материал олар үшін қолжетімдірек бола түседі, жұмысқа қабілеттілік айтарлықтай ұлғаяды.

Дидактикалық ойындар – педагогикалық үдерістерді ұйымдастырудың әдіс-тәсілдерінің айтарлықтай кеңейтілген тобы. Дидактикалық ойындардың жалпы ойындардан негізгі айырмашылығы оның маңызды белгісінде – алға қойылған айқын оқыту мақсатының болуы және соған сәйкес педагогикалық нәтижесінің болуы, айқын бір түрге негізделіп, белгіленуі және оқу-танымдық бағыттылығымен сипатталады. Дидактикалық ойыны бар сабақтарға тән ерекшелік ойындардың сабақтың құрылымдық элементтердің бірі ретінде түрленген түрде енуі.

Дидактикалық ойындарды (ДО) бірнеше белгілер бойынша топтастыруға болады:

- функционалды-мақсатты міндеті бойынша;
- өткізу уақыты бойынша;
- құрылымды-композициялық құрылуы бойынша.

Функционалды-мақсатты міндеті бойынша ДО-ның диагностикалық, рөлдік, бақылау түрлері болады.

Өткізу уақыты бойынша ДО-ны үлкен (4 сағат және одан көп), орташа (2-3 сағат), аз (1 сағат) және мини-ойындар (1 сағатқа дейін) деп бөлуге болады.

Құрылымдық-композициялық құрылуы бойынша ДО қатаң түрде алдын ала программаланған және бейімделген құрылымдық-композициялық жүйесі болуы мүмкін.

Дидактикалық ойындардың аталған белгілерін ескере отырып, ортақ белгілері бойынша төмендегідей топтастыруға болады:

- көріністік дидактикалық ойындар, ойынның әрбір көрінісі негізінде оқу материалының нақты элементімен байланысты бір педагогикалық міндеттің шешімі жатады;

- тұтас-тақырыптық дидактикалық ойындар, тақырып бойынша бірнеше педагогикалық міндеттердің шешілуімен байланысты;

- кешенді дидактикалық ойындар, онда студенттердің репродуктивтік және продуктивтік әрекеті үйлеседі және білімдік, дамытушылық міндеттер кешені шешіледі.

Дидактикалық ойындар педагогикалық технологиялардың әртүрлі нұсқалары болып саналады.

Педагогикалық технологиялар туралы қазіргі түсініктер жүйелі түрде практикада алдын ала жобаланған, ғылыми-негізделген оқу-тәрбие үдерісін іске асырумен байланыстырылады. Осы тұрғыдан педагогикалық технология дидактиканың, жалпы педагогиканың негізгі тұжырымдамаларын таза практикалық түрде іске асыру болып табылады. Технологиясыз нәтижелі оқыту мүмкін емес екендігі күмән тудырады, себебі оқыту технологиясы оқыту мақсатын, білім мазмұнын, оқытушы мен студенттердің іс-әрекетін үйлестіру мүмкіндіктерін, оқытуды ұйымдастырудың қажетті формаларын, оқыту әдістері мен құралдарын, сондай-ақ оқыту үдерісі тиімділігін анықтау бойынша теориялық және эмпирикалық күштерді біріктіру болып саналады.

Технология сонымен қатар уақытты тиімді пайдалану, орынды тәсілдерді, формаларды, техникаларды, жеке тұлғалық бағдарларды, жаттығуларды орындаудың мақсаттылығын және т.б. ескереді. Практикада педагогикалық технологияны қолдануға дидактикалық ойындарды шет тілін оқытуда қолдану, біздің жағдайымызда – орыс тілін шет тілі ретінде оқыту мысал бола алады.

Дидактикалық ойындарды дайындау және өткізудің негізгі кезеңдері мынадай:

1. Дайындық кезеңі: оқытушының ойынға дайындалуы (ойынның мақсатын, ережесін, регламентін белгілеу), студенттерді дайындау және студенттердің ойынға өзіндік дайындығы, ойынның дидактикалық, әдістемелік және техникалық қамсыздандырылуы, студенттердің ойынға дайындығын анықтау, алдын ала ойын топтарын құру.

2. Ойынға кіріспе: ойынға қатысушыларды тақырыппен таныстыру, оқытушының ақпарат беруі, ойынға нұсқау жүргізуі, ойын сценарийі мен ережесін таныстыру, ойын топтарын құру, рөлдік міндеттерді бөлу, ойынға тапсырмалар беру, дидактикалық, әдістемелік және техникалық материалдармен қамтамасыз ету.

3. Таза ойын кезеңі: топта алынған тапсырманы талқылау, ойын жүргізушінің кеңес беруі, ойынға қатысушылардың ойын рөлдерін орындауы, топта ұжымдық ой-әрекеттерін ұйымдастыру, тапсырманы шешу нұсқаларын талқылау, тапсырма бойынша оңтайлы шешім қабылдау, ойын тобынан баяндамашыны анықтау, көрнекі құралдарды дайындау, сөз сөйлеу, сұрақтарға жауап беру, ойыншылардың топаралық пікірталасқа түсуі.

4. Қорытындылау кезеңі: ойынға қатысушылардың ой қорытуы, ойынды жүргізушінің өз ойын білдіруі, ойын жеңімпазын анықтау, жүргізушілердің ойынды қорытындылауы.

5. Ойыннан кейінгі кезең: дидактикалық ойын тараптарының мазмұндық және әрекеттік талдауы, дидактикалық ойын нәтижелерін талдау және бағалау.

Дидактикалық ойындардың дидактикалық және әдістемелік қамсыздандырылуы, дидактикалық ойын пакеті төмендегілерді қамтиды:

1. Мәтіндік материалдар.
2. Сөйлеу материалдары.
3. Лингвистикалық материалдар.
4. Дидактикалық ойын сценарийі:
 - а) сюжет сипаттау;
 - ә) ойын өткізу ережесінің тізімі;
 - б) регламент;
 - в) ойын әрекеттерін орындау ретіне нұсқаулар;
 - г) қатысушылардың рөлін және сөйлеу әрекеті орын алған әлеуметтік жағдайларды сипаттау.

Мәтіндік материалдарға төмендегілер кіруі қажет:

- а) пікірталасқа енген проблема туралы ақпарат;
- ә) ауызша жарыссөз үлгілері;
- б) теле- және радиосюжеттерді қолдану.

Лингвистикалық түсініктеме:

- а) лексика-грамматикалық мәліметтер мен ережелер;
- ә) мәтіндерді оқу және қайта айтып берудегі қиындықтарды жоятын жаттығулар мен тапсырмалар.

Ойынның тілдік қамсыздандырылуы мыналардан тұрады:

- а) ойынның әртүрлі кезеңдерін қамтитын сөйлеу әрекеттерінің тізімі;

ә) бір-бірімен байланысқан монологиялық сөйленістер желісіне сөйлеу әрекеттерін қосу ережелері;

б) ойынға қатысушыларды ынталандыратын тапсырмалар мен жаттығулар.

Жоғарыда айтылғандар аясында әдетте оқытушылар төмендегі сабақ түрлерін қолданады:

1) рөлдік ойындар (сахналау);

2) оқу үдерісінің ойын тапсырмаларын қолдана отырып, ойын ұйымдастыру (байқау сабағы, саяхат сабағы, презентация сабағы);

3) оқу үдерісінің әдеттегі дәстүрлі сабақтарда ұсынылатын тапсырмаларды қолдана отырып, ойын ұйымдастыру (орфограмманы тап, талдаудың бір түрін жаса және т.б.);

4) ойынды сабақтың белгілі бір кезеңінде қолдану (басы, ортасы, соңы; жаңа материалмен танысу, алған білім-дағдыны бекіту, өтілген материалды қайталау және жүйелеу).

Дидактикалық ойынның негізі инновациялық мазмұн болып табылады. Ол оқу проблемасын шешуде қолданылатын білім-дағдыларды меңгеруде бекітіледі.

Ойын құрал-жабдықтары сабақтың құрал-жабдықтары болып саналады: көрнекі құралдар, оқытудың техникалық құралдары, дидактикалық үлестіру материалдары және т.б.

Сабақта әртүрлі фонетикалық, лексикалық және грамматикалық ойындар жүргізіледі.

Орыс тілін шет тілі ретінде оқытудағы маңызды фактор бастапқы кезеңде әліпбиді үйретіп, оқу дағдысын қалыптастыру болып табылады. Сондықтан бұл кезеңде әртүрлі ойын формаларының маңызы орасан.

Өз жұмыс тәжірибеміз бойынша әліпбиді үйретуде төмендегідей неғұрлым қарапайым ойын түрлерін ұсынамыз:

1. Оқытушы-студент, студент-студент, студент-оқытушы тәртібі бойынша әліпбидегі әріпті атай отырып, доп лақтыру.

2. Бір студент әліпбидің кез келген әріпін айтады, екіншісі оны жалғастырып әкетуі керек.

3. Студент әріпті атайды, екінші студент соңғы тұрған әріпті айтады.

4. Жол әріптерін бас әріптерге, бас әріптерді жол әріптерге айналдыру.

5. Жіберілген әріптерді қосу.

6. Әліпбидегі әріп тәртібін жөндеу.

7. Әліпби жазуындағы қателерді табу.

8. Дауысты әріптерді айтқанда шапалақ ұру.

Лексиканы есте сақтау үшін және жазу дағдысын дамыту үшін суреттер бойынша диктант жүргізуге болады.

Сонымен ойын оқытудың дәстүрлі түріне қарама-қарсы қойылмайды, қазіргі педагогикалық теорияларға қарсы келмейді және біріктірілген оқыту формасының бірі болып табылады, онда орыс тілін шет тілі ретінде оқыту теориясы мен технологиясындағы бар игі нәтижелер, болған және болатын тың жаңалықтардың барлығы біріктірілуі қажет.

Омаркулова Л.К.

М.Х.Дулати атындағы ТарМУ
Тараз

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ОРЫНДАУДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫҢ РӨЛІ

Түйіндеме

Мақалада жоғары оқу орнында студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың түрлі жолдары қарастырылады.

Резюме

В статье рассматриваются различные способы организации самостоятельной работы студентов в высшем учебном заведении.

Summary

The article considers different ways of organization of students independent work in higher educational institution.

Қазақстанда жалпы орта білім беруді жаңғырту стратегиясы мектептегі оқыту процесін түбегейлі жаңартуға бағытталған. Білім беру процесін мектеп студенттердің бойында өзіне және өз елінің игілігіне деген жауапкершілігінің қалыптасуына, олардың дербес, төзімді және әлеуметтік белсенді тұлға қалыптастыруымен байланысты құндылықтарының дамуына бағыттау қажеттігі көзделуде.

Осы мақсаттарға жету білім беру процесін өзгерту ғана емес, сондай-ақ жеке тұлғаның әлеуметтенуіне, кәсіби өзін-өзі анықтауына, негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыруға қажетті және студенттің бойындағы қасиеттерін дамытуға, біліктері мен дағдыларын қалыптастыруға бағытталған педагогикалық әрекетті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін жағдайлар, құралдар, әдістер жиынтығын қолдануды көздейтін тың қызметті ұйымдастырумен тікелей байланысты.

Қазіргі кезде білім берудің, оны дамытудың мәселелерін шешу нақты ғылыми-теориялық және өмірлік бағыттағы реформаны қамтамасыз ететін, тұтас, интегративті дамытуға жобалау және жасақтауды, ерекше оқу тәрбие үрдісін, жоғары тиімділіктегі педагогикалық технологияның пайда болуына талап ететін материалдық өндірістегі басым дамыған мемлекетке айналдыру белгілі мақсатқа бағыт алумен айқындалады. Мұндай міндетті шешу оқытушылардан оқу үрдісіндегі жаңа технологияны меңгеруді, педагогикалық жаңалықтарды тәжірибеде батыл енгізуді талап етеді.

Педагогикалық технологиялар көмегімен күнделікті оқытудағы педагогикалық оқу-тәрбие үрдісін алдын-ала жобалау жолына ауыстыру, оларды ізбе-із сабақта қолдану көзделеді. Оқытушы үшін жазылатын дәстүрлі және жаңа педагогикалық технологияларды қолдану баланың маңызды психикалық қызметтерін, ақыл-ой жұмысының тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу процесін жолға қою керектігі болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына жолдауында «Халықаралық тәжірибелерге сүйене отырып, қазақ тілін оқытудың қазіргі заманғы озық бағдарламалары мен әдістерін әзірлеп, енгізу қажет. Мемлекеттік тілді тиімді меңгерудің ең үздік, инновациялық әдістемелік, тәжірибелік оқу – құралдарын, аудио – бейнематериалдарды әзірлеу керек» [1:3] деген еді. Ендеше бұл қазақ тілін оқытудың сапасын, оның тиімділігін арттыру қажет деген сөз.

Ақпараттық технологияның даму заманында меңгеру, бекіту, дамытуға арналған көрнекі материалдарды оқытушы да, студент те дайындай алады.

Білім берудің осы бағытында оқыту жүйесінің ақпараттық құралдар (компьютер, аудио, бейнеқұралдар), ақпараттық технологиялар және ақпараттық өнімдерімен байланысты іс-шаралар кешенін айтуға болады [2:24].

Тілдік емес ЖОО-ның қазақ топтарында орыс тілін оқыту, орыс топтарында қазақ тілін оқыту курсының жұмыс бағдарламасында СӨЖ-дің түрлі тапсырмаларын, кездестіреміз: реферат, пікір жазу, өлеңді жатқа оқу, презентация жасау, т.б.

СӨЖ тапсырмаларының кейбір түрлерін сан алуан компьютерлік бағдарламалар көмегімен орындалатын бір жобаға біріктіруді жөн деп санадық.

Жобаның бірінші бөлімі шеңберінде «Қаржы», «Жеңіл өнеркәсіп бұйымдарын құрастыру және технологиясы», «Биология», «Мемлекеттік және жергілікті басқару», «Әлеуметтік-мәдени сервис», «Стандарттау, сертификаттау және метрология», «Химия» секілді мамандықтар тобының студенттеріне мамандық терминінің иллюстрациялық сөздігі жасалған.

Оларды жасауда студенттік ортада кең тарағандықтан Microsoft Office Power Point бағдарламасына көп мән берілді. Онда аудио-бейнетоптамаларды презентацияға орналастыру және слайд терезелерін анықтау үшін біз «гиперсілтеме» опциясын белсенді түрде қолдандық. Сөздік қазақ және орыс тілінде құрастырылған. Көрнекі құрал ретінде animashky.ru секілді түрлі интернет- сайттардан алынған көптеген анимациялық суреттер пайдаланылған. Сөздік көрсетілімі «демонстрация» форматында жүзеге асырылады. Осылайша бізде ерекше мультимедиялық сөздік-плакаттар жасалды. Бұл жобаның бөлімі оқытудың бірінші семестрінде жүзеге асырылды.

Екінші семестрде жүзеге асқан жобаның екінші бөлімінде болашақ мамандығы туралы бейнеролик дайындау жоспарланған.

Бейнероликті жасаудың алғашқы қадамдарын студенттер өткен жылы жасады. Студенттер 3-5 минут көлеміндегі «Менің мамандығым – ең қажет мамандық» тақырыбында жарнамалық роликке арналған материалды түсіріп, монтаж жасады. Осылайша «Жол қозғалысын ұйымдастыру», «Аударма ісі», «Дизайн» мамандықтары бойынша роликтер ұсынылды.

Алдағы жұмыстардың қиындықтары мен жетіспеушіліктерін есепке ала отырып біз үдерістің алгоритмін жасадық. Жұмыс сценариді егжей-тегжейлі жазумен басталып, мамандықтың пайда болу тарихы, осы мамандықтың біз ЖОО-дағы ашылу енгізіліп, осы мамандықты дайындаушы кафедралардың оқытушыларынан, осы мамандықтар түлектерін қажет ететін мекемелерден сұхбат алумен аяқталады. Осы жылы «Стандарттау, сертификаттау және метрология» мамандығының студенттері «Стандарттау саласындағы мамандарды дайындау жайында не білесіз?» деген сұрақпен жаяу жүргіншілерден сұхбат алған. «Жеңіл өнеркәсіп бұйымдарын құрастыру және технологиясы» мамандығының студенттері 2,3,4-курс студенттерінен сұхбат алуды өз жұмыстарына қосқан.

Содан кейін студенттер өздеріне қажетті бейне роликті түсіріп, сюжетке түсініктеме береді және фильмге монтаж жасайды. Осы кезде ең қолжетімді және қарапайым техникалық материалдарды пайдаланады: Windows Movie Maker, UV Sound Recorder.

Біздің ЖОО-ның 3 курс студенттерінің оқу жоспарына «Кәсіби қазақ тілі» пәндерінің қосылуымен біздің жобамыз кеңейтілді. Осы пәннің оқыту бағдарламасы көпшілік алдында сөйлеу қабілетін дамытумен байланысты болған соң, 3 курс студенттері жобаға талапкерлерге арнап «Осы мамандықты танда...» тақырыбындағы агитациялық сөзін аудиожазба түрінде енгізді.

Мұнда да жұмыс белгілі схемамен құрастырылды. Бірінші «Көпшілік алдында сөйлеу шеберлігі» тақырыбы бойынша теориялық материалды меңгерді. Келесі қадамда, атақты бизнесмен, саясаткерлердің көпшілік алдындағы сөзі егжей-тегжейлі талданған

бейнероликтер көрсетіледі. Мысалы, АҚШ президенті немесе компьютерлік гений С.Джобс сөздерін тыңдау. Ары қарай студенттер сөйлейтін сөздерінің жоспарын құрады, қажетті материалды жинақтайды, кеңестерді есепке ала отырып сөйлейтін сөздерінің мәтінін жазады. Соңғы кезеңде сөздерін аудиотаспаға жазып, көпшілік талқысына ұсынады.

Қазақ тілін кәсіби салаларда үйретудің маңыздылығы:

- өзінің мамандығы аясында қажетті мәліметтерді игереді;
- өзінің болашақ кәсібі бойынша ойын толық жеткізе алады;
- өзінің қызметіне байланысты терминдердің орысша-қазақша аудармасын,

мағынасын түсінеді;

- мамандығына қатысты мәселелерді талқылай алады;

Білім алушыларға салалық бағытта мемлекеттік тілді үйрету оқытушыға тілді үйретуге басқа бір қырынан келуді, нақты мақсатты және жағдайды жүктейді.

Компьютерлік бағдарлама арқылы СӨЖ тапсырмаларын орындау - қазіргі технологиялар ақпараттық-коммуникациялық мүмкіндіктерін байланыстыратын, ақпараттық кеңістікте бейімделген тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз ету секілді, заманауи оқытудың негізгі мақсатының орындалуына мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы, 2009. – 3 б.
2. Никишина И.В. Инновационные педагогические технологии в организации учебно-воспитательного и методического процессов в школе. – Волгоград: Учитель, 2006. – 91б.

Өмірбекова Ж.Қ.

ф.ғ.к. доцент

ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАҒЫ СӨЙЛЕУДІҢ ТИПТЕРІ

Түйіндеме

Мақалада қарым-қатынастағы сөйлеудің типтері, сонымен қатар коммуникация кезінде білінетін тіл бірліктерінің бейнесі т.б. мәселелер қарастырылады.

Резюме

В данной статье рассматривается картина языковых единиц в сознании, выражающаяся в ходе коммуникации. Приведены доказательства того, что вся человеческая сущность проявляется в языке, а язык в свою очередь реализуется в ходе коммуникации.

Summary

This article deals with the picture of linguistic units in consciousness, expressed in the course of communication. Evidence is provided that the whole human essence is manifested in the language, and the language in turn is realized in the course of communication.

Кез келген тіл, сол сияқты қазақ тілі – «адам қатынасының аса маңызды құралы» бола келіп, адамзаттың бір-бірімен түсінісу, пікір алысу, сөйлесуіне жол ашып қана қоймайды. Сонымен қатар, сыртқы қоғамдық жағдайларға әсер етеді. Халыққа қажетті

элеуметтік, экономикалық істерді аңғаруға мүмкіндік жасайды; бірлесіп еңбек етуге дәнекер болады; қоғамдық-саяси күштердің өз мақсаттары үшін күресуіне қызмет ететін саяси құралы болады. Сөйтіп, жалпы көпшілік қауым мен саяси топтар арасындағы көпір болып табылады.

Ғалым А.Байтұрсынұлы тілдік фактілерді сұрыптай келе, кез-келген лингвистикалық еңбектің бір ғана тіл негіздеріне сүйене жазылмайтындығын есекере отырып, тіл ғылымындағы салыстырмалы, салғастырмалы, зерттеулердің маңызын атап көрсетті. Осы мақсатта еңбекте «Дүниедегі жұрттың тілі» негізінде үшке бөлінеді деп талдау жасалынды: 1) түбіршік тілі 2) жалғамалы тіл 3) қопармалы тіл. Түбіршек тіл түпті қалпынан өзгерілмей жұмсалады, мәселен, қытай, тапон тілдері. Жалғамалы тіл – сөздің аяғында жалғау қосылып өзгерілетін тіл, мәселен, түрік, фин тілдері. Қопармалы тіл – сөз түбірімен қопарылып өзгертін тіл, мәселен, орыс, араб тілі» [1, 143 б.] – дей келе тілші барлық дүние жүзі тілдерінің типологиялық жүктемесі де назардан тыс қалмады. Үшіншіден, ғалым тіл табиғатын зерделей келе, тілдің ойлау жүйесімен байланысына ерекше мән береді. Ол сөйлемнің құрылымдық, мазмұндық сипатын оның қатысымдық қызметімен ұштастыра келе, «ауыздан шыққан сөздің бәрі сөйлем бола бермейді» [1,264б.] деген қорытынды жасады. Зерттеуші айтушы мен тыңдаушы арасындағы қарым-қатынастың ерекшелігіне тоқталып, ой мен сөздің «қиындасуын» маңызды фактор ретінде қарастырды: «...айтушының ойын тыңдаушы арасындағы қарым-қатынастың ерекшелігіне тоқтала отырып, ұғарлық дәрежеде түсінікті болып айтылған сөздер ған сөйлем болады. Сөйлегенде жазғанда кім де болса ойын айтады.

Адамның ойы мен санасы қаншама күрделі болғанымен, тілсіз ой жүзеге аспайды. Сондықтан да тіл – қоғамдық объективті шындықты танудың, оны өмірде пайдаланудың құралы болып табылады [2, 19]. Қазақ тіл біліміне қатысты зерттеулерде "коммуникация", "коммуникатив" деген сөздер 1960 жылдардан бастап кездеседі. Бұл терминдер тілдің қоғамдық-элеуметтік қызметіне қатысты қолданылғанмен, оның мән-мағынасына түсініктеме берілмеген.

Қазіргі таңда тілдік қатынас мәселесінің теориялық тұрғыдан дамуы тілдік коммуникацияның жеке ғылым болып қалыптасуына ықпал етті. «Коммуникация» терминінің қолданысын әмбебаптық сан салалы қырымен түсіндіруге болады. Себебі, «қатынас» көп элементтерден құралған компонент болғандықтан, коммуникация қоғамдық-гуманитарлық, жаратылыстану ғылымдары секілді дербес пәндердің объектісі болып табылады. Қатысым теориясы қоғамдық-гуманитарлық ғылымдардың (психолінгвистика, психология, лингвистика, мәдениеттану, этнография) коммуникативтік аспектілері мен оларға тән ерекшеліктерді қарастырады. Ғалымдар лингвистикалық қатысым теориясы жөнінде: «Объектом лингвистической теории коммуникации выступают различные виды коммуникации. Субъектом выступает человек говорящий» деген пікір айтады [3,13].

Қатысым – адамдардың қарым-қатынас жасауының басты тетігі. Қатысым қызметі – ақпаратты хабарлау мен тасымалдаудың тәсілдерін анықтап, байланыс мүмкіндіктерін кеңінен жүзеге асыру.

Қатысым теориясы сөйлеу актісі теориясымен тікелей байланысты. Тіл – адам ойын білдіретін қарым-қатынас құралы. Қатысым барысындағы тілдің рөлі лингвистикалық коммуникация теориясының объектісі болып табылса, ал субъектісі – сөйлеуші адам, ол сөйлеу арқылы қарым-қатынас орнатады.

Қатысым барысындағы тілдің маңыздылығын Ф.Ш.Оразбаева: «Қарым-қатынас – тілдің өмір сүруінің, тілдік болмыстың басты өлшемі. Қарым-қатынас сөйлеу, сөйлесім арқылы жүзеге асады. Сөйлеудің ең маңызды құралы – тіл, сөйлесімді жүзеге асыратын да – тіл» деп көрсетеді [4, 259].

Қатысым барысындағы тілдік бірліктердің санадағы көрінісіне тоқталсақ. Көптеген тілші ғалымдар тілдің пайда болуы алдымен қоршаған ортаның санада бейнеленуі деген

тұжырымға келеді. Бұл жөнінде ғалым С.Аманжолов: «Тіл – сана-сезімнің, ойдың тәжірибеде көрінетін заттық сәулесі» дегенді айтады [5, 68].

Сананы «жалпы» когнитивті құбылыс деп есептеген жөн, себебі оның басты қызметтерінің бірі – «танымдық». Сана субъектінің қоршаған ортаны тануы мен бейнелеуінен қалыптасады, ал сананың мазмұны – субъектінің танымдық әрекеті (когнициясы) барысында сипатталып, әлемдік білімді жинақтайды. Тілдік бірліктер – автор санасында лексика-семантикалық, грамматикалық, коммуникативтік тұрғыдан кодталған және оқырман түсінігіне де ортақ болып табылатын қатысымдық мазмұнға ие жүйелі тұтастық. Қолданыста мұндай қатысымдық бірліктер арқылы бейнеленген ой тұтастығы мәдениеті ортақ ұлт өкілдеріне түсінікті болады, әрі ұрпақтан ұрпаққа жеткізіледі. Сондықтан автор өзіндік қолтаңбасына қарай жаңа, тың қолданыстар іздейді. Бұл жөнінде С. Аманжолов: «Адам баласының ой-өрісі қанашама кеңейсе, соншама ойын беру жолы көбейіп, әр түрлі құрал іздейді, көркем әдебиет, өнер осындай жолдарының көптігімен өз алдына өнер, өз алды білім саналады» деген пікір айтады [5, 12]. Мысалы: *Түні бойы үстін басқан қараңғылық әрең ауып бара жатқандай. Үһлеп азнаған жел де тына бастады. Аспан ала қаншықтанып, бірлі-жарымды таң жұлдыздары көріне бастады. Түні бойы торыған өліммен осы арада қоштасып, Біржан мен Шәйза ауылға келгенде алтын күн қызарып, көкжиектен кеудесін шығарып келе жатыр еді* («Тулаған толқынды» романынан). Сөйлемдердегі тың бейнелеулер арқылы таңның атуы, күннің шығуы ерекше бөлек сипатқа ие болған. Қолданыстағы үстін басқан қараңғылық, ала қаншықтанып, алтын күн, көкжиектен кеудесін шығарып деген бірліктер табиғат құбылыстарына қатысты қасиеттерді сатылай суреттеп, қатысымдық түрде сипаттайды. Тілдік бірліктерге жаңа қатысымдық мән бере отырып, шынайы болмыстың бейнесін жасаушы – жазушы. Көркем шығармалардағы тілдік бірліктердің авторлық қолданысын Р.Сыздық былайша түсіндіреді: «Көркем шығармада көріктеу құралдарының қай-қайсының да авторлық түрлері басым болып келеді. Бұл – жазушының дүниетанымына, содан кейін алатын ой түйініне тікелей байланысты құбылыс» [6, 31].

Тілдік қатынас барысында тілдік сана мен когнитивтік сана арасында байланыс пайда болады. Тілдік сана тілге дейін қалыптасатын саналық тәжірибенің ерекше деңгейінде кодтар түрінде ұйымдастырылған қарым-қатынас үдерісінде жүзеге асырылатын тілдік ережелер мен нормалар жүйесі болып табылады. Когнитивтік сана тұлғаның жалпы өмірлік түсінігін, тұжырымы мен пайымдауын көрсететін білімдердің жиынтығын құрайды. Тілдік бірліктердің санада қатысымдық құралға айналуына ықпал ететін бірден-бір жағдай – танымдық түсінік. Танымдық түсінік тілдік сана мен когнитивтік сананың бір-бірімен тоғысуынан туындай отырып, тілдік бірліктердің таным деңгейіндегі қатысымдық мәнін айқындайды.

Сананың дамуына байланысты ұғымның мағыналық өрісі ұлғаяды. Бұл процесс сөз мағынасының дамуына әсер етеді. Дегенмен, мағына айтушыға да, тыңдаушыға да бұрыннан белгілі білімдер жиынтығынан құралады. Әрбір жеке адам үшін сөз мағынасы белгілі дәрежеде субъективті десек те, көптеген жағдайларда тілдік бірліктердің бұрыннан қалыптасқан аталымдық мағынасы басты орын алады. Сондықтан, тілдік бірліктер қолданыс барысында грамматикалық ережелерге бағына отырып, қатысым үдерісін туындатады. Осы тұрғыдан келгенде санадағы тілдің кодталу құрылымына қарай негізгі үш көрсеткішті бөліп көрсетуге болады:

1) тілдік бірліктердің коммуникативтік қарым-қатынасқа негізделген мағыналарының тұтастық жүйесі;

2) грамматикалық қағидаларды дұрыс қолдануға негізделген айтылымдардың құрылымдық жүйесі;

3) қатысым барысындағы жағдаяттарға сәйкес хабарламаның ұйымдастырылу аясы. Мысалы: *Қорқылдақ шабдарыма міне бергенде жынды қыз мені тағы бір түйіп қалды* («Боранды түнде» әнімесінен). Біріншіден, сөйлем құрамындағы тілдік бірліктер

қатысымдық қызметіне қарай толық мағыналық тұтастық сипатында көрінеді. Мәселен, сөйлемдегі *жынды қыз* тіркесіндегі сөз тура мағынада қолданылмай, *«ерке қыз»* мағынасын береді. Екіншіден, *қорқылдақ, шабдар, міну, жынды, қыз, мен, тағы, бір, түйін қалу* сияқты тілдік бірліктер өзара грамматикалық ережеге сай байланыса келіп, бір әрекетті екінші әрекетке ұластыра отырып, іске асырылған амалдардың коммуникативтік сипатын тұтас іс-қимылмен білдіреді. Үшіншіден, көркем шығармадағы кейіпкерлердің іс-әрекеті хабарламаның ұйымдастырылу аясына қарай белгілі бір жағдаятты баяндайды.

Тілдік бірліктердің санадағы мұндай қызметтік көрсеткіштері санадағы кодталу деңгейіне тәуелді. Бұл деңгейлер: лексика-семантикалық код, яғни – тілдің семантикалық құрылымын анықтайтын таңба мен мазмұн жиынтығы. Көптеген бөлшектер (сөз, сөз тіркесі, сөйлем) тілде мағыналық байланыста болады. Дүниетанымдық лексикалық бірліктер ғаламдық түсініктер мен олардың компоненттері арасындағы семантикалық қарым-қатынасты сипаттайды. Лексика-семантикалық өрістің ядросын жалпыға маңызды мағына құрайды, ол тілдегі сөйлеуші адамға тән сөздік қорды анықтайды. Грамматикалық код – қатысымдық бірліктерді құрастырудағы грамматикалық ережелер мен құрылымдар. Тұлға қарым-қатынас барысында қалыптасқан грамматикалық ережелерді сөйлесім әрекетінде қолданады. Тілдік бірліктердің өзара сабақтасып, тұтас қатысымдық мәнді беруінде грамматикалық құрылымның маңызы ерекше. Сонымен қатар, коммуникативтік код – сананың қатысымдылық қызметін атқарады. Коммуникативті код мәселесі тіл білімінде жаңадан қолға алына бастады. Ол субъектінің коммуникативтік құзіреттілігі аясында санада іріктелген, жатталған коммуникативтік ережелер, үлгілер, модельдер түрінде жинақталады. Коммуникативтік код қатысым орнату барысында тілдік мағлұматтарды жан-жақты түсінудің негізі болады, болып бөлінеді.

Сөйлеу актісінде екі сана – адресанттың және адресаттың санасы қатар жұмыс істейді [3, 40]. Осы екі санада берілген ақпарат пен қабылданған мазмұнның бір-біріне түсінікті болуы коммуникацияның сәтті болуына оң әсерін тигізеді. Қатысымның жүзеге асуы барысында сананың аталған үш деңгейлік кодталу дәрежесі ерекше сипатқа ие болады. Мысалы: *«Әмина балаларын дөңестеу жерге әкеліп, жолдың қырқа жиегіне шығарып қуыршақтай тізіп қойды»* («Әмина» әңгімесінен). Сөйлемдегі сөздерді сананың бірінші деңгейінде жеке-жеке алып қарастырту лексика-семантикалық кодталу түрін береді. Бұл сөздер баяншыға да, қабылдаушыға да белгілі. Олар – осы уақытқа дейін қолданыста бар сөздер.

Көркем шығармадағы автор мен оқырман қатысымдылығы. Көркем шығарма немесе кез келген мәтін қатысымдық негізде құрылып, оқырманға, қабылдаушыға әр түрлі әсер етеді. Сөйлеу актісінің орын алуы үшін мәтіннің құрылуы шарт болса, мәтінді тудырушы адресант пен мәтінді қабылдаушы адресаттың да болуы қажет. Автор мен оқырман байланыс арнасының екі жағында болғандықтан, қарым-қатынас барысында екеуінің де рөлі ерекше. Әдетте, көркем шығармада автор рөлінің маңызы зор, дегенмен оқырманның да психологиялық күйі мен қабылдау, пайымдау табиғатын жоққа шығаруға болмайды. Мәтінді оқып түсіну арқылы оқырманның әлеуеттік болмысы қалыптасады. Оқырманның мәтінді қабылдауы жөнінде белгілі ғалым Н.Уәли былай дейді: *«...ықпал етуші субъектінің, сырт қарағанда, сөз мәтінін тудырушы, өндіруші ретінде әрекеті белсендірек көрінеді де, мәтін қабылдаушыда белсенділік жоқ сияқты сезіледі. Алайда мәтінді қабылдаушыда да белсенділік болады, бірақ бұл белсенділік – ішкі белсенділік»* [3, 19].

Көркем мәтінде тура қатынас орнамағандықтан, оқырман тікелей адресат ретінде қарастырылмайды. Адресатты анықтауға ықпал ететін жайттар ретінде шығарманың бағытын, стилін, автордың жеке тілдік қолданыс ерекшелігін, көркем мәтіннің қатысымдық мәні мен қызметін айтуға болады.

Кез келген мәтіннің оқырманы болуы тиіс, егер де мәтін оқылмаса, ол мәтін өлі мәтін болып есептеледі. Көркем шығарма оқырманын тапқан кезде ғана өзінің

қатысымдық қызметін жүзеге асырады. Көркем мәтін мазмұнының әсері оқырманның психологиялық ерекшеліктеріне де байланысты. Сондықтан, бір шығарма бірнеше оқырманға әр түрлі мәнде әсер етуі мүмкін. Әрбір оқырман ерекше психикалық сипатқа ие көркем туындыны қабылдаушы.

Сонымен қатар, оқырман оқылым барысында рухани ләззат алып, автормен де, бейнеленген әлеуметтік ортамен де қатысымдық байланысқа түседі. Көркем әдебиеттің, мәтіннің бағалану сипаттамасы оқырманның мағлұматты игеруінен көрінеді. Оқырман қызығушылығы жоғарылаған сайын, оқылымның маңыздылығы мен жағымды әсері де арта түседі.

Автор санасында пайда болған оқиға және кейіпкер болашақ адресатқа жан-жақты әсер етуді көздейді. Оқырман – оқығанын түсініп, бағалайтын, қоғамдық мәдени құбылыстарды бағдарлайтын мәтін мазмұнын қабылдаушы. Оқырманды жеке субъектілік қызығушылығына байланысты және көркем шығарманы оқып, бағалауына қарай мағлұматтық, жарнамалық және сыншыл деп ажыратуға болады. Мағлұматтық оқырман – оқыған шығармасынан алған қандайда бір ақпаратпен сусындау арқылы танымдық түсінігін кеңейтуші. Жарнамалық оқырман – оқыған көркем шығармасынан алған мәліметімен, әсерімен өзге адамдармен ой бөлісіп, көркем туындыны насихаттаушы. Сыншыл оқырман – көркем шығарманы оқып қана қоймай, ол туралы сыни пікір білдіруші, мәтінге қатысты көркемдік, идеялық, стильдік кемшіліктерді немесе жетістіктерді айтып сынаушы.

Кез келген жанрдағы мәтінде автор өзіндік көзқарасы арқылы белгілі бір жайттармен оқырманды хабардар ете отырып, қандайда бір түйін жасап, қатысымдық тұрғыда ықпал етеді. Көркем мәтінде басқа мәтіндерге қарағанда коммуникация үдерісі күрделірек болады. Себебі, көркем мәтінде баяншы және қабылдаушымен қатар автор бейнесі мен оқырман бейнесі қалыптасады.

Автор мен адресат қатысым барысында бір-бірінен ажырағысыз күрделі ұғымдар ретінде қарастырылады. Бұл жөнінде ғалым Қ. Есенова: «Бірі – қандай да бір идеяны туындатып, мәтінге айналдырса, екіншісі – сол идеяны меңгеріп, мәнге айналдырады. Адресантты жасампаз, шебер, шығармашылық қабілеті бар тұлға десек, адресатты сол туындыны түсінетін, тереңінен ұғынатын қабылдаушы деуге болады» дейді [7, 108]. Сондықтан да көркем мәтінді қатысымдық тұрғыда қарастырғанда оқырман көзқарасымен, қабылдауымен ұштастыра талдау қажет. Мысалы: *Түйеге артқан жүктің үстінен айқара жаба салған екі оюлы текемет пен шағын-шағын екі түкті кілемді жұлып тастап, әйелдер кілті аузында тұрған екі сандыққа жабылды. Кілем мен киіз арасында көрінген бірнеше көрпе-жастыққа да көздерін салған жоқ. Сандықтар сыңғырлап ашылады екен, оны да естіген жоқ. Сандықтардың ішіне үңілді («Ұлпан» романынан).* Жазушы қазақ тұрмысының бір бөлшегін көркем мәтін арқылы баяндайды. Оқырман қазақтың тұрмыстық өмірінде орын алатын мұндай оқиғамен етене таныс. Сондықтан да, мәтін беретін ақпарат мәні мен оқырманның мұндай оқиғаны санасында қайта жаңғыртуы және автор ойын қабылдауы өзара сабақтасып жатыр.

Көркем шығармадағы автор мен оқырман арасындағы коммуникацияның жүзеге асуын былайша көрсетуге болады:

- көркем шығарманы тудырушы – автор;
- көркем шығарманың идеясын жеткізуші – баяншы;
- көркем мәтіннің мазмұны – хабар;
- көркем шығарманы қабылдаушы – адресат.

Көркем мәтін оқырманға жол тартқанда оқырман мен автор арасындағы қарым-қатынас әрекетінің сипаты түрліше өрбиді. Ауызша сөйлеу барысында баяншы қатынас жасауға қажет адресат факторын ескереді. Автор көркем шығармадағы бейнелеулермен оқырманның дүниетанымын кеңейтеді, оны тың қарым-қатынасқа жетелейді. Сондықтан, көркем шығарма барысында жазушы оқырманмен өзара қарым-қатынас орнатып,

қатысымдық байланысқа түседі. Осыдан келіп, оқырман мен автор арасында іштей пікірлесу орнайды. Көркем шығарма әсерінен оқырман өзіне-өзі сұрақ қояды, ойланады, айналасын жаңа қырынан таниды. Оқырманмен байланыс, негізінен, автордың суреткерлік бейнелеуі арқылы жүреді, автор тілдік, жағдаяттық қатысыммен өз тілімен түсіндіреді.

Осылайша, автордан оқырманға бағытталған көркем мәтіндегі мағлұмат мазмұны көптеген сүзгіден өтеді. Хабарды түсіну, қабылдау автор мен оқырман арасында рухани қарым-қатынасты қалыптастырып, шығарманың мазмұнын өзара қатысымдық тұрғыда жеткізуге көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы – Алматы: Ана тілі, 1992. – 448 б.
2. Оразбаева Ф. Ш. Тілдік қатынас негіздері.– Алматы: Print-S, 2005. – 248 б.
3. Уәли Н. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері. Ф.ғ.д. авторефераты, Алматы, 2007. – 22 б.
4. Оразбаева Ф.Ш. Тіл әлемі. Мақалалар, зерттеулер. – Алматы: Ан Арыс, 2009. – 368 б.
5. Аманжолов С. Қазақ тілі теориясының негіздері. – Алматы: Научно-издательский центр «Ғылым», 2002. – 368 б.
6. Сыздықова Р. Сөз күдіреті. – Алматы: Санат, 1997. – 224 б.
7. Есенова Қ. Қазіргі қазақ медиа-мәтінінің прагматикасы (қазақ баспасөз материалдары негізінде). – Алматы, 2007. – 450 б.

Асаубаева Қ.Б.

мұғалім

ҮШТІЛДІЛІК – ЗАМАН ТАЛАБЫ

«Қазақстандықтардың жас ұрпағы кем дегенде үш тілді білулері тиіс: қазақ, орыс, ағылшын тілдерін еркін меңгерулері қажет»

Н.Ә.Назарбаев

XXI ғасыр – жаңаша даму кезеңінің бастауы білім мен ғылымның, экономиканың, бизнестің, саясаттың, жалпы бәсекелестіктің қарыштап дамып отырған бүгінгідей жаһандану кезеңінде Елбасы көрегендік танытып, алдымызға үштілді білу қажеттігін қойып отыр. Үштілділік – нақты тұлға, ұжым, халықтың белгілі бір қоғамда қарым-қатынас үдерісінде қажет болған жағдайда үш түрлі тілді алма-кезек қолдану құбылысы.

Қазіргі таңда барлығымызға белгілі тілдерді дамыту – еліміздегі мемлекеттік саясаттың ең маңызды мәселесіне айналып отыр. Үш тілде білім беру орта мектепте оқушылардың пәнге деген қызығушылығымен бірге сабаққа белсене қатысуын арттырып, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыруда көп септігін тигізуде.

Үштілділік жөніндегі сөз Елбасымыздың «Тілдердің үштұғырлығы мәдени жобасын кезеңдеп жүзеге асыруды қолға алуды ұсынамын. Қазақстан бүкіл әлемге халқы үш тілді пайдаланатын мәдениетті ел ретінде танылуға тиіс. Бұлар – қазақ тілі – мемлекеттік тіл, орыс тілі – ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі – жаһандық экономикаға ойдағыдай кіру тілі» деген салиқалы үндеуінен бастау алған болатын. Сонымен қатар Нұрсұлтан Әбішұл Назарбаев: «мектептерге ағылшын тілінен шетелдік оқытушыларды тарту қажет. Кез келген ортанқол мектептің балаларға ең жоғары деңгейде шет тілін оқып үйренуіне жағдай жасайтындай дәрежеге қол жеткізуіміз міндет» [1] – деп ерекше атап көрсеткен.

Қазіргі таңда әлемнің алпауыт мемлекеттері көп тілді, әсіресе халықаралық тілдерді меңгеруді маңызды міндет деп санайды. Сондықтан біз де өз халқымыздың қарыштап дамып, өркениеттен қалыс қалмау үшін көп тілді меңгеруіміз керек. Бұл заман талабынан туындап отырған қажеттілік. Себебі, бірнеше тілде сөйлей де, жаза да білетін маман бәсекеге қабілетті тұлғаға айналатыны сөзсіз.

Бүгінде ағылшын тілі бастауыш сыныптардан бастап оқытыла бастады. Бұл, өте дұрыс нәрсе. Себебі, бала жастайынан тілді базалық деңгейде білсе, болашақта кәсіби деңгейде үйреніп алуына мүмкіндік туады. Қазіргі кезде мектеп бағдарламасынан ағылшын тілін еркін меңгерген көптеген бітірушілер шет елдерде білімін дамытып, тәжірибесін молайтуда.

Біз үштілділікті тәуелсіз еліміз үшін стратегиялық мәні ерекше құбылыс деп бағалаймыз, сондықтан да бұл құбылысты төрттілділік пен бестілділіктен бөліп қараймыз, үштілділіктің кез келген сыңары ретінде кез келген шет тілін алуға болар еді, бірақ біз бұл жерде де қоғамның нақты сұранысы басым түскен қазақ, орыс, ағылшын тілдеріне ерекше мән берген жөн деп түсінеміз [2].

Ең бастысы жүрегі «Отаным, Қазағым, Тілім» деп соғатын ұлттық сана – сезімі жоғары, ұлтжанды оқушылар тәрбиелеу. Бірнеше тілді меңгеру арқылы жас ұрпақ білім кеңістігінде еркін самғап, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіндік алады. Мектептердің үш тілде оқытуды қолға алудағы негізгі мақсаты – бірнеше тілді меңгерген, жан-жақты білімді, бәсекеге қабілетті, мәдениетті тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Үштілділік – бәсекеге қабілетті елдер қатарына апарар басты баспалдақтардың бірі.

Барлық салалардағы жаңалықтардың қалыптасу заңдылықтарындағы үздік, озық тәжірибелерді оқып білу, оны тануда тілдің қажет екендігі белгілі. Себебі, өндірістің, ғылыми техниканың дамуына байланысты тілдердің көптеген саладағы қызметі артып, күннен күнге тілдердің дамуы мен өзгеруі жеделдеуде. Әсіресе, біздің еліміз үшін экономика мен өндірісті, білім мен ғылымды, медицинаны, туризмді дамытуда, телекоммуникацияны жетілдіруде, ғарышты игеруде, тағы басқа қоғамның біршама салаларында қазақ, орыс, ағылшын тілдерінің қызметі дамып, үштілділік мәселесі белсенді қолданыс табуда.

Еліміз бен жерімізге ие болатын жастар үш тілді де қатар меңгеруі тиіс. Бірақ бұл үш тілдің тұғыры бірдей деген сөз емес. Қазақстанда бір ғана тұғырлы тіл бар, ол мемлекеттік тіл – қазақ тілі. Тұғыр сөзі дінгек, қазық деген мағынада қолданылады. Бір шаңырақты көтеру үшін үш дінгек керек емес. Бір дінгекпен көтерген шаңырақтың жан-жағынан уықтар қадалып, оның беріктігін қамтамасыз етеді. Біздің алтын дінгегіміз, тұғырымыз – қазақ тілі, ал жан-жағынан өзге тілдер мемлекеттік тілді қолдап, уық секілді қадалады.

Ағылшын тілін үйренгеннен біз мәңгірттенбейміз. Ағылшын тілі – әлемдік бизнес тілі, мемлекеттік тіл – ұлт тілі. Мемлекеттік тілде сөйлеу – әрбір Қазақстан азаматының борышы. Ағылшын тілі қазақ тілін үйренуге ешқандай кедергі жасамайды. Тек соны түсіне білу керек.

Әлемдік ғаламдандырудың өткізгіші, ғаламдандыру тілі болып танылған ағылшын тілін білу – ағылшын тілді елдермен тиімді байланысқа түскен әлемдік деңгейде өз орнын ойып тұрып ала бастаған Қазақстан үшін қажеттілік. Қиындық туғызатыны – аталған үш тілді меңгерген мамандардың кездесе бермейтіні. Ендеше, аталған компоненттерден тұратын, яғни қазақ, ағылшын, орыс тілі қатысқан үштілділік сөйлермендерін дайындау кезек күттірмейтін мәселе. Мәселені түбегейлі шешу үшін Қазақстанның жоғары оқу орындарында ағылшын, қазақ тілінен маман болып шыққан қазақтілді қазақ және басқа ұлт өкілдерін үштілділікке ыңғайлап қайта дайындаудан өткізіп, оларға үштілділік маманы деген құжат табыс еткен жөн.

Егер біз, Ахмет Байтұрсынов айтқандай, қазақ тілін дұрыс жұмсай білсек, олақоғамдағы тілге жүктелетін қажеттілігіміз болса, өтеуге жарайтын бай тіл. Мәселе тілдің міндетін дұрыс түсініп, өз міндетімізді атқаруда болып отыр. Ұлттың өркендеп, тіліміз өз еліміздегі және халықаралық дәрежедегі позициясын нығайтқан кезде біздің сөздеріміз де өзге тілдерге енетіндігіне, тіліміздің әлемдік ақпарат кеңістігінен өз орнын иеленетіндігіне күмән келтірмеуге болады. Дәл бүгін де қазақ тілінің әлем тілдерінің ешқасысынан да кем түспейтін, бірнеше ғасырлық даму тарихы бар, ұлттық әдеби тіл деңгейіне дейін дамып жетілген ұлы тіл екендігіне еш күмән жоқ.

Тілдік пәндерді оқу барысында оқушылар әр ұлт пен әр тілдің өзіне тән ерекшеліктерімен танысып, әр тілдің ұлттық нормаларының көптүрлілігіне, оларды бағалауға немесе салыстыруға болмайтынына көз жеткізеді және тілдерге тән бұл ерекшеліктерге түсіністікпен қарай отырып, әр азамат өз бойында басқа ұлттарға деген құрметтеушілік сезімді қалыптастырудың маңыздылығын түсінеді. Сонымен қатар бастауыш сынып пәндерін оқытуда қазақ-ағылшын тілі және қазақ-орыс тілі екітілділік элементтерін біртіндеп енгізу жоспарлануда. Көптілді білімнің дамуына байланысты қазақ-орыс-ағылшын тілді ортаны кеңейту қажеттілігі туындайды.

Өскелең ұрпақтың үш тілді: қазақ тілін – мемлекеттік тіл, орыс тілін – ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілін – халықаралық тіл ретінде оқып үйренуге ұмтылыс жасауы – замана талабы, болашақ ұрпаққа қажеттіліктен туындап отыр. Бүгінгі таңда көп тілді оқыту – жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіндік беретін қажеттілік. Үш тілде оқыту – заман талабы десек, оның негізгі мақсаты: бірнеше тілді меңгерген, әлеуметтік және кәсіптік бағдарға қабілетті, мәдениетті тұлғаны дамыту және қалыптастыру. Көптілді болу – уақыт талабы. Тіл арқылы өсіп келе жатқан ұрпақты әмбебап, жаһандық құндылықтарға қосу, әлемдік кеңістік пен көршілес мәдениеттер өкілдерімен қарым-қатынас жасап, сөйлесе білу дағдыларын қалыптастыруға болады. Көптілділік қазіргі әлемнің басты мәселесі – адамдар арасындағы келісім мен өзара түсінушілікті шешуге көмектеседі.

Осы қағиданы басшылыққа алып, ұстаздарымыз үш тілді еркін меңгерген, өз білімін түрлі саладағы қарым-қатынас жағдайында пайдалана алатын ұрпақ тәрбиелеуге кірісіп те кетті. Қазіргі ақпараттық технологияларының дамыған заманында үш тілді меңгеру қиындық тудырмайды. Оқушылар ағылшын тілін тек қана сабақ барысында емес, ғаламтордың көмегімен де еркін меңгеріп жүр. Көп тілді үйрету арқылы біз болашақта көкірегі ояу, көзі ашық, әлемдік мәдениетке көзқарасы қалыптасқан азамат тәрбиелейміз деген ойдамын. Ақын Қадыр Мырза-Әли ағамыз айтқандай «Ана тілің арың бұл, ұятың боп тұр бетте. Өзге тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте» дей келе, ана тілімізді құрметтейік, ал өзге тілдерді меңгеруге барынша құлшыныс жасайық.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. (Қазақстан халқына жолдауы). Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. – Астана, 2007№
2. Әбдуәли Т. Үштұғырлы тілден түңілмейік // Жетісу, 2008. – №31.
3. Тәңірбердіқызы Т. Ағылшын тілі мемлекеттік тілмен бәсекелес емес // Қазақ әдебиеті, 2008. – №48.
4. Ғабжәлелов Х. // Тасжарған, 2008. – №18.
5. Хасенов Ә. Тіл білімі. – Алматы: Ер-дәулет, 2003.
6. Нұртазин Т. Сөз құдіреті. – Астана: Ер-дәулет, 2007.
7. Әлімбек Г. Қазақ тілі. – Астана: Ер-дәулет, 2007.

РАЗДЕЛ 1

☞ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ

Часть 2 Материалы Международной научно-методической виртуальной конференции «ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ОПЫТ ПРОШЛОГО – ВЗГЛЯД В БУДУЩЕЕ», 28 апреля 2017.

Ихсангалиева Г.К.

д.филол.н. проф.

ИННОВАЦИОННАЯ СРЕДА ЯЗЫКОВОГО ОБУЧЕНИЯ

Резюме

В статье рассматриваются некоторые инновационные тренды в методике преподавания языков.

Ключевые слова: инноватика, методика, проектная деятельность, интерактивное и контекстное обучение.

Түйіндеме

Тілді оқытудың инновациялық аймағы. Мақалада тілдерді оқыту әдіснамасындағы кейбір инновациялық тенденциялар қарастырылады.

Түйін сөздер: инноватика, методика.

За последние десятилетия мир кардинально изменил привычную систему координат. Глобализационные процессы в обществе коснулись не только внешней стороны жизни и политической ситуации, но и базовых ценностей, жизненных установок и привычек людей.

Неотъемлемой частью жизни нового поколения студентов стали телевизор, компьютер, мобильные телефоны, Интернет, массовый туризм и возможность переписки и синхронной беседы в виде чата через Интернет.

Трансформация манеры мышления и поведения людей не может не отражаться и на методах обучения языкам. Стремительные метаморфозы, происходящие с социумом, повлияли не только на изменение его состояния, но и явились также действенным импульсом для появления на современном этапе различных подходов к обучению языка как иностранного.

Стремительный переход от аналоговых технологий к цифровым, растущая потребность общества и государства к перемещению потребителей и трудовых ресурсов в сетевой мир, формирование веб-стиля жизни, работы, образования кардинально меняет педагогические процессы, лингводидактику, методику обучения языкам, требует новой методологии в создании соответствующей времени инновационной среды обучения языкам.

Одной из глобальных характеристик XXI века является утверждение инновационного способа развития в качестве доминирующего. Под давлением современных информационных процессов наметились существенные семантические сдвиги в методике обучения языкам, которая должна быть гибкой и учитывать все факторы, влияющие на успешность обучения.

Специфика обучения языку как иностранному состоит в том, что это процесс овладения не знаниями, как при обучении иным предметным дисциплинам, а *навыками и умениями*; и обучение видам речевой деятельности — слушанию, говорению, чтению,

письму — требует использования повышенной мультимедийности и интерактивности, в отличие от обучения дисциплинам знаниеведческого цикла.

В настоящее время педагогическое сообщество пришло к новому толкованию роли преподавателя: преподаватель не может выполнять роль простого транслятора знаний и навыков. От него требуется умение помогать учащимся в процессе обучения.

Успешное проведение занятий возможно при условии, что каждый преподаватель будет опираться на следующие основные принципы.

Во-первых, при обучении студентов решающее значение приобретает сильная мотивационная база, которая приводит к быстрым и хорошим результатам.

Во-вторых, обучение языку должно быть студентоцентричным, поскольку необходимо учитывать индивидуальные свойства учащихся, которые отличаются друг от друга не только варьированием восприятия с помощью разных органов чувств, но и тем, что процесс познания у них разный.

В-третьих, необходимо коренным образом модернизировать технологический базис обучения языкам. Новые технологии могут дать новый импульс.

В-четвертых, при обучении языкам большую роль играет непринужденность и естественность общения между преподавателем и студентами.

В-пятых, предпосылкой для успешной коммуникации на изучаемом языке является дозировка, охват и презентация грамматического материала, которая должна быть ориентирована на практику.

В быстро меняющихся условиях информационного общества современные реалии требуют от преподавателей актуализировать лингводидактический инновационный потенциал, внедрить в учебную практику наиболее эффективные методики и технологии и творчески развить накопленный теоретический и практический опыт преподавания дисциплины.

В связи с этим возникает необходимость осмыслить цели и задачи современной лингводидактической инноватики с учётом научно-методического, организационного и педагогического потенциала всей системы образования предыдущих лет и эпох и сделать краткое обобщение в нашей статье.

Лингводидактическая инновация определяется как какое-либо педагогическое новшество на основе последних научно-технических и технологических достижений с целью удовлетворения актуальных потребностей лингводидактики.

В последнее время к инновационным трендам в методике преподавания языков относят использование таких технологий, как проектная деятельность, интерактивное и контекстное обучение [1].

Под проектной деятельностью понимают инновационную, творческую деятельность, которая направлена на преобразование реальности и базируется на диалоге участников учебного процесса. Главная особенность проектной технологии заключается в том, что обучаемый находится в центре процесса обучения и акцент смещается с обучения на изучение. Проектная методика ориентирована на применение и приобретение новых фактических знаний путем самоорганизации и самообразования студентов.

Полат Е.С. рассматривает проектную методику как совокупность поисковых, проблемных методов, творческих по самой своей сути, представляющих собой дидактическое средство активизации познавательной деятельности, развития креативности и одновременно формирование определенных личностных качеств студентов в процессе создания конкретного продукта [2].

В качестве основных проектная методика выдвигает следующие цели:

- 1) самовыражение и самосовершенствование учащихся, повышение мотивации обучения, формирование познавательного интереса;
- 2) реализация на практике приобретённых умений и навыков, развитие речи, умение грамотно и аргументированно презентовать исследуемый материал, вести

дискуссионную полемику;

3) демонстрация уровня культуры, образованности, социальной зрелости.

К видам проектов относят ролевые игры, исследовательские, творческие (сочинения, перевод, сценарии и т.д.), мультимедийные презентации.

Многие современные методические инновации связаны с применением интерактивных методов обучения. Интерактивное обучение — это, прежде всего, диалоговое обучение, в ходе которого осуществляется взаимодействие преподавателя и студента, это обучение, погруженное в общение. Язык усваивается во время естественного общения, организатором и участником которого является преподаватель. Эмоциональность отношений в учебной аудитории и юмористическая тональность манеры общения преподавателя с студентами содействует естественности обучения. При этом конечная цель и основное содержание образовательного процесса сохраняется, но транслирующие формы модифицируются в диалоговые, которые базируются на взаимопонимании и взаимодействии.

Идея контекстного обучения также связана с современными требованиями социума к обучающейся личности, которая в процессе образования должна из объекта педагогических манипуляций превратиться в субъекта собственного саморазвития. В связи с этим к началу XXI в. в методике преподавания языков сформировалась культуuroобразующая концепция, ориентирующая преподавателя на обучение студентов межкультурному общению. Преподаватель должен выработать у студентов представление о языке как отражении национальной и общечеловеческой социокультурной реальности. Таким образом, формирование межкультурной компетенции осуществляется в учебном процессе через межкультурное образование.

Характерной особенностью лингводидактических инноваций на современном этапе следует считать их тесную взаимосвязь с последними научно-техническими и технологическими достижениями интеллектуальной деятельности человека, к которым относится комплекс разнообразных средств информационных и коммуникационных технологий.

Еще одним инновационным трендом нашего времени является наличие различных моделей обучения языку, построенных на компьютерных технологиях оперативного получения информации из любой точки земного шара и доступа к мировым информационным ресурсам, накопления и хранения информации, ее отбора и переработки, а также обмена ею с самым широким кругом партнеров по коммуникации.

Использование современных технических средств способствует эффективности обучения языку в самых различных условиях и на всех его уровнях. Презентация новой лексики посредством электронных словарей, онлайн словарей, смартфонов, демонстрация видеороликов с помощью ноутбуков, планшетов, запись на диктофон чтения студентами диалогов, микротекстов, стихов и корректировка их произношения также обладают определенной методической новизной.

К существенной инноватике языкового обучения следует отнести закономерное перемещение процесса обучения в формат веб-страницы. Обучающая игра всегда считалась мощнейшим дидактическим стимулом в педагогическом процессе. Поэтому ее появление в электронном виде имеет особое значение в силу своей специфики. Инновационные качества электронных средств позволяют сделать интерактивную обучающую игру обязательным компонентом каждого урока при обучении разным аспектам речевой деятельности.

Все рассмотренные выше инновационные тренды в методике преподавания языков присутствуют и в профессиональной деятельности преподавателей кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев Казахского национального университета им. аль-Фараби, где обучаемый студент-иностранец выступает как активный субъект учебной деятельности.

Литература

1. Щукин А. Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам / А. Н. Щукин. – М.: Филоматис, 2008. – 188 с.
2. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка / ИЯШ, 2000. – №2, 3. – С.14, 27.

Нуршаихова Ж.А.

д.филол.н. профессор

Азнабакиева М.А.

старший преподаватель

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИДЕЙ «ТЕОРИИ ДЕЙСТВИЙ»
В ПРИКЛАДНЫХ ЦЕЛЯХ ЛИНГВИСТИКИ**

Резюме

Существует много работ, предлагающих увидеть теорию театра и применить режиссерские идеи на занятиях в школах по разным предметам. В задачу лингвиста-прикладника, занимающегося со студентами-иностранцами казахским и русским языками на начальном этапе обучения, входит превращение площадки у доски в творческую лабораторию для оживления и активизации работы в языковой группе.

Не секрет, что студентам всегда необходимы подлинные, живые, непроизвольно выразительные реакции преподавателя, ведущего занятия, значит, преподаватель и есть творец урока, его режиссер и его главный «положительный» герой.

Профессиональное поведение преподавателя на занятиях по неродному языку для начинающих должно включать предлагаемые театральными теоретиками поведенческие рекомендации. Опытный преподаватель эмпирическим путем вычисляет необходимость использования того или иного режиссерского метода, соответствующего текущему моменту.

Ключевые слова: режиссерские идеи, профессиональные модели поведения преподавателя, поведенческие рекомендации.

Түйіндеме

Театр теориясын, қойылымдық идеяларды мектептерде түрлі пәндерді оқытуда қолданып көруді ұсынатын көптеген еңбектерді кездестіруге болады. Шетелдік студенттерге қазақ және орыс тілдерін үйрететін қолданбалы лингвист маманына оқытудың бастапқы кезеңінде топтың жұмысын жандандырып, белсенділігін арттыру үшін тақтаның шағын алаңын шығармашылық сахна зертханасына айналдыру қажет болады.

Тіл үйренушілерді сабақ жүргізіп тұрған оқытушының белсенді келбеті мен оның болып жатқан жағдайға қатысты шынайы әрекеті ынталандырып отыратыны белгілі. Яғни сабақты жасап отырған – оқытушы, ол қоюшы режиссер, оның негізгі «жағымды» кейіпкері болып табылады.

Бастауыш топтарға өзге тілді оқытушының кәсіби әрекеті театр теоретиктері ұсынатын мінез-құлықпен ерекшеленуі қажет. Тәжірибелі ұстаз дәл сол жағдаятқа қатысты қандай қойылымдық әдіс-тәсілді қолдануға болатынын өз түйсігімен-ақ сезіп, біліп отырады.

Түйін сөздер: мінез-құлық ұсыныстар, мұғалім мінез-құлқының кәсеби үлгілері, директордың идеялары.

Summary

There is a lot of works, offering to see the theory of theater and apply director's ideas in the classroom for different subjects. The task of an applied linguist, teaching foreign students Kazakh and Russian

languages in the initial phase of training, includes the conversion of the area "at the blackboard" into a creative laboratory for the revival and activation of the work of language group.

It's no secret that students always need real, lively, spontaneously expressive reactions of their instructing teacher, which means that the teacher is the creator of the lesson, it's director, and it's main hero.

Professional conduct of the teacher in the foreign language class for beginners should include behavioral recommendations proposed by the theater theorists. An experienced teacher empirically evaluates the need to use a particular method of directing, which corresponds with the current moment.

Key words: director's ideas, professional models of teacher behavior, behavioral recommendations.

*Сделай жизнь вокруг себя красивой.
И пусть каждый человек почувствует,
что встреча с тобой – это дар.
Ошо (Бхагван Шри Раджниш)*

Каждый раз, когда мы говорим о преподавании языков как иностранных, особенно на начальном этапе преподавания, мы часто сравниваем нашу работу с актерским мастерством. В таком случае, почему бы нам не воспользоваться давно опробованными и разработанными трудами по теории актерского мастерства. И отсюда, через призму режиссуры и актерского творчества, попробовать реализовать свои педагогические замыслы.

Существует много работ, предлагающих увидеть теорию театра и применить режиссерские идеи на занятиях в школах по разным предметам. Мы же, занимаясь со студентами-иностранцами, изучающими казахский и русский языки, с успехом могли бы превратить нашу площадку у доски в творческую лабораторию, оживляя и активизируя работу в языковой группе.

Нас заинтересовали труды известного теоретика театрального искусства П.М. Ершова: *Технология актерского искусства*, 1992; *Режиссура как практическая психология*, 1972 и *Искусство толкования*, 1997, – который стал продолжателем творческих идей гениального художника и великого знатока театра К.С. Станиславского. Разработанная П.М. Ершовым *теория действий* явилась новой ступенью в том, что М. Горький назвал *наукой об искусстве* [1, 3]. Это продолжение теоретического изучения актерского мастерства, начало которой в своей *системе* положил выдающийся деятель русского театра К.С. Станиславский.

Апологеты и сторонники научных изысканий П.М. Ершова называют два фундаментальных направления, разработанных им при изучении вербальных аспектов общения между людьми [2].

Первое направление, открытое ученым, П.М. Ершов назвал *лепкой фразы*, законы построения которой просты и доступны не только актерам. В книге *Технология актерского искусства* точно названы особенности произнесения простой фразы и сложной фразы. По Ершову, важно то, считает ли говорящий свою мысль простой или сложной. В его предложении может быть мало слов, но оно будет произнесено как сложная фраза. А может быть слов много, но произнесена фраза (мысль) будет – как простая. Таким образом, знакомство с идеями П.М. Ершова о *лепке фразы*, обогащает и нас, преподавателей-лингвистов, новым пониманием особенностей всякого вербального общения.

Второе направление исследований живой речи привело автора *Технологии* к идее отбора определенного количества интонаций для словесного воздействия на слушающих.

Речь как воздействие, как осуществляемое намерение чего-то достигнуть, что-то изменить в тех, к кому речь обращена, предстаёт перед тем, кто знает систему простых

словесных действий П.М. Ершова, как симфония намерений [2]. Причём эти намерения имеют вполне осязаемую, видимую и слышимую материальную форму. Он выделил одиннадцать интенций, вызывающих такое же количество простых действий, сопровождаемых определенными особенностями голоса, мимики, поз. Симфония намерений! Это гармония простых действий, слов, интонации, мимики, поз. Кто сказал, что площадка перед доской в аудитории не предназначена для исполнения этой симфонии?

Технология актерского искусства и *теория действий* П.М. Ершова завоевали заслуженное признание не только у режиссеров и педагогов, но и у юристов, социологов, врачей, политиков – всех, кому необходимы знания из области закономерностей межличностных отношений.

Чтобы поддержать и укрепить интерес педагогов к *теории действий*, исследователи А.П. Ершова и В.М. Букатов в книге «Режиссура урока, общения и поведения учителя» предлагают своеобразное переложение идей театральной теории Ершова на язык, близкий и понятный в преподавательской среде [3, 10].

Даже после поверхностного знакомства с театральной *теорией действий* у многих возникает желание использовать ее в педагогической теории и, тем более – практике. Нисколько не сомневаюсь, что мы, преподаватели языков, работающие с иностранными студентами, найдем здесь и для себя полезные рекомендации.

Одним из первых педагогов-исследователей, обративших внимание на *теорию действий* Ершова, был доктор педагогических наук В.А. Кан-Калик [4], [5], который отразил некоторые идеи *техники действий* в авторской системе совершенствования педагогического мастерства.

Была выдвинута идея, что многие специфические театральные упражнения вполне могут быть приспособлены к условиям школы, в нашем случае, к условиям практических университетских занятий по языкам. Начались поиски и отработка доступных для педагогов форм подачи, проведения и оценки различных упражнений на внимание, память, воображение, волю, традиционно используемых на первом курсе обучения в профессиональной актерской *школе*.

А.П. Ершова, предлагая принять *технику действий*, считает, что преподаватель, как и актер, должен следовать рекомендациям режиссера и выполнять эти действия, чтобы студенты (зрители) признавали в нем «положительного героя». Остается понять, что в поведении преподавателя следует изменить, чтобы в глазах студентов стать таким, кому они симпатизировали бы, заряжались от него верой в преодоление трудностей и в успех. Чтобы добиться этого и использовать поведенческие секреты обаятельных, симпатичных, всех вокруг «заряжающих» педагогов, необходимо прислушаться к 3-м советам, которыми поделились с нами А.П. Ершова (кандидат педагогических наук, руководитель лаборатории театра Института художественного образования РАО) и В.М. Букатов (доктор педагогических наук, создатель новой области художественной и общей педагогики – драмогерменевтики):

[Совет первый: телесная «мобилизованность».](#)

[Совет второй: пристройка «снизу».](#)

[Совет третий: «лёгкий» вес \[6\].](#)

Первый совет. Преподаватель всегда должен быть и выглядеть заинтересованным. Это видят окружающие по степени его телесной мобилизованности. Поэтому, прежде чем открыть дверь в аудиторию, советуют авторы Режиссуры..., необходимо проверить свою мобилизацию.

Мы позволили себе повторить пример, приведенный А.П. Ершовой по этому поводу [6]. В музейных залах можно отличить мобилизованных посетителей от праздничношатающихся по их заинтересованности экспонатами. Всегда можно вспомнить

себя или своих знакомых в состоянии как весьма выразительной собранности, так и полного ее отсутствия.

Столь же сосредоточенно и собранно – то есть *мобилизованно* – должен выглядеть и преподаватель в аудитории, чтобы сам его вид давал понять студентам о важности и серьезности предстоящей совместной работы.

В режиссуре известно, что большая мобилизованность – как *внешняя* (телесная), так и *внутренняя* (психическая) – бывает до примитивности простой (выполнение одного дела), а бывает сложной (когда человек одновременно выполняет несколько разных дел).

Ср.: Занятия по практическому русскому языку, которые проводятся в мононациональной афганской группе магистрантов начального уровня обучения, требуют одного рода мобилизованности преподавателя. А, скажем, у нас в университете есть занятия в интернациональных группах, где основным языком обучения является либо казахский язык, тогда вторым языком идет русский, либо русский язык, тогда вторым языком обучения идет казахский. В таких группах со студентами разноуровневых знаний по казахскому и русскому языкам требуется более сложная мобилизованность. Проще говоря, преподаватель держит себя в аудитории в первом случае легко и свободно, во втором же, ощущает себя учителем сельской школы, где в одной комнате собраны вместе ученики первого, третьего и пятого классов.

Говоря о преподавателе как образе «положительного героя» в аудитории, мы понимаем, что он не позволяет себе ходить по площадке перед доской беззаботно расслабленной походкой или, развалившись, перед студентами, сидеть, равнодушно поглядывая на них. Если только в задачу преподавателя-актера специально не входит подчеркнутое равнодушие к студенту или студентам. Во всех других случаях наш положительный герой сразу активно включается в происходящее. Заинтересовать с первой секунды появления на *сцене* – вот основная цель преподавателя – положительного героя. Персонаж, основная задача которого сводится к равнодушию, спокойствию и безусловной незаинтересованности ни в предмете преподавания, ни в студентах, – оставляет неприятное впечатление и *героем* не бывает.

Есть другая сторона мобилизованности, которая основывается на строжайшей дисциплине. Это тот случай, когда в цели, задачи преподавателя не входит сохранение интеллектуального и духовного мира индивида, находящегося в аудитории, а только лишь армейское послушание. В таких случаях преподавателю безразлично, интересно или нет получать знания его студентам, и нужны ли они друг другу в процессе обучения.

Второй совет. Преподавателю необходимо убедить студентов, что ему интересны именно они. А это возможно лишь в том случае, если преподаватель во время занятий будет демонстрировать студентам их особенность, их важность, их индивидуальность. Этот принцип *техники действия* А.П. Ершова называет *пристройкой снизу*.

Вероятно, каждый безошибочно может определить центральную фигуру в чужой семье по *пристройкам* членов семьи друг к другу. Именно к этой фигуре все остальные пристраиваются наиболее тщательно, осторожно, стараясь, лишней раз не потревожить и не отвлекать пустяками. Этой фигурой может быть и мать, и отец, и дед, и ребенок или кто-то из детей. При этом сама фигура может быть так же щепетильна и внимательна в своих пристройках к остальным членам семьи. Но может и, наоборот, *купаться* в своей власти, наслаждаться главенствованием, пристраиваясь ко всем *сверху*.

Ярким примером применения неосознанной тактики *пристройки* являются разговоры одного человека с разными людьми: с коллегами, со студентами, с деканом, с родителями или детьми. Каждый из нас пристраивается к собеседнику по-разному. К тому, кого очень ценит, – *снизу*, к тому, кем пренебрегает, – *сверху*, к тому, с кем дружит, – *наравне*. И все перестройки в его поведении осуществляются молниеносно.

Нередко начинающие преподаватели, коими и мы когда-то были, желая выглядеть профессионально, стараются быть со студентами очень сдержанными. Такая

неиндивидуализированность *пристроек* выдает безразличие к успехам и неудачам каждого конкретного обучаемого. Отсюда и результат.

Здесь кстати будет привести пример из опыта работы одного из авторов статьи. Мы решили передать эту историю без купюр от первого лица:

Сразу после аспирантуры я работала в АлИИТе: преподавала русский язык в национальной группе. Группа была большая, где-то от 20 студентов и выше. В аудитории я вела себя, как жила. Мне нравились мои отношения со студентами. Их нельзя было назвать панибратскими, но дружескими, пожалуй. Всегда полная группа, всегда весело, шумно, со спорами и обоюдным удовольствием. Но однажды моя старшая коллега вызвала меня на беседу. Она сказала, что я веду себя в аудитории неподобающим образом. Только своей легкомысленностью я зарабатываю в студенческой аудитории дешевый авторитет. Ее оскорбляло то, что мои студенты могут ходить по аудитории, подходить без разрешения к доске, спорить. Если я хочу стать настоящим преподавателем, было сказано мне, я должна... Далее следовал список моих прегрешений и обязанностей от того, как мне одеваться, и до того, как ходить и разговаривать, смеяться и жить, в конце концов.

Я послушалась. Захожу в аудиторию: глухой воротник, строгий взгляд, резкий стиль разговора: *Встаньте! Садитесь! Кто отсутствует? Почему разговариваете?!* Глаза студентов становятся шире и шире, замолчали, заскучали. На вопрос: *Что с Вами, преподаватель?* Получили в ответ: *Прекратите разговоры!* Еле довела занятие до конца. На следующий урок пришла половина группы. Урок прошел в том же стиле. На третье занятие пришел один студент. Я встала в дверях. Студент мне говорит: Проходите, садитесь. Я хочу поговорить с Вами.

И он меня спрашивает, что со мной случилось. Сказал, что он пришел из вежливости и уважения ко мне той, их бывшей преподавательнице. Он сказал, что все будет, как прежде, и группа успокоится, если только я *вернусь*. Он обещал, что группа придет на следующее занятие, я обещала стать собой. Все!

Никогда больше эта преподавательница не позволяла никому влиять на ее взаимоотношения с группой.

Что же произошло тогда? Была попытка произвести замену одной тактики на другую, перейти от пристройки *наравне* к пристройке *сверху* ко всем и к каждому, к попытке заковать себя в *чиновничий мундир* бесстрастности. В этой ситуации от интереса к группе и каждому из студентов в отдельности начинающая преподавательница перешла к равнодушию к ним и интересу к самой себе, к правильности или неправильности своего поведения с позиции преподавателя старой формации. Если искренность и неравнодушие преподавателя принимается студентами, и они уважают и любят тебя именно за это, что может быть дороже? Хотя в то далекое время нам ничего не было известно ни о режиссуре урока, ни о роли *положительного героя* в аудитории.

Сейчас же, работая в небольшой группе со студентами-иностранцами, мы создаем своего рода семью. Студенты часто с любовью называют своего преподавателя *мамой*, что связано с оторванностью от родной семьи и с тем, что студент вместе с преподавателем делает первые шаги в изучаемом языке. В группе-семье, если преподаватель берет на себя главенствующую роль, и требует, чтобы студенты подстраивались к нему снизу, отношения и учеба находятся под угрозой. Были случаи, когда студенты отказывались заниматься с таким преподавателем. И, наоборот, в группе-семье, в которой преподаватель осознанно режиссирует отношения, пристраиваясь то к одному студенту, то к другому в зависимости от ситуации и необходимости то сверху, то снизу, не оскорбляя его достоинства и, в то же время, не давая ему *сесть тебе на голову* – это значит, что преподаватель владеет аудиторией, в частности, одним из принципов *техники действия* – *пристройками*.

По сценическим законам «положительному герою» не следует к группе лиц пристраиваться *снизу*, а к отдельному человеку – *сверху*. Отсюда одно *золотое* правило,

связанное с разнообразием *пристроек*: *ко всей группе – сверху, а к каждому студенту – либо наравне, либо».*

Третий совет от Режиссуры... [6] связан с той радостью, которую преподаватель испытывает от своего внимания к студенту, любым его пробам, ошибкам, промахам и уж тем более удачам. Те особенности поведения, благодаря которым подобная радость сразу видна всем окружающим, в актерской технике именуются легким *весом*.

Каждый человек, сколько бы он ни весил, от радости *легчает*, а от огорчения *тяжелеет*. Каждый человек знаком с полегчаниями и потяжелениями. Поэтому многие из нас достаточно легко – по одному только виду входящего человека – безошибочно определяют, удачно или неудачно для него прошел день, занятие, удачно или неудачно складываются у него дела.

Известно, что люди делятся на склонных к радостному, оптимистическому восприятию жизни, т.е. большую часть времени они пребывают в *легком весе*. Даже если они огорчаются, *тяжелеют*, то долго пребывать в состоянии душевного или телесного уныния они не могут. И другая категория людей – пессимистичные, *тяжелые*, которые, даже если легчают, то совсем ненадолго. Среди первых могут быть и полные, и высокие, и пожилые, а среди вторых – и худые, и невысокие, и молодые. Но психосоматическое состояние радости придает легкость и тем и другим, а огорчения делают и тех и других тяжелыми.

Обычно детям присуща легкость, а старикам она не свойственна, и когда мы встречаем *тяжелых* детей или *легких* стариков, то встреча с теми и другими запоминается надолго.

Из сказанного следует, что если преподаватель большую часть времени на занятиях находится в *легком весе*, то это свидетельствует не только о его общечеловеческом оптимизме, но и говорит о том, что он получает *удовольствие от своей работы*. Студенты в таком случае заражаются его положительной энергетикой, что доставляет им, в свою очередь, удовольствие от получения знаний. И уже никуда не годный случай, если преподаватель приходит в аудиторию в *тяжелом весе*, вздыхая, открывает журнал и произносит: Ну, что там у нас сегодня?

Другое проявление названного принципа *теории действий* – соответствие/несоответствие веса и сообщения. Если преподаватель говорит, что изучаемый материал интересен, а сам не меняется в весе (не проявляет удовольствия от сказанного), или если в какой-либо сложной ситуации преподаватель не демонстрирует *тяжелый вес*, студент никогда ему не поверит. *Вес* всегда будет или подчеркивать искренность преподавателя, или выдавать его равнодушие с головой.

Примеры несоответствия веса и сообщений из житейской *кухни*:

1. Обучаем иностранных студентов спряжению глаголов. Сначала процесс получения знаний воспринимается студентами спокойно и проходит без проблем. Но мы-то с вами знаем, что будет дальше. Эти исключения из правил кого угодно сведут с ума!

Наша тактика сформирована на интуиции. Можно подойти к вопросу так:

– Студенты, а сейчас 2 моих любимых глагола. Это глаголы *болеть*, и *хотеть*. Попробуем их проспрягать. Отлично! Глагол *болеть* получился. Вы сказали: Я болеЮ, ... они болеЮТ. Какой это тип? Правильно, первый. А если *рука* или *глаза*? Здесь-то и самое интересное... Глагол с частями тела работает по второму типу! Рука болИТ, глаза болЯТ...

– *Дальше еще веселее. Глагол хотеть в ед.ч. – это тип 1, а во мн.ч. – тип 2! Да еще и чередование букв. В левом столбике ч, в правом столбике т. Конечно, подается это все схематично на доске, без использования грамматических терминов (не забываем, мы ведь на начальной ступени обучения языку). Эти 2 глагола заучиваются вместе со своей связкой управления совершенно просто.*

В дальнейшем, когда встречаются глаголы-исключения, студенты хитро смотрят на вас и говорят: Любимый глагол, да, преподаватель?

2. Или взятый из жизни пример, который каждого из нас напрягает почти ежедневно. Передают информационные новости по телевизору. Диктор ликующим голосом на пределе своего легчайшего веса сообщает о землетрясениях, цунами, катастрофах, количестве погибших. Где-то в прессе мы прочитали разговор сына с отцом, у которого ребенок в подобной ситуации спросил: Папа, а почему тетя радуется?

Таким образом, **профессиональное** поведение преподавателя на занятиях всегда включает и *максимальную мобилизацию*, и бережные *пристройки*, и учитывает необходимый диапазон *смены веса*. Причем чаще всего преподаватели эмпирическим путем вычисляют степень необходимого веса и его соответствие текущему моменту.

Следуя советам авторов *Режиссуры...* [6], преподавателям необходимо время от времени тренироваться в своем умении осознанно пользоваться различными *пристройками* и степенями мобилизованности и «веса» в их самых разнообразных сочетаниях. Это вариант ежедневной диагностики своего профессионального поведения. Такие вопросы, как: В каком *весе* вы сегодня входили на занятия? В каком собираетесь с него уходить? К кому из студентов вы **сегодня** пристраивались снизу? По какой причине? А к кому – как всегда? В какой момент занятия вы были мобилизованы в наибольшей степени или демобилизованы и почему?

Диагностируя свое поведение, преподавателю следует помнить, что и его *искренность*, и его *артистизм* наиболее ярко и чисто проявляются именно в сменяемости и разнообразии бессловесных действий. И никакие статичные, намертво зафиксированные сочетания бессловесных показателей не могут быть полезны для живого урока. Ни для кого не секрет, что студентам всегда необходимы подлинные, живые, произвольно выразительные реакции не только соседей по парте, но и самого преподавателя, ведущего занятия. Значит, преподаватель и есть творец урока, его режиссер и его главный *положительный* герой.

Литература

1. Ершов П.М. Технология актерского искусства. – М., 1992.
2. *Ершова, А.П., Аккуратова Е.А.* Научная и художественная интерпретация разнообразия форм речевого общения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.openlesson.ru/?p=17959>, свободный.
3. Ершова А.П. Режиссура урока, общения и поведения учителя: Пособие для учителя / А.П. Ершова, Букатов В.М. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Московский психолого-социальный институт; Флинта, 1998. – 232 с.
4. Кан-Калик В.А. [Педагогическое творчество](#) / В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. – М.: Педагогика, 1990. – 144 с.
5. Кан-Калик, В.А. Грамматика общения: Метод. пособие / В.А. Кан-Калик. – М.: Рос. пед. агентство, 1995. – 108 с.
6. По материалам кн.: Ершова А.П. Режиссура урока, общения и поведения учителя: Пособие для учителя / А.П. Ершова, Букатов В.М. – 3-е изд. – М., 2006.

Айтпаева А.С.
старший преподаватель
Ахмедова А.К.
старший преподаватель

РАБОТА С ГРАММАТИЧЕСКИМИ ТАБЛИЦАМИ НА РАЗНЫХ ЭТАПАХ ОБУЧЕНИЯ РКИ

Резюме

Данная статья посвящена вопросам целесообразности применения грамматических таблиц в процессе обучения русскому языку как иностранному. Авторами дан краткий анализ процесса обучения грамматике, рассмотрены некоторые грамматические навыки, которые должен иметь учащийся, чтобы процесс овладения русским языком шёл быстрее. Практика свидетельствует, что табличная подача грамматического материала значительно оптимизирует процесс понимания и запоминания его учащимися. Авторы рассматривают различные типы таблиц, дают им краткую характеристику. В статье большое внимание уделяется важности умения преподавателя правильно и своевременно включать в урок грамматические таблицы, дозировано их применять на всех этапах обучения: знакомства, закрепления, повторения.

Ключевые слова: русский язык как иностранный, применение грамматических таблиц, грамматические навыки, умения преподавателя, оптимизация процесса обучения.

Түйіндеме

Бұл мақалада грамматиканы түсіндіруге негізделген кестелер орыс тілін шет тілі ретінде оқытуға пайдалану жолдары көрсетілдеді. Авторлар грамматиканы оқыту барысының қысқаша талдауын келтіреді. Орыс тілін үйрену барысы тезірек сапалы жұру мақсатына жету үшін оқушылар бірқатар грамматикалық дағдыларды білу керектігі мақалада қарастырылады. Тәжірібе дәлелдейді, грамматика материалын кестемен беру түсіну және қонымдылы урдісінің тиімді болуын арттырады. Авторлар түрлі кестелерді қарастырады, оларды қысқаша түсіндіреді. Мақалада грамматикалық кестелерді дұрыс және орнын тауып кірістіру оқытушының қолдану шеберлігіне және олардың оқыту барысын барлық кезеңінде бірте-бірте пайдалануына назар аударылады.

Түйін сөздер: шет тілі ретіндегі орыс тілі, грамматикалық кестелерді қолдануы, грамматикалық дағдылар, мұғалім шеберлігі, оқыту барысын оңтайландыру.

Summary

This article is devoted to questions of expediency of grammatical table's application in the process of teaching Russian as a foreign language. The authors give a brief analysis of the process of teaching grammar, considered some of the grammatical skills that a student must have in order the process of mastering the Russian language will be faster. Practice shows that presentation of grammatical material with tables significantly optimizes the process of understanding and memorizing it by students. The authors consider different types of tables, give them a brief description. The article pays great attention to the importance of the teacher's ability to correctly and timely include in the lesson grammatical tables, dosed their application at all stages of training: introduction, fixation, review.

Key words: Russian as a foreign language, application of grammatical tables, grammatical skills, teacher skills, optimization of the learning process.

Одним из спорных вопросов современной методики обучения иностранному языку является вопрос о месте грамматики в данном процессе и средствах, используемых для его интенсификации. Некоторые методисты утверждают, что иностранный язык может быть изучен только через грамматику, другие считают, что при обучении иностранным языкам не обязательно заниматься грамматикой. Очевидно, что эти крайние противоположные

подходы к изучению иностранных языков имеют свои недостатки: они либо переоценивают роль грамматики, либо не уделяют ей должного внимания, включая грамматические правила только в речевые образцы, которые усваиваются путём повторения, аналогий. А ведь при обучении иностранного учащегося грамматике, например, русского языка, невозможно опираться на его «языковое чутьё». Отсюда и необходимость включать правила образования и употребления грамматических форм и структур русского языка, предшествуя его практическому пользованию.

Процесс обучения грамматике проходит в несколько этапов:

1. знакомство с грамматическим явлением;
2. усвоение отдельных действий по использованию грамматической конструкции;
3. анализ, сравнение, обобщение грамматического явления;
4. включение грамматических навыков в речевую деятельность.

Обучение грамматике и правильному оформлению высказывания происходит с помощью формирования грамматических навыков, то есть способности говорящего выбрать модель, адекватную речевой задаче, и оформить высказывание соответственно нормам данного языка. Среди этих навыков важное место занимают навыки правильного употребления падежных окончаний, спряжения глаголов. Грамматический навык обеспечивает правильное употребление грамматической формы речи, но по своей природе неоднороден и таким образом требует к себе комплексного подхода, который затрагивает все его основные стороны. Леонтьев А.С. отмечал, что употребление каждого грамматического явления должно быть доведено до уровня навыка. Если учащийся может быстро и грамматически правильно оформить фразу, соответствующую ситуации, то можно сказать, что он владеет данным иностранным языком в некоторой степени.

При обучении грамматике правила должны быть точно, но просто сформулированы и представлены наглядно: в виде таблиц, схем.

Повышение эффективности обучения русскому языку как иностранному во многом зависит от того, какими средствами обучения располагает преподаватель и как он их использует в учебном процессе. Среди таких средств важное место занимает наглядность, которая способствует правильной организации мыслительной деятельности учащихся. Учебные средства наглядности облегчают восприятие теоретического материала, способствуют быстрому его запоминанию, причём не механическому и бездумному, а осмысленному и более прочному, поскольку при такой подаче учебной информации наглядно демонстрируются логические связи между явлениями языка.

Наглядные пособия используют с различными целями: для ознакомления с новым материалом, для закрепления знаний, умений, навыков, для проверки их усвоения, для самостоятельной работы. Важным условием эффективности использования наглядных пособий является применение на уроке достаточного и необходимого количества наглядного материала.

Существует много разных видов наглядности. К наглядности относятся также разного рода таблицы, схемы, которые помогают учащимся не только ориентироваться в изучаемом явлении, но и убедиться в правильности своих языковых действий. Такие учебные таблицы относятся к демонстрационным изобразительным пособиям. Таблицы - наиболее распространённый, традиционный вид пособий по русскому языку, реализующий зрительную наглядность. Ведущее место таблиц среди других средств зрительной наглядности определяется тем, что они обеспечивают длительное, практически неограниченное во времени экспонирование языкового материала.

Большое распространение получили так называемые таблицы-схемы. Из всех существующих форм наиболее распространены схемы, представляющие собой организацию теоретического материала в форме графического изображения, которое обнаруживает и зрительно подчеркивает соотношение и зависимость явлений, характеризующих определенную языковую проблему (грамматическую,

орфографическую, пунктуационную и т.п.). Такое изображение создается в упрощенно-обобщенном виде.

Существуют такие виды таблиц, как инструктивные, познавательные, справочные. Таблицы используются на всех этапах процесса обучения: при объяснении нового материала, при закреплении знаний, формировании умений и навыков, при выполнении домашних заданий. Несомненно, что применение таблиц в сочетании с объяснением преподавателя способствует более прочному усвоению материала. Кроме того, работа с таблицами поможет в некоторой степени избежать внутриязыковой интерференции: эффекта наложения сформированных навыков русского языка на вновь формируемые навыки. Работая с таблицей / схемой на уроке русского языка, приходится учитывать и этапы обучения, степень подготовленности обучающихся к полноценному её восприятию и анализу, и их способность и умение пользоваться таблицами в процессе языкового анализа.

Наиболее полно такой вид наглядности используется на начальном этапе обучения иностранному языку, где довольно широко применяется индуктивный путь приобретения знаний. На среднем и продвинутом этапах обучения наглядность сочетается с теоретическими положениями, с которыми знакомит преподаватель или они представлены в учебнике.

Авторами было разработано учебное справочное пособие «Работа с грамматическими таблицами на разных этапах РКИ», которое предназначено помочь учащимся осознать значения лексико-грамматических явлений, лежащих в основе формируемых навыков и умений, а также организовать занятия в направлении от усвоения языковых фактов к их автоматизированному употреблению.

В пособии предъявление грамматического материала, согласно методическим принципам, идёт от простого к сложному. Тематика и расположение таблиц по грамматике РКИ соответствует ходу учебной программы. В таблицах в лаконичной форме описаны языковые закономерности, с которыми сталкиваются учащиеся.

Работа с таблицами позволяет обратить внимание учащихся на конкретные элементы грамматического явления, например, на изменения букв в окончаниях, что поможет предупредить некоторые характерные для учащихся ошибки. Грамматические явления, представленные в схемах, позволяют акцентировать внимание учащихся на главном в изучаемом материале.

Так как грамматический материал в таблицах распределён по нарастанию сложности, то таблицы, данные в начале, могут быть использованы при объяснении нового материала, а последующие для повторения и обобщения материала. Пособие также содержит инструктивные таблицы с примерами, указывающими порядок выполнения действий при разборе слова, с примерами алгоритмов действий при выполнении упражнений. Все представленные таблицы также можно отнести к справочным, так как могут быть использованы учащимися при выполнении практических работ.

Эти таблицы освобождают преподавателя от необходимости выписывать большое количество примеров, и тем самым облегчают работу и позволяют экономить время. Кроме того, учащийся имеет возможность самостоятельно изучать грамматический материал. Рекомендуется знакомство с новым материалом начинать с отработки образца. Таблица же будет использоваться для выявления закономерностей, для обобщения и систематизации языкового материала. Но такая наглядность не должна восприниматься просто как демонстрация грамматического явления. При работе с таблицами обязательно должна присутствовать мыслительная деятельность учащихся, поэтому рекомендуется такой вид работы, как анализ примеров, данных в таблице, подбор собственных примеров. На этапе закрепления знаний и умений необходимо широко использовать для разнообразных упражнений справочные таблицы, таблицы, рисунки, схемы. В такой

работе тренируется и логическая память, поскольку схема даёт теоретические сведения, обнажая логические связи между лингвистическими понятиями: склонение, падеж - буква в окончании.

Систематическая работа со схемами, составление их при непосредственном участии самих обучающихся приводит к тому, что на определенном этапе обучения они уже могут самостоятельно, опираясь на схему, изложить тот или иной лингвистический материал. Сначала с таким заданием справляются только сильные учащиеся, затем нередко инициативу проявляют и более слабые.

В заключение необходимо отметить, что если формировать грамматические навыки с активным использованием речевых образцов, с помощью наглядности, через систему упражнений, то результат обучения будет более весомым. Конечно, для преподавателя очень важно оптимально и рационально управлять процессом овладения иностранным языком, и этому будет способствовать грамотное использование грамматических таблиц, что даст учащимся возможность чувствовать себя увереннее и комфортнее. Основное назначение упражнений с использованием грамматических таблиц заключается в том, чтобы обеспечить учащихся достаточным набором действий для овладения определённым языковым материалом с выходом в речь.

Не все преподаватели имеют ясное представление, каким образом, и в какой последовательности организовать применение такого вида наглядности как таблица на уроке, чтобы повысить качество усвоения грамматического материала и, чтобы это было полезно. Наглядность должна использоваться в меру, постепенно, в соответствующий момент урока. Преподаватель должен выделять главное, детально продумывая пояснения в ходе работы с конкретным языковым явлением. Демонстрируемая таблица должна быть точно согласована с содержанием материала урока.

При ознакомлении с новым материалом и, особенно при закреплении знаний и умений, надо так организовать работу с наглядными пособиями, чтобы обучающиеся сами оперировали ими и сопровождали действия соответствующими пояснениями. Качество усвоения материала с использованием таблиц в большинстве случаев значительно повышается, так как учащиеся овладевают не только знаниями согласно материалу урока, но и приобретают умения самостоятельно использовать наглядный материал.

Наблюдения показывают, что необходимо систематическое использование таблиц и схем, чтобы учащиеся осознали, какую практическую помощь может оказать схема при усвоении теоретического материала и выполнении упражнений. Работая с данными таблицами и схемами при выполнении практических заданий, учащийся поневоле запоминает грамматическую информацию уже потому, что его зрительная память развита.

Использование таблиц и схем, другого справочного материала на занятии обеспечит достижение поставленной цели за минимальное время и с наименьшими затратами сил и средств.

Литература

1. Занков Л.В. Наглядность и активизация учащихся в обучении. – М., 2000. – 92 с. <https://infourok.ru/go.html?href=%23sdfootnote4anc>
2. Капитонова Т.И. Методы и технологии обучения русскому языку как иностранному. – М., 2008. – 312с.
4. Чеклецова Е. И., Томилова Е. В. Формирование грамматических навыков на начальном этапе обучения иностранному языку в школе // Молодой ученый, 2016. – №7.5. – С. 74-75. – URL <https://moluch.ru/archive/111/27893/>

Койлыбаева С.С.

докторант КазНУ им. аль-Фараби

К ВОПРОСУ О КОГНИТИВНОЙ ПАРАДИГМЕ В СИСТЕМЕ ПАРАДИГМ СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИКИ

Түйіндеме

Мақалада қазіргі заманғы лингвистиканың жетекші бағыттарындағы өзекті мәселелер қарастырылады. Олардың әрқайсысына сипаттама беруде бағыттың пәндік-мазмұндық саласы мен оның жалпы лингвистикалық парадигмалар жүйесіндегі орнын анықтайтын тіл аспектілеріне назар аударылады.

Summary

The problems of leading trends in modern linguistics are considered in the article. When characterizing each of them, the language aspect defines the subject-content area of the direction and its place in the general system of linguistic paradigms is noted.

В статье рассматривается проблематика ведущих направлений современной лингвистики. При характеристике каждого из них учитывается аспект языка, определяющий предметно-содержательную область направления и место его в общей системе лингвистических парадигм. Рассматриваемые парадигмы группируются вокруг двух основных принципов современной лингвистики – антропоцентризма и функционализма.

Множество значений, вкладываемых в понятие лингвистической парадигмы, связано со сложностью и неисчерпаемостью объекта исследования (человеческого языка) и, как ни странно, зрелостью науки, изучающей и описывающей его. Очевидно также, что возникает необходимость в установлении исходного, наиболее общего, инвариантного свойства, определяющего другие возможные, частные реализации этого понятия и частные его интерпретации. Трактовка состояния современной лингвистической теории как “парадигмы парадигм” не снимает методологических вопросов, от решения которых зависит “модель постановки проблем”. Поэтому наиболее приемлемой следует признать “мировоззренческую” трактовку, рассматривающую лингвистическую парадигму как систему определенных взглядов на язык, в соответствии с которой формируются общепринятая теория, модель, образец решения лингвистических проблем, стиль научного мышления и, наконец, методы лингвистического исследования. В совокупности этот набор признаков в каждой научной школе, в каждом отдельном направлении современной лингвистики проявляется, естественно, по-разному, что и определяет своеобразие той или иной научной школы [1].

В XX веке сформировались (естественно, в рамках соответствующих общенаучных парадигм) несколько “взглядов” на язык, общепризнанных и господствующих в лингвистическом сообществе. Эти лингвистические парадигмы можно охарактеризовать следующим образом. Во-первых, взгляд на язык как систему знаков, содержание которых определяется их отношением друг к другу (системой ценностей). В рамках этой парадигмы (имманентной) наибольших результатов достигли, как известно, школы структурализма, многие теоретические положения и методы научного исследования которого стали общенаучным достоянием не только в лингвистике, но и в других гуманитарных науках и отраслях знания. Во-вторых, взгляд на язык как деятельность говорящих субъектов, осуществляющуюся в определенных условиях общения и с определенной установкой и целью (лингвопрагматическая парадигма). В-третьих, взгляд на язык как инструмент, основное назначение которого – вербальная

(словесно-речевая) коммуникация (коммуникативная парадигма). В-четвертых, взгляд на язык как форму сознания и мышления, в которой реализуется система знаний человека о мире, говорящего и думающего на том или ином языке (когнитивная парадигма).

Естественно, перечисленные парадигмы знания в лингвистике XX столетия в соответствии с “мировоззренческим” подходом к концепту “лингвистическая парадигма” выделяются при самом общем и фрагментарном обзоре состояния дел в лингвистике рассматриваемого периода. Здесь указаны лишь наиболее заметные парадигмы, о которых чаще всего идут споры и дискуссии в научном сообществе и которые, так сказать, постоянно “на слуху” [1]. Возможны, однако, и другие списки “взглядов” на язык как объект лингвистики и, соответственно, иной перечень парадигм знания в науке о языке. Так, например, Ю.С.Степанов, характеризуя основные “образы языка”, или “взгляды на язык”, в XX веке, считает, что их можно свести к следующим: “язык как язык индивида” (1), “язык как член семьи языков” (2), “язык как структура” (3), “язык как система” (4), “язык как тип и характер” (5), “компьютерный подход к языку” (6), “язык как пространство мысли и как дом духа” (7) [2, 8]. При этом приведенные “образы языка”, или лингвистические парадигмы, по мнению Ю.С.Степанова, не располагаются в порядке исторической или хронологической смены научных эпох, полностью отрицающих друг друга: “...на протяжении XX века, первоначально главным образом в лоне лингвистики, сменяли друг друга разные определения языка и, соответственно, разные его “образы”. Эту эволюцию можно поставить в связь - однако не слишком жесткую - со сменой “стилей научного мышления”, или, как некоторые предпочитают выражаться, “парадигм”. Однако эволюция протекала так, что каждое последующее определение не вытесняло предыдущего целиком, а включало в себя некоторые его черты” [2, 7].

Выдвижение антропоцентризма в качестве ведущего принципа имело далеко ведущие последствия, связанные прежде всего с формированием новых концепций и отчасти отраслей современной лингвистики. Сформировались под влиянием антропоцентризма и нетрадиционные подходы к описанию отдельных языковых систем, уровней языка и их единиц. Включение в проблематику лингвистических изысканий так называемого человеческого фактора выдвинуло в число ведущих современных общенаучных принципов функциональный подход к языку (принцип неофункционализма).

Функционализм как общенаучный принцип и как особый подход к языку в языкознании понимался и понимается неоднозначно. Более того, некоторые исследователи вообще сомневаются в самой возможности на данном этапе развития наших знаний о языке создания достаточно полных и эксплицитных описаний, в частности функциональной грамматики конкретного языка, которые действительно в достаточной степени соответствовали бы требованиям функционализма в его строгом смысле. Очевидно лишь, что постановка такой задачи воспринимается в современном языкознании вполне реальной, и она в определенной степени решается как в теоретических концепциях, так и в конкретных описаниях.

Став ведущими общенаучными принципами современного языкознания, антропоцентризм и функционализм во многом определяют пути дальнейшего развития лингвистики и одновременно заставляют изменить представления о целях и задачах научного исследования. Эти изменения связаны прежде всего с отказом от жестких, категоричных схем описания языка (отказ от дефиниционного принципа описания), от сугубо таксономического подхода к анализу языковой системы и с переориентацией на описания-объяснения (принцип экспланаторности: “На смену КАК-лингвистике (примат таксономии), успехами которой ознаменовано нынешнее столетие, придет ПОЧЕМУ-лингвистика (примат объяснения) [3, 219].

В основе когнитивного подхода к языку лежит понимание его как феномена, рассматриваемого не “в самом себе и для себя” как автономной сущности, а как одного из

проявлений когнитивных способностей человека, т.е. “внутри нас и для нас”. В отличие от “некогнитивного” подхода к языку, предполагающего изучение внешних проявлений языка, когнитивная лингвистика провозглашает необходимость рассмотрения языка таким, каким он репрезентируется в сознании человека, в его голове. Утверждается, что языковые процессы обслуживаются когнитивными структурами и механизмами. Такой взгляд на язык связывает лингвистику с психологией и свидетельствует о возможности идентифицировать когнитивную лингвистику как междисциплинарную отрасль знания, включающую в себя целый ряд когнитивно ориентированных наук [1]. Язык, как известно, формирует мыслительную деятельность, поэтому когнитология занимается научным анализом языка как средства когниции. Под термином “когниция” (от латинского *cognitio*, *cogitatio* – познание, познавание) имеется в виду “... познавательный процесс или же совокупность психических (ментальных, мыслительных) процессов восприятия мира, простого наблюдения за окружающим, категоризации, мышления, речи и пр., служащих обработке и переработке информации, поступающей к человеку либо извне по разным чувственно-перцептуальным каналам, либо уже интериоризированной и реинтерпретируемой человеком” [4, 81].

Когнитивное освещение получают проблемы языковой категоризации и языковой концептуализации мира, проблемы языковой картины мира. Но наиболее тесная связь и непосредственное взаимодействие проявляются в общности проблематики когнитивной лингвистики и психолингвистики, что иногда дает повод отождествлять эти отрасли научного знания. Так, рассматривая вопрос о месте и статусе когнитивной лингвистики в системе современных парадигм знаний и оценивая ее вклад в разработку лингвистических проблем, В.Б.Касевич пишет: “В области семантики вклад когнитивистов определенно позитивен. Но достаточно ли этого для того, чтобы провозгласить появление “новой лингвистики”? Думается, уместнее утверждать, что разработанные подходы и результаты обогащают языкознание, но никак не создают ни нового объекта (точнее, предмета) исследования, ни даже нового метода. Прежде всего, конечно, можно говорить об обогащении психолингвистики – ведь именно психолингвистика, если рассматривать ее как теорию, а не просто как метод, призвана адекватно отражать ментальные отношения и операции, реально присущие носителю языка; без этого ее существование просто теряет смысл” [5, 20].

Считая язык и языковые процессы одним из модусов когниции и сосредоточив основное внимание на исследовании ментальных репрезентаций в языке, когнитивная лингвистика, естественно, значительно сужает и ограничивает область своих исследовательских интересов. Ведь язык – это не только когнитивный механизм, но и инструмент, с помощью которого человек реализует свои коммуникативные и прагматические интенции.

Литература

1. Ли В.С. Парадигмы знания в современной лингвистике: Учебное пособие для магистрантов по направлению подготовки «Лингвистика: русское языкознание». – Алматы: Казак университеті, 2003. – 134 с.
2. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности // Язык и наука конца 20 века. – М.: Наука, 1995.
3. Кибрик А.Е. Куда идет современная лингвистика? // Лингвистика на исходе XX века. Т.1. Тезисы международной конференции. – М.: МГУ, 1995.
4. Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: МГУ, 1996.
5. Касевич В.Б. О когнитивной лингвистике // Общее языкознание и теория грамматики. – СПб: Наука, 1998.

Раимбекова А.А.

к.филол.н. доцент

ЛИНГВОСОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ МЕТОД ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ В РКИ

Summary

This article discusses the possibility of using lingvosocial and cultural method of teaching foreign languages, explores two aspects of communication - linguistic and intercultural, the pros and cons of using this method in teaching Russian as Foreign, as well as the influence of specific features of culture to the process of learning a foreign language.

Key words: lingvosocioculturology, linguoculturology, sociocultural thinking, globalization, megasocognition.

Түйіндеме

Мақалада шет тілдерін үйретудің лингвоәлеуметтік-мәдени әдістемесін қолдану мүмкіндіктері қарастырылады, сонымен қатар тілдесудің тілдік және мәдениетаралық екі аспекті және сол әдісті орыс тілін шет тілі ретінде оқыту тәжірибесінде қолданудың артықшылықтары мен кемшіліктері, сонымен қоса белгілі бір мәдениет ерекшеліктері шет тілін үйрену үдерісіне қалай әсер ететіндігі зерттеледі.

Түйін сөздер: лингвоәлеуметтік-мәдени, лингвомәдениеттану, әлеуметтік-мәдени ойлау, жаһандану, мега сана-сезім.

Новые требования современного общества предполагают обучение иностранному языку не только как средству общения, но формирование полиязыковой личности, вобравшей в себя ценности родной и иноязычной культур и готовой к межкультурному общению.

Современная лингвистика исходит из постулата, согласно которому язык не только связан с культурой: он растет из нее и выражает ее. Язык одновременно является и орудием создания, развития, хранения (в виде текстов) культуры, и ее частью, так как с помощью языка создаются реальные, объективно существующие произведения материальной и духовной культуры.

На основе этой идеи на стыке лингвистики и культурологии возникает – лингвокультурология (наука, исследующая проявления культуры народа, которые отразились и закрепились в языке). Дальнейшие изыскания в области современной лингвистики рассматривали объединение научных исследований и открытий лингвострановедения, страноведения и лингвокультурологии в самостоятельный лингвосоциокультурологический аспект, в рамках которого, на стыке языка и культуры, выкристаллизовался лингвосоциокультурный метод обучения иностранным языкам. Одним из главных авторов методики является С.Г. Тер-Минасова [1].

Данный метод изучения иностранного языка предполагает апелляцию к такому компоненту, как социальная и культурная среда. Сторонники этого метода твердо уверены, что язык теряет жизнь, когда преподаватели и студенты ставят целью овладеть лишь "безжизненными" лексико-грамматическими формами [2-3].

Некто заметил, что "личность - это продукт культуры". Язык - тоже. И убедительнее всего это подтверждают языковые ошибки иностранцев. Например, студенты-афганцы, изучающие русский язык, часто, когда здороваются с кем-то, используют выражение «добро пожаловать», контекст которого немного отличается от значения приветствия. Но, видимо, данное значение переключается с их родным языком и выражениями, которые они употребляют при приветствии. Такие курьезы встречаются довольно часто.

Или другой пример, связанный с социокультурным мышлением. Как-то на занятии афганские студенты, прочитав в тексте информацию, что один человек подарил другу на день рождения собаку, начали смеяться и активно это обсуждать. Родилась дискуссия, в ходе которой выяснилось, что в их родной стране не принято преподносить в подарок животных, тем более собаку. Это считается дурным тоном.

Большинство методик изначально допускают такие "ляпы", списывая их на "неосведомленность о стране". Но на современном этапе, когда интерес к отдельным культурам и нациям постоянно повышается, подобные ошибки уже непростительны.

Лингвосоциокультурный метод принимает в расчет тот простой факт, что 52% ошибок совершаются под влиянием родного языка, а 44% кроются внутри изучаемого. Раньше следили за правильностью речи; теперь, помимо этого, стремятся повышать ее содержательность. Важен смысл передаваемой информации, то есть коммуникативный уровень, потому что в любом случае конечная цель общения - быть понятым.

Изучение языка при помощи метода погружения в культурный социум является все более и более популярным среди лингвистов. Но данный метод может выявить разные дидактические результаты, и зависит тут все не только от преподавателя. В методике погружения существуют и маленькие хитрости, которые позволяют самому студенту сделать свое обучение более эффективным, прилагая не так уж много усилий.

Для начала необходимо обратить внимание на словарный запас. Если во время изучения иностранного языка попалось новое слово, то его обязательно надо записать и выучить. Потом можно перейти на изучение манеры речи и построения фраз. Для этого есть простое упражнение – новости, которые были написаны изначально на изучаемом языке, необходимо перевести на родной язык. Затем выполнить еще один перевод – но уже на изучаемый язык. Потом сравнить построение собственного текста с тем текстом, который был создан людьми, думающими на изучаемом языке.

Когда человек приезжает в среду, в которой все говорят на ином языке, стоит запомнить основную цель. Цель состоит не только в том, чтобы стать своим в новой социально-культурной среде, но и погрузиться в иную языковую среду. Для этого самое главное – слушать, набираться опыта. А вникать и выстраивать речь можно в компании, просматривать передачи по телевизору, можно просто слушать музыку или присутствовать при разговоре двух человек. Как только человек начинает хоть что-то понимать, начинается мыслительный процесс на изучаемом языке. Самое главное в таком методе изучения – это не теория, а практика. Погружаться в среду не только телом, но и мозгом, пытаться стать ее неотъемлемой частью, говорить и думать как местные жители.

Лингвосоциокультурный метод включает два аспекта общения - языковое и межкультурное. Наш лексикон пополнился новым словом бикультурал - человек, легко ориентирующийся в национальных особенностях, истории, культуре, обычаях двух стран, цивилизаций. Для студента языкового вуза важен не столько высокий уровень чтения, письма, перевода (хотя это отнюдь не исключается), а "лингвосоциокультурная компетенция" - способность "препарировать" язык под микроскопом культуры.

Лингвосоциокультурный метод родился на стыке понятий язык и культура. Авторы методики (среди них одно из главных мест занимает С.Г. Тер-Минасова) по-иному подошли к этим определениям. Классики, в частности, Ожегов, понимали язык как "орудие общения, обмена мыслями и взаимного понимания людей в обществе" [4, 155]. Даль относился к языку проще - как к "совокупности всех слов народа и верному их сочетанию, для передачи мыслей своих"[5, 201]. Но язык как система знаков и средство выражения эмоций и настроения есть и у животных. Что же делает речь "человеческой"?

Сегодня язык - "не только словарный запас, но и способ человека выражать себя". Он служит для "целей коммуникации и способен выразить всю совокупность знаний и представлений человека о мире". На Западе язык понимается как "система общения",

которая состоит из определенных фрагментов и набора правил, использующихся с целью коммуникации.

Очень важное отличие западного лингвистического мышления - понимание языка не только в связи с определенным государством, но и с определенной частью страны, районом и т.д. При таком подходе язык идет рука об руку с культурой части страны, области, то есть с идеями, обычаями определенной группы людей, общества. Иногда под культурой понимается само общество, цивилизация.

Полагаем, определение сторонников лингвосоциокультурного метода не преувеличивает силы и значения языка в современном мире. По их мнению, язык - "мощное общественное орудие, формирующее людской поток в этнос, образующее нацию через хранение и передачу культуры, традиций, общественного самосознания данного речевого комплекса. При этом подходе к языку межкультурная коммуникация - прежде всего "адекватное взаимопонимание двух собеседников или людей, обменивающихся информацией, принадлежащих к разным национальным культурам". Тогда их язык становится "знаком принадлежности его носителей к определенному социуму".

Однако культура часто выступает не только средством объединения, идентификации, но и орудием разобщения людей.

Если вдуматься в значение русского слова иностранный, то яснее становится происхождение "конфликта культур": "Его внутренняя форма абсолютно прозрачна: из иных стран. Родная, не из иных стран, культура объединяет людей и одновременно отделяет их от других, чужих культур. Иначе говоря, родная культура - это и щит, охраняющий национальное своеобразие народа, и глухой забор, отгораживающий от других народов и культур".

Лингвосоциокультурный метод объединяет языковые структуры (грамматику, лексику и т.д.) с внеязыковыми факторами. Тогда на стыке мировоззрения в национальном масштабе и языка, то есть своего рода способа мышления, рождается тот богатый мир языка, о котором писал лингвист В. фон Гумбольдт: "Через многообразие языка для нас открывается богатство мира и многообразие того, что мы познаем в нем..."[6, 218].

Лингвосоциокультурная методика базируется на следующей аксиоме: "В основе языковых структур лежат структуры социокультурные". Мы познаем мир посредством мышления в определенном культурном поле и пользуемся языком для выражения своих впечатлений, мнений, эмоций, восприятия. Цель изучения языка с помощью данного метода - облегчение понимания собеседника, формирование восприятия на интуитивном уровне. Поэтому каждый студент, избравший такой органический и целостный подход, должен относиться к языку, как к зеркалу, в котором отражаются география, климат, история народа, условия его жизни, традиции, быт, повседневное поведение, творчество.

Социокультурное пространство, информационное поле, в условиях которого формируется менталитет современной молодежи, во многом обусловлены процессом глобализации, который происходит под влиянием совершенствования межличностных отношений мирового сообщества. В современных условиях возрастающего недовольства, международных конфликтов и политических интриг, необходимо искать новые источники взаимопонимания и сотрудничества. Одним из выходов является построение отношений на основе лингвосоциокультурных принципов, отражающих идеи взаимоуважения, толерантности и принятия различных видов взаимоотношений.

Известный немецкий социолог У. Бек пишет: «Ни одна страна, или группа стран, не может отгородиться друг от друга. Различные формы экономического, культурного, политического взаимодействия сталкиваются друг с другом». Современный этап развития человеческой цивилизации характеризуется стремительным ускорением глобальных процессов, высоким динамизмом международной жизни, усилением взаимосвязи и взаимозависимости народов и государств.

Сегодня представляется актуальным воспитать новое поколение в условиях поликультурного медиа и интернет пространства, позволяющего построить диалог сотрудничества на основе общечеловеческих ценностей для решения глобальных проблем человечества. Существенную роль в этом играет язык и языковое поликультурное мышление, анализирующие феномен современного менталитета молодежи, имеющего особенные нестандартные критерии понимания.

В настоящее время перед учеными стоит задача создания интернационального проекта образования, где за основу берется процесс мегаглобализации. Как следствие, стоит острая проблема создания интернационального межкультурного языкового пространства и новой лингвосоциокультурной личности, способной совершенствовать мегаосознание современной молодежи с ее новыми ценностными ориентирами, что послужит основой гармоничного развития общества в целом.

Литература

1. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово / Slovo, 2000.
2. Верещагин Е.М. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного/ Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М., 1990.
3. Межкультурное обучение как полилог языков и культур // Межкультурная коммуникация: Тезис докладов. – Иркутск, 1993.
4. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / [Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова](#). – 4-е изд., дополненное. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с.
5. В. фон Гумбольдт. Избранные труды по языкознанию / Пер. Г.В. Рамишвили. – М.: Прогресс, 1984.

Торохтий Л.С.

доцент

Мацко И.В.

старший преподаватель

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ КАК ФАКТОР ОБУЧЕНИЯ РКИ

Резюме

В данной статье рассматривается роль культурных различий иностранных учащихся, их религиозной принадлежности, возрастных особенностей, особенностей темперамента, учет культурных традиций носителей языка, особенностей страны проживания при обучении русскому языку как иностранному.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, межнациональные отношения, социокультурная компетенция, интернациональные группы, диалог культур, национальные ценности, коммуникативная значимость.

Түйіндеме

Мәдени әртүрлілік кросс-ұрықтандыру мәдениетаралық білдіреді. Басқа халықтардың өкілдері түрлі мінез-құлық бейімделуге азайту кросс-мәдени қашықтықтан білім беру дайындығы сыныпта ынтымақтастық үшін оңтайлы стратегиясын әзірлеу мүмкіндігін жасайды.

Түйін сөздер: межкультурная коммуникация, ұлтаралық қатынастар, социокультурная құзыр, интернациональные топтар, дақылдың диалогының, ұлттық бәстер, коммуникативная елеулілік.

Summary

Cultural diversity suggests intercultural mutual enrichment. Reducing of intercultural distance upbringing willingness to adapt to the different behavior of the representatives of other nations will create the possibility of developing an optimal strategy for cooperation in class.

Keywords: cross-cultural communication, international relations, sociocultural competence, international groups, dialogue of cultures, national values, communicative meaningfulness.

Главным в общении людей является их стремление понимать друг друга. Каждая культура формируется в соответствии со своими базовыми признаками, одним из которых является язык. Чтобы овладеть чужим языком, необходимо осознавать, что носитель чужого языка является и носителем чужой культуры, необходимо научиться общаться с ним в формате его культуры, а именно, овладеть межкультурной коммуникацией. Межкультурная коммуникация – это процесс вербального и невербального общения между носителями разных языков и культур.

В настоящее время в процессе обучения иностранным языкам, в том числе и русскому языку как иностранному, весьма актуальным является вопрос о межкультурной коммуникации. Процессы и проблемы межкультурной коммуникации в методической литературе рассматривается в контексте межнациональных отношений.

Язык – это не только система знаков, но также исторически сложившаяся форма культуры народа. Культурная речь всегда помогала людям найти взаимопонимание как в производственных видах деятельности, так и в духовном общении.

На факультете довузовского образования для иностранных учащихся Казахского Национального университета им. аль-Фараби в течение 30 лет существования факультета обучаются иностранные студенты из многих стран мира. Они изучают русский язык для достижения поставленной перед собой цели. Но изучение фонетических, лексических, грамматических явлений без обращения к явлениям культуры не дает желаемого результата. Преподавателю, формируя речевую компетенцию учащихся, приходится одновременно формировать и социокультурную компетенцию, закладывая не всегда совпадающую с родной новую картину мира.

Приступая к занятиям, преподавателю необходимо определить, какие сведения о стране будут необходимы иностранным учащимся для правильного понимания написанного, услышанного; какую информацию следует сообщить, удовлетворяя их познавательный интерес; в какой последовательности лучше всего предложить учащимся эти знания в течение всего учебного процесса и на каждом занятии.

В течение девяти месяцев иностранные студенты изучают русский язык на нашем факультете. Деление студентов на языковые группы происходит с учетом выбранной ими специальности, так как многие из них предполагают продолжать обучение в вузах Казахстана, а также по результатам вступительного тестирования. Обучающиеся объединяются в интернациональные группы без учета родного языка иностранных студентов. В этом, безусловно, есть свои преимущества, так как студенты не только изучают русский язык, но и знакомятся с представителями другой культуры. В таких условиях на преподавателя русского языка как иностранного возлагается большая ответственность: создать в процессе обучения все необходимые условия для успешного овладения языком. В студенческой группе объединяются люди, приехавшие из разных стран, разного возраста, образованности, и от того, какие отношения сложатся между ними, будут зависеть их успехи, достижения или ошибки.

Успешному овладению языком способствует не только хорошая память, способности к изучению языков и т.д., но и просто дружба между людьми, совсем непохожими друг на друга.

Учет культурных различий учащихся разных национальностей, их религиозной принадлежности, возрастных особенностей, особенностей темперамента, учет культурных

традиций носителей языка, особенностей страны проживания - все это, несомненно, будет способствовать эффективному обучению иностранных учащихся. Без учета всех этих особенностей могут возникнуть проблемы в межкультурной коммуникации. Важно на занятиях в интернациональной аудитории использовать коммуникативно-значимый материал с точки зрения адресата, поскольку содержание обучения будет различным, в зависимости от того, к какой именно культуре принадлежит тот или иной учащийся.

Богатство любого языка составляет его лексический и фразеологический фонд, создаваемый на протяжении многих веков и отражающий особенности жизни и быта, традиции и мировоззрение народа. Народная мудрость – явление интернациональное, и часто в родном языке студента можно найти пословицу, имеющую почти тот же смысл, что и предложенное преподавателем изречение, а сравнение двух одинаковых по содержанию фраз дает хороший повод для разговора об обычаях двух стран. Пословицы, поговорки, фразеологические обороты легко запоминаются и влияют на поведение и внутренний мир человека. Но при этом необходим строгий отбор пословиц и поговорок для иностранных учащихся, учет их актуальности, частотности употребления, учебно-методической целесообразности. Исходя из этого, на уроках русского языка нужно знакомить иностранных учащихся с пословицами, поговорками, фразеологическими единицами, которые могут рассказать о традициях и обычаях, о быте, характере и эмоциях человека. Понимание между людьми может быть достигнуто только в том случае, когда учащиеся не только овладеют языковыми знаниями, навыками и умениями, но и познают культуру другого народа.

Преподаватели русского языка как иностранного, работающие в интернациональной аудитории, знают, что обучать русскому языку японца или араба – это совсем не одно и то же, что обучать американца или корейца, поскольку представители разных стран обладают собственным пониманием мира. Например, проводя занятия со студентами из Кореи и Вьетнама, следует помнить, что, объясняя, в частности, фразеологизм «собаку съел», необходимо сделать лингвострановедческий комментарий, разъяснить переносное значение данной языковой единицы и подчеркнуть полное отсутствие его связи с процессом поедания этого «друга человека». С учащимися из Европы, Америки и большинства других стран такой комментарий не нужен.

Студенческая группа – это в каком-то смысле семья, которая объединяет разных людей, и те отношения, которые складываются в ней, будут определять успехи, достижения или ошибки. Ориентация на различия между народами и культурами оказывается в современном мире почти универсальной; каждая национальная культура должна иметь свое место в процессе образования.

Интегрирование культуры в процессе обучения русскому языку как иностранному требует ее изучения на сопоставительном уровне, когда одна культура соприкасается с другой, и в результате этого проявляется ее специфика. Понятно, что культура может выступать в качестве как средства общения, так и средства разобщения. Разобщение происходит в том случае, когда партнеры по коммуникации не понимают специфических особенностей речевого и неречевого поведения, и культурологическая дистанция между ними слишком велика.

Чтобы обеспечить возможность коммуникации следует отбирать для занятий такой материал, который помогает усвоить черты национального образа жизни. При этом не следует забывать, что иностранные учащиеся могут принимать редкие факты - за обычные, случайные - за распространенные. Процесс обучения необходимо строить с учетом родного языка и культуры учащихся. Знание родной культуры учащихся позволяет преподавателю предвидеть возможные случаи неадекватного поведения учащихся в условиях общения на русском языке, вызванные непониманием отдельных реалий жизни, и принимать меры к предупреждению межкультурной интерференции. Кроме того, знание родной культуры учащихся оказывает влияние и на характер поведения преподавателя,

которое должно быть таким, чтобы не задеть чувства национального достоинства учащихся.

Так, арабскому студенту лучше не говорить, что он не понял какое-то правило. Мужчина никогда не смирится с тем, что его обвинили в чем-то, а тем более - арабский мужчина, которому присуща повышенная самооценка. Студентов из Латинской Америки нужно чаще контролировать. Что касается африканских студентов, то между ними тоже есть различия. Студенты из Мали очень организованные и дисциплинированные в отличие от студентов из Нигерии, но все они очень обидчивы. Китайские студенты очень трудолюбивы, но они не понимают наши шутки, поэтому вызвать у них улыбку очень трудно. Они, как правило, не рассказывают о себе, рассказ о своей семье – это клише, пересказ текста – заучивание наизусть отдельных фраз, любят читать тексты вслух и хором, зато с большим удовольствием рассказывают о своей многовековой культуре. Им очень нравится, когда студенты из других стран проявляют интерес к их стране, традициям и обычаям. Могут с удовольствием выполнять письменные задания, их любимая настольная книга – словарь, каждое слово они предпочитают найти в словаре, узнать точный перевод.

В последние годы китайские студенты обучаются на нашем факультете два года, так как им труднее изучать русский язык, чем студентам из других стран. Дружат китайские студенты обычно со своими земляками, но и с другими находят общий язык, так как весьма тактичны. Известно, что дистанция между преподавателем и студентом из Латинской Америки меньше, чем между преподавателем и корейским студентом. Иногда приходится на уроке останавливать студента без комплексов из Турции, а из других «вытаскивать» фразу и даже реплику.

Таким образом, проблема межкультурной коммуникации в обучении русскому языку как иностранному решается непросто, потому что представители каждого региона имеют свои особенности, без учета которых невозможно правильно организовать учебный процесс. Роль преподавателя при этом является ведущей. Чтобы студенты получили необходимые знания, преподаватель должен быть не только знающим специалистом, но хорошим артистом и тонким дипломатом.

При обучении русскому языку как иностранному необходимо помнить, что процесс обучения будет более успешным, если иностранные учащиеся будут знать культуру страны, язык которой они изучают. Приехав в чужую страну, иностранные учащиеся не только изучают язык, на котором говорят его жители, но и приобщаются к национальным ценностям, учатся понимать основные особенности национального характера, особенности восприятия мира представителями изучаемого языка. Для иностранных студентов в межкультурной коммуникации, начиная с ее первых шагов, появляется тенденция «диалога двух культур» - родной и изучаемой. Иностранные студенты получают информацию о различных аспектах жизни страны изучаемого языка. Без знания ценностей страны, литературы, традиций и обычаев иностранцу трудно будет воспринять изучаемый язык. Расхождения в родной и изучаемой действительности приводят к ошибкам типа «записаться в университет», «купить в аптеке карандаши», «килограмм яиц» и другие, так как учащиеся переносят факты родной культуры на чужую.

Ясно, что иностранцу нужно хорошо знать культуру народа, чтобы пользоваться изучаемым языком как средством общения. Вступая в коммуникацию с представителями чужого языка, иностранные учащиеся должны владеть системой правил речевого поведения, речевым этикетом, являющимся неотъемлемой частью культурного общения. Владение речевым этикетом порождает доверие и уважение, позволяет чувствовать себя уверенно и непринужденно, не испытывать непонимания и затруднения в общении. Иностранные учащиеся должны не просто понимать языковое выражение, они должны осмыслить, что хочет выразить его партнер по коммуникации, какую информацию тот хочет сообщить, смысл высказанного. Это достаточно трудно для иностранных учащихся,

поэтому, начиная с первого этапа обучения, необходимо включать в учебный процесс средства выражения переспроса, уточнения, обращать внимание на то, что, будучи правильным с точки зрения языка, некоторые речевые конструкции ошибочны с точки зрения речевого поведения. Они определяются традициями, конкретной экстралингвистической ситуацией, имеют социальные ограничения и предпочтения, связанные со статусом общающихся. Корректируя учащихся, преподаватель может сказать: «Так мы не говорим. Обычно мы говорим так. Как правило, так не говорят». Можно предложить учащимся вопрос: «А как у вас говорят в данной ситуации?»

Преподавателю русского языка как иностранного следует осознавать, что у иностранных учащихся уже сложившиеся представления о своем народе и других народах. Поэтому важно научить их видеть различия между культурами, улавливать особенности другой культуры, преодолевать стереотипы.

В условиях современного обучения, когда в одной учебной группе учатся представители разных стран, обладающие специфическими особенностями национального характера и мышления, вопрос о межкультурной коммуникации приобретает особое значение. В связи с этим преподавателю необходимо учить уважению к уникальности каждой культуры, терпимости к необычному поведению учащихся из других стран, гибкости в своем ответном поведении. Необходимо выработать общие нормы взаимодействия, учитывая традиции и особенности культуры страны, язык которой они изучают.

Изучение культурного компонента является важным условием овладения языком. Культурное многообразие предполагает межкультурное взаимное обогащение. Сокращение межкультурной дистанции, воспитание готовности адаптироваться к иному поведению представителей другого народа создаст возможность выработки оптимальной стратегии сотрудничества на занятии.

Максимальное развитие коммуникативных способностей – вот основная, перспективная, но очень нелёгкая задача, стоящая перед преподавателем РКИ.

Литература

1. Артемов В.А. Психология обучения иностранным языкам. – М., 1969.
2. Бельчиков Ю.А. Культура речи и обучение иностранцев русскому языку. «Русский язык за рубежом» – 1988. – №2.
3. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. – М., 1965.
4. Воробьев В.В. Лингвокультурологические принципы презентации учебного материала. – М., 1993.
5. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – 4-е изд. М., 1990.
6. Гальскова Н.Д. Современные методики обучения иностранным языкам. – М., 2000.
7. Иванова М.А. Психологические аспекты адаптации иностранных студентов к высшей школе. – СПб, 2000.
8. Мамонтов А.С. Сопоставительное лингвострановедение в обучении иностранным языкам. Язык и культура в филологическом вузе. Актуальные проблемы изучения и преподавания. – М., 2006.
9. Прохоров Ю.А. Культуроведческие основы обучения русскому языку как иностранному. – М., 2004.
10. Сафонова В.В. Изучение языков межкультурного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. – Воронеж, 1996.

Якубаева К.С.

к.пед.н доцент

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ

Түйіндеме

Шетелдік студенттердің әлеуметтік-психологиялық бейімделуі. Мақалада Қазақстан жоғары оқу орындарында шетел студенттерін оқытуда туындайтын қиындықтар мен бейімделудің түрлері мен ерекшеліктері қарастырылады.

Түйін сөздер: шетелдік студенттер, бейімделуі, куратор.

Summary

Socio-psychological adapting of foreign students. The article examines the different types and difficulties of adapting foreign students to the new conditions of life and studying in Kazakhstan.

Key words: foreign students, adaptation, curator.

Процесс обучения иностранных студентов в вузах Казахстана, их вхождение в иноязычную среду начинается с адаптационных процессов. С первых дней пребывания в вузе иностранные студенты находятся в непривычной для них социокультурной, языковой и национальной среде. Они осваивают не только новый вид деятельности – учебу в высшем учебном заведении, но и адаптируются к совершенно незнакомому социокультурному пространству в кратчайшие сроки. Успешная адаптация способствует быстрому включению студентов в учебный процесс, повышает качество и уровень обучения иностранных студентов, обеспечивает высокую мотивированность овладения знаниями, умениями и навыками.

В период адаптации в новой стране студенты-иностранцы испытывают целый ряд трудностей, которые могут быть сгруппированы следующим образом:

- психофизиологические трудности, связанные с переустройством личности, «вхождением» в новую среду, психоэмоциональным напряжением, сменой климата и т.д.;
- учебно-познавательные трудности, связанные, в первую очередь, с недостаточной языковой подготовкой, преодолением различий в системах образования; адаптацией к новым требованиям и системе контроля знаний; организацией учебного процесса, отсутствием навыков самостоятельной работы;
- социокультурные трудности, связанные с освоением нового социального и культурного пространства; преодолением языкового барьера в решении коммуникативных проблем как с администрацией факультета, преподавателями и сотрудниками, так и в процессе межличностного общения внутри межнациональной малой учебной группы, учебного потока, на бытовом уровне. Необустроенность жилищных условий и быта, отсутствие привычного комфорта мешают студентам сосредоточиться на учебе. Им приходится самостоятельно выполнять ряд бытовых вопросов: ходить в магазины, готовить, стирать и т.д. Культурные традиции, незнание норм этикета зачастую приводит к конфликтам студентов-иностранцев с местным населением.

Большинство исследователей адаптации выделяют следующие группы адаптационных проблем:

- социокультурная адаптация;
- социально-психологическая адаптация;
- педагогическая адаптация.

Под термином социокультурной адаптации подразумевается активный процесс взаимодействия представителя иной культуры и среды его настоящего обитания, процесс

активного приобретения необходимых для жизни трудовых навыков и знаний, усвоение студентом основных норм, образцов, ценностей новой окружающей действительности (явление «вхождения» или «включения» в культуру).

Вовлечение студентов-иностранцев в новое социокультурное пространство предполагает ознакомление с социокультурными нормами поведения в новом для них социуме, формирование доброжелательных отношений между преподавателями и студентами, создание благоприятного психологического климата, работу над преодолением стереотипных негативных установок по отношению к носителям другой культуры. Посредством множества символов и образов, стереотипов поведения родная культура помогает индивидууму действовать в различных ситуациях автоматически. В условиях же новой культуры привычная система знаков и стереотипов, сложившаяся в родной культуре, становится неприемлемой.

Социально-психологическая адаптация понимается как вступление иностранного студента в систему межличностных отношений, как приспособление личности к группе, к взаимоотношениям в ней, как проявление собственного стиля поведения.

Педагогический аспект адаптации связан в первую очередь с усвоением студентами-иностранцами норм и понятий профессиональной среды, приспособление к характеру, содержанию и условиям организации учебного процесса, формированию у студентов навыков самостоятельной учебной и научной работы. Участие в научно-исследовательской деятельности, стремление к наибольшей реализации своих возможностей – важный момент, поскольку иностранные студенты большую часть своего учебного времени проводят самостоятельно.

Академическая успеваемость, общественная и научная активность воспринимаются как факторы успешной адаптации студентов. С другой стороны, безразличие, равнодушие, неуспеваемость, отсутствие интереса со стороны учащегося позволяют говорить о трудностях адаптационного периода.

Несмотря на различия между психофизиологической, интеллектуальной, социокультурной и прочими видами адаптации, в реальности, переплетаясь, они являются отдельными аспектами единого процесса.

Важную роль в процессе приспособления к жизни в Казахстане и учебе в вузе выполняют деканат по работе с иностранными студентами, преподаватели вуза, коллектив студенческой группы, соотечественники и куратор-эдвайзер. Они помогают студенту овладеть ситуацией, т.е. предоставляют необходимую информацию, помогают в освоении новых социальных ролей, налаживании социальных контактов и т.п.

Способствуя учебной и социально-культурной адаптации иностранных студентов, куратор решает следующие задачи:

- помощь иностранным студентам в адаптации к системе обучения, быту, социально-культурной среде, правилам внутреннего распорядка и традициям факультета, университета;
- формирование коллектива группы через организацию совместной аудиторной и внеаудиторной работы в процессе межкультурного общения студентов;
- повышение мотивации изучения русского (казахского) языка и восприятие иных жизненных ценностей и ориентиров в условиях поликультурной коммуникации;
- профилактика дезадаптации студентов и связанных с ней различных форм отклонений и норм поведения;
- выполнение роли посредника между администрацией учебно-воспитательной системы и студентами группы, создание условий для адекватного реагирования на требования, с одной стороны, и запросы – с другой.

В соответствии с установленным графиком на факультете довузовского образования Казахского национального университета имени аль-Фараби разработана система дежурств кураторов в общежитии. Во время дежурства преподаватели проводят

со студентами беседы о правилах проживания в общежитии, профилактике противопожарной безопасности, необходимости соблюдения должного санитарно-гигиенического режима, правилах соблюдения безопасности на улицах города и т.д. Также проводятся индивидуальные беседы со студентами, в ходе которых оценивается уровень социального самочувствия студентов, выявляются факторы, оказывающие позитивное и негативное влияние на процесс адаптации студентов, определяется уровень межэтнической толерантности в студенческой среде, выявляются предпочтения студентов в проведении свободного времени, определяются их личностные проблемы.

Процесс адаптации к новой социокультурной среде, к условиям жизни и обучения в Казахстане проходит как во время учебного процесса, так и во время проведения внеаудиторных мероприятий, что способствует ускорению данного процесса, а также формирует речевую и социокультурную компетенцию. Иностранцы студенты, которые обучаются русскому языку, с интересом знакомятся не только с культурой русского народа, но и историей Казахстана, традициями, обычаями, бытом казахского народа. С целью ознакомления студентов с казахстанской действительностью и культурными ценностями Казахстана организовываются экскурсии в музеи города, выездные экскурсии по культурным и историческим местам Алматы, области и республики: на Медео, Чимбулак, на озеро Иссык, на Чарын, в Туркестан, Астану и т.д.; посещение театров, цирка, спортивно-развлекательных центров. Иностранцы студенты активно участвуют в мероприятиях, вечерах, проводимых кафедрой, факультета: «Давайте познакомимся», «Фестиваль национальной кухни», «Наурыз», «Земля – наш общий дом», «Студенческая весна», «Олимпиада по русскому языку», спортивные соревнования и т.д.

Внеаудиторная работа помогает иностранным студентам включиться в другую культуру через восприятие языка и культуры, понимание менталитета, национальных традиций и обычаев, межличностных взаимоотношений.

Таким образом, адаптация студентов-иностранцев к новой образовательной среде – это комплексное явление, включающее в себя несколько видов адаптации. Успешность процесса адаптации обеспечивает адекватное взаимодействие иностранных студентов с социокультурной и интеллектуальной средой вуза, психоэмоциональную стабильность, формирование новых качеств личности и социального статуса, освоение новых социальных ролей, приобретение новых ценностей, осмысление значимости будущей профессии.

Литература

1. Витенберг Е.В. Социально-психологические факторы адаптации к социальным и культурным изменениям. – СПб, 1995.
2. Иванова М.А., Титкова Н.А. Социально-психологическая адаптация иностранных студентов первого года обучения в вузе. – СПб, 1993.

Божко Н.М.

к.филол.н. доцент

ОСОБЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ СПЕЦИФИКИ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОНГОЛЬСКОГО СТУДЕНЧЕСТВА

Резюме

Статья Божко Н.М. «Особенности национально-культурной специфики и психологические характеристики монгольского студенчества» посвящена анализу некоторых особенностей национального характера представителей монгольской молодежи, обучающейся в Украине. В статье описаны особенности современной системы образования Монголии. Проанализированы характеристики студентов из Монголии как участников межкультурного контакта.

Ключевые слова: система образования, национальная специфика, монгольское студенчество, межкультурный контакт.

Summary

Article Bozhko N.M. "Peculiarities of the national-cultural specifics and psychological characteristics of the Mongolian students" is devoted to the analysis of certain features of the national character of representatives of Mongolian youth which is studying in Ukraine. The article describes the features of Mongolia's modern education system. The characteristics of students from Mongolia as participants in intercultural contact are analyzed.

Key words: education system, national specifics, Mongolian students, intercultural contact.

Создание единого экономического, политического и культурного пространства затрагивает и системы образования практически всех стран мира. Украина сегодня занимает одно из весьма престижных мест в мире по количеству иностранцев, обучающихся в ее высших учебных заведениях. Инокультурная составляющая современного студенчества страны постоянно меняется, но уже на протяжении многих лет сюда на учебу приезжают студенты из центрально-азиатского региона, среди которых и представители Монголии.

В связи с этим возникла насущная необходимость изучения некоторых проблем национально-культурной специфики и психологических особенностей представителей данного народа. Еще М.И.Бахтин писал, что осуществлению собственной деятельности (в нашем случае языковой) предшествует этап ориентирования в условиях этой деятельности: осознание усваиваемых фрагментов «чужой» культуры в терминах и понятиях своего лингвокультурного опыта. Результативность и эффективность общения напрямую зависит от национально-культурной специфики лингвокультурных общностей, в данное общение вступающих. В нашем случае, оно имеет целью самый широкий спектр коммуникации: от социально-бытовой до учебной и профессиональной.

Согласно данным Доклада ООН, подводящим итоги 2015 года, Монголия сегодня занимает 92 место по уровню человеческого развития, входя в число стран с достаточно высокой оценкой этого уровня.

После вступления Монголии во Всемирную торговую организацию (ВТО) образование стало рассматриваться как коммерческая услуга, а страна перешла с советской системы обучения (доступность и бесплатность, государственная монополия) на западные стандарты; ввели англосакскую модель образования, включающую три уровня: бакалавриат, магистратуру и докторантуру; отменили государственную монополию на образование, появились частные вузы; количественно и качественно изменилась сеть высших учебных заведений страны и т.д. Как отмечают исследователи,

на все явления, происходящие в высшей школе страны, существенным образом повлияли всеобщие процессы интернационализации, интеграции, глобализации и регионализации [1].

В стране идет активное становление и развитие собственной системы высшего образования. В 2015 году в монгольских вузах обучалось 162 626 студентов, большую часть которых составляют девушки, что отражает давно установившийся в стране гендерный разрыв.

Увеличивается и общее количество вузов, среди которых 16 государственных и 78 частных. В регионах и столице страны появились филиалы иностранных вузов, в основном российских. Представлены и другие страны, например, Восточно-Казахстанский государственный университет (г. Углей), Университет Колорадо (г. Улан-Батор). Данный процесс сдерживается слабой платежеспособностью населения страны. В целом, на 80 % вузовский потенциал страны сосредоточен в г. Улан-Баторе, что делает его центром профессионального образования в государстве.

Среди наиболее известных: Монгольский государственный университет, Монгольский Государственный Университет Техники и Технологии, Медицинский Университет Монголии, Монгольский институт производства и торговли, Монгольский Государственный Университет Образования.

К сожалению, стандарты образования, по мнению самих монголов, резко упали, и дети родителей со стабильным достатком стараются получить высшее образование за границей.

Часть молодежи получает возможность обучение за рубежом: в Китае, Южной Корее, США, России, Японии, Турции, Украине и некоторых других странах. Правительство Монголии ежегодно отправляет учиться за рубеж некоторое количество студентов за счет полных стипендий и немного большее число – за счет государственных кредитов на образование. Сегодня это более 15 тысяч человек - для страны с населением около 3 млн. это довольно много.

Часть названного контингента является студентами украинских вузов. Для освоения будущей специальности им необходимо освоить новый для них язык. В связи с этим возникла насущная необходимость изучения некоторых проблем национально-культурной специфики и психологических особенностей представителей данного народа. Результативность и эффективность общения напрямую зависит от национально-культурных особенностей лингвокультурных общностей, в данное общение вступающих. В нашем случае, оно имеет целью самый широкий спектр коммуникации: от социально-бытовой до учебной и профессиональной.

Познание языка идет параллельно всем другим видам познания. Изучая язык, студент-иностранец ставит перед собой задачу не только освоения лексики, грамматики и синтаксиса, чтобы получить доступ к академическому знанию, но и стремится через язык приблизить к себе новую для него культуру или хотя бы познакомиться с нею. Этот процесс весьма сложен, так как осуществляется с целью достижения совместимости с новой культурной средой, которая часто воспринимается как чуждая или даже агрессивная по отношению к субъекту аккультурации.

Преподаватель, работающий со студентами-иностранцами, также должен владеть информацией о своих подопечных. Иначе – ощущение потери контроля над ситуацией, собственной некомпетентности и неисполнения ожиданий, аналогичное чувствам, которые испытывает любой инофон, попадающий в новую для него языковую и культурную среду.

Поэтому таким важным моментом является уровень информированности самого преподавателя о языковых, ментальных и прочих особенностях обучаемого.

Начиная работу в монгольской или смешанной с монголами аудитории, преподаватель очень часто не готов к тому, что могут возникать ситуации, когда он не в

состоянии предвидеть спонтанно возникающий выброс энергии внешне сначала абсолютно спокойных студентов.

В случае с монголами складывается достаточно парадоксальная, хотя и вполне объяснимая, ситуация. Сведения о них сводятся, по большей части, к информации о том, что Монголия – одна из древнейших цивилизаций на земле, со своим неповторимым историческим прошлым, красивой, практически не тронутой природой, особенностями своего социально-экономического развития.

В данной статье мы попытаемся представить часть имеющейся на сегодняшний день информации, полезной для преподавателя, работающего в группе монгольских студентов, и ответить на некоторые волнующие всех нас вопросы.

Молодежь в возрасте до 30 лет составляет около 70 % почти трехмиллионного населения Монголии. На смену старому поколению, которое хорошо знает и помнит традиции своих предков, приходит новое поколение, новые монголы, которые стремятся жить в духе нового времени. У монгольской молодежи происходит смена приоритетов.

Семейная дисциплина у монголов строгая, хотя ничего сурового в ней нет. Родители обращаются с детьми очень хорошо, но требуют от них послушания. Охранителем и продолжателем семейного очага считается младший сын. Поэтому образование — одно из важнейших направлений внутренней политики Монголии. К настоящему времени неграмотность в стране практически уничтожена, благодаря созданию сезонных школ-интернатов для детей из семей кочевников. Кроме того, предлагаются курсы профессиональной подготовки для молодых людей в возрасте 16-18 лет. На сегодняшний день в Монголии имеется сеть государственных и частных университетов, как уже говорилось выше, главным образом в Улан-Баторе.

Обучение в монгольских вузах платное. По действующему законодательству государство оплачивает обучение студента, если оба его родителя пенсионеры, или отсутствует один из кормильцев (т.е. ребенок воспитывается в неполной семье). В некоторых вузах администрация снижает плату за обучение на 25 - 60 процентов, если студент 3 семестра учился на "отлично". При этом в вузах Монголии существует ещё одна система кредитования. За курс лекций каждый должен заплатить определенную сумму, но студента не допустят к сдаче сессии, если за каждую пропущенную без уважительной причины лекцию он не заплатит штраф. Преподаватели, в свою очередь, обязаны вторично прочитать лекцию или провести консультацию. Студенты-отличники 1-го и 2-го курсов монгольских вузов поощряются государством и имеют возможность продолжать обучение в вузах России, Украины, Америки, Германии и Китая (где сегодня обучается самое большое количество студентов). Поэтому обучением за государственный счет в вузах Украины монгольские студенты очень дорожат, так как по договору они несут ответственность за каждое пропущенное ими занятие, следствием чего может быть снижение стипендии или полное лишение ее. Следующим шагом может быть снятие льготы на обучение за государственный счет, что приведет к необходимости оплаты за свой счет.

Но здесь следует заметить, что проведение воспитательных мероприятий с прогульщиками не должно быть жестким, так как в национальном характере монголов заложена некая эмоциональная защита, проявляющаяся в форме своеобразного неприятия слишком жесткого эмоционального давления. Поэтому не следует удивляться, если ваши многословные аргументы не будут восприняты адекватно (с вашей точки зрения).

Специалисты, работавшие в Монголии, отмечают, что некоторые национальные черты характера монголов не могут быть оценены с чисто европейской точки зрения. Так, например, излишнее любопытство не есть отрицательная черта, а жизненная необходимость, сформировавшаяся в условиях достаточно скудного ландшафта и ставшая необходимой для выживания в сложных условиях. Поэтому преподаватель, работающий в группе монголов, должен быть готов к тому, что сидящий перед ним студент может без

разрешения взять с его стола очки, ручку, журнал, записную книжку. Поначалу это вызывает откровенное неприятие и раздражение, но с этим нужно постепенно, пошагово бороться, приучая к определенным нормам поведения, принятым в европейском вузе.

Весьма важным моментом является отношение к временным ограничениям. Для монгола жизнь должна двигаться по определенному кругу, в котором не должно быть суеты, спешки и, разумеется, раздражения по поводу опоздания. Люди, которые когда-либо вели бизнес с монголами, отмечали, что опоздание на 15-30 минут для монгола – это норма. Они перестали считать опоздания знаком неуважения к себе лично, гневаться и раздражаться по такому поводу. Об этом должен помнить и преподаватель, работающий с монголами. Хотя это совсем не означает, что с такими проявлениями не следует бороться.

Монгольские студенты очень редко хмуры и угрюмо сосредоточены. Обычно им не свойственно мрачное настроение. Чаще они шутят, смеются, громко говорят, любят веселые песни. Хотя подчас абсолютно не контролируют уровень производимого ими шума. Во время занятия в группе, где есть несколько монгольских студентов, может возникнуть ситуация, когда преподаватель сталкивается с необходимостью выбора: кому из желающих ответить, предоставить слово, так как одновременно это хотят сделать все.

У монголов на генетическом уровне заложена любовь к движению, к любым формам активности, поэтому они часто не могут долго сидеть на месте, меняют позу, пересаживаются, с удовольствием занимаются в спортивных секциях и т.д. Психологи видят причину этого в их происхождении от пастухов, многие из которых и сегодня кочуют с места на место.

Работающие в монгольской аудитории отмечают несомненные языковые и мыслительные способности представителей этого народа. Ученые объясняют этот факт трудностями выживания монгола-кочевника в условиях практически экстремального климата, необходимостью постоянного поиска средств к существованию. Все это способствовало увеличению не только мускулатуры, но и, согласно исследованиям немецких и американских ученых, привело к развитию большего, чем у европеоидов, головного мозга у представителей народов, относящихся к монголоидной расе.

Выявлено, что средняя масса мозга у представителя европеоидной расы составляет 1330 граммов, а у монголоидов – 1382. Мозг тропиканца, например, весит 1280 граммов, что может быть связано с более или менее постоянными климатом и образом жизни, в отличие от монголов, которым нельзя отрываться от забот о завтрашней погоде, о скоте, который их кормит и одевает. Причем увеличение головного мозга происходит за многие тысячелетия, его изменение требует смены многих поколений.

Все эти выводы соответствуют исследованиям немецкого ученого Отто Фогтса (1870-1959), который в 1932-1945 годах детально изучал головной мозг представителей азиатских народов, а результаты изложил в большой монографии об интеллектуальном развитии человека. Однако немецкий ученый подчеркивал: "Велика умственная способность у монголов, но ее реализации путем освоения рациональной информации препятствует нижняя точка большого мозга (названная впоследствии точкой Фогтса) Или, по простому понятию, точка, от которой возникает лень. Если удастся преодолеть ее, то можно было бы сотворить чудо".

Монголы весьма талантливы в тех видах деятельности, которые не требуют четкой регламентации, особенно это заметно в духовной жизни. Художники, писатели, певцы, артисты вполне могут конкурировать с представителями искусств любой страны мира. Недаром многие цирковые артисты проводят годы в зарубежных гастролях, а всемирно известные модельеры Карл Лагерфельд и Пьер Карден давно уже присматриваются к монгольским талантам.

Но при высокой умственной одаренности монголы имеют закоренелую привычку откладывать на завтра все свои дела, которые можно было бы завершить сегодня. У самих монголов есть поговорка: "Не кончится монгольское завтра". Но это вовсе не означает, что

представители этноса не могут собраться и быстро и качественно выполнить какую-либо работу. Особенно, если это касается каких-либо творческих моментов.

Исследователи отмечают, что каждый второй монгол одарен от природы музыкальным слухом и голосом. Среди них много талантливых художников, которые пишут картины о своей родине. И большинство из них с удовольствием демонстрируют это, участвуя в различной внеаудиторной работе, проявляя при этом достаточно высокий уровень ответственности и организованности.

В завершении хотелось бы привести в качестве примеров некоторые пословицы и поговорки, иллюстрирующие определенные жизненные установки и черты характера монголов: "Пока есть скакун – посмотри мир! "; "Если боишься – не делай. Если сделал – не бойся"; "У живого человека всегда есть выход". И, наконец, одна из наиболее часто цитируемых: "Самая мудрая из наук - дружба".

Литература

1. Баасанжав.М. Высшее образование будет развиваться в соответствии с мировым стандартом / М. Баасанжав, 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mongoliasegodnya.mn/node/867.
2. Викторова Л.Л. Монголы. Происхождение народа и истоки культуры – Л.Л. Викторова. – М., 1980. -223с.
3. Доклад о человеческом развитии 2016. Человеческое развитие для всех и каждого. Резюме. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://hdr.undp.org/>
4. Жуковская Н.Л. Категории и символика традиционной культуры монголов / Н.Л. Жуковская.- М.,1988. – 200с.

Димитрова-Бурлаенко С.Д.
НТУ «ХПИ»

ПУТИ И СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ КРЕАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ МАТЕМАТИКИ В ИНОСТРАННОЙ АУДИТОРИИ

Резюме

В статье обосновывается важность креативности в осуществлении инженерной деятельности и необходимость формирования креативной компетентности у студентов технических специальностей. Рассмотрены основные психолого-педагогические подходы к пониманию феномена «креативная компетентность». Креативная компетентность конкретизируется автором как сложное личностное образование, охватывающее сферу интеллекта, эмоций, нравственных ценностей и делающее возможным на принципиально новом, интегративной уровне перенос приобретенных компетенций из одной отрасли жизнедеятельности в другую с целью достижения принципиально нового результата деятельности или выполнения деятельности на принципиально новом качественном уровне. С целью формирования креативной компетентности у студентов технических специальностей автор считает необходимым привлечение к методическому арсеналу преподавателя специальных креативных технологий: методов психологической активизации творческого мышления, систематизированного поиска идей, управляемого поиска идей и развития творческого воображения и др. Автор приводит примеры задач, направленных на развитие креативности, инициативности, самостоятельности мышления студентов, использование которых возможно в курсе высшей математики в техническом университете.

Summary

Dimitrova-Burlayenko S.D. Ways and facilities of formation of creative competence in the process of teaching mathematics for foreign students In the present article, the importance of creativity for

performing the engineering activity and the need of formation of creative competence for students majoring in the technical sciences is justified. The main psychological and pedagogical approaches for understanding the concept of "creative competence" are considered. The formation of the creative competence of students is specified by the author as a process which forms and improves the mental operations such that analysis, synthesis, comparison and generalization, classification, planning and abstraction, and attempting to take a possession of them using the characteristics of critical thinking, depth, flexibility, latitude, speed, variability, as well as developing them through the imagination and assistance in knowledge acquisition of different contents. For this purpose, the author considers the necessary usage of special creative technologies in the methodical style of a lecturer such as methods of psychological activation of the creative thinking, directed to overcome psychological barriers, methods of the systematic search of ideas, which allow passing from a chaotic search to a system of the structured search of ideas, methods of the guided search of ideas and the development of the creative imagination aimed to override an inertia of thinking, and so on. The author gives examples of the tasks which are aimed with developing the creativity, initiative, independence of thinking of students, and the use of them is possible in the course of the general physics and the higher mathematics at a technical universities.

Key words: creativity, creative competence, students of technical specialties, teaching of disciplines in the physics and mathematics cycle.

В современных условиях развития высшего образования наличие только специальных профессиональных знаний уже не является достаточным для будущего конкурентоспособного специалиста. Требование времени сегодня – развитие таких способностей личности, которые в наибольшей степени раскрывают ее индивидуальность и творческий потенциал. В современном обществе в профессиональной деятельности инженера креативность становится качеством обеспечивающим личности возможность адаптироваться к меняющимся условиям жизни и залогом успеха человека в профессии.

Инженерная деятельность – это деятельность в сфере материального производства, имеющая техническую направленность и нацеленная на превращение природного в социально значимое для удовлетворения определенных потребностей людей, в силу чего сама техника выступает как преодоление природы с помощью человеческого сознания. Инженерная деятельность аккумулирует производственный опыт и использует научные знания, отличается высокой степенью интеллектуального творчества, протекает преимущественно в социальной среде и подвержена влиянию внешних, социокультурных факторов.

Престиж отечественного образования в мире зависит от многих факторов, и самый важный из них – это высокое качество подготовки специалистов как для Украины, так и для многих стран мира. Обществу нужны выпускники, готовые к включению в дальнейшую жизнедеятельность, способные практически решать жизненные и профессиональные проблемы, стоящие перед ними. А это во многом зависит не только от полученных знаний, умений и навыков, но и от дополнительных качеств, для обозначения которых и употребляется понятие «компетентность», более соответствующее пониманию современных целей образования. В различных областях профессиональной деятельности креативная компетентность выступает как один из ведущих факторов успешности человека. В перечнях требований к кандидатам на различные должности часто встречаются креативность и творческое мышление. Креативность становится тем качеством, что обеспечивает личности возможность адаптироваться к меняющимся условиям жизни и является залогом успеха человека в профессиональной деятельности. Все это особенно важно для иностранных студентов, получающих образование в Украине.

Опираясь на основные программные документы, определяющие мировые стандарты требований к современному инженеру (Доклад международной комиссии ЮНЕСКО по образованию «Образование: скрытое сокровище» (Ж. Делор), доклад «Потенциал компетентности инженера» Европейской федерации национальных федераций инженеров (FEANI) для сертификации программ подготовки инженеров, «Требования к инженеру XXI века», разработанные под эгидой ЮНЕСКО на базе

документов наиболее авторитетных международных организаций – FEANI (Европа) и ABET (Северная Америка), документы Комитета по инжиниринг и технологий (США) рекомендации конференции «Европа знаний – 2020: видение научно-исследовательской и инновационной деятельности в университетах» (Льеж, Бельгия, 2004), материалы международных европейских проектов RUSERA, SITE, EUR-ACE, документы Конгресса Всемирной федерации инженерных организаций, World Federation of Engineering Organizations (WFEO) (Пуэрто Рико – 2005г.) и др.), учеными были сформулированы требования к инженеру XXI века [4-8]. Проанализировав позиции ученых, обобщим выдвинутые ими требования. Итак, инженера XXI века отличает:

- устойчивое, осознанное и положительное отношение к своей профессии, стремление к постоянному развитию своего профессионально-личностного потенциала;
- высокая профессиональная компетентность, овладение всей совокупностью необходимых в трудовой деятельности фундаментальных и специальных знаний, умений и навыков;
- владение современными методами моделирования, прогнозирования и проектирования, а также методами научных исследований и испытаний, необходимых для создания новых интеллектуальных ценностей и материальной продукции;
- развитая способность к творческому подходу в решении профессиональных задач, умение ориентироваться в нестандартных условиях и внештатных ситуациях, анализировать возникающие проблемы, самостоятельно разрабатывать и реализовывать план необходимых действий в меняющихся условиях;
- владение методами технико-экономического анализа производства с целью его рационализации, оптимизации и реновации, а также методами экологического обеспечения производства и инженерной защиты окружающей среды;
- высокая коммуникативная готовность к работе в профессиональной (производственной, научно-технической, информационной) и социальной среде, знание психологии и этики общения, владение навыками управления;
- осознанная личная гражданская и профессиональная ответственность за результаты своей профессиональной деятельности.

Указанные выше требования к специалисту-инженеру XXI века показывают, что он должен обладать высоким уровнем интеллектуальной, фундаментальной, специальной, практической подготовки, быть носителем высокого уровня интеллектуальной культуры и инновационного мышления, ориентированного на нововведения и прогрессивное развитие производства, то есть отличаться творческим подходом и креативностью.

Международные сертификационные и аккредитационные организации по инженерной подготовке FEANI (Европейская Федерация национальных инженерных ассоциаций), WFEO (Всемирная федерация инженерных организаций), ABET (Американский совет по аккредитации в области инженерных наук и технологий) признают целью современного высшего технического учебного заведения (ВТУЗ) подготовку интеллектуальной, творческой элиты, которая не только обладает научно-аналитическими и организационными знаниями, но и может разрабатывать и осваивать новые технологии, быстро менять виды и формы интеллектуальной деятельности без снижения ее эффективности, то есть проявлять высокий уровень сформированности такого интегративного качества личности, как креативная компетентность [4-8].

Проблема развития креативности личности рассматривается украинскими (В. Клименко, Е. Лузик, А. Потеня, В. Роменец, Л. Шелестова) и зарубежными (Г. Алдер, Д. Богоявленская, Дж. Гилфорд, В. Дружинин, А. Матюшкин, Я. Пономарев, К. Роджерс, П. Торренс) педагогами и психологами. Анализ подходов к определению креативности свидетельствует, что некоторые ученые понимают ее как специфическую способность, обусловленную наличием и сочетанием различных личностных качеств (А. Матюшкин, Л. Митина, А. Смирнов) общую способность по преобразованию бывшего опыта

(В. Дружинин, Б. Ломов, А. Карпов, Я. Пономарев) интегральное качество личности, объединяющее когнитивную и личностную сферы (Д. Богоявленская, В. Дружинин, В. Шадриков); специфическую форму психической активности, сложное и многомерное явление, обладающее собственной структурой (Т. Барышева, П. Торренс). Также креативность отождествляется с максимальным уровнем развития умственных (интеллектуальных) способностей (А. Дьяченко, Ж. Пиаже, А. Тихомиров, М. Холодная).

Для разграничения понятия «креативность» с термином «творчество» целесообразно пользоваться двумя характеристиками: субъективно обуславливающей для обозначения креативности и процессуально-результативной для обозначения творчества. Иными словами, креативность относится к качеству личности, а творчество – к процессу, в котором проявляется креативность.

Инженерная научно-техническая деятельность неразрывно связана с творчеством как деятельностью, порождает новое знание или продукт. При таком подходе творчество в инженерной деятельности можно рассматривать как активную профессиональную деятельность инженера, в процессе которой в полной мере проявляются его самостоятельность, инициатива, потребность в более полной реализации своих знаний, умений и навыков на практике, непрерывном профессиональном росте, использовании нестандартных решений и т.п.

Анализируя понятие «инженерное творчество» с точки зрения философии науки и техники, С. Некрасов и Н. Некрасова подчеркивают, что творческий характер деятельности инженера проявляется на всех его уровнях: 1) изобретения – акт сознания, который оставляет позади себя старую действительность и создает новую; 2) инженерное решение – решение практических технических проблем, имеющее творческий характер и реализующееся не только в определенных технических образцах, но и в масштабах общественного производства; 3) внедрение, когда опытный образец доводится до промышленного образца и серийного производства благодаря производственному эксперименту, связывающему науку с производством; 4) функционирование новой техники и технологии [2,64].

Развитие творческих способностей и формирования креативной компетентности является, таким образом, необходимым компонентом подготовки инженера. М. Бессарабов-Гончаров, исследуя роль творчества в инженерном образовании, настаивает, что будущие инженеры требуют постоянной практики для развития способностей изобретательства, анализа, синтеза и комбинирования. «В случае, когда тренировки отсутствуют в образовании инженера, то и требовать от него активной творческой работы бессмысленно» [1,15].

Творческий подход и креативность позиционируются учеными как одни из основных составляющих профессиональной компетентности современного инженера. Креативность при этом связывают с уходом от традиционных путей решения задач. Так В. Лившиц, раскрывая необходимость формирования профессиональной креативности будущего инженера, отмечает, что «в технологическом разрезе креативность проявляется как смекалка – способность достигать цели, находить выход из тупиковой ситуации, используя обстановку, объекты и обстоятельства необычным способом; шире – нетривиальное и остроумное решение задач неожиданными ресурсами или инструментами» [3, 468]. Креативности свойственны гибкость подходов и стратегий, способность противостоять стереотипам.

Нами было проведено экспериментальное исследование с целью определения педагогических условий развития креативности иностранных студентов университета при изучении дисциплины «Высшая математика». Гипотеза исследования заключается в том, что развитие креативного мышления студентов осуществляется наиболее успешно при условии создания креативной образовательной среды. Традиционная система обучения не всегда способна развить креативность личности, так как она основана на запоминании

информации и накоплении фактов. Чаще всего в повседневной жизни происходит угнетение креативных свойств личности. Развитие креативности возможно лишь в специально организованной среде. Поэтому необходимо ввести в процесс обучения специальные задания, способствующие развитию творческого мышления и креативности и использовать в дальнейшем творческие способности.

Развивать креативное мышление – значит формировать и совершенствовать мыслительные операции: анализ, синтез, сравнение и обобщение, классификацию, планирование, абстрагирование; обладать такими характеристиками мышления, как критичность, глубина, гибкость, широта, скорость, вариативность, а также развивать воображение и владеть знаниями различного содержания.

Для иностранных студентов технических специальностей наибольшую актуальность приобретает развитие таких качеств, как гибкость и скорость. Именно наличие этих качеств позволяет студентам легче усваивать дисциплины, а также является необходимой составляющей их будущей профессиональной деятельности. Решение творческих задач развивает у студентов умение быстро реагировать на меняющиеся условия и находить адекватные пути выхода из тех или иных профессиональных или жизненных ситуаций.

Наряду с подбором специальных заданий, позволяющих развивать скорость, гибкость, оригинальность и точность мышления, преподаватель может применить ряд проверенных общих подходов к стимулированию и развитию креативной компетентности иностранных студентов: 1) обеспечение благоприятной атмосферы; 2) обогащение образовательной среды разнообразными новыми объектами; 3) стимулирование познавательной активности студентов; 4) творческий характер взаимодействия «преподаватель – студент», создание условий для подражания творческому поведению. Также преподавателю необходимо включить в свой арсенал специальные креативные технологии, т.е. систему способов, способствующих развитию творческой активности как осознанному, целенаправленному, управляемому и эффективному процессу умственной деятельности во всех сферах жизни.

Все эти креативные технологии можно объединить в три большие группы:

1) методы психологической активизации творческого мышления, направленные на преодоление психологических барьеров, препятствующих творческому мышлению. Наиболее широко известен метод «мозгового штурма» – коллективного поиска новых идей, основное содержание которого – снятие страха «сказать что-либо не то» за счет того, что, во-первых, процесс генерации идей и их критика распределены во времени, во-вторых, нужно придумать как можно большее количество идей за ограниченное время, в-третьих, атмосфера совместного творчества эмоционально «заряжает» всех участников;

2) методы систематизированного поиска идей. Методы этой группы позволяют от хаотического поиска идей перейти к системе структурированного поиска. Таких методов существует немало, наиболее известны метод фокальных объектов, метод контрольных вопросов и т. д.;

3) методы управляемого поиска идей и развития творческого воображения. В эту группу методов включены способы развития творческого воображения и преодоления инерции мышления, разработанные в рамках ТРИЗ – теории решения изобретательских задач (Г. Альтшуллер). Среди приемов развития творческого воображения – схема талантливого многоэкранного мышления, метод «маленьких человечков», «золотая рыбка», идеализация объектов. Все эти приемы имеют четкую последовательность мыслительных операций, алгоритмы, соблюдение которых обеспечивает преодоление стереотипного подхода, позволяет преодолеть инерцию мышления и получить новые идеи логическим путем.

Наиболее эффективным, по нашему мнению, формирование креативной компетентности студентов технических специальностей становится в процессе

преподавания дисциплин физико-математического цикла. Поэтому необходимо ввести в процесс преподавания этих дисциплин в техническом университете специальные задания, способствующие развитию творческого мышления и креативности, умению использовать в дальнейшем творческие способности.

Считаем, что повышению уровня креативности студентов способствуют и творческие задания для самостоятельной работы студентов, такие как задачи-кроссворды; задачи, условия которых содержат эксперимент, парадокс, данные из других научных областей, анализ отрывков литературных произведений или фильмов, составление и подбор новых задач.

Приведем несколько примеров использования упражнений математического характера в качестве разминки на занятиях с иностранными студентами в процессе изучения ими высшей математики.

1. В каком случае произведение двух натуральных чисел является четным числом?
2. Сумма каких двух натуральных чисел равна их произведению?
3. Сумма каких двух натуральных чисел является большей, чем их произведение?
4. Какую последнюю цифру может иметь квадрат натурального числа?
5. Какую последнюю цифру может иметь куб натурального числа?
6. Найдите число, одна треть из одной четверти которого составляет 21.
7. По разные стороны от прямого шоссе расположены две деревни. В каком месте на шоссе нужно построить автобусную остановку, чтобы расстояние от каждой деревни к ней была одинаковой? Ширину шоссе не учитывать. А где нужно строить автобусную остановку, если деревни расположены по одну сторону от шоссе?
8. Докажите, что если произведение mn нечетное, то и число m нечетное, и число n нечетное.
9. Сколько существует четырехзначных чисел с суммой цифр 34?
10. Мальчик решал пример $47 + 48 + 49 + \dots + 58$, и получил ответ 1266. Покажите, что мальчик где-то ошибся.
11. Сколько чисел от 1 до 100 не делится ни на 2, ни на 3?
12. В кафе встретились три друга: скульптор Белый, скрипач Черный и художник Рыжий. «Интересно, что у одного из нас белые волосы, у второго – черные, а третий – рыжий, но ни у одного из нас нет волос того цвета, на который указывает его фамилия», – сказал черноволосый. «Это действительно так», – сказал Белый. Какой цвет волос у художника?

Кроме представленных задач математической разминки, способствующих развитию креативной компетентности, нами используется широкий спектр задач творческого характера, многоэтапных математико-информационных задач по темам «Интегральное исчисление функций одной переменной», «Дифференциальные уравнения», «Операционное исчисление», «Числовые и функциональные ряды», «Функции нескольких переменных», «Элементы теории поля», «Криволинейные и поверхностные интегралы» и другим. Эти задачи способствуют развитию таких креативных качеств личности, как скорость мышления; гибкость мышления; оригинальность мышления; интуиция, способность выдвигать гипотезы, прогнозировать результаты; преодоление стереотипов мышления; способность к установлению неожиданных связей между объектами и процессами

Проведенный анализ различных точек зрения ученых на понимание креативной компетентности позволяет конкретизировать эту категорию как способность личности к вариативности, гибкости, инновационности мыслительной деятельности, предшествующей процессу творческой деятельности. Креативность не является врожденной характеристикой индивида, она может быть сформирована благодаря особым условиям воспитания и обучения.

Таким образом, в процессе преподавания в университете высшей математики иностранным студентам важно пробудить в них желание дальнейшего развития креативных возможностей, так как оно способствует формированию необходимых профессиональных качеств, которые будут востребованы в их дальнейшей профессиональной деятельности.

Литература

1. Бессарабов-Гончаров М. В. Роль творчества в инженерном образовании / М.В. Бессарабов-Гончаров // Известия ВолгГТУ. – 2014. – №5 (132).– С.13-15.
2. Некрасов С.И., Некрасова Н.А. Философия науки и техники: тематический словарь справочник. Учебное пособие / С.И. Некрасов, Н.А. Некрасова. – Орёл: ОГУ, 2010. – 89 с.
3. Підбуцька Н.В. Особливості креативності майбутнього інженера як складової його професіоналізму / Н.В. Підбуцька // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. –2014. – Випуск 26. – С. 468-477.
4. Положение о регистре ФЕАНИ «Европейский инженер»[пер. с фр. и репринт Союза научных инженерных обществ и организаций] – Париж, ФЕАНИ, 1992. – 14с.
5. Accreditation Board for Engineering and Technology (ABET) [Electronic resource] –Retrieved from : <http://www.abet.org>. –Title from the screen.
6. Delors, Jacques et al. 1996. Learning: The Treasure Within. Paris: UNESCO
7. European Federation of National Engineering Associations [Electronic resource]–Retrieved from:<http://www.feani.org/site/index.php>.–Title from the screen.
8. World Federation of Engineering Organizations(WFEO), official website [Electronic resource]–Retrieved from : <http://www.wfeo.org>.–Title from the screen.

Кисиль Л.Н.
ХНАДУ

МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ ТРАНСПОРТНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Summary

Article is devoted to linguistic and didactic bases of teaching nonnative language as a language of specialty of foreign students transport specialties of higher technical educational institutions. An actual problem of selection of methods of teaching of professional dialogical speech of foreign students, future specialists in the field of transport infrastructure is considered in the article. It is noted that in the modern method is no unequivocal definition of the concepts "method of teaching" and a unified point of view concerning the classification of methods of training. The definition of the term "method" is given. Existing classifications of methods of training is analyzed. A direct proportional relationship between transoms of didactic methods and the quality of the educational process is proved. Method is one of the main components of training systems and help to achieve planned goals and learning tasks is stressed in the article. Purpose of the article - isolation and analysis of methods of teaching of foreign students basic faculties of engineering profile of dialogical professional speech by means of nonnative language is formulated. An attention is paid to peculiarities of functioning of traditional and interactive methods of training in the process of studying nonnative language as a foreign one. Dominant methods, that are most effective during training of dialogical professional speech is obtained. Ways of the need of further scientific research of designated problem is identified.

Key words: professional dialogical speech, foreign students, nonnative language as a foreign, transport specialties, industry, interactive communication, transport infrastructure, traditional and interactive methods of teaching.

В условиях активного развития международных связей ценность выпускников-иностранцев высших технических учебных заведений во многом определяется уровнем профессиональной языковой подготовки. Система обучения иностранных студентов в вузах является важной составляющей становления Украины как равноправного партнера в создании мирового образовательного пространства. В связи с этим разработка лингводидактических основ обучения неродному языку иностранных студентов технического профиля приобретает особое значение, поскольку она является средством и способом овладения предметной и коммуникативной компетенцией в области выбранной специальности, а также играет важную роль в становлении учащихся как личностей, способных к диалоговой коммуникации в сфере профессионального общения.

Для реализации вышеуказанных целей необходимо применять наиболее эффективные методы, поскольку именно от них зависит качество учебного процесса. Без использования преподавателем современных дидактических методов в процессе обучения диалогической профессиональной речи будущих иностранных специалистов в области транспортной инфраструктуры нельзя говорить об их готовности к профессиональной деятельности, целостности модели специалиста в соответствующей инженерной сфере. Кроме того, учение о системе методов обучения языку сложилось исторически, но нет единой точки зрения относительно классификации методов обучения.

Современные лингвисты и лингводидакты исследовали вопросы, связанные с проблемами методов обучения, - способы, приемы, методика исследования языковых явлений и др. Дидактические основы, в частности методы, рассмотрены как общеобразовательной, так и высшей школой в трудах М. Пентлюк, И. Дроздовой, С. Бакум, Н. Голуб, А. Горошкиной, А. Кучерук, Л. Мамчур, Л. Мацко, А. Никитиной, Т. Симоненко и др. В том числе методы обучения диалогической и профессиональной речи отечественных студентов, кроме вышеупомянутых ученых, исследовали Л. Головата, Е. Палихата, С. Мунтян, И. Савчак, Л. Кузьмина, Н. Ивашкина, Л. Лучкина, Л. Романова и др; в процессе обучения иностранному языку - Л. Абрасимова, В. Гарашенко, А. Мирошниченко, В. Селезнева, С. Титов и др. Методологические аспекты обучения также освещены в работах Н. Ушаковой, А. Рощупкиной, Н. Турсиду, В. Хейлик, И. Шульги, С. Мацюк, Н. Станкевич, А. Чистяковой, Т. Лагуты, Л. Бей, А. Тростинской, Л. Селиверстовой, А. Федоровой и др. В частности, методику обучения профессионально ориентированной диалогической речи иностранных студентов медицинских специальностей исследовала Г. Иванишин. Однако дидактические основы методики обучения диалогической профессиональной речи студентов-иностранцев транспортных специальностей не стали предметом освещения ученых.

Учитывая вышесказанное, сформулирована цель статьи - выделить и проанализировать методы обучения иностранных студентов основных факультетов инженерного профиля диалогической профессиональной речи.

Обучение языку вообще и диалогической профессиональной речи в частности возникает прежде всего в процессе учебной деятельности, которая является совместным трудом преподавателя и студента. Чтобы иностранные студенты овладели неродным языком, преподаватель должен осуществлять определенные действия: объяснить материал, дать задание, задать вопросы, проверить задания и др. Однако и сами студенты-иностранцы должны активно действовать: прочитать текст, выучить слова, ответить на вопросы и тому подобное. Поскольку обучение - это деятельность, то ею нужно управлять. Необходимо знать, какие именно действия следует осуществлять преподавателю и студенту, чтобы достичь наиболее эффективного результата. Для этого и нужна методика преподавания неродного языка - оптимальная система управления учебным процессом, с помощью которой осуществляется наиболее эффективное овладение иностранными студентами речевой деятельностью.

Развитие личности будущего специалиста в области транспортной инфраструктуры направлено на формирование высокообразованного специалиста с творческим потенциалом, обладающего определенными способностями, которые характеризуют уровень и качество процессов мышления индивида, его способность к диалоговой профессиональной коммуникации. Путь, который проходит будущий специалист от имеющихся задатков к выявлению способностей, является сложным процессом, значительная роль в котором отводится методам и приемам обучения, влияющих на становление профессионала.

Метод является одним из основных компонентов системы обучения, помогает обеспечить достижение запланированных целей и задач обучения. В дидактике и методике обучения языкам существует противоречие не только в трактовке понятия «метод», но и в классификации методов обучения. Анализ научных исследований свидетельствует о том, что в лингводидактике нет однозначного определения понятия «метод обучения». В словаре украинского языка термин «метод» рассматривается как прием или система приемов, он применяется в какой-либо области деятельности (науке, производстве и т.д.) [10, 692]. По нашему мнению, метод обучения - это система взаимосвязанных действий преподавателя (способов и приемов обучения) и студентов, направленных на достижение целей обучения.

Роль метода в методике преподавания иностранных языков всегда определялась как доминантная. Исследователь Б. Беляев отмечал, что поскольку под методом обучения следует понимать совокупность основных методических принципов, то отказ от определенного метода обучения означает отказ от определенных принципов обучения [1, 12].

Известные лингводидакты Т. Капитонова и А. Щукин считают, что вне метода не может быть обучения вообще, сравнивают историю преподавания иностранных языков с историей методов обучения, подчеркивая, что между этими понятиями возможна либо тесная связь, или не может быть ничего общего [4, 23]. Примененные в методике преподавания иностранных языков такие методы, как грамматико-переводный, сознательно-сопоставительный, когнитивный, прямой, аудиолингвальный, структурный, аудиовизуальный, чтение, трансформационный и др., - кардинально отличаются друг от друга по содержанию, ими обоснованному, последовательностью и дозировкой его введения, по видам единиц обучения и упражнений, конечными и промежуточными и т.д. [2, 12].

Кроме того, названия существующих методов не всегда точно отображают их суть. Например, если сознательно-сопоставительный метод противопоставляется грамматико-переводному, когнитивному и другим методам, то это не значит, что опора на сознание и учет трудностей иностранного языка, которые прогнозируются на основе сопоставления двух языков, отрицается в других методах [2, 12]. Не только в грамматико-переводном, когнитивном и трансформационном методах, но даже в прямом методе признается роль сознательного овладения и опоры на родной язык учащихся [2, 12]. Описанию, анализу и сравнению методов посвящено немало работ, однако, несмотря на это, многочисленные принципиальные вопросы, в частности о роли и месте метода не получили достаточного отражения.

Вопрос о классификации методов также решается неоднозначно, поскольку классификация методов у различных авторов происходит на различных основаниях, причем во многих случаях непоследовательно и с весомой долей субъективизма. Современные ученые продолжают осуществлять поиски совершенствования методической системы изучения языка в общеобразовательных и высших школах, которые отвечали бы насущным проблемам гуманистического образования. Например, К. Плиско предложила систему методов обучения, которая обеспечивает проблемно-развивающий тип учебного процесса [8, 149]. Ученый выделяет информационно-

рецептивный, побудительно-репродуктивный, проблемный, показательно-рецептивный, стимулирующе-поисковый и побудительно-поисковый методы [8, 149].

По мнению подавляющего большинства лингводидактов, выбор того или иного метода зависит от материала, предлагаемого для изучения, связи изученного материала с предыдущим и последующим, соотношения в нем элементов теоретического и практического характера, уровня общего развития учащихся и их подготовки по предмету [9, 65]. Результативность обучения неродному языку в высшем техническом учебном заведении зависит от выбора методов и приемов, применения оптимальных педагогических технологий. В процессе обучения диалогической профессиональной речи студентов-иностранцев транспортных специальностей, по нашему мнению, следует использовать как традиционные методы, основанные на взаимосвязи различных видов речевой деятельности, так и интерактивные.

Важным средством в традиционной методике обучения диалогической профессиональной речи является текст, в котором функционируют единицы всех языковых уровней, объединенные в единое целое. Текст является посредником между участниками диалоговой профессиональной коммуникации: на его основе происходят такие важные мыслительные действия, как восприятие, осмысление, формулировка вопросов, прогнозирование возможных ответов на них, предусмотрение дальнейшего содержания, самоконтроль.

Среди традиционных методов, которые чаще всего используются в процессе обучения студентов диалогической профессиональной речи, можем выделить беседу. По нашему мнению, для наиболее эффективного внедрения в учебный процесс методов, способствующих совершенствованию у студентов-иностранцев профессиональной диалогической речи, следует применять формы учебной деятельности, а именно: конференции, презентации, экскурсии, проведение занятия в условиях реальной профессиональной подготовки.

Нетрадиционные методы обучения способствуют погружению иностранных студентов в профессиональную деятельность, чем способны активизировать профессиональный интерес и позволяют проявить себя, продемонстрировать умение диалогового взаимодействия. В основе работы по формированию диалогической профессиональной речи на неродном языке лежат интерактивные методы, которые способствуют привлечению в учебный процесс всех его участников, где происходит обмен знаниями, идеями, способами деятельности, каждый вносит свой индивидуальный вклад. Это групповое, коллективное обучение, где и студент, и преподаватель являются равноправными субъектами учебного процесса [5, 2]. Суть интерактивных технологий заключается в том, что обучение происходит путем взаимодействия всех учащихся [6, 54].

К методам интерактивного обучения относим ролевые / деловые игры и ситуативные задания, «мозговой штурм», «кейс-метод», тематическую дискуссию, метод «круглого стола», семинары-диспуты и тому подобное. Считаем, что одной из форм интерактивного обучения, которая является наиболее эффективной в процессе обучения неродному языку, в частности профессиональной диалогической речи, является деловая игра.

Во время деловой игры студенты-иностранцы совмещают учебные и профессиональные элементы, в результате чего усваиваются нормы профессиональных и социальных действий, то есть отношения в коллективе. Лингводидакт И. Дроздова отмечает, что деловая игра обеспечивает оптимальную активизацию коммуникативной деятельности, предопределяет естественность общения, вызывает спонтанную необходимость в использовании новых языковых единиц, в том числе терминов [3, 222]. Основными задачами деловой игры является формирование у иностранных студентов целостного представления о будущей профессиональной деятельности и ее динамике; получение проблемно-профессионального и социального опыта принятия

индивидуальных и коллективных решений; развитие теоретического и практического мышления в профессиональной сфере; формирование познавательной мотивации, обеспечение условий для появления профессиональной мотивации. В структуре деловой игры можно выделить два блока: имитационный (создает предметный контекст деятельности специалиста в учебном процессе) и игровой (формирует социальный контекст, то есть это работа участников деловой игры с имитационным блоком). Объектом имитации выберем наиболее типичные ситуации профессиональной деятельности (диалог с руководством предприятия, начальником цеха, коллегой, заведующим производством, руководителем практики, ответственным за прохождение стажировки и др.), требующие системного применения разнообразных умений и навыков, которыми должен овладеть будущий специалист за период участия в игре.

В процессе деловой игры у студентов-иностранцев формируется коммуникативная и профессиональная компетенции делового общения, позволяющие осуществлять коммуникацию как общего, так и специализированного направления, научить будущих специалистов транспортной инфраструктуры уместно использовать в речи терминологическую лексику, производственно-профессиональные и научные профессионализмы.

Известно, что в традиционной методике позиции участников диалоговой коммуникации, как правило, четко фиксированные: иностранные студенты сидят за партами, преподаватель стоит перед аудиторией. Независимо от характера учебной деятельности преподаватель практически постоянно находится в центре аудитории, таким образом речь студентов-иностранцев направлена к нему, а не к непосредственному партнеру по общению. Кроме того, студенты часто высказываются, стоя за партой лицом к преподавателю и соответственно спиной к аудитории. Это нередко выводит группу из процесса общения, оставляя, в то же время, речь тех, кто обучается, ее реальной обращенности, таким образом речь часто становится неэмоциональной, невыразительной и описательной.

По нашему мнению, неформальная организация расположения субъектов учебного процесса стимулирует общение, и в этом случае использование дидактических игр - деловых и ролевых, безусловно, приводит к изменениям позиций преподавателя и студентов-иностранцев, укрепляет контакт взаимодействующих членов группы, способствует более эффективному диалогическому общению: их речь становится реально направленной и обращенной, а значит, более личностной и эмоциональной. Возможность двигаться, совершать физические действия в процессе интерактивного обучения, в частности во время деловой или ролевой игр, с одной стороны, приближает акт учебного общения к условиям аутентичного процесса коммуникации, а с другой стороны, привлекая участников к активной деятельности, мобилизует их внимание на содержание этой деятельности.

Преподаватели пытаются объединить весь учебный материал со сквозным сюжетом, применяя имитационное моделирование ситуаций. Как правило, это деловые отношения в производственном коллективе. Например, проигрываются ситуации «Прием на работу», «Первый рабочий день», «Прием посетителей», «Совещание», «В транспорте». Такой подход привлекает студентов, формирует у них профессионально важные коммуникативные умения, поскольку обучение происходит из-за действий, максимально приближенных к реальным условиям делового общения. На старших курсах чаще всего используются игры дискуссионного характера, а также игры, моделирующие будущую профессиональную деятельность студентов-иностранцев инженерного профиля.

Мы считаем, что интерактивные методы по сравнению с традиционными более эффективны в процессе налаживания диалоговой профессиональной коммуникации, они обеспечивают активность субъекта в учебном процессе, его сознательное стремление

усовершенствовать свои способности, профессиональные знания, познавательную деятельность и тому подобное.

Таким образом, можно подытожить, что использование традиционных и прежде всего интерактивных методов обучения в процессе изучения неродного языка в высших технических учебных заведениях позволяет будущим специалистам в области транспортной инфраструктуры обеспечить прочность знаний, делает процесс подготовки более привлекательным и интересным, учит применять знания в практической деятельности. Вышеупомянутые методы позволяют формировать высококвалифицированного иностранного специалиста с хорошо развитыми коммуникативными умениями, способного к эффективному решению профессиональных речевых задач.

Представленное исследование не исчерпывает всего круга вопросов, связанных с методами обучения диалогической профессиональной речи иностранных студентов транспортных специальностей. Приемы являются составной частью методов обучения, которым подчинены принципы, тесно связанные с подходами. Следовательно, не исследованными остаются понятия «прием», «принцип», «подход» как ключевые понятия лингводидактики вообще и неродного языка в частности, что вызывает необходимость дальнейших научных исследований обозначенной проблемы.

Литература

1. Беляев Б.В. О применении принципов сознательности в обучении иностранному языку. – В кн.: Психология в обучении иностранному языку / Под ред. Зеленина Р.И., 1967. – С.12
2. Вятютнев М.Н. Теория учебника русского языка как иностранного (методические основы) – М.: Рус. яз., 1984. – 144 с.
3. Дроздова І.П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ : [монографія] / І.П. Дроздова. – Х. : МНАМГ, 2010. – 320 с.
4. Капитонова Т.И., Щукин А.Н. Современные методы обучения русскому языку иностранцев. М., 1979. – С. 23
5. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: розвиток комунікативних і мовних умінь / Л. Кратасюк // Дивослово. – 2004. – № 10. – С. 2 – 3.
6. Паламар Л. М. Інтегровані заняття з української мови як іноземної / Л. М. Паламар // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2006. – Вип.1. – С. 53–55
7. Пентилюк М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей. – К.: Ленвіт, 2011. – 256с.
8. Плиско К.М. Принципи, методи і форми навчання української мови / К.М. Плиско. – Х. : Основа, 1995. – 240 с.
9. Словник-довідник із української лінгводидактики: навчальний посібник / кол. авторів за ред. М. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.
10. Словник української мови: в 11 т. – Т.4: І – М [ред. А.А.Бурячок., Г.М. Гнатюк., П.П. Доценко]. – К.: Наукова думка, 1973. – 840 с.

Моргунова Н.С.

к.психол.н. доцент

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ К ИНОЯЗЫЧНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ ВУЗА

Резюме

В статье рассматриваются вопросы адаптации иностранных студентов к условиям обучения в университетах Украины и, как ее успешный результат – включение их в иноязычную профессионально-культурную среду университета. Подчеркивается, что главными агентами

социализации и адаптации иностранных студентов в вузе являются преподаватели – и как носители профессиональных ценностей, и как представители культуры, в том числе языковой. В качестве приемов, ведущих к включению иностранного студента в иноязычную профессионально-культурную среду университета, используемых преподавателями-филологами, автор называет создание речевых ситуаций, максимально приближенных к реальности; обсуждение вопросов и тем, актуальных для этой студенческой аудитории; учет возраста, религиозной, социальной и других особенностей контингента; стимулирование мотивационной сферы студентов; формирование познавательной потребности в овладении языком обучения. Делается вывод о том, что частью образовательной политики в области подготовки специалистов для зарубежных стран должен стать научно организованный процесс их адаптации к профессионально-культурной среде университета.

Ключевые слова: иностранные студенты, иноязычная профессионально-культурная среда, адаптация иностранных студентов.

Summary

Morhunova N.S. Ways of involving foreign students in the foreign professional and cultural environment of Ukrainian universities.

The issues of adaptation of foreign students to study conditions in Ukrainian universities and, as its successful result, their inclusion in the foreign language professional and cultural environment of the university are considered in the article. The main agents of socialization and adaptation of foreign students in the higher educational institution of Ukraine are teachers - as bearers of professional values, and as representatives of culture, including language, is emphasized. As the main ways leading to the inclusion of a foreign student in the foreign language professional and cultural environment of the university, the author determines the adaptation by teachers of special disciplines of texts of lectures on the specialty taking into account the level of language training of foreign students; the providing of separate teaching aids for foreigners with active cooperation with philologists who are responsible for the language training of foreign students; the definition of specific and clear questions on topics and sections aimed at the independent work of the student with a textbook, etc. As the part of the educational policy in the field of training specialists for foreign countries should be a scientifically organized process of their adaptation to the foreign language professional and cultural environment of the university is concluded.

Key words: foreign students, foreign-language professional and cultural environment, adaptation of foreign students.

Актуальность проблемы адаптации иностранных студентов к иноязычной профессионально-культурной среде университета обусловлена в первую очередь задачей их дальнейшего эффективного профессионального обучения. С началом обучения в вузе иностранные студенты оказываются в необычной для них социокультурной, языковой и национальной среде, к которой им предстоит адаптироваться в кратчайшие сроки. Поэтому успешное управление учебно-воспитательным процессом профессиональной подготовки иностранных студентов является неотъемлемой частью решения проблемы их адаптации. Эффективная адаптация повышает качество и уровень обучения студентов, обеспечивает высокую мотивацию в овладении ими знаниями, умениями и навыками.

С первых дней пребывания в университете иностранные студенты испытывают трудности, существенно отличающиеся от проблем отечественных студентов. В первую очередь, это недостаточное владение языком обучения. Значительное количество иностранных студентов только в конце второго курса достигают значительных успехов в овладении языком, имеют достаточный словарный запас и начинают активно использовать свои знания. Можно выделить следующие общие для всех иностранных студентов трудности процесса адаптации: низкий общеобразовательный уровень; слабая подготовка по профильным дисциплинам и специальным предметам; различие форм и методов обучения в украинском вузе от форм и методов обучения в высшей школе их родной страны.

Значительные трудности связаны с отсутствием навыков самостоятельной работы. Студенты не умеют конспектировать лекции, работать с источниками информации, анализировать информацию большого объема. Они не умеют и не хотят пользоваться библиотекой. Практические и лабораторные работы вызывают дополнительный стресс из-за необычности и неумения правильно пользоваться необходимыми материалами. Следствием этого становятся перегрузка учебными материалами и накопление большого объема непонятной и неосвоенной учебной информации.

Современные ученые рассматривают адаптацию как многоуровневый, динамичный процесс, имеющий свою структуру, последовательность этапов и особенности осуществления, связанные с определенной перестройкой личности в связи с включенностью в новые социальные роли (И. Троцук, М. Витковский, А. Зинковський, М. Титкова, Г. Щуревич и др.).

Адаптация иностранных студентов к профессионально-культурной среде университета, по сравнению с отечественными студентами, имеет свою специфику. Так, И. Ширяева к этой специфике относит усвоение норм международного студенческого коллектива, разработку собственного стиля поведения, чувства академического равноправия, положительное отношение к будущей профессии [4, 77].

Исследователи адаптации (Ю. Дорожкин, М. Иванова, Н. Титкова, К. Якубаева и др.) выделяют следующие группы адаптационных проблем иностранных студентов: социокультурные, социально-психологические, педагогические. Социокультурную адаптацию ученые рассматривают как «активный процесс взаимодействия представителя другой культуры и среды его настоящего существования, процесс активного приобретения необходимых для жизни трудовых навыков и знаний, усвоения им основных норм, ценностей новой окружающей действительности (явление «вхождения» или «включения» в культуру)» [2, 140]. Социально-психологическая адаптация понимается как вступление студента в систему межличностных отношений, как приспособление личности к группе, к отношениям в ней, как проявление собственного стиля поведения [3, 545]. Педагогический аспект адаптации связан с усвоением студентами-иностранцами норм и понятий профессиональной среды, приспособлением к характеру, содержанию и условиям организации учебного процесса и вузов, формированию у студентов навыков самостоятельной учебной и научно-исследовательской работы. Педагогическая адаптация предполагает поиск такого содержания, форм и методов учебно-воспитательной работы, с помощью которых преподаватели могли бы предупреждать, смягчать и устранять негативные последствия дезадаптации, ускорять процесс социально-психологической и социокультурной адаптации студентов.

Адаптация иностранных студентов к новой языковой, социокультурной и учебной среде складывается из определенных этапов: вхождение в студенческую среду; усвоение основных норм международного коллектива; выработка собственного стиля поведения; формирование устойчивого положительного отношения к будущей профессии; преодоление языкового барьера [1, 8]. Главными агентами социализации и адаптации иностранных студентов в высшем учебном заведении Украины являются преподаватели – и как носители профессиональных ценностей, и как представители культуры, в том числе языковой.

На начальном этапе «вхождения» личности в новую профессионально-культурную среду большинство иностранных студентов имеют низкий уровень информированности о политической, экономической и социальной системе Украины; о нормах, обычаях, традициях и культуре народа, о существующей в стране системе высшего образования. Для многих студентов впервые возникает проблема интернационализации, необходимости коммуникации с носителями различных социальных, этнических, национальных норм и культур. Этап социализации и адаптации личности осложняется тем, что иностранные

студенты – это социализировано зрелые личности, сформировавшиеся под влиянием той среды, в которой они воспитывались. Они, как правило, имеют определенную жизненную позицию, целевые установки, систему ценностей и ценностные ориентации. Кроме того, каждый студент имеет свои специфические особенности: этнические, национально-психологические, психофизиологические, личностные и др.

Обратим внимание на то, что вызывает большие трудности у иностранных студентов в процессе усвоения ими учебного материала. Недостаточно свободно владея языком обучения, большинство студентов не умеют отфильтровывать дополнительную информацию и конспектировать только суть основных понятий. Существенной поддержкой в понимании материала могут быть адаптированные тексты лекций или практических занятий по специальности, имеющиеся у студентов. В таком случае у иностранных студентов появляется возможность сопоставлять услышанное с увиденным в учебном тексте по профильной дисциплине. Это – важная поддержка в понимании материала. Но чаще всего на лекциях по общенаучным и специальным дисциплинам у студентов есть возможность воспринимать только звучащую речь. Из-за быстрого темпа речи лектора они теряют способность понимать услышанное. Как следствие, во внеурочное время они вынуждены самостоятельно усваивать непонятный материал по специальности с помощью неадаптированных учебных пособий.

Работа с пособиями представляет дополнительные трудности. Иностранные студенты пользуются теми же научными текстами, что и украинские студенты. Язык учебных текстов является отдельной темой для исследования. Необходимо лишь отметить, что существенные различия языкового оформления одного и того же научного утверждения (определения или закона) вызывают большие трудности в понимании дисциплины не только у иностранных студентов. Большинство авторов учебников дают хрестоматийные определения в различных формах. Для решения проблемы понимания таких определений необходимо создание преподавателями специальных дисциплин отдельных учебных пособий по общенаучным и специальным дисциплинам для иностранных учащихся при активном сотрудничестве с филологами, отвечающими за языковую подготовку иностранных студентов. Так, с целью помощи контингенту студентов-иностранцев в ХНАДУ разработан ряд учебных пособий и методических указаний, направленных на облегчение восприятия студентами общенаучных и специальных дисциплин.

Успешность обучения иностранных студентов в украинских университетах во многом определяется их готовностью к тем методам и приемам обучения, которые приняты в конкретных вузах. Поэтому для успешного включения иностранных студентов в иноязычную профессионально-культурную среду необходимо обобщение положительного опыта работы многих вузов, а также поиск новых форм и методов учебно-воспитательной работы с этим контингентом студентов.

Для более эффективного формирования предметно-коммуникативных знаний иностранных студентов авторам учебных пособий необходимо при их написании учитывать следующие рекомендации: адаптировать тексты по специальности, ориентируясь на уровень языковой подготовки иностранных студентов; определять конкретные и четкие вопросы по темам и разделам, направленные на самостоятельную работу студента с учебником; разработать единую для всего учебного профиля структуру упражнений и заданий; внести элементы наглядности для более быстрого усвоения новых терминов; включить словарь новых терминов (поурочные и алфавитный в конце пособия). Процесс усвоения лекционного материала существенно облегчает наличие у студентов ксерокопий лекций, что в некоторых вузах уже является нормой. В реализации данного способа обучения акцент направлен на слушание и осмысление услышанного, тогда как механическое записывание лекций является лишь фиксацией материала, сообщаемого лектором, без вдумчивого анализа информации студентом.

Следует также обратить внимание на то, что большинство педагогических методов и приемов, которые используют украинские преподаватели в работе со студентами, является новой формой педагогического процесса с точки зрения студента-иностранца. Чтобы разработать методику успешного обучения любого контингента иностранных учащихся, необходимо в первую очередь учесть все его особенности. Образовательный процесс обязательно должен происходить с учетом этнопедагогических концепций, технологий, методик. Безусловно, педагогу следует учитывать все факторы, влияющие на систему образования, все особенности каждого отдельного народа: географические, экономические, национальные, исторические, культурные и религиозные т.п.

Каждый этнос имеет свои методы и подходы, применяемые в педагогическом процессе, и их необходимо учитывать в процессе обучения иностранных студентов. Так, для китайских студентов приоритет в обучении отдается чтению и письму. Механическое заучивание текста и запись его в большом объеме – этот вид деятельности в совершенстве развит у китайцев. Зрительная информация усваивается ими лучше, чем информация устная. Если зрительное восприятие более развито, надо учитывать этот факт и организовывать запоминания информации через наглядность. Активное использование международной символики (обозначение физических величин, математических символов, химических элементов и т. д.) Применение таблиц, схем и графиков будет успешно воспринято в китайской аудитории [1, 16].

В технических университетах программа языковой подготовки иностранных студентов направлена на достижение следующих целей: научить будущего специалиста умениям и навыкам чтения и реферирования литературы по специальности; использовать язык обучения с общеобразовательной целью и как средство воспитания личности специалиста высшей квалификации; формировать навыки устного иноязычного общения. Остановившись подробнее на педагогических приемах, способствующих включению иностранных студентов в иноязычную профессионально-культурную среду вузов Украины, отметим среди них те, которые используют в своей работе преподаватели-филологи: моделирование речевых ситуаций, максимально приближенных к реальности; обсуждение вопросов и тем, актуальных для этой студенческой аудитории; учет возраста, религиозной, социальной и других особенностей контингента; стимулирование мотивационной сферы студентов; предоставление студентам самостоятельности, при этом объективное оценивание результатов их самостоятельных действий; формирование у иностранных студентов познавательной потребности в овладении языком обучения

Практика обучения иностранных студентов в Харьковском национальном автомобильно-дорожном университете, где такая подготовка проводится с 1949 года, показывает, что процесс адаптации иностранных студентов из разных стран и регионов имеет значительные отличия. Различной является, в первую очередь, степень дезадаптированности студентов из разных регионов, что можно объяснить удаленностью двух культур – родной и новой. Если внешние факторы родной и чужой страны имеют значительные различия (климат, география и др.), адаптация проходит тяжелее. Религия, национальная еда, культура, обычаи – все эти аспекты также играют свою роль в успешности включения иностранных студентов в иноязычную профессионально-культурную среду университета.

Еще одним фактором, влияющим на процесс успешной адаптации иностранных студентов, является тот факт, в которой группе они учатся: многонациональной или мононациональной. Доказано, что иностранные студенты увереннее чувствуют себя в группе, где учатся только их соотечественники [1, 12]. Это связано с тем, что в мононациональной группе происходит быстрое сплочение коллектива, основанное на общих обычаях, традициях и воспитании, формирующие определенную линию поведения и стереотип общения. Такие моменты как однотипность восприятия и усвоения детерминируют нормы поведения личности, выполняют роль своеобразного регулятора

отношений в учебной аудитории, поддерживают дисциплину, помогают наладить и упорядочить учебный процесс.

Одна из важнейших задач для преподавателей-филологов, работающих с иностранными студентами, заключается в том, чтобы приобщить их к украинским национально-культурным традициям средствами внеаудиторной деятельности, обеспечить усвоение элементов украинской культуры с помощью социокультурной деятельности. Это может достигаться с помощью совместной подготовки и проведения праздников, посещения различных исторических мест и т. д.

Положительное влияние на адаптацию иностранных студентов к иноязычной профессионально-культурной среде университета оказывает деловая и эмоциональная интеграция студента в студенческий коллектив, насыщенная общественная жизнь в студенческой среде, активное участие в общих университетских мероприятиях – таких, как подготовка совместных праздников, научных конференций, спортивных соревнований, музыкальных фестивалей. К сожалению, украинские студенты не всегда проявляют должное уважение и внимание к своим иностранным сокурсникам, не обладают необходимой этнопсихологической информацией, не знают национальных особенностей поведения и общения своих иностранных друзей. Расширение рамок дружеских контактов среди студентов тоже является одним из эффективных путей включения иностранных студентов в профессионально-культурную среду вуза.

Можно констатировать, что в условиях современного этапа развития высшего образования Украины частью образовательной политики в области подготовки специалистов для зарубежных стран должен стать научно организованный процесс их адаптации к иноязычной профессионально-культурной среде вуза. Для осуществления этого необходимо выполнение ряда условий адаптогенного характера широкого спектра действия. С этих позиций адаптацию следует рассматривать как комплексную педагогическую программу, успешность которой определяется множественными параметрами и критериями, позволяющими улучшить качество обучения иностранных студентов и достичь лучших академических результатов с наименьшими негативными последствиями.

Литература

1. Алексеева Т.В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у ВНЗ: автореф. дис...канд. психол. наук : 19.00.01 / Т.В. Алексеева; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2004.– 20 с.
2. Моргунова Н. С. Наукові підходи до дослідження психологічних особливостей адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ України / Н.С. Моргунова, Т.М. Сльчанінова // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. – 2014. – Вип. 47. – С. 139-148.
3. Семененко І.Є. Проблеми фахової підготовки іноземних студентів в умовах вищого навчального закладу освіти / І.Є. Семененко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2015. – Вип. 41 (94). – С. 544-551.
4. Ширяева И.В. Особенности адаптации иностранных студентов к учебно-воспитательному процессу в советском вузе / И.В.Ширяева. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1980. – 93 с.

Приходько А.М.
старший преподаватель

**ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ТЕХНОЛОГИИ «СКРАЙБИНГ»
В СИСТЕМЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ
В ТЕХНИЧЕСКОМ ВУЗЕ**

Резюме

Актуальность статьи заключается в исследовании потенциала технологии «скрайбинг» как средства обучения иностранных студентов на основе техники визуализации учебного материала; уточнена суть понятия: «скрайбинг», определены виды скрайбинга и раскрыта их суть; указано, что технология «скрайбинг» определяется рядом преимуществ по сравнению с традиционными средствами обучения иностранных студентов; предложен алгоритм создания преподавателями видеоскрайбинга для иностранных студентов с целью подачи грамматического материала на занятиях по языковой подготовке, а также рассмотрены этапы создания скрайба в работе с иностранными студентами; сделан вывод о том, что использование технологии «скрайбинг» в системе профессиональной подготовки иностранных студентов демонстрирует мобильность современной системы образования, ее адаптивный характер и ориентацию на предоставление качественных образовательных услуг иностранным гражданам.

Ключевые слова: скрайбинг, виды скрайбинга, технический вуз, иностранные студенты.

Summary

The relevance of the article is to study the potential of technology "scribing" as a means of teaching foreign students on the basis of visualization technology of educational material; the essence of the concept is clarified: "scribing", types of scribing are defined and their essence is revealed; it is stated that the technology of "scribing" is determined by a number of advantages in comparison with traditional means of training foreign students; an algorithm for creating video-scribing teachers for foreign students with the aim of providing grammatical material in the language training classes, as well as the stages of creating a scribe in working with foreign students; the conclusion is made that the use of "scribing" technology in the system of professional training of foreign students demonstrates the mobility of the modern education system, its adaptive nature and the orientation toward providing quality educational services to foreign citizens.

Keywords: scribing, types of scribing, technical higher education, foreign students.

Современное образование остро переживает непрерывное и интенсивное развитие информационной и мультимедийной сфер, а также не прекращается поиск новых технологий и методов подачи учащимся учебного материала. В связи с этим актуализируется вопрос использования технологии «скрайбинг», которая содержит огромный образовательный потенциал, в частности, как средства подачи учебного материала для иностранных студентов в техническом вузе. Требования современного мира к мобильности, доступности образования, формирования креативной компетентности у будущих инженеров на передовое место ставят технологию «скрайбинг». Именно этот факт подтверждает нашу гипотезу о возможности оптимизации профессиональной подготовки иностранных студентов при помощи технологии «скрайбинг».

Обратим внимание в рамках настоящей статьи на преимущества технологии «скрайбинг» как средства визуализации учебного материала по сравнению с традиционными средствами обучения.

В нашем исследовании мы раскроем особенности этой новейшей технологии и рассмотрим использование ее потенциала в профессиональной подготовке иностранных студентов в образовательном пространстве технического вуза.

Скрайбинг. На первый взгляд, новообразованный неологизм... Но на самом деле с этим понятием мы знакомы с детства. Ведь когда-то мы все были в определенном смысле скрайберами. С помощью простых рисунков мы пытались передать увиденное, услышанное, определенную информацию, чувства, настроение, эмоции.

Оказывается, таким образом можно просто и доступно рассказать о сложном, интересно объяснить определенный материал. Данный метод получил название скрайбинг – процесс визуализации сложного содержания простым и доступным способом, во время которого зарисовка образов происходит прямо во время передачи информации.

Особенность скрайбинга заключается в том, что одновременно задействуются различные органы чувств: слух и зрение, а также воображение человека, что способствует лучшему пониманию и запоминанию. Именно эти особенности делают скрайбинг одним из методов современных технологий, который помогает доступно и легко объяснять сложный материал, способствует развитию образования, презентациям и докладам, ведению записей и дневников. Стоит отметить его доступность, ведь использовать эту технику может каждый человек в и своих ежедневных делах.

Прежде всего следует уточнить, что понимают под термином «скрайбинг». Итак, скрайбинг (от английского scribe – набросать эскизы или рисунки) – новейшая техника презентации, в которой речь оратора иллюстрируется «на лету» рисунками на белой доске (или листе бумаги), которая была изобретена британским художником Эндрю Парком для Британской ассоциации по распространению научных знаний.

Таким образом, переводе с английского языка «скрайбинг» означает «разметка». Возникновение данного стиля ведения презентаций связывают с американскими дизайнерскими компаниями, которые стали использовать в своих выступлениях упрощенные иллюстрации и схемы вместо многословных и скучных описаний деятельности компании или какого-либо ее конкретного предложения и продукта. Специалиста в данной области принято называть скрайбер, а презентацию, которую он создает – скрайб. Для нашей страны указанное явление новое и пока еще не всем понятное, однако спрос на него увеличивается с каждым днем.

Скрайбинг – это новый уникальный способ привлечь внимание, завоевать аудиторию, обеспечить ее дополнительной информацией и усилить ключевые моменты презентации. Успех и эффективность скрайбинга объясняется тем, что человеческий мозг, склонный рисовать картинку, мыслит образами, а язык рисунка – универсальный язык. Опытному скрайберу, кроме него самого, необходимы лишь поверхность, на которой можно делать зарисовки, и инструмент, которым их можно делать. И группа людей, готовая слушать и смотреть.

Во время использования скрайбинга отмечается «эффект параллельного прохождения», когда мы и слышим, и видим примерно одно и то же, при этом графический ряд фиксируется на ключевых моментах аудиоряда. Сейчас скрайбинг – инновационная технология, с помощью которой можно привлечь внимание слушателей, обеспечить их дополнительной информацией и выделить главные моменты доклада.

Главная функция данного способа подачи информации – быстро и качественно донести ее до аудитории. Весомым плюсом в использовании скрайбинга является то, что все иллюстрации можно подготовить заранее, и это позволит избежать ненужного волнения во время проведения самого мероприятия. При создании презентации могут использоваться готовые картинки, графики, аудио- и видеоряд. Сама работа протекает в удобном для вас темпе. Вы сами выбираете, когда, где и как вы будете все делать.

Скрайбинг – это изображение рисунков, превращение идей в визуальные образы. О скрайбинге как отдельной профессии начали говорить сравнительно недавно. На Западе визуальное мышление как индустрия развивается с 70-х годов. Одним из первых, кто догадался использовать скрайбинг как продуктивное и интерактивное средство для

концептуализации информации, которой пользуются ученики и учителя в школе, стал американский преподаватель Пол Богуш. Именно он опроверг давно заученный образовательный девиз «Читай параграф из учебника - отвечай на вопросы», доказав эффективность использования скрайб-презентации в учебном процессе. Настоящим прорывом в образовательном веб-пространстве также стал [скрайб Кена Робинсона](https://youtu.be/1G3Ku_UbjQ) об изменениях образовательной парадигмы (https://youtu.be/1G3Ku_UbjQ).

Учеными уже давно доказан тот факт, что человек более 80 % информации воспринимает визуально. А исследователи в области образовательных методик обнаружили, что через три дня после проведения лекции слушатели в состоянии вспомнить 10 % от всего услышанного, 35 % от всего увиденного, но могут воспроизвести 65 % содержания презентации, если она проходила в виде устного рассказа, подкрепленного визуальными образами.

Есть два основных вида скрайбинга: фасилитация и видеоскрайбинг. Скрайбинг-фасилитация (от английского facilitate – помогать, облегчать, содействовать) - это перевод информации из словесной формы в визуальную и фиксирование ее в режиме реального времени. Работа преподавателя на занятии во время объяснения нового материала с мелом в руках - пример скрайбинга-фасилитации. Преимущество видеоскрайбинга состоит в том, что видеоролик можно использовать много раз, этот вид деятельности вызывает у исполнителей особую заинтересованность.

Можно также выделить несколько самых распространенных видов видеоскрайбинга – рисованный скрайбинг, аппликационный скрайбинг и онлайн-скрайбинг.

Рисованный скрайбинг является классическим скрайбингом. Художник (скрайбер) изображает в кадре картинку, пиктограммы, схемы, диаграммы, записывает ключевые слова. Это происходит параллельно с текстом, звучащим за кадром.

Аппликационный скрайбинг – на произвольный фон в кадре накладываются или наклеиваются готовые изображения, которые соответствуют озвучиваемому тексту. Магнитный скрайбинг является разновидностью аппликационного, единственное отличие – готовые изображения крепятся магнитами на презентационную магнитную доску.

Онлайн-скрайбинг – при создании этого вида скрайбинга используются специальные программы и онлайн-сервисы, например [PowToon](#), [VideoScribe](#) и другие. С их помощью видео можно создавать по готовым шаблонам, однако бесплатные возможности указанных сервисов ограничены.

В современном мире скрайбинг успешно используют бизнес-тренеры для создания понятных и легких для запоминания схем; консультанты и психотерапевты – для визуализации ситуации и структуры мышления слушателя; менеджеры, владельцы бизнеса и руководители проектов - для передачи своих мыслей коллегам, партнерам, клиентам, инвесторам в ходе презентаций, круглых столов, совещаний и т.д.

Исследователи выделяют четыре основных шага для создания скрайба:

- Составление плана работы. Запись всего, что планируется осветить. При желании для удобства можно записывать все на аудионоситель.
- Анализ информации, а также отбор визуальных образов для презентации ваших идей. Презентация должна быть понятна не только вам, но и окружающим.
- Непосредственно процесс визуализации. Не бойтесь использовать как простые рисунки, так и более сложные, а также аудио- и видеоряд.
- Просчет продолжительности всех частей работы [1].

Разработан также ряд рекомендаций, которые позволят создать скрайб:

- Создайте для себя библиотеку, в которой будут храниться изображения.
- Научитесь пользоваться графиками и диаграммами. Важно понимать, где, как и когда их правильно использовать.

- Совершенствуйте свои коммуникативные навыки. Ваша цель – объяснить, показать, рассказать.
- Помните о времени [9].

Отметим, что различные визуальные техники все чаще используются во многих сферах информационной деятельности. И специалист по скрайбину – крайне востребованная профессия на сегодняшний день, особенно если учитывать то, что профессионалов в данной области пока еще очень мало.

В образовательном пространстве скрайбинг уместно использовать как в общеобразовательных, так и в высших и специальных учебных заведениях, поскольку всем известен тот факт, что 80% информации человек воспринимает через образы.

Отметим преимущества скрайбинга:

1. Эффективность – за короткий промежуток времени можно доступно и качественно объяснить материал, донести идею.

2. Универсальность визуализации. Язык рисунка понятен всем. Скрайбинг в какой-то степени выступает универсальным языком общения.

3. Минимум затрат – для того, чтобы создать скрайб, необходимы лишь поверхность (доска или лист бумаги) и цветные маркеры. Чтобы заснять, озвучить, смонтировать и выложить в интернет видео, необходимы: компьютер, монитор, колонки, микрофон, экран, камера (допускается использование других гаджетов).

4. Качественное усвоение информации и запоминание ключевых моментов презентации. Взаимосвязь вербальной и визуальной информации помогает легко восстанавливать в памяти прослушанные лекции, доклады, поскольку, как правило, сложная сухая информация преобразуется скрайбером в простые символы и предметы, которые мы встречаем в повседневной жизни.

5. Возможность непрерывного общения со слушателями на протяжении всего выступления.

6. Возможность использовать скрайб (общую картинку, которая получается к концу мероприятия) в дальнейшей работе в качестве обзора всей полученной информации.

7. Эффект параллельного следования – звуковой ряд иллюстрируется образами практически одновременно, что способствует качественному усвоению материала [9].

Главным преимуществом скрайбинга является то, что информация для иностранных студентов может быть представлена в разных формах, что в условиях интенсификации и оптимизации образовательных процессов является важным фактором.

Технология «скрайбинг», по сравнению с традиционными средствами обучения, отмечается рядом преимуществ: доступность, актуальность (учебные материалы представлены как в графической, так и письменной форме), креативность.

И.Н. Кавинкина отмечает, что «в образовательном процессе центральная роль в работе со скрайбом отводится исследовательской деятельности, позволяющей каждому иностранному студенту уже в рамках занятий по русскому языку ощутить себя в роли начинающего ученого, преобразователя действительности, реализовать только свои запросы и интересы и в то же время постигать семиотические закономерности построения дискурса.

Исследователь также утверждает, что именно процесс работы над скрайбом позволяет студентам: овладеть механизмами понимания текста (в том числе научиться выделять опорные слова); уметь вычленять главное и декодировать его во вторичном тексте; научиться передавать свои мысли и ощущения на правильном русском языке, то есть грамотно, точно, логично; уметь строить тексты по уже готовым скрайбам (в том числе сделанным другими студентами).

Автором предложен такой план работы над созданием скрайбинга:

1. В предложенном тексте каждый абзац – это отдельная мысль. Найдите опорные слова, словосочетания и выпишите их. Это будущий сценарий.

2. Нарисуйте картину (схему, пиктограмму, символы, буквы, цифры) к каждому опорному компоненту (может быть по 2–3 картины).

3. Подумайте, как эти картины можно превратить в композицию. Как из одной фразы получается другая? Какие картины важны, а какие второстепенны или не обязательны? Укажите, какие сюжеты становятся основополагающими и включают в себя другие.

4. Выберите способ расположения картин из 4-х предложенных: расположение змейкой: от одной картины к другой, линейное горизонтальное, линейное вертикальное, радиальное – в центре сюжет, самое сложное, с чего начать, чтобы между всеми уровнями была связь.

5. Попробуйте нарисовать весь сюжет.

6. Синхронизируйте текст и полученный скрайбинг (сложность картинки должна соответствовать длине фразы, чтобы была синхронность).

7. Внесите коррективы в полученный скрайбинг.

8. Предложите ваш скрайбинг аудитории, чтобы услышать критические замечания и предложения.

9. Оцените скрайбинг других студентов: логичность, точность изложения, соответствие теме и идее текста, максимальное раскрытие смысла, выбор языковых средств, выбор визуальных средств, эстетика подачи материала [5, с. 64].

Согласимся с автором, что для выработки навыка понимания текста и развития коммуникативных компетенций инофонов, формирования дискурсивного мышления можно предложить студентам обменяться скрайбингами и попытаться рассказать текст (по сути – новый уже текст) по скрайбингу, составленному другим студентом.

Очень полезно для развития языковой личности предлагать для скрайбинга один и тот же текст всей группе. Каждый студент выберет характерный только для него способ визуализации материала, средства, их размещение на листе бумаги, что, в свою очередь, поможет преподавателю выявить достоинства и недостатки, внести коррективы в дальнейшую работу [6, с. 60].

Наиболее реалистичным фактором использования данной технологии для иностранных студентов в техническом вузе в учебных целях является его использование как средства визуализации учебного материала как на практических занятиях по языковой подготовке (например, подача грамматического материала), так и на лекциях по специальности.

Считаем уместным предложить такой алгоритм создания преподавателями видеоскрайбинга для иностранных студентов с целью подачи грамматического материала на занятиях по языковой подготовке:

- анализ уже существующих образцов;
- планирование скрайбинга (определение аудитории, контента, формата);
- запись или композиция скрайбинга (при помощи программы и онлайн-сервисы, например PowToon, VideoScribe);
- сохранение и загрузка видеоскрайбинга в интернет-пространство (на сайте преподавателя или группы, на учебном портале университета или на бесплатном терминале);
- регистрация в RSS ленте (запись необходимо зарегистрировать в RSS-ленте (<http://www.feedbumer.com/>), чтобы студенты имели возможность получать новые видеозаписи автоматически);
- публикация (размещение на сайте текстовой публикации с данными про видеоскрайбинг и с его кратким описанием, а также размещение ссылки на RSS-ленту);
- разработка серии передтекстовых и послетекстовых обучающих заданий для студентов (для индивидуальной или групповой работы).

В заключение можно утверждать, что скрайбинг – это инновационная технология, при помощи которой преподавателю можно привлечь внимание аудитории, обеспечить ее дополнительной информацией и расставить акценты в презентации учебной информации, которая определяется рядом преимуществ по сравнению с традиционными технологиями обучения. Использование данной технологии в системе обучения иностранных студентов – будущих инженеров - как средства визуализации учебного материала демонстрирует мобильность современной системы образования, ее адаптивный характер и ориентацию на предоставление качественных образовательных услуг иностранным гражданам.

Литература

1. А. В. Молочко, М. Н. Кудрявцева, С. С. Басамыкин, Опыт внедрения нестандартных форм проведения текущего контроля успеваемости студентов-геоинформатиков (на примере комплексного использования технологии коучинга, скрайбинг-технологий и деловой игры) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/opyt-vnedreniya-nestandardnyh-form-provedeniya-tekuschego-kontrolya-uspevaemosti-studentov-geoinformatikov-na-primere-kompleksnogo>.
2. Б.А. Редькина, Скрайбинг и визуальное мышление. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/9057/1/nito_2016_077.pdf.
3. Belousova L., Zhiteneva N. Visualization of learning material using technologies of skribing in teachers' professional activities // Physics and Mathematics Education : scientific journal. – 2016. – Issue 1 (7). – P.39-47.
4. В. Н. Швырка, Современные технологии визуализации учебной информации в методическом обеспечении самостоятельной работы студентов. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/188775/1/%D0%A8%D0%B2%D1%8B%D1%80%D0%BA%D0%B0.pdf>.
5. И. Н. Кавинкина, Использование скрайбинга на занятиях по русскому языку как иностранному [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://elib.grsu.by/katalog/558191pdf.pdf?d=true>.
6. Кавинкина, И. Н. Скрайбинг как средство индивидуализации обучения иностранных студентов / И. Н. Кавинкина // Организационные аспекты обучения иностранных граждан : материалы Междунар. научн.-практ. конф. – Минск : РИВШ, 2014 . – С.62–65.
7. Т. В. Сорока, Скрайбінг як сучасна форма візуалізації навчального матеріалу [Електронний ресурс] / Т.В.Сорока // Географія. – Харків:ТОВ Видавнича група «Основа».–№16(284).–2015. – Режим доступа: <http://journal.osnova.com.ua/article/51806>.
8. Т. М. Попова, Е. Н. Поддубных, Инновационные техники визуализации средствами информационно-коммуникационных технологий. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://pnu.edu.ru/media/ejournal/articles-2014/TGU_5_116.pdf
9. <http://zillion.net/ru/blog/35/skraibingh-kak-sposob-vizual-nogho-myshlieniia>
10. <http://io.nios.ru/articles2/61/3/skraybing-kak-instrument-vizualizacii-myshleniya>

Семененко И.Е.

к.пед.н. доцент

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Резюме

В статье рассматриваются некоторые особенности организации учебного процесса для иностранных студентов базовых факультетов. В процессе профессиональной подготовки студент должен получить необходимую ему информацию в разных формах преподавания и обучения. Обращается внимание на то, что, осуществляя учебный процесс по индивидуальным планам студентов, относительно иностранных студентов необходимо также учитывать их культурно-национальные особенности и уровень языковой подготовки.

Ключевые слова: учебный процесс, базовые факультеты, иностранные студенты.

Summary

This article discusses some features of the educational process for foreign students of basic faculties. To receive professional preparation student must obtain the necessary information in various forms of teaching and learning. Attention is drawn to the fact that making the learning process on the individual plans of students, to foreign students should still be considered their cultural and national characteristics and level of language preparation.

Keywords: educational process, basic faculties, foreign students.

Одной из основных проблем современного украинского высшего образования является необходимость повышения качества подготовки специалистов для зарубежных стран с целью получения статуса конкурентоспособности на рынке образовательных услуг. Интернационализация высшего образования, которая выражается в увеличении количества иностранных студентов, является одной из ведущих тенденций его развития.

Формирование личности, способной к успешной социализации в обществе и активной адаптации на рынке труда является одной из приоритетных задач современного образования.

Проблема создания особых условий для будущих иностранных специалистов является актуальной на государственном уровне, поскольку подготовка таких специалистов имеет геополитическую, социальную и экономическую значимость.

Цель статьи: рассмотреть некоторые особенности организации учебной деятельности иностранных студентов в процессе их профессиональной подготовки.

Обучение иностранных студентов отличается существенными особенностями, такими, как неродной для студентов язык обучения и неродная внешняя среда.

Специфика обучения иностранных студентов дает преподавателю широкие возможности для реализации лично ориентированного подхода как способа преодоления несоответствия между необходимым уровнем учебной деятельности для освоения программы высшей школы и реальными возможностями освоить ее и создания условий для самовыражения и саморазвития личности студента в процессе его профессионального становления.

Профессиональная подготовка иностранных студентов имеет определенную специфику: преимущество (учет предыдущего опыта); предоставление студентам-иностранцам знаний, которые позволяют им приобретать умения самостоятельной работы; поэтапное ознакомление студента-первокурсника с содержанием профессиональной деятельности; межпредметная координация дисциплин общеобразовательного цикла с учетом индивидуальных знаний студентов; дифференцированный подход со стороны вуза к обучению иностранных студентов; взаимодействие преподавателей специальных дисциплин с преподавателями по языковой подготовке для создания нового учебного материала, способствующего комфортному усвоению учебной информации; поликультурная компетентность преподавательского состава; учет уровня языковой подготовки студентов-иностранцев.

В высших технических учебных заведениях Украины применяют преимущественно информативные (лекция, семинар), практические (практическое занятие, лабораторная работа, студенческая практика), контрольные формы организации учебной работы и организации самостоятельной работы студентов.

Для своей профессиональной подготовки студент должен получить нужную ему информацию в различных формах преподавания и обучения.

Необходимо обращать внимание на то, что иностранные студенты не в состоянии воспринимать учебный материал, представленный на неродном языке в лекционной форме. Отсутствие знания научной терминологии делает лекционный материал

непонятным. Кроме того, иностранные студенты плохо владеют техникой ведения конспектов, поэтому на занятиях по языковой подготовке следует готовить иностранных студентов к этой деятельности. Особое место занимает отработка навыков скоростной записи текста. Вся работа по формированию умений и навыков конспектирования необходимо проводить согласно общим правилам конспектирования, которые помогают иностранным студентам правильно сокращенно передавать письменную информацию. Таким образом, с целью обучения иностранных студентов воспринимать лекции на неродном языке, преподавателям по языковой подготовке следует подбирать учебный материал для профильных текстов так, чтобы студенты могли усвоить особенности научного стиля речи для понимания содержания дисциплин. В свою очередь, преподаватели специальных дисциплин совместно с преподавателем по языковой подготовке осуществляют отбор наиболее важных тем, текстов, языкового материала с целью помочь иностранному студенту понимать и записывать информацию лекций. То есть, от совместной работы обоих преподавателей (по языковой подготовке и по специальной дисциплине) зависит профессиональная коммуникативная компетентность будущего специалиста.

Лекции сочетаются с семинарскими занятиями. На лекциях рассматривается основная информация по темам, а на семинарах студенты дорабатывают дополнительную научную и практическую информацию.

Особенностью организации семинаров для иностранных студентов является необходимость оказания им помощи в соответствии с языковой, а в отдельных случаях (относительно туркменских, таджикских и азербайджанских студентов) и предметной подготовкой.

С целью адаптации учебной информации до уровня иностранного студента преподавателям специальных дисциплин следует работать в тесной связи с преподавателями по языковой подготовке, то есть преподаватели должны совместно решать эту методическую проблему. Учитывая уровень профессиональной коммуникативной компетентности иностранного студента необходимо создавать специальные скорректированные программы по специальным дисциплинам. На лекциях дифференцировать способ представления информации, использовать таблицы, схемы, рисунки, возможности информационно-компьютерных технологий. На семинарских занятиях следует обрабатывать вместе с иностранным студентом необходимую литературу, определять акценты, готовить доклады.

Практические занятия являются методом репродуктивного обучения, но некоторые из их форм (игровые, дискуссионные) обеспечивают развитие у студентов креативности, творческого поиска, активности в решении проблемных ситуаций. Целью практических занятий является помощь студентам в систематизации, закреплении и углублении знаний теоретического характера; в обучении приемам решения практических задач; обработке литературы любого вида: документы, схемы, справочники, научная литература; в формировании умения студентов учиться самостоятельно, то есть овладевать методами, средствами и приемами самообучения, саморазвития и самоконтроля.

Методика практических занятий активизирует учебно-познавательную деятельность иностранных студентов, способствует формированию навыков и умений, углублению знаний по курсу учебной дисциплины и развитию языковой профессиональной компетенции.

Следует отметить, что одной из важных проблем в организации практических занятий с иностранными студентами является учет преподавателем скорости донесения учебной информации, грамматической сложности, насыщенности новой лексикой языка обучения. Темп преподавания, грамматическая и лексическая составляющая языка преподавания должны соответствовать уровню языковой подготовки студентов, возможностям их восприятия на слух, а этот уровень и эти возможности зависят от

национальной принадлежности и индивидуальных языковых способностей контингента. Для осуществления индивидуального подхода к обучению иностранных студентов в процессе обучения следует применять адаптационные методические разработки: таблицы, схемы, презентации, информационно-коммуникативные технологии и тому подобное.

Для реализации межпредметной координации необходимо общение преподавателя по специальной дисциплине с преподавателем по языковой подготовке. Результатом этого общения становится индивидуализация обучения иностранных студентов, которая осуществляется с учетом их личных возможностей и уровня подготовки к восприятию учебной информации.

В ходе организации учебного процесса для иностранных студентов особое внимание следует обращать на контекстное обучение будущих специалистов (преподавание в контексте профессиональной деятельности). На занятиях по языковой подготовке с целью формирования профессиональной коммуникативной компетентности следует использовать профильные тексты, поскольку они более тесно связаны с будущей специальностью, следовательно, соответствуют коммуникативным потребностям иностранных студентов.

В формировании лингвистического аппарата иностранного студента учитываются основные сферы деятельности, актуальные для этих студентов, поэтому на занятиях по языковой подготовке необходимо уделять внимание тематике коммуникации и условиям протекания акта коммуникации (официальное / неформальное общение).

Главной целью языковой подготовки иностранных студентов является формирование иноязычной коммуникативной компетенции будущего специалиста, что позволяет использовать язык как средство профессионального и межличностного общения. Исходя из этого, цель языковой подготовки иностранных студентов – не овладение системой языка, а сама речевая деятельность. Поэтому ее активизация является на современном этапе одной из актуальных методических проблем профессиональной подготовки иностранных студентов. Одним из видов практических занятий является деловая (дидактическая) игра. Определяем игру, как средство активизации речевой деятельности иностранных студентов.

Деловая игра подталкивает человека к принятию самостоятельных творческих решений. Она формирует качественные изменения в психике студента, обнаруживает новые возможности, новое, более творческое отношение к миру, а значит и к профессиональной деятельности, является методом активизации учебного процесса. Одним из важнейших условий выполнения игровых задач является формирование коллектива, поскольку условием успеха каждого являются успехи других.

Для стимулирования учебной деятельности преподавателям следует создавать ситуации успеха, поскольку переживания студентом успеха развивают познавательные интересы, позволяет почувствовать удовольствие от учебной деятельности, стимулирует к высокой результативности труда, корректирует личностные особенности такие как тревожность, неуверенность, повышает самооценку, развивает креативность, поддерживает в аудитории благоприятный психологический климат, то есть повышает мотивацию к обучению. Создание такой ситуации достигается за счет обучения по программе, разрабатываемой индивидуально для каждого студента и с его участием. Усилия и достижения иностранных студентов тщательно фиксируются в виде оценки, дополнительных баллов, освобождения от определенных тестов. Особое внимание преподавателям следует обращать на внедрение межпредметных творческих проектов, когда иностранный студент имеет возможность получить оценку по двум дисциплинам сразу: по профессиональной и по языковой подготовке.

В рамках спланированной воспитательной работы особенно важным считаем акцентирование внимания на связи содержания мероприятий с воспитанием у иностранных студентов личностных качеств, а также формированием знаний и умений,

которые необходимы в профессиональной реализации. Так, в частности следует проводить конкурсы профессиональной направленности, в рамках которых определяют лучших по профессиональной подготовке иностранных студентов.

Реализацию организационных форм обучения следует строить с учетом личностно ориентированного подхода, культурно-национальных особенностей и уровня языковой подготовки иностранных студентов, использовать разнообразные методы, формы и средства обучения, направленные, прежде всего, на развитие мотивации, активности, самостоятельности, творчества студентов. Такие меры позволяют сформировать умения и качества иностранных студентов, необходимые для профессиональной деятельности: самостоятельность, овладение языком специальности; знание структуры и содержания предметной области знаний; владение лингвистическим аппаратом для усвоения профессионально-значимой информации, владение навыками самостоятельной учебной деятельности; высокую степень самоорганизации; эмоционально-волевую саморегуляцию.

Литература

1. Резван О.О. Методика викладання в вищій школі: Навчальний посібник для студентів ВНЗ/ О.О.Резван.- Х.: ХНАДУ, «Міськдрук», 2012.-152 с.
2. Безюлева Г. В. Психолого-педагогическое сопровождение профессиональной адаптации учащихся в системе профессионального образования: Дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / Галина Валентиновна Безюлева. – М., 2006. – 232 с.
3. Леонтьева Э. С. Формирование профессионально-ценностного отношения иностранных студентов к образовательной деятельности в вузе в процессе изучения русского языка: дис.канд.пед.наук: 13.00.08 / Элина Сергеевна Леонтьева. – Курск, 2012. – 191 с.
4. Ременцов А. Н., Казанцева А. А. Концепция академической адаптации иностранных учащихся в технических вузах России // Вестник МГАУ. Теория и практика профессионального образования. – № 4 (49), 2011. – С. 128-134.

Цимбал Т.Н.

старший преподаватель

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

Резюме

В статье рассмотрены социальные сети как наиболее популярное средство коммуникации в современном информационном обществе, общедоступный инструмент и средство взаимодействия для построения своего собственного учебного или рабочего пространства. Перечислены приложения Facebook, используемые в научных целях. Обобщены аргументы в пользу применения социальных сетей в процессе обучения.

Ключевые слова: социальные сети, мотив обучения, теория социального обучения, приложения Facebook, виртуальные сообщества.

Summary

Social networks are considered as the most popular means of communication in the modern information society, a public tool and a means of interaction for building their own educational or working space. The Facebook applications used for scientific purposes are listed. The arguments in favor of using social networks in the learning process are generalized.

Key words: social networks, learning motivation, social learning theory, Facebook applications, virtual communities.

Стремительный рост роли Интернета в общественной жизни вызван развитием науки и технологий, информатизацией общества. Наша современная жизнь уже немыслима без современных технологий и гаджетов. В сети мы совершаем покупки, узнаем новости, ищем работу, общаемся.

Одним из современных средств коммуникации стало распространение социальных сетей. Социальная сеть (от английского social networks) – это онлайн-сервис, веб-сайт, который позволяет размещать информацию о себе и общаться между собой, устанавливая социальные связи.

Если в начале своего создания социальные сети давали возможности только для коммуникации пользователей между собой, общения с друзьями и знакомыми, то сегодня наблюдается расширение функциональных возможностей социальных сетей и использования их в разных сферах жизни. Создаются новые возможности для бизнеса, активно происходит процесс использования социальных сетей в политике, медицине и, конечно же, в образовании. Согласно последним исследованиям, социальные сети посещают 52% украинской Интернет - аудитории, и лишь около 8% студентов украинских вузов не зарегистрированы в социальных сетях. Это обуславливает необходимость использования современных интернет-технологий в образовании.

Наиболее популярны такие социальные сети как Facebook, Twitter, ВКонтакте, Одноклассники, Instagram. Большинство молодых людей зарегистрированы в данных социальных сетях и проводят за экранами своих смартфонов не менее 5 часов в день.

Для молодых людей общение и межличностные отношения являются важнейшим фактором становления личности.

Сайты социальных сетей помогают молодым людям в «самопрезентации», ведь представляя себя виртуальному собеседнику, молодой человек может подать себя наиболее выгодно.

Именно посредством социальных сетей теперь можно любому человеку поделиться своими радостями и горестями, рассказать об успехах и неудачах.

Как же это все обратить на пользу процессу обучения?

Одной из актуальных проблем сегодня является снижение главного мотива учения – познавательного интереса. Ведь еще К.Д.Ушинский говорил: «учение, лишённое всякого интереса и взятое только силой принуждения, убивает в ученике охоту к овладению знаниями»[1].

Для решения данной проблемы предлагается использовать социальные сети.

Использование социальных сетей в образовательных и научных целях обусловлено исторически. Как известно, всемирно известный ресурс Facebook появился как академическая социальная сеть. Первоначально веб-сайт был доступен только для студентов Гарвардского университета, затем регистрация была открыта для других университетов Бостона, а позднее и для студентов любых учебных учреждений США, имеющих электронный адрес в домене .edu. И только начиная с сентября 2006 года (т.е. через 2,5 года после открытия), сайт стал доступен для всех пользователей Интернета в возрасте от 13 лет, имеющих адрес электронной почты. Точно так же американские ученые были одними из первых пользователей социальной сети Twitter. В течение первого года существования в ней преобладали сообщения о научных конференциях, симпозиумах, ссылки на научные работы и т.п. Использование социальной сети в образовательных целях, таким образом, воспринимается американскими студентами, преподавателями, исследователями как очевидная и неотъемлемая ее функция.

Действительно, в последние годы мы наблюдаем изменение способов и форм коммуникаций людей в Интернете. И таким социальным сетям, как Facebook (в мировом масштабе) удалось технически то, в чем нуждается современный молодой человек:

общедоступные социальные инструменты и средства взаимодействия для построения своего собственного учебного или рабочего пространства.

В связи с изучением возможностей социальных сетей в образовании на западе становится актуальной теория социального обучения. Она заключается в предположении, что люди учатся наиболее эффективно, когда они взаимодействуют с другими учащимися в рамках какой-то темы или предмета.

Ричард Лайт (Richard J. Light) из Гарварда обнаружил, что один из сильнейших факторов успеха студентов в образовании – это их способность создавать или участвовать в небольших исследовательских группах. Студенты, которые учились в группах хотя бы раз в неделю, оказались лучше подготовленными в предмете, чем студенты, занимавшиеся самостоятельно. [2]

Уже привычными стало применение коммуникативных средств общения в системе взаимоотношений «преподаватель - студент» как переписка по электронной почте, электронные журналы, практикумы. Однако применение социальных сетей в учебной деятельности позволяет участникам сети создавать сетевой учебный контент, позволяет выполнять групповые задания, применяя такие дополнительные опции как форумы, комментарии, опросы, голосования; упрощает процесс обмена информацией и предусматривает реализацию принципа непрерывного образования. Создаются предпосылки для формирования профессиональных компетенций студентов как будущих управленцев: навыки взаимодействия, самоорганизации, формирование способности к креативному мышлению.

Особого внимания заслуживает возможность в социальных сетях создавать виртуальные сообщества (с открытым и закрытым доступом), объединяющих пользователей с общими интересами. В таком формате преподаватель может организовывать и координировать работу секций и групп. Возможности подключения к социальным сетям с помощью ноутбуков, смартфонов и планшетных ПК, в отличие от стационарных ПК, снимает пространственные и временные ограничения. Виртуальные сообщества также целесообразно рассматривать как «виртуальные площадки» для накопления, формализации неявного знания, что расширяет возможности социальных сетей в контексте управления знаниями.

Анализируя зарубежный опыт [3] использования социальных сетей в образовании, можно выделить следующие аргументы в пользу их применения.

1. Это модно.
2. Это бесплатно.
3. Студенты вовлечены в социальные сети больше, чем в какие-либо другие веб-ресурсы.
4. Социальные сети обладают функционалом, позволяющим оперативно делиться со студентами важной информацией и делать напоминания.
5. Обучаясь в социальной сети, студенты осваивают навыки XXI века, а именно, овладение средствами и способами коммуникации с другими людьми и поиск-анализ информации в эпоху информационного общества.
6. Социальные сети открывают студентам возможность поделиться тем, чему они научились, не только со своими сокурсниками, но и со всем миром.
7. Совместная работа с интересными веб-ресурсами становится еще более удобной. Через социальные сети студенты и преподаватели могут обмениваться и обсуждать интересные находки в сети.
8. Благодаря опыту использования социальной сети для решения образовательных и исследовательских задач, представление студентов об этом инструменте как исключительно развлекательном и неформальном расширяется до понимания его мощных возможностей применения в профессиональной деятельности.

9. Поддержка учебного курса с помощью социальной сети позволяет студентам, пропускающим по тем или иным причинам аудиторные занятия, не выпадать из образовательного процесса, наблюдать за учебной работой и принимать в ней участие онлайн.

10. Возможность постоянного взаимодействия студентов и преподавателей в сети в удобное для них время обеспечивает непрерывность учебного процесса. Если в аудитории мы встречаемся не чаще одного раза в неделю, то в социальной сети это может происходить каждый день.

11. Использование преподавателями социальных сетей для решения своих профессиональных задач повышает их уровень коммуникативных компетенций.

12. С помощью социальных сетей у преподавателя появляется возможность проводить аудиторные лекционные занятия в интерактивном режиме. Например, с помощью Twitter студенты в процессе прослушивания лекции могут задавать вопросы и обсуждать представленный материал, не мешая при этом преподавателю.

13. В образовательный процесс могут быть вовлечены и родители.

14. Ваш виртуальный класс, созданный в социальной сети, может быть доступным для студентов везде, где бы они не находились, с помощью мобильного интернета.

15. Экономия бумаги. Раздаточный материал теперь не нужно распечатывать, достаточно его прикрепить к виртуальной группе в социальной сети в виде файла.

16. Застенчивые студенты, обычно не проявляющие себя на аудиторных занятиях, в социальной сети чувствуют себя более комфортно и становятся более активными участниками учебного процесса.

17. Техническое обеспечение учебных аудиторий не всегда позволяет преподавателям и студентам демонстрировать на занятии наглядные материалы в цифровом формате. В соц. сети их можно продемонстрировать в виртуальной учебной группе, заранее загрузив нужные файлы. Некоторые учащиеся смогут их увидеть прямо на занятии с помощью мобильного Интернета, другие же – по возвращении домой.

18. Дискуссии и обсуждения, начавшиеся на очном занятии, могут быть продолжены в социальной сети. Это позволяет студентам больше времени проводить в активном обсуждении.

19. Социальные сети делают преподавателей в плане коммуникации более социально доступными для студентов.

20. Становится возможным совместное создание учебного контента. Студенты вместо простого потребления информации в пространстве виртуальной учебной группы создают сообщения, дискуссии, ресурсы и др.

21. Социальная сеть позволяет преподавателю лучше запоминать студентов и понимать их интересы. У преподавателей появляется возможность узнать больше о личности студента, его особенностях и предложить ему информацию, темы и задания, которые должны его заинтересовать.

В последнее время многие учебные заведения используют средства Facebook для публикации новостей, сбора информации, общения, привлечения абитуриентов и предоставления студентам нужной информации, для осуществления научной деятельности.

Кроме того, студенты и преподаватели используют множество приложений Facebook в научных целях. Такими приложениями являются:

- Книги weRead - это приложение позволяет делиться мыслями о книгах, писать свои комментарии и узнавать мнение других читателей о книгах.

- Flashcards - с помощью этого приложения можно создавать флэш карты, которые помогут учиться на Facebook.

- DoResearch 4ME - это приложение предназначено для сбора информации с помощью тезисов, инструкций и многое другое.

- Study Groups - с помощью этого приложения можно реализовать групповой проект. Такой например, как курсовая работа и др.
- HeyMath! - эти мини-фильмы объясняют сложные понятия математики, помогают студентам лучше понять материал.
- SlideShare - это приложение дает возможность создания презентаций для отправки студентам слайд-шоу.
- BookTag - программа предлагает отличный способ поделиться книгами, а также создавать интересные тесты для изучения.
- Docs - приложение позволяет создавать и обмениваться документами Microsoft Office в Facebook.
- Zoho Online Office - пользователи имеют возможность сохранять свои документы в Интернете, а также делиться ими со студентами и коллегами.

Следовательно, возможность совмещения индивидуальных и групповых форм работы способствует большей степени понимания и эффективного усвоения материала. Коммуникативное пространство дает возможность коллективной оценки обучения для всех участников учебного процесса и возможность наблюдения за результатами работы каждого из участников.

Также нужно отметить, что социальные сети несут в себе не только развлекательный характер, но и являются сегодня инструментом образовательного процесса. С их помощью вузы будут конкурентоспособными и предоставят студентам интерактивную, мобильную и вовлекающую в обучение и общение среду, соответствующую глобальным трендам на рынке.

Литература

1. Ушинский, К.Д. Избранные педагогические сочинения / К.Д. Ушинский. – В 2т. – Т.2. – М., 1974.
2. Richard J. Light. Making the Most of College: Students Speak Their Minds. Cambridge: Harvard University Press, 2001.
3. The Facebook Classroom: 25 Facebook Apps That Are Perfect for Online Education. [Электронный ресурс] – Режим доступа: [http:// www.collegedegree.com/library/college-life/15-facebook-apps-perfect-for-online-education](http://www.collegedegree.com/library/college-life/15-facebook-apps-perfect-for-online-education) (дата обращения 03.07.2017)

E.R. Ignatova

PhD A/Professor

A.E. Sadenova

DSc A/Professor

D.S. Tolmacheva

PhD A/Professor

METHOD OF TEACHING LISTENING AS A TYPE OF SPEECH ACTIVITY

Түйіндеме

Мақалада шетелдік студенттерді тыңдалымға оқытудың әдістері және тәсілдері қарастырылады, тыңдалымның әр түріне оқыту бойынша ұсыныстар беріледі. Сөздің лингвистикалық түріне ғана емес, сонымен қатар мазмұнына да назар аударылады. Мақалада оқытуды үйрету үшін ұсынылған жаттығулар жүйесі қабылданған хабарламалардың психологиялық және лингвистикалық күрделілігін жеңуге көмектеседі.

Түйін сөздер: тыңдау, оқу, қабылдау, бағдарлау, оқыту, болжау.

Резюме

В статье рассматриваются общие методы и приёмы обучения аудированию иностранных студентов, даются рекомендации для обучения разным видам аудирования. Акцентируется внимание не только на языковой форме высказывания, но и на содержательной. Система упражнений для обучения слушанию, предложенная в статье, помогает преодолеть психологическую и лингвистическую сложность воспринимаемых сообщений.

Ключевые слова: аудирование, чтение, восприятие, ориентация, обучение, прогнозирование.

In numerous researches on training foreign students with the Russian and Kazakh languages it is paid attention to the fact that the motives of the language selection for the study have changed. Nowadays most students study the Russian language in order to get an education and find good jobs. Russian, of course, refers to the “market” or the language of “marketing” and in terms of development of the world economic space is the international language. Exactly the internationality of the Russian language can serve as the main motive for its choice to study. However, getting in Kazakhstan, where the official language is Kazakh, and Russian language is the language of international communication, foreign students realize that knowledge of the Kazakh language is the need for education and further work. President of Kazakhstan N.A. Nazarbayev proclaimed the principle that in Kazakhstan are studying three languages: Kazakh, Russian and English.

New time, globalization of world processes require a search for new methods of training the Russian and Kazakh languages for foreign students. Students learn languages with a clear understanding that, in practice, they must not only speak, but also understand the interlocutors, colleagues, lectures. Listening has a special place in the development process of speech activity.

Listening is hearing and speech understanding of native speakers, lectures on the language, listening to the radio and television programs. Mastering the language is impossible with the ability to understand the speech of others. It is necessary to develop new methods of training to audition. It should be remembered that the main purpose of listening is the ability not only to hear, but also to understand the other’s speech, and, to understand properly, fully and deeply enough. In Kazakhstan foreign students find themselves in conditions where the Russian and Kazakh speech are spoken in everyday life, on television, while studying at the universities. Al-Farabi Kazakh National University international students are required to study the Russian and Kazakh languages, enabling them to adapt to the conditions of intercultural communication. Training to listening takes a special place in the teaching of the Russian and Kazakh languages.

Author of numerous books on the Russian language S.A.Khavronina pays attention to the fact that a long period of mastering a foreign language is divided into segments, called “stages of learning”. These are the beginner, intermediate and advanced stages; advanced divides into basic and final. Before training to listening, it is need to choose a good material, corresponding to these stages. In addition, you should be well aware of the whole process of listening, the ability to understand foreign speech and memorize the necessary information.

At the initial stage you should provide information in portions, increasing the length of the pauses between syntagmas, sentences for understanding content. It is also recommended to increase the time for removal of constraints to the perception of the text.

In theoretical studies on teaching the Russian language of N.D.Galskovaya and N.I.Geza on the laws of making the learning process, a lot of attention is paid to the analysis of the process of listening, which is associated with the perception, understanding and active processing of information, contained in oral speech message.

For development listening skills it is necessary to build upon the work of memory (short-term and long-term).

Short-term memory helps to keep incoming information during the process of perception, until its receipt and processing of the information in long term memory.

Long-term memory helps to store articulation-auditory images of words, word combinations and syntax constructions, allowing connecting them to understand. With this it is come an understanding of phrase structure and the communicative type of a sentence. For understanding the voice messages a listener must hold words and phrases, to associate heard at the moment with the fact that he had heard before.

Short-term memory and long-term memory are in interaction. Short-term memory helps to enter the information into a long-term memory. The result of an understanding depends on the proper selection of the material, its gradual introduction and consolidation.

To develop methods of training to audition it is need to understand clearly the purposes of listening. On the initial stage the aim of this process is an understanding the statement of an interlocutor in different situations. In the future, it must be a transition to an understanding of educational texts with a various degree and depth of penetration in their content. Students-foreigners who study at al-Farabi Kazakh National University, from the first days face with situations, when their surroundings speak in the Russian and Kazakh languages. In the dormitory, in the cafeteria workers usually use the Kazakh language, so students try to understand greetings, questions, sounding in this language. In the stores, in the transport people speak in the Russian and Kazakh languages. Real-life situations stimulate students to study both languages actively. The technique of mastering the Russian language is used to study the Kazakh language.

Communicative objectives determine the levels of understanding of an audiotext, its types and conditions of perception.

Texts for the initial stage: verbal communication in the classroom (teacher's guidance, students' replicas, including in the language game, simple texts).

Texts for an advanced stage: cognitive and country studies, can be monologue and dialogue nature. These are stories, songs, poems. Texts are complicated gradually. Students prepare for the perception of lectures, radio and television programs. Intercultural communication in Kazakhstan has its peculiarities on all parties and concerts, students get into an environment where they need to understand in Kazakh and in Russian. Meetings, discussions are held also in two languages. This is a strong motivation to learn languages.

Different methods must be used in the different groups. For English-speaking students are good exercises for the development of language guess. About the meaning of unfamiliar words students realize the similarity with the words of the native language. This applies to both the Russian and the Kazakh language. (In the Kazakh language as well as in Russian there are many international words).

Headings and subheadings help to highlight important in the sounding text. In dialogic speech clarification of details with the help of repeated, repeated requests, and others helps to an understanding.

The system of exercises for training to audition must ensure accordance of exercises to the psychological and linguistic complexities of the perceived messages.

Correlation of listening is possible in conjunction with other kinds of verbal activity, primarily with speaking.

In the methods of teaching Russian as a foreign language are defined two types of exercises: training, preparation and speech, communicative. These exercises can be used in teaching the Kazakh language.

Training preparatory exercises remove the linguistic and psychological complexities of semantic perception, develop an ability of logical-semantic understanding from words to microtexts.

Getting training to audition, it should be combined elementary operations with complex mental activities, developing creative opportunities of students. Just on the small texts students

should be taught to find the support and guidance of perception. It should increase complexity of language gradually, developing hearing of students. It should teach students to focus on similar difficulties, combine known and unknown in exercises. It should pay attention of students not only on content but also on the form.

At the intermediate and advanced stages it should use voice messages, approaching the natural speech dialogue (contact and distant) without support, tips and familiarity. These exercises teach students to identify the most informative parts of messages. Preliminary discussion helps understanding by forecasting.

We need to teach to listening, taking into account the situation of communication. Students should be able to divide an audiotext in the meaningful parts and define the basic information in each of them. For the understanding and comprehension of oral speech it should teach students the ability to combine different parts of speech in a whole text, to understand the different individual characteristics of the speaker. [3; 93].

Speed of sounding speech is different. Students need to learn to perceive a speech in tempo from below average to above average, to be able to catch a pause, intonation, rhetorical questions, and repetitions.

From the initial stage it should be taught the skill to keep in mind the actual text data (digital data, chronological dates, proper names, geographical names, etc.).

Starting with simple voice messages it needs to teach students the logical-semantic activity in the process of listening. All students have different abilities of auditory perception, different auditory memory.

It can be offered the following exercises, training to listening:

I. Exercises to train memory.

1. Listen to two or three short phrases, put them together in one sentence;
2. Listen and repeat after the teacher (announcer) phrases, that are longer than the amount of short-term memory;
3. Listen to a text / message, to compare it to a printing version. Highlight strange, listen to the text again.

II. Exercises to train probable forecasting.

1. Determine the content by title, keywords, questions, drawings;
2. Develop the ability to finish a phrase, a text;
3. Select proper names, place names in the text and use of existing knowledge of students to forecast an understanding.

Modern technical equipments allow students to write texts, lesson fragments, fragments of radio and television programs on audio and video media easily.

Working experience with foreign students, studying the Russian language, shows that training exercises are very effective for the development of auditory memory, when students have the opportunity to listen to the text, and then compare it with the printed text. If it is necessary, it can be repeated. Memory of a listener enriches with the new vocabulary, holds common words and phrases, and develops a language guess. These exercises can be used to study the Kazakh language.

When selecting audiotexts students need to focus on the right understanding of the major international events in the field of politics, economy, culture and sports. Starting with a short message, it is necessary to prepare for the understanding of radio and tele programs gradually.

In conclusion we need to note that the innovative techniques should be used taking into account the specific audience, according to national circumstances, the extent of training and educational level.

Positive attitude to studying language forms interesting materials in the country studies and cultural relations that need to be carefully selected. Thus, listening skills allow students to experience progress in language acquisition and activate the entire speech process.

Literature

1. Fokina K.V., Ternova L.N., Kostygeva N.V. Metodika prepodavaniya inostrannomu yazyku. - М .: Vysshee obrazovanie, 2008. Obuchenie audirovaniu (pp. 98-105).
2. Gal'skova N.D., Gez N.I. Teoriya obycheniya inostrannym yazykam. – М.: Akademia, 2008. – 336 p. Obuchenie audirovaniu (pp. 161-186)
3. Ignatova E.R., Tolmacheva D.S. Innovatsionnye priemy obucheniya audirovaniu na urokah russkogo yazyka dlya inostrannyh uchashihsya. Innovacii obrazovatel'noi deyatel'nosti. Materials of the 42nd International scientific-methodological conference. Volume 3. – Almaty: Kazakh Universiteti, 2012.

Kazmagambetova A.S.

PhD A/Professor

Aznabakiyeva M.A.

Top-rank teacher

Shaykhynova M.Zh.

Senior teacher

AN ALGORITHM MASTERING OF LANGUAGE IS IN A FOREIGN AUDIENCE

Summaru

This article deals with the model of summarized algorithms. Besides, the algorithm of presentation to foreign students of the following grammar material is observed: noun in a prepositional case. The most optimal model of the generalized algorithm is that one, which, being compact and visible, presents maximal possibility for generalization and classification of materials.

Key words: algorithm, noun, stemma, prepositional case.

Резюме

В статье рассматривается модель обобщающих алгоритмов, а также подробно описан алгоритм изложения иностранным студентам следующего грамматического материала: существительное в предложном падеже. Наиболее оптимальной моделью обобщенного алгоритма является та, которая, будучи компактной и видимой, дает максимальную возможность для обобщения и классификации материала.

Ключевые слова: алгоритм, существительное, стемма, предложный падеж.

As long-term experience of teachers shows /at the chair of language and general training for foreigners/ the use of algorithmic methods of presentation grammar materials largely provides purposeful organization of cognitive students' activity in the process of application of rules. Moreover, it teaches logic of reasoning, assists to more clear differentiation on the first stages of mastering of new material. In opinion of K.M Sholomy, considerable interest is presented by the research, conducted on material where two models of summarizing algorithms are examined in a comparative plan, - dichotomic and polythomic. As a result of research an

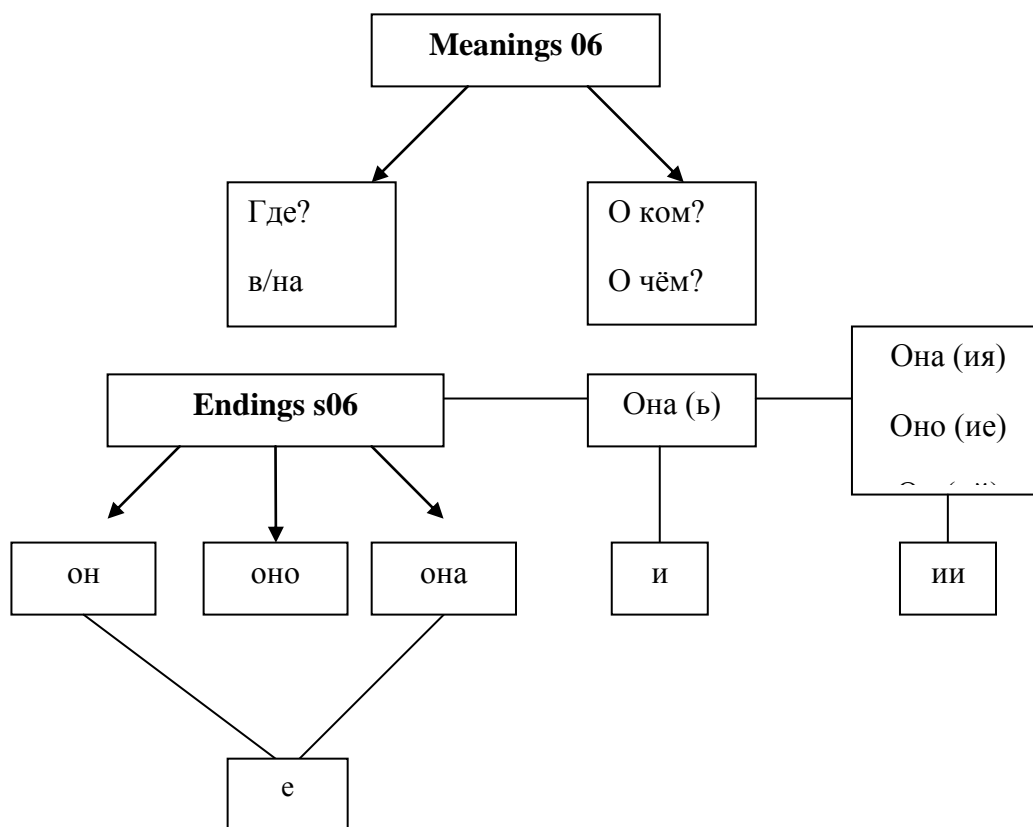
author comes to the conclusion about greater efficiency of polythomic model of algorithmic binding.

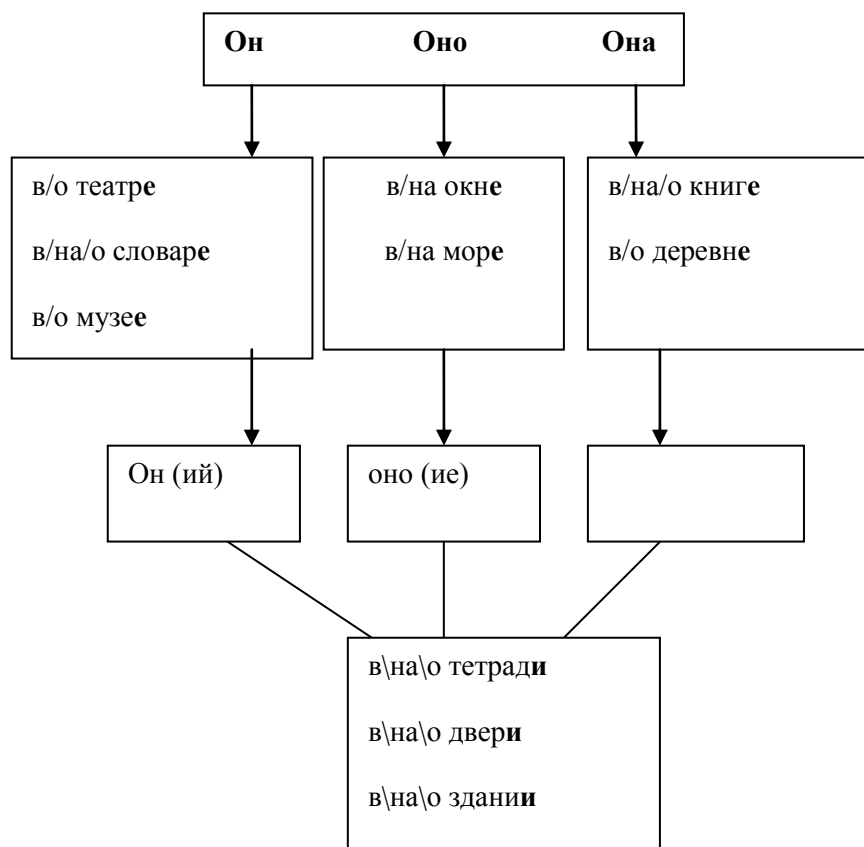
For determination of criteria of comparative efficiency of dichotomic and polythomic models of algorithms K. M. Sholomy takes such parameters, as middle length and ramified of algorithm, The level of difficulty is connected with the size of loading on main memory.

The offered technology passed long-term approbation at the chair of language and general training for foreigners at KazNU. The ideas of design of Russian sentences and presentation by algorithm of grammatical material underlay monographs of doctor of philological sciences, professor Zh.A.Nurshaikhova [1].

Step 1

– to Acquaint students with stemma of prepositional case O6 of noun in a singular (sing.) with all endings and meanings.

Step 2

– to work out table of case endings.

Step 3

– to consolidate endings of nouns by O6 training exercises.

Step 4

– to show variants of exceptions from step 2

– words of the female gender ending with - Ъ :

• тетрадь, площадь, ночь, кровь, тень, дверь, грязь, даль, пыль, радость, любовь, жизнь... (в/на тетради, на площади, в ночи, в крови, в тени, на двери, в грязи, в дали, о радости, о любви, о жизни).

• Words with endings -ИЙ, -ИЕ, -ИЯ:

санаторий, здание, упражнение, задание, армия, линия... (в санатории, в здании, в/об упражнении, о/в задании, в/об армии, на линии).

– Words which in O6 have the ending -У: в саду, в шкафу, в углу, в лесу, в аэропорту, на берегу, на полу, на мосту

Step 5

– to consolidate endings of the enumerated exceptions by training exercises.

Step 6

– present the list of the verbs used with the case of O6, disposing them by meanings.

Step 7

– to give exercise on mastering of verbal management with all verbs offered in a list.

Step 8

– together with students to construct stemma of suggestions, filling it by well-known data.

– in the same way, step by step, the adjectives of singular in the studied case (in this case O6) are entered, after this - plural of nouns and adjectives of plural. All endings, the moments of

concordance (adjectival knot) and management (verbal knot) are constantly reflected in that model, construction of which had begun during the first steps of mastering the target language.

Our practical experience has showed that efficiency of work with algorithms to a great extent is determined also by other very substantial factors. In particular, by degree of approachement of algorithm description with the standards of the verbal reasoning and graphic fixing of mental actions at reasoning of writing and, in addition, by level of generalization of algorithm. Thus, exactly these factors constantly influenced both on a process and the results of learning and, in particular, on a clearness and completeness of the generalized knowledge and abilities. Thus, in the basis of comparative analysis of efficiency dichotomic and polythomic algorithms the next complex of factors has been fixed: length of algorithm (i. e. amount of tiers enroute from top to bottom) and its ramification (number of rays going from a top); level of generalization of model of algorithm; degree of coincidence of it's form with the methods (standards) of the verbal reasoning and graphic fixing of mental actions.

Thus, making analysis of comparative efficiency of dichotomic and polythomic algorithms it is possible to formulate the next substantive initial provisions:

– Efficiency of model of the generalized algorithm is in a great deal determined by the amount of tiers going on a vertical line, and number of rays outgoing from a top. The most rational is an algorithm with minimum length and ramification.

– the most optimal model of the generalized algorithm is that one, which, being compact and visible, presents maximal possibility for generalization and classification of materials.

Efficiency of the generalized algorithm is in direct dependence on the form of it's description. The last must adequately reflects both the structure of summarizing rules and algorithms and corresponding to them standards of the verbal reasoning and written (graphic) basics of orthogram

Thus, more effective is, however, a model of polythomic algorithm. It is more compact in a form, that creates more favourable conditions for the operative memorizing.

In conclusion, it is necessary to underline that efficiency of the use of dichotomic (and polythomic algorithms can be raised under several conditions. Among them the most essential, as experience has showed, are the following:

– the described models will be better to apply while studying simple (not difficult) rules;

– the most optimal is a model of algorithm with minimum length and ramified on a horizontal;

– at all stages of mastering the language the system of facilities of evidentness and design is used.

At the observance of the named terms good results can be got in the process of studying such morphological rules, as, for example: cases of nouns, adjectives, pronouns and others [2].

Literature

1. Nurshaikhova, Zh.A. Algorithmized Syntax: monograph / Zh.A. Nurshaikhova. – Almaty: Kazakh University, 2002. – 294 p.
2. Nurshaikhova, Zh.A. Structural syntax: a look from pragmatics: monograph / Zh.A. Nurshaikhova. – Munich: Lambert Academic Publishing – 2013. – 276 c.

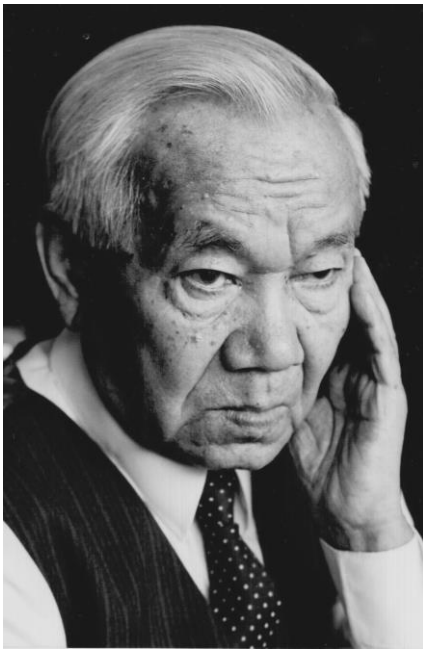
РАЗДЕЛ 2
☞ ЛУЧШИЕ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ И ШКОЛЬНИКОВ
ТВОРЧЕСКИЙ КОНКУРС «МИР И ЧЕЛОВЕК»

Нуршаихова Ж.А.

д.ф.н. профессор

Мусаева Г.А.

к.ф.н. доцент

В 2012 году в честь 90–летия ветерана ВОВ, лауреата Государственной премии им. Абая, лауреата Международной премии им. А.А. Фадеева Народного писателя Казахстана Азильхана Нуршаихова его семья решила провести творческий конкурс среди молодежи города на лучшее эссе по произведениям писателя. Победители конкурса получили дипломы и дорогие призы, участники – книги и сертификаты.

В 2013 году решением Ученого совета факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби была учреждена стипендия имени А. Нуршаихова. Теперь конкурс получил свое продолжение в более официальном формате. Этот конкурс ежегодно проводит кафедра языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби.

Первые два года конкурс был посвящен жизни и творчеству писателя. В последние годы формат конкурса был изменен: расширен тематический диапазон, работы стали приниматься по электронной почте. Конкурс получил название «Мир и человек». Благодаря возможностям Интернета, география конкурса расширилась. В последние годы в конкурсе стали принимать участие студенты и школьники со всей республики. Радует, что в конкурсе участвуют юноши и девушки не только из городов, но и из далеких аулов. Также как в начале прошлого века мальчик Азильхан отправлял в столичные молодежные газеты свои первые стихи, так и нынешняя молодежь, пользуясь Интернетом, с надеждой посылает на конкурс свои первые творческие пробы пера.

Призовые и наиболее интересные работы опубликованы на сайте <http://nurshaihov.kz/ru>, а также по старой традиции они включены и в этот 6–ый номер ежегодного журнала «Дайджест педагогических новаций». Экспертизу работ проводило жюри Конкурса-2017. В его составе – ведущие профессора и преподаватели КазНУ им. аль-Фараби. Определяли победителей по жанрам ПРОЗА и ПОЭЗИЯ на казахском и русском языках. Выбрать победителей всегда нелегко – очень высок уровень конкурсных работ.

В 2016–м году администрация Национальной библиотеки РК предложила свою территорию для проведения заключительных мероприятий Конкурса. Подведение итогов Конкурса-2017 и вручение стипендий имени А. Нуршаихова прошло в конференц-зале Национальной библиотеки РК.

Имена победителей Конкурса «Мир и человек» – 2017 на стипендию имени Народного писателя РК Азильхана Нуршаихова за лучшее творческое произведение:

Проза:

1 место

Ақбота Кенжекожаева – Сүлеймен Демирел атындағы университет.

2 место

Света Әлхан – ХҚТУ Ахмет Яссауи Университеті.

3 место

Елдос Тоқтарбай – Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті.

Поэзия:

1 место

Ділда Уәлибекова – Л. Гумилев атындағы еуразия ұлттық университеті.

2 место

Махаббат Жарбосина – Қостанай мемлекеттік педагогикалық институты.

3 место

Данагүл Мәденқызы – Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ ЖОО дейінгі білім беру факультеті.

«Жас қаламгер» номинациясының жеңімпаздары:

Гулсара Әділова – Аймақтық әлеуметтік инновациялық университеті.

Аружан Рақымғалиева – Сәтпаев Университеті.

Самат Раимбеков – Л. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті.

«Жас ақын» номинациясының жеңімпаздары:

Дәулет Жәлелов – Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті.

Аманкелді Ақжігіт – Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті.

Сәдуақас Ерасыл – Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті.

Қарлығаш Хавай – Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті.

Әбдіразақ Тұрсынбек – Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті.
Қасиет Қапиев – Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті .
Аяғез Мақатова – Қостанай Мемлекеттік педагогикалық институты.
Серік Салтанат – Абай атындағы ҚазҰПУ.
Алтынбек Мерсадықов – Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті .
Ерназ Дуриханов – Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті .
Динара Мухтарова – М. Мәметова атындағы Қызылорда гуманитарлық колледжі.
Еламан Төлеутай – Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Бекарыс Назар – М. Мәметова атындағы Қызылорда гуманитарлық колледжі.
Айгерім Бірімжанова – Қостанай Мемлекеттік педагогикалық институты.
Ермахан Даулетәлі – Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Филология және әлем тілдері факультеті.

Мы предлагаем вниманию читателей стиховорение, написанное вне конкурса и посвященное А. Нуршаихову. Оно было прочитано на открытии мемориального кабинета Народного писателя Азильхана Нуршаихова в Национальной библиотеке Республики Казахстан в 2016 году.

Нұрғазы Шалқар

ҚР Ұлттық банк қызметшісі

Әзілхан ағаға

Әзілхан ата, өз ата – жауынгерім,
Бағымызға қан майданнан аман келдің.
Бауыржан аға бастаған жауынгерлердің
Өшпестей ерлігінен хабар бердің.
«Ақиқат пен аңызды»,
«Махаббат, қызық мол жалдар»,
Жігітке де, қызға да алатын мол тағлым бар.
«Мәңгілік махаббат жырында» жырлап өттің жан ата,
Халима апа өзіңе болды лайық асыл жар.
Ақ мәрмәрдан жарыңа ескерткіш қойдың сағынып,
Абайдың жырын оқыдың басына барып жабығып.
Өзің де енді аттандың қайырылмас сапарға
Пейіште нұрың шалқысын, жаныңда жарың табылып.
Қозы Көрпеш Баяндай бір молада жатырсың
Тіріде соны ойлаған, ата, сен қандай батырсың!
Жаны да ізгі, ойы адал, махаббаттың символы
Ешқашанда көнермес тот баспайтын асылсың!

Ждем студентов осенью этого года в КазНУ им. аль-Фараби на факультете довузовского образования на кафедре языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев для участия в Конкурсе-2018 на стипендию имени Народного писателя А. Нуршаихова.

Дальнейших вам успехов, дорогие конкурсанты!

БАЙҚАУ ШЫҒАРМАЛАРЫ

ПРОЗАЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАР БОЙЫНША I ОРЫН ИЕГЕРІ

Ақбота Кенжеқожаева

Сүлеймен Демирел атындағы университет

ШИЕ ТУРАЛЫ ӘҢГІМЕ

Жер бетінде жан құлағы шалмаған сиқырлы әуен. Олар бақыттың құшағында тербеліп билеп жүр. Қызды Ай мен Күнге теңесек әсіре сілтеушілік болары хақ! Көрер көзге өзіндік сүйкімі бар бұйра шашты, қоңыр көзді кішкене қыз. Бет-әлпетінде одан артық сұлулықтың да, көркемдіктің де нышаны жоқ. Жігіт ересек. Жанарынан шексіз жылулық жымияды. Жүрегіндегі мейірімді жүзінен байқау қандай оңай болса, жүрегiнiң ең түбіне жасырған мұңын аңғару сондай қиын. Ырғақты би тіршіліктің күйбеңінен екеуін ысырып әкеткен. Тым жыраққа!

ҚАРАҢҒЫ

Ұйқыдан маужырай оянған ол шыны әйнектің сыртында басқа әлем бардай ұзақ үңіліп, тапжылмай тұрды. "Сағындым" деді күбірлеп. Меңіреу түн мылқау қалпынан айнымады. Жылы төсегіне жантайып, ұйқыға қайта жеңілді.

Күн сәулесі көзіне түсіп, ұялтып оятты. Сергіп қалған секілді, бойына әлдебір жеңілдік орнапты. Есікті ақырын ашып, құрбысы енді. Дүкеннен келген беті екен.

- Ояңдың ба, күнім, - деді жанашырлықпен. Жауап орнына басын шұлғыды.

- Түнімен шие сұрадың. Күздің соңғы күндерінде шие қайдан болсын. Жақын маңнан таппадым, - деді сосын күмілжіп.

Құрбысының қамқорлығына разы болды ма, әлде басқа себеп пе, кім білсін шырайы кіріп шынайы күлімсіреді. "Шие" деді сосын дауыстап. Құрбысы басын шайқады.

ЖАРЫҚ

Қаладағы беймаза тіршілік біржола толас тапқан тәрізді. Жігіт томаға-тұйық. Мүлгіген тыныштық. Тек жапырақтар симфониясы салтанат құрып, күз тіршілігінен хабардар етуде. "Үзіле көрмеші, Соңғы жапырақ". Іштей қайталай берді.

"Соңғы жапырақтай мықты боламын" деген қыз.

- Қайдағыны айтпашы, - деген жігіт.

- Жоқ, сіз дұрыс түсінбедіңіз. Соңғы жапырақтай рухым мықты менің, - деген қыз күлімсіреп. Жігіт маңдайынан сүйген.

... Шыр көбелек айналып жүр. Қуыршақтай кішкене қыз жеңіл қозғалады. Жігіт ақырын құшақтап, шашынан емірене иіскеді. Еліктің лағындай бауырына тығыла түсті.

ҚАРАҢҒЫ

- Жаман адам?

- Иә?

- Сіз кімсіз? Білесіз бе, кімсіз?

- Иә, кімін?

- Шиесіз?

- Неге?

- Сондай тәтті әрі сондай қышқылтым.

- Ммм. Ал сен кімсің сонда?

- Мен соңғы жапырақпын!

Қалың ойдан арыла алмай төсегінде дөңбекшіп біраз жатты. Жарық дүниенің рауандауына әлі көп уақыт бар сияқты. Жанын, әлде тәнін меңдеген белгісіз дерт түн қараңғылығымен бірге сейілетіндей асыға таңды күтті.

ЖАРЫҚ

- Жарығым?

- Иә?

- Ештеңе.

Жігіт үндемеді. Әлден уақытта:

- Жаман қыз, - деген.

- М?

- Кетеміз бе алысқа?

- Алысқа-алысқа ма?

- Иә! Жыраққа.

Қыз басын изеді. Мақұлдағаны.

... Іңкәрлік сезім-бесікті әлдилеуде. Құштарлық пен құмарлық қараңғыдан сығалап, шекарадан аттай алмай, қызғаныштың қызыл отына күйе-күйе сөніп барады. Сүйіспеншілік төбелерінен үңіліп, тәубе етуде. Ал екеуі әлі де билеп жүр...

ҚАРАҢҒЫ

- Таңғы шықтай тұнық сезіміме мыстан махаббаттың уы түсіп кетсе қайтем?

- Есейме!

- Қалай?

- Пәлсапа құрма!

- Сіз неге тым қаттысыз?

- Сен неге тым жұмсақсың?

- Мұз!

- Үлпілдек!

Қыз томсырайып үнсіз қалды.

- Жапырақ? Жауап болмады.

- Әй, соңғы жапырақ?

- М?

- Неге үндемей қалдың?

Қыз орнынан тұрып кетті.

ЖАРЫҚ

Қыз қасына отырған жігітті аңғарса да кітаптың қызығына батқан кейіп танытты. Қолынан кітапты алғанда да, дәл осылай болуы керек тәрізді еш қарсылық көрсетпеді.

Экзюпери. "Түсінікті" деді жігіт. Ойын дауыстап жатпады. Кітапты асықпай парақтап, әлдебір сөздің астын сызып, қызға ұсынды.

"Ты навсегда в ответе за всех, кого приручил".

Қыз:

"Когда даёшь себя приручить, потом случается и плакать".

Жігіт:

" Слова только мешают понимать друг друга".

Құшақтай алды. Шашынан иіскеп, жанарымен еркелетті. Жүзіне көктем күніндей көңілділік орнаған қыз құшағынан босап:

- Ащысыз, - деді.

- Тәттісің, - деді жігіт.

...Балғындық пен балалық тамсанып, ұзай алмай қалықтап жүр. Өмір асқан ыждаһаттылықпен екеуін бақылауда. Таңғажайып әлемнің ханшасы мен ханзадасы іспеттес бұл екеуі шексіз бақытқа бөленген. Қыз жымыды. Еркелегені. Жігіт күрсінді. Себеп көп еді.

ҚАРАҢҒЫ

Өз әдетінен жаңылған сағат тілі тым жылдам соғуда екен. Тәні ұйқысырағанымен, санасы оянуды талап етті. Жарықты қосып, күнделігін алды қолына.

... Білесіз бе, қатты қиналып ояндым. Белгісіз күш оянуымды қажетсінгендей төсегімнен жұлып алды. Қараңғылықпен айқасып жатқан Ақ әлемді көріп жанымды тыныштық биледі. Сіз алаңсыз ұйқыдасыз ғой. Әйтпесе, жапалақтап жауып тұрған қарды көрер едіңіз! Міне, Сіз жадыма оралып едіңіз, жан-дүниеме жылулық орнап, барлық жамандық атаулыны ұмыттым. Жаныма батқан дертті де. Рас, Сіздің сезім жайлы тұжырымдарыңызды білмеймін, бірақ "Мендік Сезім" бүгінгі ақ ұлпа қар қандай болса, дәп сондай таза, аппақ! Кейде таңғалам, қалай ешбір қызғанышсыз, кіршіксіз, риясыз сүйіспеншілікпен Адамды жақсы көруге болады деп?! Менің кеудемде соққан жұдырықтай жүрек дүрсілін тоқтатқанша, сол жүректе тұрақтаған Жылулық екеумізді де тондырмайды! Мен мына жарық дүниені шексіз сүйем, шексіз сүйем Жарығым!

... Қалам еденге сырғып түсті. Арсыз ұйқы жетегіне ерткен еді.

ЖАРЫҚ

Қар Ханшасы үлпілдек мақтаны аялай алақанына салып, үп еткізіп үрлеп отыр. Аяулы тазалықты Қара жер тойымсыздана жұтып жіберуде. Ақ ұлпа Пенделердің табанына тапталып жатыр. Қара жермен сағыныса қауышқан Қар Ханшасының аяулылары мауықтарын да баса алмай лезде еріп кетуде. Жігіт жапырақтардың сыбдыры жиілегенін аңғарды. Қоңыр мезгіл қоштасып жатты. Жаман қызды қызғаншақ күз ұрламаса екен деп тіледі. "Үзіле көрме, Соңғы жапырақ"!

...Әуен. Тербетіліп жүрген қыз кенеттен тоқтай қалып, жігітті қатты құшақтай алды. Әуен әлсіз естілді. Тіптен әлсіз. Еркелегендегі әдетімен қою кірпіктерін бірнеше рет қақты. Аяғының ұшынан тұрып жігіттің ерніне ернін тақады. Қас-қағым сәт. Қыз талмаусырап барады. "Үзіле көрмеші, Соңғы Жапырақ"! Жігіттің таңдайына шиенің дәмі келді. Тәтті әрі қышқылтым.

...Түн патшалығы ғайып болды. Шұғыла шуағы көңілсіз рай танытып, бұлттардың арасына жасырына түсті. Сонау аспандағы Ақ Ханша еріксіз күрсініп қоя берді. Соңғы Жапырақ үзілген екен. Мезгілі жеткен Қоңыр күз мұңайды. Жапырақ-перзенттері тапталып жатыр. Күз-Ана қауқарсыз, билік үлпілдектердің қолына көшкен еді. Тек Соңғы жапырақ бұл заңдылыққа мойынұсынбай қалықтаған күйі көкке көтеріліп кетті.

ПРОЗАЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАР БОЙЫНША

II ОРЫН ИЕГЕРІ

Әлхан Света Төлендіқызы
ХҚТУ Ахмет Яссауи Университеті

Ескі Асхана
(Хикаят)

Тағдыр дегенің қызық қой. Ұшақта кезіктіріп, вокзалда жолықтырып, тіпті троллейбуста төбелестіріп адамдарды бір-біріне қауыштырып жатады. Кездейсоқ басталған достықтың ақыры бауырмалдылыққа, біртамырлылыққа апарды деседі білетіндер. Мүмкін, солайда шығар. Бірақ, оқушы қауым, біздің шерткелі отырған хикаямыз басқалай бастау алады.

Қыз-қыз қайнаған Қыркүйектің уақыты болатын. Қаланың шетінен жаңадан бой көтерген университетке Балқан мен Байкалдың арасындағы Алтай мен Атыраудан талапкер біткен ағылып келіп жатты. Марат пен Сәкен де осы оқу жылында танысқан болатын. Кейіннен бір факультетте тәлім алатындары да белгілі болды...

II

Қазақта “Жаман жолдас жолда қалдырар” деген сөз бартын. Алайда, Марат пен Сәкен араларына қылдырықтайда сызат түсірмеді. Мүмкіндігінше достықтарын берік қылуға тырысып, бірге сейіл құруға уағдаласты. Алыстан келген досын құрметтеген Сәкен кездесетін орынын өзі белгіледі.

Кешқұрым. Сағат жетілер шамасы. Жалғыз аяқты жолмен біреу қаралаңдап келе жатыр. Бұл Марат еді. Айнала өлі тыныштық. Тіпті ызындауық шегірткеде ауызын буып қойғандай. Ол айналасына жалтаңдай береді. Көздері ескі асханадан өзгені көрер емес. Қаланың құлақ тұндырар шуылы жұтылып кеткен. Тыпырши берді. Біресе сағатына қарап, өзінше ішкі ойымен арпалысуға тырысты. “Сәкен, - дейді міңгірлеп. Ол бақуатты адам. Ал шақырған жері жетінші ғасырда қарақытайлардың соққысынан қирап қалған ескі шаһарға ұсайды. Өз ойына өзі күлімсіреді. Сонсоң ақталмақ боп, бәлкім, мекенжайдан шатасқан шығармын. Аңғал басым” деп шекесін алақанымен тарс еткізіп ұрды. Соққысы қатты болды ма, көзінен ыстық жас ырш ете түсті. Төңірегіне жалтаң қарап, жеңімен жасын сүрте бастады. Арт жағынан естілген аяқ сықырынан секем алып жалт қарады. Сәкен екен.

- Қашан келіп алғансың? Ішке неге кірмегенсің? - деп сұрақты үдете түсті.
- Сүт пісірімдей уақ болды. Сен келгенше бой сергітейін деген тұрысым ғой. Қане, “баста ендеше патша ағзам” деп мысқылдай күлді.
- Ие, сен күлесің, менің қарыным аш. Ер соңымнан, сардарым! - деп Сәкен де қарсы соққы берді. Мараттың маңдайы еріксіз терлеп кетті.

Бағанадан бері кірер ауызын таппай дал болған қу басы қамыстан тоқыла пішілген есікті көріп есінен ауысты. Дәліз бойын жағалай отырып межелеген орынына да кеп жетті. Мараттың ішкі ойы тағы да сандырақтай бастады: “жұпыны жиһаздар, ескі шам. Келушілердің де қарасы көрінбегеніне біраз болған сияқты. Өткір ауа мұрынымды қарып барады. Сау басыма сақина тілеп алмасам болар еді”. Қабырғасымен айқасып келе жатқан ол Сәкен жайғасқан шеткеріреу тұрған үстелдің жанына отырды.

- Аманбысың, балам. Бұл жолы да сол ас па? - деп сұраған егде жастағы, қартаң әйелдің бейнесі көрінді.

- Әрине, бұл жолы екі кесе беріңізші,-деп Сәкеннің жүзі бал-бұл жайнап кетті. Онысын түсінбеген Марат:

- Жиі келіп тұрасың-ау шамасы, ә? Сенен басқа келушілер бар ма өзі?-деп таңырқап сауал тастады. Жоқ, бағанадан бері көкейінде жүрген сұрақты қойды. Қанша тырысқанымен өнімді жауап өндіре алмас, қарсы қарап отырған жолдасына үдірейе қарады. Бір мезеттік эмоциясын, даяшы бұзып жіберді.

- Балам, асыңды ала ғой. Қуат берсін! - деп кейін шегіне берді. Марат бұл жолы шыдай алмады:

- Құдай-ау, тауық сорпасы үшін шыттай киініп, аяқ баспаған аймаққа келгеніміз қызық болды. Әлде, қыстың қамын жаз ойлап, тұмаудын алдын алмаққа жасаған іс-шараларыңның бірі ме? - деп қарқылдай күлді.

- Жоқ, бұл сорпа менің бақытты шағымды алдыма әкеледі.

- Әй, қайдағы бақыт? Сен қызық екенсің, алдымен менің сенімді досым сен ғанасың дейсің де, әкелген жеріңнің сыйқы мынау. Әңгіме сорпа туралы болса “бақыт” дейсің, оның қатысы қандай? Бұның жанында химиялық формулланы шешкен оңай сияқты. Жә-жарайды асымыз сіңімді болсын. Осы тас үйден шығайықшы, мен сені мейрамханаға апармасам..

Сәкен үндеместен сорпаны құштарлықпен іше берді.

- Апа, укроп салмапсыз ғой?

- Қап, балам, сенің келетініңді білмедім. Бізде сорпа көп өтпейтіндіктен алған укроптарымыз ысырап болып, тасталып жатыр. Келетініңді ескерткеніңде алып қояр ем, - деп аспазшы ақтала бастады.

- Әй, Сакен-ай, біздің жайлауда көп шөп дегенің белден келеді. Жазда жаныма еріп барсаң, менің ешкілеріммен жарысып жүріп жейсің, - деп сөзбен қағытты.

Сәкен орынынан оқтай атылып тұрып кетті. Байқағаны көзіндегі жас булығып барады екен. Марат сіресіп қалды. Ләм-мим деуге де шамасы келмеді.

Жанына асхана иесі бағанағы даяшы һәм аспазшы әйел кеп жайғасты.

- Сәкеннің бізге келіп жүргеніне бір жылдың жүзі болды. Ол анасы қайтыс болған уақыттан бері осында жиі болады... Айтуынша, мен оның анасына ұқсайды екенмін. Ал тауық сорпасы анасының сүйікті асы. Әлгі көк шөпсіз шешесіне сорпа батпайтын көрінеді. Бұл жерге келген сайын анасын есіне алып, сағынышын басып кетеді. Кейде мені “Анашым” деп байқамай атап жібергенде жүрегім қарс айырылады. Сен білмеген сияқтысың ғой, ол бүгін саған ешкімге айтпаған сырын ақтаруға дайындалып келген еді, сен оны дұрыс түсінбедің. Иә, ол бақуатты байдың баласы. Бірақ ешқашан қымбат жерден ас ішкен емес. Біз жабылмақшы болғанда асхананы алып қалған да - сол! Анасына деген махаббаты мен сағынышы осы ескі Асхананы сақтап тұр.

Соңғы сөздер Мараттың есіне кіріп те шықпады. Тек сыртқы есікке қарай ентелей берді...

III

Қазір ескіше көкек айы. “Сәуір болмай тәуір болмас” деген халық даналығы бекер емес сияқты. Табиғат жасыл көрпесін асыра жабынып, күннің жылы шырайынан тоят алып жатқандай. Өткен аптадағы жауынның иісі әлі тарай қоймаған. Қазір Орталық бақтың да дүрмегі жүріп тұр. Анау шығыс жақ беттен аяғын баппен басып, жұқалтың киіммен келе жатқан адамның түрі әлсін-әлсін көрінеді. Өне, оң жақ бүйірінен біреу қолын көтерді. Оның басында күннен қалқалағыш шәпкісі бар демесеңіз, оның киімі де жұқалтаң. Көптен бері көрмеген жандардай құшақтарын айкастыра, төс қағыстырып амандасып жатыр. Айналадағы, адамдардың оларда назары болмағанымен, оқушым, оны сіз бен біз бақылауға тиістіміз. Әлгі “Ескі Асхана” уақиғасынан кейін араларына мызғымас бауырмалдылық орнады. Сәкен баяғыдай томаға тұйық емес. Жүзінде қуаныш бар. Ал, Марат ше? Сол жағдаяттан кейін өз сөзін есептен өткізіп сөйлеуге дағдыланды. Әр айтарында салмақ бар. Қазір екеуі қайда барады дейсіз?! Иә, сол ескі асханаға қарай жол тартпақ.

Біз өмірде мәңгілік дүниенің орын алуы үшін неліктен қателесуге құмармыз? Өлде, бұралаң тағдырмен келген істер көп жасай ма?

ПРОЗАЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАР БОЙЫНША III ОРЫН ИЕГЕРІ

Елдос ТОҚТАРБАЙ

Л. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті

СЕРТ

(әңгіме)

Уәде – Құдай сөзі
Халық мәтелі

Мектеп жылдары. Мен ол кезде өте мансапқұмар, мақтансүйгішпін. Сыныптың старостасы, мектептің «Жер-Ана» жас экологтар үйірмесінің жетекшісі секілді жоғары лауазымды мансаптар атқарамын. Яғни, қатардағы оқушыдан бір саты биік тұратынымды сеземін. Және осы биігімнен құламау үшін, керісінше, қайтадан жоғары, тәу биікке өрлей түсу үшін үздік оқуға тырысамын. Оның бәрі – өршіл мінезіме тән құбылыс. Сынып

түгілі, күллі мектеп оқушылары мені «профессор» дейтін. «Мұның білмейтіні жоқ», «Энциклопедия», «Білмейтіні жер астында» деген сықылды сөздерге құлақ етім үйреніп қалған.

Сондай күндердің бірінде сынып жетекшіміз Қаламқас Нұрболатқызы: «Сендер енді 7-ші сыныпты да тәмамдайсыңдар. Үш ай демалыстан соң, 8-ші сынып боласыңдар. Енді сендер туған ауылымыз – Аршалының тарихын білулерің керек. Ол үшін үш ай демалыста текке жатпай, ауыл туралы, бұрынғы колхоз туралы мәліметтер жинаңдар!» – деді. Бәріміз ұстаз тапсырмасына келіскендей, басымызды иіп, ишара таныттық. Айбар деген сыныптасым бар, менімен бәсекелес, әлде қарсылас па, ол жағы маған түсініксіз... Сол сынып алдында өзіне ұпай жинамақшы болып:

– Апай, біздің сыныптың старостасы – Сырымның білмейтіні жоқ қой. Ол – біздің сыныптың «профессоры!» Сырым, өзіңнің көшең жайлы айтшы? – деп, маған қарап бір көзін қысты. Барлық сынып оқушыларының назары маған қарай бұрылған. Өзімнің биігімнен құламай, сынып алдында еңсемді түсірмеу үшін өз көшемнің тарихын ақтардым:

– Біздің көше – Аршалы ауылындағы орталық көшенің бірі. Көшенің аты – Қазақтың тұңғыш космонавты Тоқтар Әубәкіровтің құрметіне берілген, – дедім. Сыныптастарым менің табан астында жауап бергеніме қуанып, ду қол шапалақтады. Сол қошемет-құрметке марқайып тұрғанымда, Қаламқас апай:

– Сырымжан, сен қателестің. Ол көше – Тоқтар Әубәкіровтің емес, Жұмаділ Әубәкіровтің атына берілген, – дегені сол еді, мен де сынып алдында еңсемді түсіргім келмей:

– Апай, Жұмаділ деген кім? Жұмаділ дегенді бұрындары естіген емеспін. Бәлкім, Тоқтар Әубәкіров шығар, – деп қоймадым. Менің жеңілгенімді пайдаланып, Айбар ілешала:

– Сырым-ау, сенген қойым сен болсаң!.. – деп мені тағы сөзбен түйреп өтті. Сыныптағылар тегіс қарқылдап берсін. Сол күлкі – мені жер қылды. Бетім қызарып, айыпты болған баладай басым салбырап, жүрегім тулап тұр. Сонда апайым:

– Жұмаділ Әубәкіров – біздің даңқты жерлесіміз. Ол – кешегі 1941-1945 жылдарғы Ұлы Отан соғысында ерлікпен қаза тапқан әскери капитан, – деп біздің өз ауылымыз туралы әлі ештеңе білмейтінімізге қатты налыды. – Естеріңде болсын, туған ауылының тарихын білмеген бала, болашақта оның көркейіп, дамуына үлес қоса алмайды! – дегені сол еді, қоңырау шар ете қалды. Осы қоңырау мені тығырықтан шығарған «құтқарушы періштем» секілді болды. Алайда мұғалімнің соңғы сөзі қатты әсер етті.

Анам мен әжем үнемі: «Сырым бізді ешқашан ұятқа қалдырмайды! Ол – ертең керемет мамандық иесі» болады дейтін. Менен үміт күтіп отырған екі адамның бірдей сенімін ақтай алмай сынып алдында оларды ұятқа қалдырдым. Айбар секілді сыншыл сыныптастарым үйлеріне барғанда бүгінгі жағдайды ата-аналарына айтса... масқара, арты не болмақ! Не болса да, қайырлы болса екен...

Ауыл – шағын. Енді мені бүкіл мектеп мазақ қылатын болды. Анам мен әжем үшін, сынып жетекшім үшін – туған ауыл тарихын бес саусақтай тарқататын, тамыры терең Отан тарихын жетік білетін азамат боламын деп, өзіме серт бердім. Осы жолы оңбай күйредім, бірақ алдағы күндері қайтсем де бәрін қалпына келтіремін. Нағыз жігіт өз сертіне қиянат жасамайды. Енді мен сынып алдында, ауыл алдында өзімнің ауыл тарихын білетінімді дәлелдеуге тиіспін. Өйтпесем... апайымыз айтқандай, азаматтығым қайсы?!.

Қыркүйектің белортасы еді. Желтоқсан дегеніңіз иек астында тұр. Уақыт шіркін сынаптай сырғиды. Әжем мен Нұрғайша тәтемді ертіп алып, ауылдық кітапханаға бардық. Кітапханашы Қадиша апай бізді әдеттегідей құшақ жая қарсы алды. Әжем мен көрші тәтем мән-жайды тегіс айтқан соң, кітапханашы:

– Сырым ала жаздай кітапханада жүрді. Әр кітапты байыбына барып, мұқият қарап, оқитын. Қазір мен өлке тарихына қатысты кітаптарды алып келейін, – деп кітап сөрелерінен бізге керекті кітаптарды тауып берді. Кітаптарды үйге жаздырып алып, анам Гүлжанар екеуміз бірге оқыдық.

Кешқұрым шай үстінде әжем бұрын-соңды естімеген қызық әңгіме қозғасын.

– Мына Нұрғайша тәтеңмен отыз жылдан астам көршімін. Бұл – Жұмаділ батырдың немере келіні. Мына іргедегі Қызылжар деген ауыл бұрын 11-ші бөлімше деп аталатын. Осы бөлімшеде Әубәкір деген ақсақал болған. Оның төрт баласы бар еді. Төрт баласының екеуі соғысқа кетіп, Отан қорғау жолында шейіт болды. Сол екі ұлдың бірі – Жұмаділ. Оның артында жалғыз қызы қалды. Осы ауылда тұрып, курортта дәрігер болған. Қазір Алматының маңында тұрады. Өте тағдыры қиын әйел. Бізбенен замандас, – деді де, көзіне жас алды. – Аты – Рена. Өзінің әкесін көрмеген. Әкесі соғысқа кеткенде ол іште қалған. Тағдыр оны маңдайынан сипай қойған жоқ. Ол да сен сияқты нағашыларының қолында өсті. Жұмаділді ауыл тұрмақ, Ренаның өзі де біле бермейді. Асыл ер ұмыт қалды-ау, ұмыт қалды, – деп Жұмаділ батырдың жалғызы туралы айтып, көңілімді аулады. Түнімен дөңбекшіп, төсегімде жата алмадым. Батыр жауынгердің қызы - Ренаны көзбен көріп, тілдескім, әкесін тірілтікім келді.

Таң атысымен әжем екеуміз көршінің үйіне бардық. Мұражай - кемпірдің үйіне кіріп, атасының суретін көрдім. Сұлу, ренді, айбатты кісі болған екен. Батырдың суретін қолыма ұстап тұрып:

– Нұрғайша тәте, атаңыз жайлы айтыңызшы? Рена апамен танысқым келеді, – дегеніме көршім сүйсініп, көз жасын бір сығып алып:

– Жұмаділ атам, №100 атқыштар бригадасында әскери комиссар болған. Мәншүк Мәметова, Әзілхан Нұршайықовтарға әскери шеберлік курсы өткізген. Жоғары дәрежелі «Қызыл Ту», «Қызыл Жұлдыз» ордендерінің кавалері. Отыз екі жасында жер жастанған арыс қой! – деп бізге шай құюға кірісіп, әңгіме ауанын басқа арнаға бұрды. Бәлкім, шерменде жүрегі ауырған болар. Мен де қазбалап сұрамадым.

Үйге келген соң, көршім жинастырған құжаттарды ақтарып, қарай бастадым. Жұмаділ – өте сауатты болған екен. Ол Ташкентте, Ашхабадта білім алыпты. Орыс, латын тілдерін жетік меңгерген. Жазған хаттары, құжаттары бәрі орысша, латынша жазылыпты. Соғысқа дейін Алматыдағы өрт сөндіру басқармасында басшылық қызметте болыпты. Оқып алып, таңқалдым. Ол кезде ілуде біреу болмаса, қазақтың қара домалақ баласының билік басына келуі екіталай еді. Әмбе тарихтан білуімше, ол кезде қазақтың оқығандарын нақақтан-нақақ Итжеккенге айдап, түрмеге тоғытқан емес пе?!

Менің ғылыми ізденіс жолым осылай басталды...

Өкініш

Сабақ бітіп, демалысқа шыққаннан кейін үйге Нұрғайша тәте келіп, әжеме:

– Зейнеш, мен жақын күндері Алматыға кетпекшімін. Рена екеуміз Әзілхан Нұршайықовпен кездесуді жоспарлап отырмыз. Сен менің қасыма Сырымды қосып бер, әйгілі батыр-жазушыны көріп, кездесіп, батасын алып қайтсын, – деді.

– Жолына ақша тауып беремін, барсын, көрсін, – деді әжем. Бірақ, өзімнің сол кездері көңіл-күйім болмады. Әмбе ғылыми жұмысты жалғастыруға ниетім де жоқ еді. Желтоқсандағы қиянат жүрегіме кірбің түсіргені соншалық өзімнің сүйген ісімнен жеріп кеттім. Ойлаңызшы, өзіңнің аңсарың ауып келген, жүрегің қалаған сүйікті ісіңнен, өмірлік арман-мақсатыңнан бас тарту деген оңай ма?! Оңай соқпады. Үміт күтіп отырған үш әйелге:

– Мен бара алмаймын! Демалғым келеді. Әзілхан атамен кейін бір кездесермін, – дедім де, қитығып өз бөлмеме кіріп кеттім. Жыладым. Бұл жас – қиянат жасаған адамдардың кесірінен аққан жас еді.

Әттең, сол кезде баруым керек-ақ еді... Қайран, Әз-атам да дүниеден өтіп кетті. Әзілхан ата бұл дүниеден өткен күні – өзімнің қырсық-қыңыр мінезіме қапаланып, ішім қан жылады. Ең үлкен өкінішім – Әзілхан Нұршайықпен кездесе алмауым.

Нұрғайша тәте махаббат жыршысы атанған жазушының өз қолтаңбасы қойылған кітабын естелікке сыйлады. Жеке кітапханамдағы ең құнды дүнием – Әзағаның қолтаңбасы бар «Боздақтар» деген кітабы. Бұл кітаптың он сегізінші бетінде менің ауылдасым капитан Жұмаділ Әубәкіровтің көзсіз ерлігі туралы жазылған.

«Сырымжан, талабың оңғарылсын!

Егер әскери шенді капитан, батальон командирі Жұмаділ Әубәкіров Ұлы Отан соғысы майданына 8 рет кіріп, ерлікпен қаза таппаса, бүгін Маршал болмаса да, Талғат Бигелдинов сияқты генерал болатын еді. Іске сәт!

Ізгі ниетпен, жер басып жүрген ең соңғы майдангерлердің бірі – жауынгер атаң

Әзілхан Нұршайықов,
Қазақстанның Халық жазушысы.
23.07.2008 жыл, Алматы»

Бұл қолтаңба – тарих, әдебиет саласына келуге іңкәрлік танытып, аңсары ауып жүрген жас талап иесіне берілген жүргізуші куәлігі секілді қасиетті құжат.

Бұйырған тағдырдың дәмін татамыз. Қарсы соққан дауылға төтеп берер күш-қайратымыз бар. – Батаңды бер, – деген жас жігіттің отты сөзіне қария шын қуанып, көзінен қайғының емес, қуаныштың лағыл жасы ақты. Ыстық жас жігіттің алақанына тамып жатты. Әке-бала боп, бірін-бірі риясыз түсініп, ұзақ уақыт құшағына қысып тұрды.

– Жарқыным, мұхит тағдырдан өтер қайығыңның ескегі берік болсын! Бердім ақ батамды. Ғұмырлы бол, тұғырлы бол, – деп маңдайынан сүйіп, жігітті ұлы жолға шығарып салды.

Иә, серт!

ПОЭЗИЯ БОЙЫНША ЖҮЛДЕЛІ I ОРЫН ИЕГЕРІ

Ділда Уәлибекова
Л. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті

Мәңгілік ел – мұратым (немесе Күн ұлы)

«Қайғыланба, соқыр сорлы, шекпе зар,
Мен-Күн ұлы көзімде күн нұры бар.
Мен келемін, мен келемін, мен келем,
Күннен туған, Ғұннан туған, Пайғамбар!»

Мағжан Жұмабаев

Менің бабам – Күннің ұлы, көзінде күн нұры бар,
Тәжі – намыс сырғымайтын, тағы менен тұғыры – ар!
Менің бабам- Ғұнның ұлы, ұлы дала баласы,
Көмейімде көк түріктің ерлік дастан, жыры бар.
Күн жаралды, сәлден кейін бабам туды сол Күннен,
Содан бері тарихымның даңқты күйі шертілген.
Содан бері ұлы дала – алтын бесік, мекенім,

Бөктеріне сан ғасырғы қан мен маңдай тер сіңген.
Керей менен Жәнібектей қос оғыланың, әз ұлың,
Елдігіңнің ордасының қағып берді қазығын.
Еркіндігі болмаған деп көкіген кей кеуделер,
Ақиқатқа мойынсұнып, ете білсін тағызым.
Серпіп тастап бодандықтың тұмшаланған пердесін,
Ал, бүгінде жанарыма жалт қараттым Жер бетін.
Мәңгілік ел – бабалардан мұра болған мұратым,
Күн сөнгенше маңдайдағы жұлдызымыз сөнбесін.
Ертегідей ескі күнді парақтасақ естегі,
Сан соқпақты заман кештік аумалы да төкпелі.
...Шексіздіктен бастау алған керуені қазақтың,
Мәңгілікке, мәнді ғұмыр жаққа қарай беттеді.

Шабыт

Іңір нұры тереземе тамады,
Көңіл ішегін тербеп кештің самалы.
Ағыл-тегіл төгіле алмай параққа,
Көкірегімді өлең тырнап барады.
Күн матырып қызғылт нұрға бұрымды,
Көкжиекке одан әрі тығылды.
Төбіреніп жыр оқығым келіп тұр,
Үркерден де әрі асырып үнімді!
Гүлдердің де қанығырақ бояуы,
Көбелектер құшағын кең жаяды.
Көк төрінде жалғыз жұлдыз жымыңдап,
Әлсін маған қолын созып қояды.
Көкжиекте мақта бұлттар жалындап,
Батар күнді қия алмай тұр дамылдап,
Жел, жапырақ қосылып ап тұрғандай
Ерекше бір симфония орындап.
Күйге тұнып, әнге тұнып құлағы,
Тербеледі жердің майса құрағы.
Құмырсқа да бар тірлігін ысырып,
Шегірткемен бірге билеп жүр әні...
Толған айды үстелшам қып түнімен,
Жыр жазбақпын жүрегімнің үнімен.
Қылттияды күйбең тірлік сол сәтте,
Қиялымның есігінің түбінен,
Мазақтайды тілімен.

**ПОЭЗИЯ БОЙЫНША ЖҮЛДЕЛІ
II ОРЫН ИЕГЕРІ**

Махаббат Жарбосина

Қостанай мемлекеттік
педагогикалық институты

Тәуелсіздік тірегім

Толқын жырлар тулайды жүрегімде,
Тәтті ұғым туралы тілегім де,
Тарту еткен Тағаллам мейіріммен,
Тәуелсіздік тұғыры- нұр елінде.

Тарихымнан салмақты ой теремін,
Тереңдегі тамырдан бой көремін.
Тектіліктің тамаша символындай-
Тік тұрады төрімде Бәйтерегім.

Төре хандар қалаған бұл хандықты,
Тең көрмейді өзіне бодандықты.
Түрлі сындар тосыннан тартылсада,
Татулығы бұл елдің одан мықты.

Тегіс әлем бағалап, мойындаған,
Тағылымым мәні еш жойылмаған.
Тарландарым әлі де бағындырар,
Талай шың бар қолтаңбам қойылмаған.

Тебіренсем тарихым жайлы сұрап,
Теперішке түстім-ау қайғы құрап...
Тәубе деймін бүгінгі тағдырыма,
Тәуелсіздік- халқымның байлығы нақ.

Толағай- намыс жырын жарқын жырлап.
Тектілігін ту тұтқан халқым- қымбат,
Тым биіктен туымды желбіреткен,
Тірегі ғой елімнің алтын ұрпақ.

Тәтті күннің нәр алып тұнығынан,
Түрлене түссін қалам, Ұлы далам!
Талай тарлан боздақтар аңсап өткен,
Тәуелсіздік таймасын тұғырынан!

Күзгі хандра

Сұрғылт аспан көңілдің шынысындай,
Жадырамас бұл жүрек мұңы сынбай,
Түндерінде ызғарлы Қарашаның-
Дірілдеп бара жатыр тынысында ай.

Баққа қарай баспадым ақыры адым.
Кеудеде күзбен үндес жатыр әнім.
Жол бойында күттің бе әлдекімді?
Жаныма кеп жайғастың жапырағым...

Сырынды айт, ағыңнан жарыл енді,
Күз сенің алып кетті тағы неңді?
Жанымның жылуымен жылытайын,
Сарғайып кетіпсің ғой, сабыр енді...

Кешкендеймін сәулесіз сауық-күйді,
«Күз ағам» тағы сары сауыт киді.
Іздеген тәтті әуенім бұл емес қой,
Құстар неге нотадан ауытқиды?

Сырғанақ мұң, көңілден тайып кетші,
Күз, өзімді кінәла, айыпты етші.
Бәйшешектің нәзіктеу сұлбасын сап,
Жаңбырменен жүректі шайып кетші.

ПОЭЗИЯ БОЙЫНША ЖҮЛДЕЛІ ІІІ ОРЫН ИЕГЕРІ

Данагүл Мәденқызы

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
ЖОО дейінгі білім беру факультеті

Шыт

Шыт еді қыз баланың бір мүлігі,
Кестесінен көрінер мың бір үлгі.
Шыттарымен әдемі көрінетін,
Оранғанда ақ шытқа түн бұрымы.

Арудың биік тұрған айдан да ары,
Бұлақтың тұнығындай қайнар жаны.
Ақ шытына түйіп ап ақ сәлемін,
Жіберген сүйгеніне майдандағы.

Хатшы-құсқа шыт байлап ұшыратын
Шыт мен үшін қадірлі, құты басым.
Мен оқудан келгенде анам маған,
Сарқыт түйген сәнді шыт ұсынатын.

Шытым менің асылға байлайтұғын,
Қыз едік қой қыр гүлін жинайтұғын.
Шыты бардың - құты бар деп,
Ақ жеңешем зерлі шыт сыйлайтұғын.

Шыттың сыры бөлекшеаруға шын,
Болғандықтан барымнан арым басым.
Шыт кепкенше өкпелер қарындасың,

Шыты бар құрбыларға жаным жақын.

Ерен қабырғаға

Еренімсің қабырғалы кара тау,
Сағынышым бір басылмай барады-ау!
Алыстасам бір сәт сенің қойныңнан
Сағыныштың жасын сүртіп қалам-ау!
Тауларыңның арасынан аң қашқан,
Төскейінді сағындым ғой мал басқан
Қайта айналып барсам егер қойныңа,
Жырлар едім, жырлар едім талмастан.
Қойныңда бар таусылмайтын кендерің,
Ағып жатыр күмістейін өзенің
Ерлерің баралып тұлға нар туған
Қару алып, қорғап өткен өз елін.
Сайларыңда қаулап өскен бүлдірген,
Сағындым ғой құрбыларды бір жүрген.
Арман қуып алыстадым өзіңнен
Барайыншы, көрейінші көзіммен!
Жырақтадым арман қуып тауымнан,
Қиын екеналыстауың бауырдан.
Ұмыттың ба, ұмыттың ба сен мені,
Бірақ сені артық көрем жанымнан.

«ЖАС ҚАЛАМҒЕР»

НОМИНАЦИЯСЫНЫҢ ЖҮЛДЕГЕРЛЕРІ

Гулсара Әділова

Аймақтық әлеуметтік
инновациялық университеті

Білімге деген құмарлық аяққа тұрғызды

Азамат бүгін ерте оянып алып, терезеге қарады. Дала аппақ, қар жауып тұр екен. Қардың жаууы – физиканың диффузиясын елестетеді. Ретсіз, тоқтаусыз қозғалыс жасап жатқан ақ түйіршіктер. Неткен тазалық, неткен сұлулық. Кеше ғана тымырайып, қабағын түйіп тұрған аспан бүгінде лезде өзгеріп сала берген. Құдды өзімен егіз секілді. Иә, расымен-ақ аумайды... Дүниеге келе салысымен жүру дегеннің не екенін білмейтін, өз қол-аяғы өзіне бағынбайтын, ес білісімен дәрігермен туыс, таныс, бауырдай болып алған Азамат бүгінде өткеніне көз жіберіп отыр.

Аяғына тік тұруды арман ететін бала бүгін терезеден жүгіріп ойнап жүрген өз қатарластарына қызығып, өмірден үлкен үміт күтеді. Кішкентай бала ғой, бар арманы – осы балалармен ойнасам екен деген ой. Өз қол-аяғы өзіне бағынбау деген қасіретті Азаматтан өзге ешкім түсінбес. Ал екі аяғы бола тұра жүре алмау - бала түгілі үлкен кісі көтере бермейтін үлкен азап. Азамат та өз қатарлары секілді ойнағысы келеді, сабаққа барып, жана достар тауып, қоршаған ортамен қарым- қатынасқа түскісі келеді. Мектеп формасын киіп, мұғалімнің өнегелі әңгімелерін тыңдағысы келеді. Бірақ амал нешік, бұл ол үшін арман ғана. Мейлі, аяғы ғана жүруге жарамсыз болса, арбамен –ақ сабаққа барар еді-ау, бірақ құрғырдың қолы да қаламсап ұстауға қауқарсыз. Үйде отырып анасының әрбір күйбеңіне «әттең, менің де бір көмегім тисе ғой» деген оймен күндерін өткізіп жатқан жас бала өмірдің тәттісінен гөрі ащысын көбірек тартқан. Анасы да күйбең тіршіліктен әбден шаршайды, бірақ ананың аты- ана. Азаматтың анасы есінен айырылған

Жоламанын далаға тастамай, үмітін үзбей іздеп келген Найман-Ананы бірден еске түсіреді. Кейбір көкек аналарымыз балалар үйіне себепсізден –себепсіз балаларын тастап кетіп жатқанда, тумысынан еңбекке жарамсыз ұлын қызғыштай қорыған нағыз қазақ анасы. Қиналып, тұтығып сөйлейтін баласының әрбір сөзін асықпай тыңдап, ешқандай сөзін жерге тастамайтын сорлы ана үшін баласының жазылып кетуін тілеуден басқа амалы жоқ. Дәрігер көмегіне жүгінейін десе, қолы қысқа. Күнделікті өміріне жететін азығын тауып әкелгеніне де шүкіршілік етеді кейде. Таңертең де, кешке де бір тыным таппайды. Баласын дәретке отырғызады, кір жуады, тамақ дайындайды, баласын қолымен тамақтандырады, мосы құрып, түтіндете үрлеп от жағады. Азаматтың арманын тыңдайды және өзі сенбесе де, жасырып көзін сүртіп алып, армандарының орындалатынына баласын сендіреді. Осының бәріне уақыт тауып, әйтеуір, тыпырлайды да жүреді. Бірақ баласының алдында қабақ шытып көрген емес, шаршағанын білдіртпей, үнемі сергек жүреді. Осыншама қиыншылықты көрсе де, жалғызбасты ананың өмірден шаршаған кезі болған емес, керісінше, өзі «адам баласының ең басты құндылығы – өмір» - деп іштей қайталап, осы өмірде аман-есен жүргеніне алғыс айтып, баласының жазылып кетуіне тілек тілеп, оның бір қажетіне жарап жатқанына, қиын сәтінде қасында болғанына қуанады. Бұл кетсе, баланың күйі не болмақ? Тіпті ойлауға да қорқынышты.

Азаматтың 6-сыныпты бітіретін шағы. Балалардың сабақты тәмамдап, жазғы демалысқа шығатын, көптен күткен сәті келіп, «соңғы қоңырау» шырылдап жатыр. Ал Азамат болса, үйдің төрт қабырғасына телміріп, күңгірт тартқан шаңырақта тек армандаумен отыр. Бар ойы мектепке барып, сондағы балаларды, сән салтанатты өз көзімен көру. Анасына айтайын десе, өзі шаршап жүр ғой деп те ойлайды. Дәл осы уақытта күнде бір сағатқа келіп, сабақ үйретіп жүрген ұстазы келе қалды. Күнде асыға күтетін Азаматтың мұғалімі үй ішімен амандасып, жақсы көңіл-күймен бүгінгі сабақтың тақырыбын айта бастады. Білім алуға ерекше құмартатын Азамат бүгін ондай құлшыныс танытпады бірақ. Мұғалім алдындағы оқушысының сабаққа осыншама селсоқ қарап отырғанын байқап, не жағдай екенін сұрамасына болмады. Жалпы, біздің Азамат өте сезімтал, алғыр, алған бетінен қайтпайтын, ақылды бала болатын. Сабақ беруге келгеніне бір жыл толар- толмас болса да, алдындағы Азаматын танып үлгерген Әсем апай күле қарап, не мазалап отырғанын сұрады. Өмірді көрген сайын ой-өрісі дамып, үлкендерше ойлай бастаған ол мектеп қабырғасына баруды қиялдап отырғанын мұғалімге айтар-айтпасын білмей, қызара-бөртіп біраз тосылып қалды. Дегенмен, Әсем апай түсінігі мол кісі ғой деп, тұтығып, сөздерін қинала бөліп-бөліп айтып, терге малшынып өз ойын жеткізді. Мұғалімнен қарсы жауап күтіп еді, бірақ қуанышқа орай олай болмады.

- Ол не дегенің, балам-ау! Әрине, қалауың сол болса, апарып келейін, бірақ анаңның рұқсатымен ғана.

Байғұс ана тек баласының тілеуін тілеуші ғана ғой, қалайша қарсы болсын, мұғалімі апарамын деп тұрғанда, қуана-қуана келісімін берді. Баланы сыртқа шығуға дайындап зыр жүгіріп жүріп, мұғалімге алғысын жаудырып та үлгеріп жатыр.

Көптен күткен сәт те келді. Үйден оқытылатын Азамат пен ұстаз мектепте. Еркінен тыс қимыл-қозғалысы болмаса, Азамат арбада тып-тыныш қана айналасына үлкен бір сүйіспеншілікпен, қызығушылықпен көз тастап келе жатыр. Жан-жағындағы гүл, шар ұстаған балалар, жайдары ұстаздар – бәрі-бәрі бейтаныс әлем секілді. Білімге құмарлық деген осы шығар, мектепті аса жақсы көріп құрметтейді. Балалар секілді ойнап-күліп жүріп білім алғысы келеді. Бірақ бойын меңзеген дерт оған мұрша берер емес. Әйтпесе, адамға берілген Алланың үлкен сыйы – ақылы дүп-дұрыс.

- Қа-а-н-ддд-аа-йй, ккқан-даай та-маа-ша! Б-ұрррын бб-ұұры-нн не ккып келмей жү-жүргенбіз мұнд-да?

- Саған ұнаса, бұдан кейін жиі келіп тұрайық...

Ақкөңіл ұстаз бен білімге ғашық бала мектепті ұзақ аралады, үйге қайтар уақыт та таяп, мерекелік кеш те мәресіне жетті. Үлкен қуанышты сезіммен үйге қарай бет алған

Азаматтың алдынан көрші әрі өзімен қатар өскен Арман жолыға кетті. Ізеттілікпен Әсем апаймен, содан соң Азаматтың қал-жағдайын сұрап амандасып болған көрші бала жаңалықтарын айта бастады.

- Азамат, саған жақсы жаңалық айтқым келіп тұр. Облысымыздағы жаңадан салынған Н.Назарбаев атындағы зияткерлік мектебі алғыр, озат оқушыларды қабылдап жатқанын барлық телеарналар мен басылымдар жарыса хабарлап жатыр екен. Бағынды сынап көрсең қайтеді?

Азамат біресе қызарып, біресе сұрланып не күлерін, не жыларын біле алмай қалды. Баруға білімі жетер-ау, бірақ қалай болар екен? Ондай дәрежесі зор мектеп мұны қабылдасын ба? Баланың бар ойы осы болып, тұрып қалды. Арман болса анасы шақырып жатқандығын ескертіп, асығыс, жөнімен кете барды. Ойға шомған Азамат үйге қалай жетіп қалғандығын байқамай да қалды. Үйге келе салысымен анасына осы мүмкіндікті байқап көргісі келетіндігін, сол мектепке тест тапсырғысы келетіндігін жеткізді. Анасы болам деген баланың бетін қақпай, келісімін берді. Азамат болса қуаныштан жүрегі жарылардай болып, үш күн тұрмастан қабылдау емтиханына дайындалды. Әсем апай да бар жанын салып көмектесуде. Азамат құдды бір ғажайып сәулені көріп, соның ізінен қалмай еріп келе жатқан секілді сезініп жүр өзін. Осылайша, бірнеше аптаны артқа тастап, жанына батқан дертін де ұмытып, тест тапсырушылардың қатарында арбаға таңылған бала да келді. Ес білгелі мектеп көрмеген балаға бұл дегеніміз - үлкен мәртебе. Мәртебе болмай қайтсін, он екі мүшесі сау адамның қолы жетпей жүрген мектепке Азаматты үміт сәулесі жетелеп алып келді. Нәтижесі қалай болар екен? Тесте алғыр балаға өзіне бағынбайтын қолы кедергі келтірмесе, сұрақтар ешқандай қиындық тудырмады. Өйткені ол алғыр болатын. Логикалық ойлауы өте жақсы дамыған еді. Іріктеу аяқталып, талаптанушылар үйлеріне тарай бастады. Жауап келесі күні белгілі болады. Азаматта үлкен бір сенім бар, алайда анасы байыз табар емес. Ертеңгі күні баласының үміті аяққа тапталып, білімге деген құштарлығы мүлде сөніп, жағдайы нашарлап кетсе қайтпек?

Жоқ, олай болмады. Келесі күні анасы мен баласы мектепке шақырылды. Және өте қуанышты жүзбен мектеп басшысы өзі қарсы алып, орталықтан Азаматтың мектепке қабылданғаны туралы хат келгендігін хабарлады. Бұл тосын хабар анасының көзіне еріксіз жас әкелді:

- Бұлай болуы мүмкін бе?

- Әрине, мүмкін. Сіздің балаңызда ерекше қабілет бар. Арнайы дайындалған тест тапсырмаларымыз оңайлықпен орындалатын тапсырмалар емес еді. Ал Азамат болса, барлығын керемет орындап шыққан. Білім алуға құштарлық бар болса, денсаулығы кедергі емес деп ойлаймын. Осындай баланы тәрбиелегеніңізге алғызым шексіз!

Азаматтың анасы мұндай жауап күтпеген еді, ал Азамат қандай күйде? Анасы өз-өзіне өзі сене алмай қалды. Түс көріп тұрмын ба деп ойлады. Жоқ! Ешқандай түс емес. Азамат қуаныштан, осындай мектептің оқушысы атанғанына, әлгі кісінің анасына айтқан сөзіне, құрметіне шыдай алмай орнынан тұрып кетіпті. Не деген құдірет десеңші?! Бұл да бір Алланың сыйы болар. Дүниеге шыр етіп келгелі аяғына жан бітпеген Азаматты екі аяққа тұрғызған өмірге деген құлшыныс, талпыныс, білімге деген құштарлық еді. Өмірдің қатты тұсына қасқайып қарсы тұра білген, сынбаған, қайсарлық танытқан баланың оқуға деген ынтасын жоймаған мектеп ұжымының адамгершілігі болатын. Енді ол осы мектепке өз аяғымен келіп, өз аяғымен қайтқысы келеді. Байғұс бала анасына қарай санаулы ғана қадам жасап, құшақтаған күйі жылап жіберді. Осы күнге жеткізгеніне, бетін қақпай, белін бұғанына алғысын айтып жатыр. Мектеп ұжымы да көздеріне жас алып, қалайда осы баланы үлкен азамат етіп шығарамыз деп бір-біріне ант етісті.

Көп уақыт өтті. Өмір ғой, көп қиындықтар да, қуаныш та орын алды. Бірақ Азамат қазір жай азамат емес. Ол аяғына тұрғызған асыл мектебін бітірді, одан соң Кембридж университетін тәмамдады. Ең қызығы, бала кезіндегі жанына батқан, емі жоқ деп еліне қайтара берген аурудың емін ойлап тапты. Көп балаларды аяғына тұрғызып та үлгерді.

Аружан Рақымғалиева

Сәтпаев Университеті

Айша

Түн. Ай сәулесі. Суық бөлмеде қарауытқан бір бейне. Жүзін әжім шалған, шашын ақ басқан, көзі мұң мен сағынышқа толы Айша еді бұл. Айша өрмекшінің торындай шырмап алған ауыр ойлардан арылар емес. Бәрінен бұрын оның жанын қинайтын сағымдай көзден ғайып болған сол бір бақытты шақтың естеліктері.

Ой жетегін қуалап, беймаза күйде отырған оның санасын оятқан сағат тырсылы болды. Енді байқады бойы суықтап қалыпты, кереуетіне барып жайғасты, бірақ ұйқыға кетер емес, бөлме тыныштығында тек Айшаның күрсінгені естіледі. Ол әдеттегідей сол күнгі оқиғаларды ой елегінен өткізуге кірісті. Айшаның көз қуанышына айналған Арман атты жалғыз ұлы, ақылына көркі сай келіні, Нұртай есімді тәп-тәтті немересі бартын. Нұртай балабақшадан келе сала әжесінің етегіне жармасып, күні бойына бір елі қасынан қалмайтын, ұйықтар алдында әжесі оған қызықты ертегілер оқитын, ал немересі Айшаның ыстық, мейірімге толы құшағында мұрны пысылдап тәтті түстерге саяхат жасап кететін. Ұлымен сырлас досындай, келінімен қызындай сөйлесетін. Кешқұрым отбасының басы қосылғанда барлығы мәре-сәре болып әңгіме дүкен құрысатын. Бір кездері бұл шаңырақтың да айы оңынан туып, әр күні сәттілікпен ұштасып жататын. Бұлай әрдайым болар ма еді, сол бір қарғыс атқыр күн болмаса...

Сол күні балалар қала шетінде тұратын достарына бару үшін ерте тұрып жол қамына кіріскен. Аналарын ертпек болып еді, Айша жол ұзақтығын сылтауратып қалып қойды. Әншейінде бұндай әдеті жоқ Нұртай есік алдына беттей беріп кері бұрылды да, әжесінің екі бетін кезек-кезек сүйіп, томпаң қағып шығып кетті. Әттең, бұл соңғы кездесу екенін екеуі де сезбеді...

Айша үй ішін ретке келтірді, сүйікті кітабын оқыды, бөлме гүлдерін суарды, уақытын өткізу үшін жаны қалайтын істермен айналысты. Бірақ, ана жүрегі бір сұмдықты сезгендей сағатқа қарап елеңдей берді. Кенет шыр етіп телефон қоңырауы шалынды, неге екені белгісіз Айша тұтқаны қолы қалтырап көтерді. Даусы дірілдеп шықты. Ар жақтағы дауыс оған бір сұмдық жағдайды хабарлады, Айша елең-алаң қалыпта, сенер сенбесін білмеді. Тек бірер сәттен кейін ғана құлын даусы шырқырап, ботасынан айрылған аруананың жан айқайындай дауыс естілді. Бір түсінгені оның жүрегіндегі үміт сәулесі, жанарындағы сенімі қыршын кеткен балаларымен бірге тұншықты. Ары қарайғысы бұның есінде жоқ. Айша қазір таңның атуын күтіп жатыр, ертеңге жол сөмкесін дайындамақ, жалғыздықтан құтылу үшін қарттар үйіне кетпек. Мүмкін қарттар үйінде ол жан тыныштығын табар.

Әй, бірақ, қайдам...

Самат Раимбеков

Л. Гумилев атындағы

Еуразия Ұлттық Университеті

Жүрек мұздай қатқанда

Қаладан төмен түсе берген кезде, айналама қарайлап, жаңашылдық іздедім, алайда, көз қандырар ешнәрсе таба алмаған соң, жәй ғана отырдым. Атам неліктен шақырды, тағы жұмыс па, деп те ойлап қоямын. Сөйтіп отырғанда Үлкен Ата көшесінен автобусқа Ержан кірді. Өңі бұзылған екен, қабағынан қар жауды десем, асыра сілтемеспін. Алғашында мені байқамаған ол, көзін терезеден алмай тесірейе тұрды. Бірнеше аялдамадан кейін маған қарай таңырқап қарады да:

- Елдос! Сен қашаннан тұрсың, - деп маған қарай жылжыды. Менде қарап тұрмай оң жақ қатарға ауыстым. Жөн білісіп, көңіліне, не қаяу түсіргенін түсіндім.

- 1-апта бұрын анам мен әкем екеуі қонақтан қайтып келе жатқанда, масайрап алған жастар, біздің көліктің күл-талқанын шығарды. Ал қазір сол малғұндар кесірінен әкемнің бірнеше жері шытынап хәл үстінде жатыр, - деген Ержанның сөздері де соған дәлел. Іштей ал әлгі жастарға не болды деп ойладым, дегенмен, досымнан сұрауға дәтім бармады. Есіне салып, жағдайды ушықтырып аламын ба, деген ой да дереу келді. Тура сол сәтте кондуктор:

- Ақтамберді бар ма? – деп сұрай қалды, досым болса дереу

- Бар! – деді. Содан, тоқтап шыға бергенде, артынан қарап тұрған мен, көз алдымдағы балалар үйіне қарап қалдым.

Автобус қайта жылжығаннан кейін біраз отырып, балалық шағымды еске ала бастадым. Ержанның әкесінің хәл үстінде жатқаны да себеп болған шығар. Тек ол ғана емес, менің алғашқы қонысым болған бағанағы балалар үйіде соған себеп болды-ау деймін.

Көбінесе сол көшеге қарамай өтетінмін, атында ұмытқан едім. Ақтамберді де..! Балалар үйі бар көшенің аты жырауды жырлатпай, жылататындай еді, қайткенмен де, ол жерде тым көп естеліктерім болды. Осы оқиғаның бәрі, Ержанның әкесінен өзімнің әкеме уайымдауға айналды, алайда...

Әке-шешем 7 жасымда жеке психолог жалдады. Ол кісі болса балалық шағымдағы оқиғаларға байланысты дәптер ұстап, бәрін жазып жүргенімді қалайтын, әсіресе, уайымдаған сәтінде жазуыңа болатын дейтін. Мен болсам психолог кеңесіне құлақ аспадым, себебі, онсыз-ақ бәрін ұмыта алдым, әйтсе де, сол уақытта алғашқы рет жазып көрейін деп, келесі автобус ауысқанда, босап қалған аяққы орынға отырып, сөмкемді алдыма қойдым да, алғашқы әңгімемді бастадым.

Қай күн екені есімде жоқ, әйтеуір, шайдай ашық күн болатын. Сол баяғы ойын алаңында жүрдік. Біраз доп қуалап болғаннан кейін демалайын деп орындыққа отырған кезімде, Айжамал апай келіп, жаныма отырды да:

- Сүйінші! – деді күлімсірей. Мен таңырқай:

- А? – деп қалыппын.

Айжамал апайымыз сыр бермейтін, әрқашан күлімсіреп жүретін. Ерзатты асырап аларда, тура солай қуанып, Ерзатты да қуантып аттандырған болатын, дегенмен, достарымнан естуім бойынша Ерзаттың кегісінен-ақ жылапты деседі-мыс. Тура сол сәтте мені де асырап алатын ата-ана табылды ма, деп ойлаған мен, дөп түсіппін.

- Алдында келген Бекен ағай мен Кербез апай есінде ме? Сол кісілер сенің жаңа ата-анаң болмақшы, қандай керемет Елдос, - деп бетімнен шымшып-шымшып жіберді. Менде қуанып кеттім де:

- Шын ба?! – деп жылап жібере жаздадым, соның өзінде, бала жүрегімде бір батылдық болды ма, білмеймін, Айжамал апайды құшақтап алдым да, біраз уақыт жібермей тұрып қалдым. Сол уақытта достарымның маған қызыға қарап қалғаны әлі есімде, қайтсе де, бәрі де әке-шешесінің болғанын қалайды ғой!

Уақыты келгенде, жаңа ата-анам мені құшақтарына алды. Аға-апай достарыммен қоштасып, бір жағынан қуана, бір жағынан күрсіне Бекен әкемнің машинасына отырдым. Басында бөтен үйде болғандай болдым, алайда, жаңа анам мен әкемнің арқасында, оларға бауыр басып қалдым. Нағыз ата-ананың махаббатын сезіне бастадым. Көршілермен танысып, талай жаңа достар таптым. Әке-шешеме қатты үйреніп қалғаным сонша, олардан айырылып қалудан қорықтым, содан болар, айтқандарын бұлжытпай орындап жүрдім.

Көктемнің аяғындағы бір күндер еді. Достарыммен алаңда ойнап жүрдім де, сол бұрынғыдай құммен ойнауға кеткен болатынмын. Бір сәтте жаныма ағай келіп:

- Қалың қалай? Не істеп жатырсың? – деді. Менде аңғармай:

- Сарай, - деп жауап қаттым. Ертеңінде тағы сол адамды кездестірдім, одан кейін тағы солай, аяғында ол ағайға үйреніп кеттім. Бір күні ол аға:

- Мен саған бір сыйлығымды көрсетуім қажет, - деді. Мен қызыға сол ағамен бірге ере көлігіне отырдым, сол ақ екен Еркін ағаны танымай қалдым. Беті сұрланып, өзгеріп кетті. Рөлді қайта-қайта саусақтарымен тоқылдатады. Қысқа бойыммен төменнен жоғарыға қарап отырған мен, алдыңғы терезеге шағылып тұрған көңілсіз, сасқалақтаған түрін байқадым. Мен енді ғана:

- Аға, сізге не болды? – деп сұрайын деп болмағанша Еркін аға маған:

- Мені кешір, менің амалым жоқ, - деп көзінен мөлдіреп жасы шыға бастады. Шынымды айтсам, сол уақыттың өзінде мен ешнәрсені түсінбедім, түсініп те үлгермедім, алдымызға дабылын қосқан күйі келіп полиция қызметкері тұра қалды. Сасып қалған Еркін аға артқа жылжып үлгергенше екінші машинада жетті. Еркін ағаның қолына кісен салып, өз машиналарына отырғызған полиция қызметкерлері:

- Мына кісі саған зиян келтірмеді ме? – деп сұрады. Менде саспай нақты әрі анық:

- Жоқ! – дедім. Сол-ақ екен әкем мен шешем жетті. Түрлері бозарып кеткен екен. Анам жүгіріп келіп, жылаған күйі мені құшақтап, сүюде. Екі иығымнан жұмсақ қыса, көзіме қарап:

- Саған тиіспеді ме? Ештеме істемеді ме? – деп сұрақтарды жаудыртып жіберді. Әкем болса басымнан бір сипай, полиция қызметкерлері жаққа кетіп қалды. Сол сәтте ғана түсіндім ғой деймін мені ұрлап кеткенін, сонда да, анамды қинамау үшін сол баяғы бәрі кереметтей кейіп таныттым.

Біршама күн өтті, бәрі реттелгендей болды. Ол уақыттарда не болғанының анық-қанығын біліп алдым. Ең қызығы мен отырып кеткен көліктің нөмірін достарымның бірі жаттап алыпты. Анамның айтуынша ол баланың шешесі бөгде нөмірлерді жаттап, сақ жүруін талап етіпті-мыс, менің сол баладай болуымды қалағаннан айтқан да шығар. Қалай болса да, сол досымның арқасында аман қалдым деп ойладым.

Келесі күні әкемді сотқа шақырды, бір қызығы мені бірге алып келуін өтініпті.

Сот залына кіре салысымен суық лебізді сездім. Сол лебіз сол жақ бұрыштағы тор ішінде тұрған Еркін ағадан шығып тұрғандай болды. Салқындықтан мені біраз үрей биледі, дегенмен, батылдығыма әлі таңырқаймын. Дым білдірмей анамның қасынан алыстамай жүріп отырдым.

Соттың ортасына дейін Еркін ағаның заңға қайшы іс жасағаны туралы айтылды. Бізден істің қалай болғанының мән жайын сұрады. Бәрін тыңдап, қорытып отырған мен, бұл Еркін ағаның алғашқы ісі екенін түсіндім, айтуынша, әуесқой ойыннан қарызға белшесінен батыпты. Қарыздан тез құтылудың жолын іздеп, әрең дегенде бала ұрлап ақша табуға бел буғанын айтты. Алайда, «бала ұрлап» дегеннен кейін біраз кідіріп қалды да, маған қарап, бірнәрсе айтпай кеткендей болды. Сол сәтте Еркін ағаға:

- Сіз білесіз бе? Сіз ұрлаған бала, сіздің ұлыңыз, - деді де, күрсіне қоя салды тергеуші мырза.

- Тордың ішінде тұрған Әкемнің де (Еркіннің де), сыртында тұрған менің де жүректеріміз мұздай қатты ғой деймін. Сол уақыттан ары қарай, не болғаны есімде де дұрыс қалмаған. Тек бір нәрсе есімде! Алғашында таңырқап тұрған Еркін, бір жымыды да, өксіп жылап қоя берді. Тордың ішінен шығарып, алып бара жатқанында жыламсырай:

- Қиналғанда жасаған ісім, айналып келе баламды алдыма әкелді ме? Қалайша? – деп айтқан сөздері анық естілді, бірақ, ары қарай соңғы сөзін жасаурап тұрған көзімнен көрмей, тек дауысын естідім:

- Ұлым мені кешір..! – деген. Одан ары есімнен танып қалыппын, содан бері, ата-анам маған жеке психолог жалдады, бәрі реттелгенше қасымнан бір елі алыстамады. Менде үйрендім бәрін ұмыттым, әке-шешемде ұмытты, алайда, әлі ойлаймын ұрлаған

баласы қалайша өз ұлы болып шықты деп, қалай болса да, бұл өмірде кездейсоқ ешнәрсе болмайды ғой...

Біршама сөйлем жазып тастаған мен, атамның үйіне жетіп қойғанымды да, байқамай қалыппын. Автобустан секіріп түстім де, таза ауаны кеудеме бір толтырып алдым. Жазған қағазымды, сөмкеме салдым да:

- Атам неге шақырды екен? – деп қайта ойлана, үйіне бет алдым.

**«ЖАС АҚЫН»
НОМИНАЦИЯСЫНЫҢ ЖҮЛДЕГЕРЛЕРІ**

Дәулет Жәлелов

Л. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті

*Құдай-ау, қайда сол жылдар,
Махаббат қызық мол жылдар?
Ақырын-ақырын шегініп
Алыстап кетті-ау құрғырлар*

Абай

Махаббат баяны

Сезім дегенің селк етіп қалған,
Қас-қағым сәттік аян ба?
Ғашықтық деген сақталған еді,
Кешегі Жібек, Баянда.
Жүрегім менің денемде емес,
Жүрегім менің миымда.
Мидағы жүрек тулайды қайта,
Айналып сан сәт құйынға.
Ақындар күнде ғашық болады
Сезімім менің тиылма.
Санамды сан ой баурап алғанда,
Жүректі жаулау қиын ба?
Ақындар рас ғашық болады,
Сұлуын тандап көздесе.
Сезімін бірақ өлеңмен өрер,
Басқадан сәл-пәл өзгеше.
Мендегі сезім, мендегі сана,
Айналған емес бұйымға.
Санамды сан ой баурап алғанда,
Жүректі жаулау қиын ба.
Мендегі сезім, діріл қағады,
Самалмен бірге саялы.
Тасада тұрып қалғып кетпесін,
Махабатыңның баяны.

Қазақтың қадірі

Қарт бабам қадірін қашырмай,
Басынан дауыл сөз асырмай.

Қарағай білекті абыздар,
Жарқылдап жарқ етті жасындай.
Тұқымы тұз болып шашылмай,
Заманның тезіне бас ұрмай.
Даланы дүбірге бөледі,
Нөсерлеп құятын шашындай.
Түскі асы Сағынай асындай,
Қайраты аждаһа басындай.
Билерім бар еді от ауыз,
Әр сөзі Күлтегін тасындай
Елім бар байқасаң осындай,
Сөйлетін халық ең тосылмай.
Аналар бесігін тербетті,
Әлдиін өзгеден жасырмай.
Көзімде көк бөрі ойнақ сап,
Жүректе ел болу бір мақсат.
Әруақтың алдында айып қой,
Көктемді көңілден ұрлатсақ.
Қанымда Абадан ұлыған
Ұрпақтың болмасын қолы қан.
Атамыз текті еді ежелден
Баласын құрсақтан таныған.
Теріс ой, тереңге іркілсін,
Жалынды жас жүрес бұлқынсын.
Қазақтың қадірін ойлайтын,
Әр үйде Абайдай ұл тусын!

Аламандағы ой

Дәстүріне қанып өскен құндақтан,
Қолтық сөгіп, аламанды тулатқан.
Бозайғырды ауыздықтап еншілеп,
Қиқу салып, боз балалар шулатқан.
Аламаның бақ қоржынын ақтарам,
Көшпендіде болмас әсте ат шабан
Себебі ол, менің бабам алашым,
Тұран далам, Түрік бабам баптаған.
Аламанға түскен тұлпар жебедей,
Дүбіріне дүбір қосар телегей.
Іш дем тартып, қас жүйрігің көсілер.
Тұғырды да мәрені да елемей.
Үміттеніп көрермен тұр дәмеден,
Бозайғырың бір-ақ шықты мәреден.
Тұлпар жену, тұлпар келу маңызды,
Өнеге ғой, келе жатқан көнеден.
Суытбастан бозайғырдың терісін,
Аралауда қалың дүйім ел ішін.
Той думанды атқарады қазағым,
Бір мүдде бар бірлік деген келісім.
Делебені қоздырады дәстүрім,
Алтын ғасыр есігіңді аш бүгін.

Біз аламан бағындырған Шұбар ат,
Тар заманда білдірмейтін аштығын.
Рухы-асыл, бабам сөзге үңілген.
Әлімсақтан дәстүріне жүгінген.
Төрт таңбаны тарихыма қашауға,
Қазанаттар келе жатыр дүбірмен.

Аманкелді Ақжігіт

Л. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті

Түнгі ой

Күйге енгізіп беймезгіл бізді ғаріп,
Асыл арман үмітін үзді нағып,
Ғашықтарды ғазалға айналдырып,
Ғайып болды ғарышта жұлдыз ағып.
Ғайып болды сол жұлдыз сіңіп түнге,
Енді оның тағдыры ұмыт мүлде.
Айлы түнде сан жұлдыз жымың қағып,
Аңсарына айналған жігіттің де.
Сырымды үнсіз тыңдайды түн меңіреу,
Жаны ашыды білемін бізге жүдеу.
Сары күзбен сағыныш тағы келді,
Сырын айтып отыр ма сізге біреу....
Ал қазір түн, елестер маужыраған,
Құлаққа ұрған тыныштық жанға ұнаған.
Құмартқанда қол жетпес айға асылып,
Қол созарда қош айтып қалды ма арман.
Болашақты отырмын жорып менде,
Елжірейді үніңе еріп кеуде.
Ақ қанатты пері қыз ақ ұлпадай,
Ақынды аңсап келгейсің зеріккенде.
Арман менен ой кезген атырапты,
Айдың нұры әлемге шашырапты.
Анау гүлде қосылмас ғашықтардың,
Аңсағанда төгілген жасы қапты.
Сағынышқа дос қылып күзді(ң) күні,
Солып кетті құлпырған гүл ғұмыры.
Арманы ұшып аспанға, ай аруға,
Ақындардың заңдылық үздігуі.

Дүние деген фәни бұл

Басыңа бақты жауғызған мәңгілік деме фәниді,
Көшпелі дәурен біреуден біреуге барып дариды.
Күле, күле күн кешіп, жылай да жылай өлгенде,
Үзігінді жалғайтын, ізіңде ұрпақ бары игі.
Тұтамдай ғұмыр-дастанды есті де жазар ессіз де,
Еңсеңді езіп мұң мен зар, телегей бақыт кештің бе.

Ғұмырдың ол да сынағы өтпелі өмір-өзенде,
Мәңгілік емес ештеңе, мәңгілік емес ешкім де.
Тарланбоз тартар тірліктің талай да талай тұсауын,
Қырандар қысқа ойламас қай жерде биік ұшарын.
Астамсып жүрген жан болар көкірегі көр соқыр,
Көзбен көріп, жанға ұқпас дүниенің мысалын.
Жаманнан досың би болса жанына жақын аттатпас,
Жақсыдан досың би болса өтірік өзін мақтатпас.
Түзуден тайған туғанды, турашыл оққа байлап бер,
Тірлікте кей сәт болады батырлық етпей бақ таппас.
Жетесізге бес тиын жазылмай жүрген жат мұңы,
Өтірікке айналар жақсының айтқан тап шыны.
Заман біреу, заң біреу шашылған тары-пендеге,
Темірқазық болады тәңірдің жалғыз хақтығы.
Балапан ғұмыр талпынып, шың басында түледің,
Тағдыр заңы - солады құлпырып тұрған гүл өңің.
Адал боп туған, ақ туған кірлемей "жылы жүрегің",
"Адам боп келдің өмірге, адам боп өту-тілегің".

Ерасыл Сәдуақас

Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Ауылды аңсау

Түзетем деп тағдырымның тұғырын,
Арпалысты өтіп жатыр ғұмырым.
Алма кезек аласұрған өмірдің,
Күні күрең, түні мұң.
Долы жүрек тулайды кеп, дүрсілдеп,
Тіршілікті, ұмытып бәрін, құрсын деп,
Сағынып кейде ауылға кеткім келеді,
Қолымды да бір сілкіп.
Ауылым, шіркін, түзу шыққан түтіні,
Сапарым оңып, барып та қалам бір күні,
Сағыныш кернеп, олар да мені сағынып,
Жүрген де болар бүкілі.
Сағыныш оты ауылға қарай нұсқайды,
Шалықтай балғын сезімге көңіл сыздайды.
Жүректің шартын орындай алмай сол сезім,
Қаламымды ұштайды.
Білмеймін...
Көрмеді ме көңіл, әлде, қаланы шақ?
Маған басқа бар жаятын дара құшақ.
Ауылымның топырағына сіңіп кеткен,
Мен көрген балалық шақ.
Таң бозарып атқанда, малы маңырап,
Тіршілігі жандана түсер жадырап.
Қалаға кеттім арман қуып, дегенмен,
Ауылым – алтын шаңырақ!

Еріксіз оймен себепсіз түсер есіме,
Сезімге толы ауылдың ғажап кеші де.
Ауылда өскен қара домалақ қазақпын,
Жасырам оны несіне?!
Қоғамнан мынау кетсем де кейде жалығып,
Солмайтын гүлі кеудемде толы сан үміт.
Асыл өлкем, ауылымның бейнесін,
Еске алам тек сағынып.

Бір нәзік сәуле

Түн. Қараңғы. Үнсіздік. Қаяу көңіл,
Тағы ойлар мазалап қояды бір.
Амалың жоқ, қамсызданып тұрсаң-дағы,
Қарсы шығып, құшағын жаяды өмір.
Қайрат жыйып, күш көрсет қамықсаң да,
Бұйырады жеңіс тек алысқанға.
Қаһарымен төніп кеп, айбаттанған,
Өмір кейде ұқсайды арыстанға.
Тағдырына наласын төкпеді кім?
Жүрегінің естіртіп өкпелі үнін.
Айбаттанса арыстан сындыра алмас,
Рухын тек қайраты артық көк бөрінің.
Жалын кеудең, атады жарқын күнің,
Сезіне алмас бұл өмірдің балғындығын.
Болашақ күндерімнің ұшқынынан,
Алысып, арман қылып алдым бірін.
Күш кернеп, көңіл шіркін алқынады,
Көкке ұшып, баса алмай жүр мауқын әлі.
Сапар шегіп қиялмен армандарға,
Болашақтың бақыты – бар құмары.
Жүрек шерін ақ қағазға шертемін мен,
Асып кетпей көңілдің шеңберінен.
Үміттеніп қарасам алаңдамай,
Бір нәзік сәуле сәуле көрем ертеңімнен.

Қарлығаш Хавай

Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Сіз маған хат жолдаңыз...

Сіз маған хат жолдаңыз ара-тұра,
Байлап ап көгершіннің қанатына.
Құстардан хабар күтіп мен де күнде,
Сан рет үңілейін сағатыма.
Сіз маған хат жолдаңыз барды жазып,
Өкпелеп...мейлі...реніш, зарды жазып.
Өзім-ақ жазар едім, әттең, бірақ
Қалдырам қайда ғана арды нәзік?

Сіз маған хат жолдаңыз мұң жамылған,
Мен сізге жауап жазам жырларымнан.
Мәңгілік махаббатқа малынып ап,
Отырып сағынайын түн жарымнан.
Сіз маған хат жолдаңыз сирек, мейлі,
Сағыныш сонда ғана күйретпейді.
Сізді ойламау қиын ғой, маған оны
Ешкім де үйрете алмас, үйретпейді!
Сіз маған хат жолдаңыз... қиын ба еді?
Сезімнің қиын шығар құйын лебі.
Бәлкім, сіз жолдадыңыз.. ал көгершін
Хатыңды алып жүру қиын деді?!
Сіз маған хат жолдаңыз әрбір құстан,
Қанатын қайырып ап жалғыз ұшқан...

"Ақын азабы"

Бар ғаламды құшағына сыйғызып,
Бұл ақындар бастан кешкен күй қызық.
Талықсыған таңмен бірге тағы отыр,
Рәмкесіне қайғы-мұңын құйғызып.
Шөлмек соңы ұмыттыр деп тағдырын,
Ішеді кеп жұбатардай жанды мұң.
Барсакелмес сапарына жөнелтпек,
Қайғысына толтырып ап сандығын.
"Бәрі де ұмыт, бәрі кетті, алдамшы"
-деп жанардан сорғалайды бал тамшы.
Сол ақынның жүрегiнiң сол сәтте
Сокқысына құлағымды салсамшы!
Бұл -ақынның ғалам үшін құрбан қып,
Өз шаттығын айырбастап тұрғандық.
Бар әлемнің бұрын сезіп шындығын,
Азап шекті, ал біз білмей бұлдандық!
Жоқ болған соң жанын ұғар құрдасы,
Ақ қағаз бен көк сиясы- сырласы!
Парша-парша ойлары жүр сан -сақта,
Жүзге, мыңға бөлінгендей бір басы.
Көп жан өзін қиялымен алдайды,
Ол қиялын шындығымен жалғайды.
Қайғырады сондықтан да, өйткені
Өтірікпен өмір сүре алмайды!

Әбдіразақ Тұрсынбек

Л. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті

Мақтаныш

"Бисмиллах" деп бастадым сөздің басын,
Баршамызға қасиетті сөз болғасын.
Бойыма берген екен ақындықты,

Тұрсынбек бір - екі ауыз сөз қозғасын ...
Рабым - Алла , махаббатпен жаратқан ,
Мың сан шүкір , таңым үшін әр атқан .
Мен - мұсылман , дінім - Ислам , діңгегім !
Пайғамбарым , Мұхаммедім таратқан .
Ұлтым - қазақ , атадан қаным таза ,
Тілім - қазақ , тілім үшін жаным қаза !
Жүрегім дінім , тілім , ділім деп тұр ,
Мақтанамын , мақтап өтем бәрін жаза .
Бабам - болыс , ұрпағымын даналардың ,
Тектілікпен ел билеген даралардың .
Әруағыңнан айналайын , Тәліп баба !
Сіздей болғай , шөбере , шөпшек-балаларың .
Көркем мінез , тілі тура , майда болған ,
ИнШаАлла , жайы Жәннат жайда болған .
Әбдіразақтай мүминге немеремін ,
Намаздағы дұғасынан пайда болған .
Ата - бабам ұрпағы үшін тәубе қылған ,
Мен неге онда , масайрап , әуре болам ?!
Тектілікті жоғалтудан ұяламын ,
Әруағынан бабалардың Әулие болған !!!

Сол бір қызға ...

Мүз құрсаған жүрегімді жібіткен ,
Ұйықтап жатқан шабытымды тірілткен ,
Қандай қызсың ? Не құдірет соншалық ?!
Ғашық болып қаларымды біліп пе ем ?
Білген жоқпын , байқамадым , сезбедім ,
Жүрегімнің ақылымды жеңгенін .
Ботадайын мөлдіреген көзіңмен ,
Ой - санамды баурап алдың сен менің !
Ұлбіреген әппақ жүзің мақтадай ,
Жан дүниемнің улап , шулап жатқаны - ай .
Абайсызда сүйіп қалдым өзіңді ,
Солған кеудем , дабыл қағып тоқтамай .
Қызық сезім , бәрі болды кенеттен,
Бір бұйырған , ешкім білмес себептен.
Түн ұйықтамай , арнап саған жырымды,
Қабыл алшы , саған ғашық жүректен!

Қасиет Қасиетов

Л. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті

Қадыр ақынға

Қадірлі атам Қадырым,
Арғымақ аттай арының,
Алаулы оттай жалының,

Толқындай тасты дарының.
Шабытың шоқтай маздайды,
Қуантып қазақ қауымын.
Миларды қатқан қозғайды,
Ұйытқып соқса дауылың.
Тұяғың болат тозбайды,
Терлеуден тынбай сауырың.
Тіліңнен құйып сөз майды
Тіркестің төктің тәуірін.
Қайнар бұлағын бөгемей
Қалдырдың таудай тағылым.
Мергендер атқан жебедей,
Діттеген жерге дарыдың.
Өрнегі қалған көнедей,
Ақылын айттың кәрінің.
Туралық айтқан Төледей
Көңілін таптың бәрінің.
Қызғыштай қорғап тілімді
Намысты тасқа жаныдың.
Қоғамға айтып үніңді
Халықпен бірге налыдың.
Жұртыңа аштың сырыңды
Ақынның бұзбай сабырын.
Ту етіп арды тұғырлы
Өлеңмен қақтың қазығын.
Тереңге жайған тамырын,
Талғамы биік Алыбым.
Ізінді басқан біз барда,
Сөнбейді жаққан жарығың!

Сыр сезім

Мен едім кеше мұз кеуде
Күңіренген күз белде,
Махаббат па жеткізген
Тылсым ғажап қызды елге.
Білмедім қандай сыр барын,
Нәзік жанды жүздерде.
Қандай хабар айтады,
Сыр толтырса қыз кеуде,
Керек болар қандай күш,
Жетелейтін бізді өрге?

Ізгі үмітпен іздеуге
Жүрек жібін үзбеуге,
Адалдық жанға керек-ті,
Сындардан сезім сүзгенде.
Сабырлық бойға керек-ті,
Қарсы ағысқа жүзгенде.
Пәк сезім керек екеуге,
Бірін-бірі іздерде,

Жанарға жас үйіріп,
Моншақ тамшы үзгенде.
Қызғаныш керек жүрекке
Бастырмай бөгде іздерге,
Теңіздің бетін толқытып,
Түбінен маржан тізгенде.
Қанаты әсте талмайтын,
Биікті ғана шарлайтын,
Алауы өшпес мәңгілік,
Махаббат керек біздерге!

Аягөз Мақатова

Қостанай Мемлекеттік педагогикалық институты

Тәуелсіз ел жастары!

Қанды кешкен, армандарын мұң қылып,
Суға түскен, отқа түскен мың күйіп,
Халқымыздың өткенінен сыр шертер
Тарих деген түбі терең тұңғиық.
Жылдар өтті, айлар өтті, тағы күн,
Қайран елдің көп болды ғой зары тым.
Торға түскен құс секілді қазағым,
Бодандықтың киді талай қамытын.
Қазағымның басқа қонар бағы үшін,
Азаттық деп аталатын таң үшін.
Оятам деп ұйықтап жатқан алашты,
Құрбан болып кетті-ау талай арысың.
Уақыт өтті, күн мен түн де ауысты,
Еңселі елім еркіндікпен қауышты.
Желтоқсанның алауы ғой оятқан,
Жетпіс жылға қалғып кеткен намысты.
Қасіреттің қара тонын шешкен ел,
Қыран болып қазақ бүгін төске өрлер.
Бағындырар қия шыңды қиналмай,
Талай-талай тар жол, тайғақ кешкен ел!

Жасай бер!

Самұрық дала, сарыны бөлек сырың бар,
Алты Алаш үшін алтынмен асқақ құның бар,
Тәңірден келген тәу етер асыл қазынам.
Алатау сынды азаттық атты тұғырлар.

Дарабоз бабам додаға түсіп сан түрлі,
Тәуелсіздікке қан төгіп жүріп талпынды.
Түркіден жеткен Тарихым тағы тіріліп,
Жаңғырттым қайта сақтардан қалған салтымды.

Жерұйық мекен дәуірлер сазын тербеткен

Кермиық өлкем Қорқыттың күйін кернеткен,
Осынау жерде Керей, Жәнібек ту тігіп,
Осынау жерде Абылай хандар ержеткен.

Тұлпардан түспей, тоқымға басып жауларын,
Сұңқардай болып самсаған көкке самғадың.
Бабалар күші, намыс пен жігер қосылып,
Дұшпанға бермей еншілер қалған аумағын.

Қаныма сіңген қасиетімен бабамның,
Күдірет болып кеудеме көктен таралдың,
Қасірет күнді еңсеріп едің сабырмен,
Халқымның үні – дауылпаз жыры заманның!

Санадан өшпес сағым жылдарым көшелі,
Желтоқсан болып желпінтіп өткен кешегі.
Жастардың асыл арманы болып жаңғырған,
Тоныкөк айтқан: «Мәңгілік елім» осы еді.

Құлазып жатқан Қазақстаным – кең жерім,
Абылай болып аталы сөзбен тербедім
Ұқса екен деймін ұл-қызы Алаш халқының,
Егемендіктің қиындықпенен келгенін.

Келтірер барлық дүбірлі жиын көрігін,
Дәм-тұзы кетпес қонақжай қазақ төрінің.
Тектілігі зор Толағайларды тудырған,
Жасай бер мәңгі, ұрпағы болып бөрінің!

Серік Салтанат

Абай атындағы ҚазҰПУ

Соңғы кездесу

Бүгінгі әдебиетімізде Әзілхан Нұршайықов бір романымен махаббаттың қызығы да, азабын да жеткізе алған жазушы. Мен бұл өлеңімдегі кіршіксіз аруды Әзағамның “Меңтайына” ұқсатамын. - Автор

Біз тағы кездестік,
Мүмкін бұл жол ең соңғы.
Алатаудай маңғазданып тұрдым мен,
Биік ұстап еңсемді.

Маған сүйеп басыңды,
Көк төбені нұрға бөлеп,
Жырға бөлеп,
Бір керемет ән салдың.
Сосын тағы ...
Бақыттымын дедің де,
Түнгі аспанға алахайлап жар салдың.
Әттең, әттең...
Күліңгірлеу шаттыққа,

Еш күдіксіз шаттандың.

Біздегі бұл бақыттарға баянсыз,
Тұрды аспаннан үнсіз ғана ай қарап.
Самал тербеп еркелеген бұрымың,
Жатты менің дидарымды аймалап.

Айға білеп қолыңды,
Өлең оқы дедің маған,
Даусыңды сағындым.
Өкпелімін мынау тілсіз ғаламда,
Жазғанына өмір атты сағымның.
Бірді – бірге арман еткен,
Махаббаттың майданына шағындым.

Аз ойланып отырдымда,
Қоштасайық деп бастадым бір өлең.
Сенің сұлу дидарың,
Неге бұлай жүдеген?!
Теріс қарап отырдында бұртиып,
Қарамадың қолыма,
Айлы аспанға білеген.

Неге дедің, неге дедің...
Қос жанарың мөлдіреп.
Бұрын сонды қинағаным азындай,
Жанарыңа жас толтырдым енді кеп.

Мен сені де,
Оны дағы ұнатам,
Енді қалай жазалайсың өзің біл.
Бар қазақтың қыздарына жыр жазам,
Түсін бірақ, сүю емес сезім бұл.

Ұнату ол,
Жай бір сезім кіршіксіз,
Ал, шын сүю бір басқа.
Ғашықтыққа ғажайып,
Әнде басқа, жыр басқа.
Бақытыңды тапқан кезде баянды,
Кімдер кепіл сен маған,
Алғыс айтып, оқала тон жаппасқа.
Кімдер кепіл мұңға толған жанарың,
Жазғы тандай шұғыласын шашпасқа.

* * *

Айхай арман,
Бұлдыраған ертеңі.
Махаббат – ай,
Бұлдыраған ертеңі.

Әкеге хат

Бұл өлең шекараның арғы бетіндегі “Асқар тауыма” жолданған хат еді.

Әкетай, алыстасың меннен жырақ,
Санаңды торып жүрме толған сұрақ.
Жігітсің деп жібердің елге мені,
Сол күні қалған еді анам жылап.

Шүкір, бүгін мендегі думан бөлек,
Өз елінде қалған жоқ қарғаң жүдеп.
Сізден алыс демесем бүршік жарды,
Жат елдегі тұншығып солған жүрек.

Бұл өмір сырғып өтер санап беді?
Беліңізге қойыпты сұрақ белгі.
Уақыттың ағысы сынап сені,
Қырықты да қызғанып сұраппа енді?

Мен туғанда болды деп қолғанатым,
Сүйіншіге мінгізген қолдағы атын
Әкетай, көмбелерден көрінбедім,
Тұлпар құрлы құным жоқ малданатын.

Маған ақыл берсе Алла жырақтатпай,
Әр сөзің сезіледі-ау жүрекке оттай.
Сол құлақпен тыңдаған ақылыңды,
Оң құлағым жүр бүгін сұрап таппай.

Берсеңші деп қаламның күшіне ерік,
Көрініп жүрсің әр түні түсіме еніп.
Шұрқыраған көңілдің сәні кетті,
Сағынышта жүрмейді кісіге ерлік.

* * *

Әзірге Қайратым жоқ "кісінерлік".
Сағынышта жүрмейді кісіге ерлік.

Алтынбек Мерсадықов

Л. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті

Қара өлеңім-күдіретім ...

Ей, қара өлең!
Сен менің қадірім-ең,
Шалмасын өн бойыңды кәрі күрең.
Ақ қағазға мөлтілдеп ағыла бер,
Шабытымды құшайын дарыныммен
...Алланың әмірімен.
Сап-сары күз...

Жырыммен төгейінші аппақ аңыз,
Іштегі тасқын ойды ақтарармыз.
Сен сары күрең болып көрінгенде,
Біз сенің қасыңда қап-қарамыз
...Осылай ақталамыз.

Дархан далам...

Жан бар ма сеніменен мақтанбаған?
Түрлі сезім өрбиді қапталдардан.
Қанша сойқан соғысты көргенімен,
Ошағы бәрібір де сақталмаған.
...Есімде жатталмаған.

Бейбіт аспан...

Көкжиек қара бұлттан арылмастан,
Өтті ғой, талай зұлмат небір бастан.
Сонда да күн күлімдеп шыға келді,
Шуағын төгуден еш тарылмастан.
...Сен едің алып дастан.

Жалын жырым!

Қасиет-қадіріңе бағынды кім?
Шектеуі болмасыншы, жалынымның.
Мен сенің әр сырыңа қанығайын,
Жолымен жүріп өңкей дарындының.
Жанымнан табыл, жырым...

*Жарық дүние, жанарым менің жайнаған!
Жап-жарық неткен айналаң!*

М. Мақатаев

Қараңғылық...

Жадымда менің жаңарып көктем,
Жалғыздығым да нала боп өткен.
Жанымда нәзік жарық қосылмай,
Жылдарды өткіздім қараңғылықпен.
Ағарып таңым ата алмағандықтан,
Арманымды алысқа сата алмағандықтан
Айғайға бастым алабұрттанып,
Айтуға сөзді бата алмағандықтан.
Рухына Өлеңнің илана бердім,
Расында жырды сыйлаған едім.
Реңімді түзеп, келешек үшін,
Рақымын Алланың қимаған едім.
Бістығын тағдырдың өңгере бердім,
Ымырт кештерде сенделген едім.
Ықылас білдіріп жарым түндерде,
Ынтама біраз өң берген едім.
Қадалып ажалды басына бергем,
Қиындықтарға қарсы да келем.
Қара көздерім жарықты қалайды,
Қараңғылыққа бас ұрғанменен.
Жарық дүние, жарығым, қасыңдамын мен!

Күз. Сағыныш

Жасын бұлттар жанарынан жас тамып,
Өлең құшып,өзегімде мүлгіп Ой.
Өмір менен,Өлең сенен басталып,
Қоңыр күзге мұңымды артып жүрмін ғой.
Мұңымды арттым,қоңыр күзге шерімді,
Түн жылаған..түнжыраған кезім бұл.
Неге маған жалғыздығым сезілді,
Неге менен кезбе бақыт безіп жүр?!
Кезбе бақыт кезігеді талайға,
Көмейлері көлгірсесе, көкіп іш.
Маған ондай бұйырмапты алайда,
Өңменімді өртеген соң Өкініш...
Өкінішім сары күзге,сап-сары..
Ашылмаған,айтылмаған сыры мол.
Оятардай ақ төсектен таңсәрі,
Ей,аруым, жүрегімнің жыры бол!
Жүрегімнің жыры да сен,нұры да,
Қанат қақтым,қиялыңа алып ұш.
Жолықтырар екеумізді тағы да,
Мөлдір мұңның мекені ғой Сағыныш.
Сағыныштан жапырақтар жылайды,
Жапырақпен қоса жүрек езіліп.
Еркемінез қылықтарың ұнайды,
Көз алдыма қайта оралшы,кезігіп.
Қайта оралшы,қайта оралшы сол бір күз.
Мұңымды айттым,саған,сырды ағытып.
Қайта оралшы,қайта оралшы сұлу қыз,
Өлеңімнен өзіңді ізде,тағы күт...
Мен келермін,бір күні...

Ерназ Дуриханов

Л. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті

Мен!

Түн көрпесін жамылғанмен түнектің
Тың ойымды түзде ғана түлеттім
Тек Тәңірге сырымды айтып іштегі
Ұзақ-ұзақ ұлуменен жыр еттім
Құла түзде жортып өткен бар күнім
Құла жонда қыр басында қалғыдым
Құла қары қырбақтанған далада
Құла айғырдың құлағына қарғыдым
Мен!
Мен солайша қасқырмын
Тарпаңдарды таңдайыма ас қылдым
Қас жауыма қарсы шаптым қынжылмай
Аю түгіл айдаһарды састырдым

Мен!

Мен солайша тағымын!

Намыс отын ойнатады тамырым

Дала сырын дүниеге келмей-ақ

Сұр құртқаның құрсағында таныдым

Қасқыр болып аспаныма ұлыдым

Құла қырда айқын болып тұғырым

Мен түсіндім жазылмаған ешкімге

Біз кешетін біз өсетін ұлы күн!

Сұр ат

Төрт аяғын тең басқан жануарым

Ат мінбесе қазақтың жаны жарым

Атам сені мінгізген бәсіреге

Топ жылқының ішінен танығанын

Ардағым-ай Сұр атым мақпал жалды

Сендей жылқы біздерге сақтан қалды

Ерге қонса ер қазақ рухы оянып

Ат жалында жасайды жоқтан барды

Ардағым-ай Сұр атым бұғы маңдай

Пышақ жүзді тұяқтың қыры қандай

Қыран төс екпініңмен дауылдатсам

Қашқан аң жатар еді тірі қалмай

Көз қарасың сұңқардың көз қарасы

Бақа қабақ мөп-мөлдір көз шарасы

Бұлан шоқтық қаз мойын бірге біткен

Қарабайыр жылқының өз баласы

Салпы ерін барыс кеуде тырна сирақ

Құзғын мықын, бөкен сан, құйма тұяқ

Шәйнек қарын кең тыныс көкжал құйрық

Өр болса өр, шабатын қырға ширақ

Өй, Сұр атым!

Сен кеткелі тақым да босап қалды

Мұң мен шер ар(ы) жағымда қосақталды

Ер жастанып жатамын ауылға кеп

Жануарым қинайды осы-ақ жанды

Айналайын, Сұр атым паң денелі

Темір тұлпар болса да бар беделі

Ауылда өскен балаға әрқашанда

Ондай пырақ тақымға тар келеді

Жылқыға тек жүрегім байланды шын

Үйірі жоқ далаға айналды ішім

Қазір мініп қайтайын Сұр атым-ай

Қай жұмақтың төрінде байлаулысың?!

Динара Мухтарова

М. Мәметова атындағы Қызылорда гуманитарлық колледжінің
Қазақ тілі мен әдебиеті бөлімінің студенті

Сыр

Қайта елестеп өткен күндер, жылдарым,
Қуалаймын балалық шақ сырларын.
Кітаптардан көз аудармай күн-түні,
Жаттап өстім, Абай атам жырларын.

Ақындардың тұла бойы мол дарын,
Қалт жібермей ойлы шумақ жолдарын.
Жатсам, тұрсам тастамадым қолымнан,
Асқар, Сырбай, Әбділданың томдарын.

Ақын болу арман еді маған да,
Жақсы өлеңді жатқа айтушы ем табанда.
Сағи, Қадыр, Әзілханның жырлары,
Ұран болды мен туылған заманда.

Қиял-қанат қия шығып талпынып,
Қиындықтан көргенім жоқ тартынып.
Ордамызға ақын кепті десе егер,
Алдыменен мен жетуші ем алқынып.

Күн батады, электр шам сөнгенде,
Ұйқы көрмей кіп-кішкентай бөлмемде.
Дүниеде ең бақытты жан болдым,
Өлеңдерім газет бетін көргенде.

Күз

Табиғаттың мінез-құлқын ұға алмай,
Бұлт көшеді бір орында тұра алмай.
Күннің көзі бұлт астынан сығалап,
Бұлқынады бұғалықтан шыға алмай.

Көл өзеннің қолтығы да сөгіліп,
Кенерінен асып құмға көміліп.
Келін түскен тойда шашқан шашудай,
Жапырақтар жатыр талдан төгіліп.

Құт-береке дарып бақша, бауға да,
Қырман толып, айналды дән тауға да.
Диқан ағай майлап, сүртіп, тазалап,
Комбайынын қойды әкеліп аулаға.

Атам менің жомарт емес басқадай,
Шөбін шауып малға бере бастамай.
Көрші әжей де қорасынан шықпай жүр,

Қолындағы сыпырғышын тастамай,
Тазалықтан шаршап жаның құрысып,
Күз келгенде таусылмайды жұмысың.
Көгершіндер қонып алып аулаға,
Теріп жеп жүр жаздан қалған ырысын.

Далам мүлгіп қалың буға батқандай,
Қырат-қырды қырау шапан жапқандай.
Күздің мынау мазасын ап түрткілеп,
Кезегі кеп қыс килігіп жатқандай.

Еламан Төлеутай

Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университеті

Жаратылыс

Жылатса, мені жел жылатады,
Жел уатады уатса.
Құлатса, мені ел құлатады,
Ел ұнатады ұнатса.

Құшағына алса, Аспан алады,
Әкемдей ұғар ол ұқса.
Көзінен таза жас тама алады,
Ұлы бір баққа жолықса.

Кешірсе, мені ғалам кешірет,
Анам кешірет үндемей.
Өсірсе, мені Далам өсірет,
өсексіз,
сөкпей,
күндемей.

Қорғаса, мені алып қорғайды,
Ол алыпты мен Тау дедім.
Қорласа, мені даңқ қорлайды,
О, даңқты мен Жау дедім.

Сүйіктім болса, Ай дер ме ем оны?...
Тәкаппарлығын тәрк еткен.
Сүйенішім болса, Жай дер ме ем оны?...
Қаһарын шашып жарқ еткен.

Түсінсе, мені Қалам түсінер,
адам түсінер демеймін.
Түсірсе, мені адам түсірет
Қалам түсірет демеймін...

Тексерсе,
Уақыт тексерет мені,
Тексерулерге сол шебер.

...Тарих сөгеді сөксе егер мені,
Тарих көреді көрсе егер.

Күз жылаған...

Сен де жетім,
Жетім күз,
Мен де жетім...
Кесір дүние біздерді кері тебетін.
Неге сонша қиырға кеттім екен?
Қарындасымды мұң болды-ау еркелету...

Жыла, күзім,
Жылайын қосылып мен.
Жарылайын! Жетеді осы күткен.
Қарындасым жүр ме екен
«қайтқан әкем
оралар- деп- бір күні» бос үмітпен..

Оралмайды ол.
Өлім бұл – ойын мәңгі.
Мен де сеніп, қанатты қайырғанмын.
Сен не кештің екенсің, қарындасым,
Қатал тағдыр әкеңнен айырған күн?...

Қалай сені қорқытты қайғы мыстан?
Бәріміз де ессізбіз қайғы қысса –
Мен сол түні жерлегем жүрегімді,
Сен жыладың, құлыным, қай бұрышта?..

Жұбатпапты-ау сол күні әлсіз ағаң.
Енді ғұмыр – ғұмыр ма сенсіз маған?
«Әкең өлді» дедім мен,
«неге?» - дедің,
Неге екенін біле алмай жан сыздаған.

Қайда төктің жасыңды сен сол күні?
Жұбата ма сені енді кемсең жырым?
«неге?» деген сұрағың естен кетпей,
Еңіреуін ағаңның көрсең бүгін...

...Әкесіз жеті күзді қарсы алдым мен.
Жетім ғұмыр өтуде сарсаң күнмен.
Сен бе, Күзім, жылаған?
Қарындас па?
Әкесінің құшағын аңсап жүрген...

Бекарыс Назар

М. Мәметова атындағы Қызылорда гуманитарлық колледжі
Қазақ тілі мен әдебиеті бөлімінің студенті

Поэзияға

Табанымды таулы тасқа тигізбей,
Өмірімді қойды сенсіз сүргізбей.
Басқаға емес өзіңе ғашық қылдың,
Балықтарын еркелеткен теңіздей.

Поэзия! Сен неткен кереметсің,
Өзінді-өзің жүрегіме шегелепсің.
Мен сені жарлы жанға серік етем,
Мейлі күліп, жұрт сырттан келеке етсін.

Поэзия, мен сендікпін алаңдама,
Жасырмай сырымды айтам саған ғана.
Құдайдан соң екінші саған сенем,
Еш сенім жоқ адамға, заманға да.

Жақын тартып тұрасың жаныңа шын,
Қара өлеңнің қара тонын жамыласың.
Тастамайсың сен мені қолыма егер,
Қалам алсам қасымнан табыласың.

Сен менің мұхитымсың, теңізімсің,
Саған ғана арналар лебізім шын.
Менде жан бар, сен жансыз болсаң-дағы,
Бір анадан туғандай егізімсің.

Бірге ататын өзіңмен шырай таңым,
Жырымның соңы емес бұл айтарым.
Бұрыннан да жақын қып сені өзіме,
Уайымдама әлі талай сыр айтамын,
Уайымдама әлі де бар айтарым.

Бірлігі жарасқан тәуелсіз елім бар

Талай қилы жолдармен жүріп өткен,
Қазағым жаралдың қай кереметтен.
Ұлы қазақ жеріне көзін сүзген,
Дұшпанына найзаны шегелеткен.

Қайтпас, қайсар жүректі тау барысын,
Есіміне ажырамас теңеу еткен.
Жетімін жылатпаған ұлы халық,
Қиындық қыстауында демеу еткен.

Басқалар жетсе жаяулап болашаққа,

Қазақ елі сен жеттің ұшақпенен,
Дәстүрге бай әр салтын ұмытпаған,
Ұлын арлы, қыздарын сұлу еткен.

Жиёмбет, Жамбыл, Бұқар жырларындай,
Ғажап еді қазақтың жыры неткен.
Ертеңі үшін күрескен ата-бабам,
Туды міне бүгінде нұрлы көктем.

Естен бір сәт шығармас батырларын,
Елі үшін шыбын жанын қиып өткен.
Бейбіт өмір аңсаған ата-бабам,
Армандап осы күнді сағынышпен.
Жатырқамай қас қылмай дос қылғанды,
Жер шарындай құшағын ашық еткен.

Ұрпақтарың өзіңе жыр арнады,
Сендерменен орындалды арманы.
Төбеден төнген қара бұлтты сейілтіп,
Тәуелсіздік хатын елге жолдады.

Тәуелсіздік туы көкте тұрсын деп,
Салғырт қарап бір орында тұрмады.
Егемендік жаны сүйер жас жандар,
Аңға шыққан аңшылардай шулады.

Көкіректе ашу-ыза от болып,
Жер тепсініп жүйрік аттай тулады.
Бірақ нәрсе керек еді негізі,
Төр басынан баз біреуді қуғаны.

Адам аяр оларда да келбет жоқ,
Айбат шекті акуладай судағы.
Дәл осындай өршілдікпен еңбекпен,
Тәуелсіздіктің көк жалауын құрады.
Ләззат, Қайрат, Ербол атты есімдер,
Мәңгі өлмес желтоқсанның құрбаны.

Елімізде тәуелсіздік жайлады,
Ән шырқалып, көкте тұрды байрағы.
Қара халық өзара іштей кеңесіп,
Елбасы етіп Нұрсұлтанды сайлады.

Басшы болып Әбішұлы Нұрсұлтан,
Еңбек етті, тер төкті қызу, істер қайнады.
Қазақстан 26 жылда көркейіп,
Гүлге оранды құлпыра түсті жайнады.

Бесіктегі баласы да рухпенен,
Басын тіктеп «Патриотпын» деп сайрады.
Қазақ елі осындай рухты жастармен,

Қолы жетіп алмасты алды айдағы.

Соның бірі кіндік қаным тамған жер,
Байқоңырым осы сөздің айғағы.
Оған деген мақтау қалай тосылар,
Жер кіндігі ғарышымның айлағы.

Бәрімізге ұран болған Байқоңыр,
Алты алаштың анасы
Қызылорда аймағы.
Сыр елі қандай кең еді!
Бұзылмаған ынтымағы қаймағы,
Әбішұлы билеген егемен ел,
Бүгін, міне, 26 жылдығын тойлады.

Осы күнді ұмытпастай бәрі ұғып,
Желтоқсанның құрбандарын ән қылып,
Сан қырымен өзге жұртты таң қылып,
Қазақ деген бір ауыз сөз ардақты,
Өзгелерге болып тұрсын жаңғырық,
Дәстүр менен салтымызды сән қылып,
Тәуелсіздік жасай берсін мәңгілік!

Айгерім Бірімжанова

Қостанай мемлекеттік
педагогикалық институты

Ұлы дала ұрпақтары!

Ұрпақпыз біз!
Көк бөрідей қаһарман,
Сақ, ғұндардан
Тамырымыз нәр алған.
Зобалаңда етігімен су кешкен
Хас батырдан жаралған.
Ұрпақпыз біз!
Өз күшімен құрған
Қазақ ордасын,
Сызат салмай
Сақтап қалған тау-тасын
Өзі аш болып жатса-дағы қиналып,
Қонағына бөліп берген сорпасын.
Ұрпақпыз біз!
Текті болған жандары
Ұйқы көрмей өткен талай таңдары
Алғашқы хан салған дара, ақ жолды
Тәуке менен Абылайлар жалғады.
Ұрпақпыз біз!
"Елім-ай" деп үн қатқан,
Кедергі боп әрбір жерде тұр қақпан,
Тұтқиылдан келген жоңғар сабына
Бір атаның баласындай оқ атқан.

Ұрпақпыз біз!
Шешендікпен танылған
Дау-дамайда үш билерге ағылған
Екі-ақ ауыз сөзбенен
Жау аяғын өз еліне қайырған.
Ұрпақпыз біз!
Желтоқсанда алаң кезген сескенбей,
Өздерінің жастарын да ескермей,
Өзі өлімге кесіліп бара жатса да
Қайрат аға адал болды дес бермей.
Ұрпақпыз біз!
Репрессия бар құрбаны
Жазықсыздан кінә тақты сұмдары
Халық көзін тырысып ед(і) ашуға,
Ал олардың қысқарды өмір жолдары.
Ұрпақпыз біз!
Әлия мен Мәншүк сынды қыздардың,
Бауыржан мен Төлегендей ұлдардың
Қайғы менен қасіретті көрсеткен
Ұмытылмас салқын сызы жылдардың.
Ұрпақпыз біз!
Қанға сіңген ақындық
Халықпенен қойғандайын жақын ғып
Ыбырай мен Абайы бар қазақтың
Өлеңдерін тұмар қылып тағындық.
Ұрпақпыз біз!
Көріп өткен ашаршылық, жоқты да,
Аямастан сезіп өткен соққы да,
Жердің бетін жеті айналып өтсең де
Дәл осындай ұрпағы бар
Ұлы дала жоқ, сірә!
Ал бүгінде өзгелермен теңдеспіз
Ешкімге де бұл мұраны бермеспіз,
Көзіміздің қарасындай сақтап-ақ
Азат күнде өмір сүре бермекпіз!

Тұғырлы Тәуелсіздік!

Жүрмес енді ешбір қазақ тұнжырап,
Тәуелсіздік Тәңір берген нұрлы бақ,
Ақ армандар орындалды аңсаған
Көк аспанда алтын күні жарқырап.
Қаншама қан төкті алаш ел үшін,
Көріп жатыр енді міне жемісін,
Нәубеттерді талай көріп өткерген
Лайықтысың бұл жеңіске тегісің.
Сенде туған батырларым, алып та,
Қасиет бар қазақ дейтін халықта,
Ұлы дала ұрпақтары ендігі
Тәуелсіз боп мәңгі көкте қалықта!

Ермахан Даулетәлі

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
ҚазҰУ Филология және әлем тілдері факультеті

**Менің Шер ағам
Тұрар Рысқұлов рухына**

Жарылып жанар тауша атқылаған,
О, Шераға, түйсініп жүрегiңмен.
Тiрiлтiп кешегi өткен арыстарды,
Келесiң жүректерге гүл егумен.

Сардары сар даланың Тұрар аға,
Кез болып кер заманның тәлкегiне.
Өмiрiң өкiнiшпен өттi-ау әттең,
Елiңнiң үмiт артып ертеңiне.

Тұрар аға! Қызыл жебе қазағым,
Болмасын деп өзгелердiң мазағы.
Қай қазақтың баласы бар он жаста,
Абақтының көрген қиын азабын.

Құрбандық боп ,Тұрар аға сен кеттiң,
Үмiт артып келешекке ертеңге.
Заманыңда от-жалынға өртеңген,
Гүлдер шықты күйiп кеткен өртеңге.

Тұрар аға...
Сталиндей нәубетi бар заманның,
Бұғауынан босана алмай сорладың.
Бiздiң заман сен аңсаған еркiндiк,
Сен аңсаған, сенiң асыл арманың.

Деседағы көп қазақтың бiрiсiң,
Айту керек айтар кезде дұрысын.
Қызыл жебе адырнасын шiренген,
Тұрар аға, сен бәрiбiр ұлысың.

Елiң үшiн тәрк қылған жаныңды,
Прометейсiң жарық қылған жүрегiн.
Желеп-жебеп жақсылықты елiңе,
Аспанымда рухың жүр деп бiлемiн.

Тұрар аға!
Бiз қазiр тәуелсiзбiз, ту көтерген ерiм бар,
Жарты әлемдi сiңғызардай жерiм бар.
Барыс болып айға бiлеп азуын,
Көк байрақты желбiреткен елiм бар.
Күлтегiн мен Тоныкөктiң аманатын арқалап,
Түркi әлемiн тәнтi еткен,
Нұрсұлтандай ерiң бар.

«Заманымның адамы»

Мен көрдім шатырлары көк тіреген,
Үш қабат жеке меншік зәулім үйді.
Сұрадым сексендегі атамыздан,
Ағамыз бұл дүниені қалай жыйды?

Қарағым ол баланың жолын ашып,
Бір алла қамқор болып жарылқаған.
Ал, ата, қызық қуған есер шақта,
Отызға жетпей жатып қалай жиған.

Болған соң біреуі бакта, біреуі тақта,
Бір алла үйіп-төгіп берген жокпа.
Түлкі тірлік заманда тазы болсаң,
Біреудің дүниесіне көзіңді сатпа.

Бірақ та қу дүние көзді арбаған,
Бір мінсең түсе алмайсың бұл арбадан.
Байлық пен салыстырып сөйлесетін,
Аулақ жүр, айналайын, бұл ағаңнан.

Түсінбей тұрмын ата қайран қалып,
Ағамнан аластатқан сөзіңізді.
Баланың бәрі бірдей емес пе еді,
Бөтенсіп неге жүрсіз өзіңізді?

Жақсылықты өз басына жасаған,
Ол бір пенде дүние қуған мас адам.
Тегін байлық оңай келген дүние,
Жолықтырар бір бәлеге тасадан.
Ол ұйықтаса еш алаңсыз бей марал,
Мен түнімен сары уайымға салынам.
Мінәжат қып, мың қайырып күніге,
Бір алладан аман қыл деп жалынам.

Ұйқы қашты, маза кетті жүректен,
Әне-міне біреу келіп тұрғандай.
Ірі болмай көртің бірі болса ғой,
Алшаң басып жүрер едім ұрланбай.

Сексен жылда селт етпеген жүректі,
Дірілдетіп деміктіріп қақтырды.
Жүрегімнің жартысындай баламды,
Қу дүние екі бөліп лақтырды.

Енді білдім бәрі де кеш болғанын,
Балам қапты қу дүниенің қармағын.
Кәрі жүрек аңсайды екен артында,
Ұрпағының таза болып қалғанын.

Келер ме еді бәлкім тоқсан, бәлкім жүз,
Жапырықтар сарғайғанда салқын күз.
Көп ұзамай орындалып тілегі,
Атамыздың тоқтады мәңгі жүрегі.

Көп кешікпей ең бір сұлу үлгімен,
Ағам жаңа үй соқты бір тағы да.
Ал атамның жүтпей қалды кірпіштер,
Көп қорымның ішіндегі тамына.

КОНКУРСНЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

1 МЕСТО

Темирсеит Амир Темирулы

12-гимназия для одаренных детей
им. Ш.Уалиханова

«Он в грусти уселся на скамью и вновь обратился:
— Ничего про людей вы не знаете.

— Ну, как не знаю, я же сам человек! - воскликнул он, словно оправдываясь.
— Нет, этого недостаточно! Человеком мало родиться, им ещё надо стать...»
«Человек» — знакомое слово, не верно ли? Даже больше, будто имя ваше произносят.
Но... Считаете ли вы себя достойным, дабы зваться этим громким словом?
Однажды в ночи, возвращаясь домой, я заметил постер повешенный на стене арки между
проходом двух зданий. Это было три года назад, много пронзительных слов и глубоких
цитат прочитал я с того момента. Однако, этот, думаю, забуду не скоро.
Фото бабушки-ветерана с кучей медалей, розами в руках и с очень доброй улыбкой, а над
ней надпись: «Человек — это звучит гордо». Много я успел придумать по этой картине,
пока не узнал, что эти слова из пьесы М.Горького «На дне». К примеру: она пережила
войну и увидела немало отваги и храбрости, увидела как люди дают руку помощи, в
,казалось бы, труднейших моментах. В таких случаях с гордостью на душе, ссылаясь к
замеченной человечности, произносишь эти самые слова. Без стыда и с твёрдой
уверенностью.

А что сейчас?... Почему мы все такие злые, грубые и бесчувственные?
Почему самым бесчеловечным является сам человек?

Каждым из нас движет лишь одна мысль: «чем больше ты эгоист, тем чаще ты
получаешь пользу от всего». Конечно, жизнь изменилась с тех самых черно-белых
фотокарточек, где все такие добрые и душевные. Но стоит понимать, что прежде всего,
это допустили мы сами.

Для нас может стать обыденностью, что человека негуманно принуждать к выбору.
Ведь человек не обязан выбирать. Негуманно будет принуждать человека искать свой
путь. Он не обязан иметь свой путь. Негуманно будет человека принуждать мыслить. Он
не обязан мыслить. В итоге, мы позволим человеку оставаться человеком. Глупым,
бесцельным, фатальным.

С поколения в поколение эта тема будет возрастать как повод для обсуждения
серьезных и душераздирающих проблем. По крайней мере для тех, кто ещё будет
помнить, что мы, когда-то были людьми...

А какую из сторон выберите вы: быть человеком, или идти в ногу с черствым
временем?

Предпочтете и то и другое?! Задумайтесь, ведь так не бывает...

РАЗДЕЛ 3
☞ КУЛЬТУРА СЛОВА

Алтынбекова О.Б.
д.филол.н. профессор

«Чуду-юду я и так победю!»

Как правильно образовать повелительное наклонение от глагола *ехать*: *езжай*, *едь*, *ехай*?? Представьте себе, иногда выясняется, что всего богатства русского языка вдруг не хватает для образования какой-либо формы слова! Действительно, мы не употребляем в повелительном наклонении такие нужные, такие распространённые глаголы, как *слышать*, *видеть*, *хотеть*. И совсем обидно за глагол *ехать*, ведь он иногда просто необходим. И *ехай*, и *едь*, и *езжай* – всё это неправильные, просторечные формы, и в литературном языке употребление таких слов недопустимо. В качестве повелительных форм следует употреблять *поезжай* (*поезжайте*) либо *съезди* (*съездите*).

Точно так же нельзя образовать, но уже другую форму – 1-го лица единственного числа будущего времени – от глаголов *победить* и *убедить*, не скажем же мы, на самом деле, – *убедю*, *победю* или *побежду*! Правда, у Владимира Высоцкого в одной из песен есть такое слово, но использовано оно для смеха:

А принцессу мне и даром не надо,
Чуду-юду я и так *победю*!

Что же делать в случае, когда нам просто необходимо 1-е лицо этих глаголов? Как говорится, «умный гору обойдёт»: нужно прибегнуть к компромиссу – подыскать вспомогательный глагол и сказать так, например: *я сумею* (*надеюсь*, *хочу*, *смогу*, *постараюсь* и т. д.) *победить* или *убедить*.

Если у глаголов *победить* и *убедить*, а также *затмить*, *дерзить*, *бузить*, *галдеть*, *шелестеть*, *шкодить*, *простереть*, *ощутить*, *очутиться*, вообще нет формы 1-го лица, то у глаголов *подпоясаться*, *беситься*, *пылесосить*, *махать*, *колыхать*, *кликать*, *полоскать*, *хлестать* эта форма есть, но с каверзой – не все её могут образовать и правильно использовать. Когда моя новая знакомая, это было много лет назад, впервые произнесла, гневаясь на что-то: «*Я так бесуюсь, бесуюсь!*», – я подумала, что она шутит и специально коверкает язык. Но выражение лица её было вполне рассерженным, и потом я не раз слышала от неё то же самое. Другая моя знакомая, большая чистюля, нередко жалуется мне: «*Я пылесосу и пылесосу ковёр, но такого эффекта нет, как у «Кирби»* (марка дорожущего пылесоса, который нам так навязчиво рекламируют).

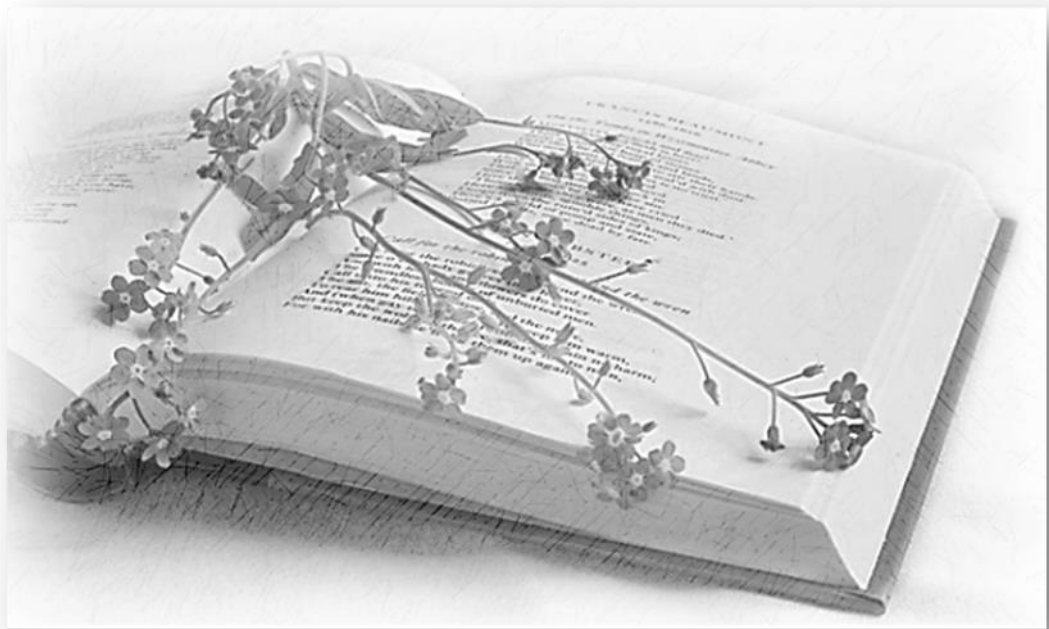
Почувствовали, как это смешно звучит: *бесуюсь* и *пылесосу*? А просто в личных формах некоторых глаголов происходит чередование согласных – один звук заменяется на другой: *я бешусь*, *пылесосу*, *подпояшусь*. Чередуются согласные и в таких глаголах, как *полоскать* – *полощу*, *хлестать* – *хлещет*, *колыхать* – *колышет*, *клокотать* – *клокочет*, *кликать* – *кличет*. Однажды десятилетняя девочка-американка, для которой родной язык – английский (по-русски она говорит очень хорошо, только с акцентом), приехав в очередной раз в Казахстан к своей ажешке в гости, захотела произнести за столом тост. Всех растрогали её слова: «*Мы одна семья, потому что мы радуемся вместе, ругаемся вместе и плакаем вместе!*» – ребёнок ничего не знал о чередовании звуков в русском языке. Восторг и хохот присутствующих был двойным – и от смысла сказанного, и от новенького словечка!

РАЗДЕЛ 4
☞ ПОЭТИЧЕСКАЯ СТРАНИЧКА

**Современные стихи, которые вынимают из тебя душу,
запускают ее в полет и возвращают обратно – измененную (AdMe.ru)**

Вы думаете, что сейчас стихи не пишут, что время другое, прагматичное. И что последними, вдохновенно писавшими стихи, были поэты – шестидесятники. Слава Аллаху, что вы ошибаетесь, друзья. Пришла молодежь, которая так ярко владеет словом, что сердце разрывается на куски. Когда я делала подборку и читала эти стихи, я испытала искреннее удивление, от того, что о простых вещах можно так сказать, подобрать такие слова, так их расположить, что перед вашими глазами пробегают и странички вашего детства, и душу наполняет живое воспоминание о вашей первой любви, о нелегких расставаниях с любимыми. Были стихи, где я откровенно не могла сдержать слезы. Спасибо авторам за то нравственное очищение, которое я получила. И вам, дорогие читатели, я предлагаю посострадать, посопереживать вместе с авторами этих стихов, ощутить интеллектуальную идентификацию чужих чувств и мыслей со своими собственными чувствами. Не знаю, есть ли глагол «эмпатировать», но он просится в данном случае. Хочется добавить, что и вам не удастся избежать этого чувства *эмпатии* при чтении этих текстов. Просится также пафосное – «возвысить душу». И вы сделаете это, прочитав подборку стихотворений поэтов нашего времени.

Ж.А. Нуршаихова

https://www.google.kz/search?q=%D0%BF%D0%BE%D1%8D%D0%B7%D0%B8%D1%8F+%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B8&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=-r28Sux5hj8tsM%253A%252C87HgYVCdLxVtWM%252C.&usq=_QdXJc6bVC6Irm-v9CSDr8zROmA%3D&sa=X&ved=0ahUKewj73M6KhKraAhUlkSwKHYAсCkkO9QEIMTAF#imgrc=kjl-eWTWnH8V6M:

Аля Кудряшева (izubr), 2007

Мама на даче, ключ на столе, завтрак можно не делать. Скоро каникулы, восемь лет, в августе будет девять. В августе девять, семь на часах, небо легко и плоско, солнце оставило в волосах выцветшие полоски. Сонный обрывок в ладонь зажать, и упустить сквозь пальцы. Витька с десятого этажа снова зовет купаться. Надо спешить со всех ног и глаз — вдруг убегут, оставят. Витька закончил четвертый класс — то есть почти что старый. Шорты с футболкой — простой наряд, яблоко взять на полдник. Витька научит меня нырять, он обещал, я помню. К речке дорога исхожена, выжжена и привычна. Пыльные ноги похожи на мамины рукавички. Нынче такая у нас жара — листья совсем как тряпки. Может быть, будем потом играть, я попрошу, чтоб в прятки. Витька — он добрый, один в один мальчик из Жюля Верна. Я попрошу, чтобы мне водить, мне разрешат, наверно. Вечер начнется, должно стемнеть. День до конца недели. Я поворачиваюсь к стене. Сто, девяносто девять.

Мама на даче. Велосипед. Завтра сдавать экзамен. Солнце облизывает конспект ласковыми глазами. Утро встречать и всю ночь сидеть, ждать наступленья лета. В августе буду уже студент, нынче — ни то, ни это. Хлеб получерствый и сыр с ножа, завтрак со сна невкусен. Витька с десятого этажа нынче на третьем курсе. Знает всех умных профессоров, пишет программы в фирме. Худ, ироничен и чернобров, прямо герой из фильма. Пишет записки моей сестре, дарит цветы с полочки, только вот плаваю я быстрее и сочиняю лучше. Просто сестренка светла лицом, я тяжелей и злее, мы забираемся на крыльцо и запускаем змея. Вроде они уезжают в ночь, я провожу на поезд. Речка шуршит, шелестит у ног, нынче она по пояс. Семьдесят восемь, семьдесят семь, плачу спиной к составу. Пусть они прячутся, ну их всех, я их искать не стану.

Мама на даче. Башка гудит. Сонное недеянье. Кошка устроилась на груди, солнце на одеяле. Чашки, ладошки и свитера, кофе, молчу, сварите. Кто-нибудь видел меня вчера? Лучше не говорите. Пусть это будет большой секрет маленького разврата, каждый был пьян, невесом, согрет, теплым дыханьем брата, горло охрипло от болтовни, пепел летел с балкона, все друг при друге — и все одни, живы и непокорны. Если мы скинемся по рублю, завтрак придет в наш домик, Господи, как я вас всех люблю, радуга на ладонях. Улица в солнечных кружевах, Витька, помой тарелки. Можно валяться и оживать. Можно пойти на реку. Я вас поймаю и покорю, стричься заставлю, бриться. Носом в изломанную кору. Тридцать четыре, тридцать...

Мама на фотке. Ключи в замке. Восемь часов до лета. Солнце на стенах, на рюкзаке, в стареньких сандалетах. Сонными лапами через сквер, и никуда не деться. Витька в Америке. Я в Москве. Речка в далеком детстве. Яблоко съелось, ушел состав, где-нибудь едет в Ниццу, я начинаю считать со ста, жизнь моя — с единицы. Боремся, плачем с ней в унисон, клоуны на арене. «Двадцать один», — бормочу сквозь сон. «Сорок», — смеется время. Сорок — и первая седина, сорок один — в больницу. Двадцать один — я живу одна, двадцать: глаза-бойницы, ноги в царапинах, бес в ребре, мысли бегут вприсядку, кто-нибудь ждет меня во дворе, кто-нибудь — на десятом. Десять — кончаю четвертый класс, завтрак можно не делать. Надо спешить со всех ног и глаз. В августе будет девять. Восемь — на шее ключи таскать, в солнечном таять гимне...

Три. Два. Один. Я иду искать. Господи, помоги мне.

https://www.google.kz/search?q=%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B8+%D1%87%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5+%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=07QpceVy2CS2kM%253A%252CO2P_vWdOvZkFCM%252C_&usg=__sR0SndhZZxWAxhxiLE0inM3ow2E%3D&sa=X&ved=0ahUKEwi059KRg6raAhWBDSwKHQb7DWUQ9QEIKTAB#imgre=07QpceVy2CS2kM:

Дана Сидерос, 2009

Один мой друг подбирает бездомных кошек,
Несёт их домой, отмывает, ласкает, кормит.
Они у него в квартире пускают корни:
Любой подходящий ящичек, коврик, ковшик,
Конечно, уже оккупирован, не осталось
Такого угла, где не жили бы эти черти.
Мой друг говорит, они спасают от смерти.
Я молча включаю скепсис, киваю, скалюсь.

Он тратит все деньги на корм и лекарства кошкам,
И я удивляюсь, как он ещё сам не съеден.
Он дарит котят прохожим, друзьям, соседям.
Мне тоже всучил какого-то хромоножку
С ободранным ухом и золотыми глазами,
Тогда ещё умещавшегося в ладони...

Я, кстати, заботливый сын и почетный донор,
Я честно тружусь, не пью, возвращаю займы.
Но все эти ценные качества бесполезны,
Они не идут в зачет, ничего не стоят,
Когда по ночам за окнами кто-то стонет,
И в пении проводов слышен посвист лезвий,
Когда потолок опускается, тьмы бездонней,
И смерть затекает в стоки, сочится в щели,
Когда она садится на край постели
И гладит меня по щеке ледяной ладонью,
Всё тело сводит, к нёбу язык припаян,
Смотрю ей в глаза, не могу отвести взгляда.

Мой кот Хромоножка подходит, ложится рядом.
Она отступает.

Ок Мельникова, 2012

все важные фразы должны быть тихими,
все фото с родными всегда нерезкие.
самые странные люди всегда великие,
а причины для счастья всегда невеские.
самое честное слышишь на кухне ночью,
ведь если о чувствах — не по телефону,
а если уж плакать, так выть по-волчьи,
чтоб тоскливым эхом на полрайона.
любимые песни — все хриплым голосом,
все стихи любимые — неизвестные.
все наглые люди всегда ничтожества,
а все близкие люди всегда не местные.
все важные встречи всегда случайные.
самые верные подданные — предатели,
цирковые клоуны — все печальные,
а упрямые скептики — все мечтатели.
если дом уютный — не замок точно,
а квартира старенькая в Одессе.
если с кем связаться — навеки, прочно.
пусть сейчас не так всё, но ты надейся.
да, сейчас иначе, но верь: мы сбудемся,
если уж менять, так всю жизнь по-новому.
то, что самое важное, не забудется,
гениальные мысли всегда бредовые.
кто ненужных вычеркнул, те свободные,
нужно отпускать, с кем вы слишком разные.
ведь, если настроение не новогоднее,
значит точно не с теми празднуешь.

Федор Сваровский

мне сказали
что ты меня все еще любишь
что ты звонишь
когда меня нету дома
читаешь мои любимые книги
чтобы быть внутренне ближе
ходишь за мной по пятам
в офисе и магазине
к знакомым
говорят, тебя даже видели рядом со мной
весной
на гриле
далеко за городом
и даже на конференции по недвижимости в Париже
и это
несмотря на то
что мы друг с другом практически не говорили

и по известным причинам
я в ближайшем будущем тебя, как мне кажется, не увижу
хочешь узнать почему?
потому что на мокрой дороге в Ригу
тебя разорвало, размазало, разбросало
и перемешались в единую массу волосы, мясо, кости
и какое-то даже сало
и отдельно лежала оскаленная голова
потому что я был на похоронах
как положено
покупал цветы
потому что ты
два года уже мертва
но
может быть, это все-таки правда
потому что какой-то странный
травянистый запах
бывает в ванной
ранним утром
я иногда захожу на кухню
там
внезапно
вымыты все тарелки
и накурено
и съедена вся халва.

Ася Анистратенко, 2007

Говоришь сам себе, что прошла зима,
пережил то, что смог; что не смог, — оставил
так, как есть; не сошел до конца с ума,
закалился в процессе не хуже стали,
вышел в мир, осмотрелся, раскрыл ладонь -
подкормить голубей у седой скамейки,
рассказал им, что свил сам с собой гнездо
там, внутри, где прописан до самой смерти,
рассказал им, что видел плохие сны,
что на кухне пригрелся у батареи,
но зимы не растопишь ничем земным,
а земное в тебе, говоришь, стареет...
рассказал бы еще, но в ушах свистит,
и карман обмелел, и ладонь пустая...
иногда для того, чтобы всех простить,
одного воскресения не хватает.

Ксения Желудова, 2011

Памятка

прочитай и выучи наизусть:
тьма имеет предел, и любая грусть
преодолима, если построить мост;
боль исчерпаема, горе имеет дно,
если осмелиться встать в полный рост,
дотянуться до счастья, ибо оно
достижимо, и рецепт его крайне прост.

запиши и бумагу затем сожги:
люди — концентрические круги,
у всех одинакова сердцевина.
память — вбитый в темя дюймовый гвоздь,
научись прощать, он выйдет наполовину.
обиды и скорбь созревают в тугую гроздь,
выжми до капли, получишь терпкие вина.
взрослей, но и не думай стареть,
смерть существует, но это всего лишь смерть,
дань закону контраста.
не стоит пытаться нумеровать страницы,
ибо время тебе неподвластно.
в твоих силах помнить слова, имена и лица,
рушить стены и презирать границы,
любить, покуда сердце не задымится,
и знать, что всё это не напрасно.

Источник: <https://www.adme.ru/tvorchestvo-pisateli/sovremennye-stihi-kotorye-vynimayut-iz-tebya-dushu-693305/> © AdMe.ru

https://www.google.kz/search?q=%D0%BF%D0%BE%D1%8D%D0%B7%D0%B8%D1%8F+%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B8&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=-r28Sux5hj8tsM%253A%252C87HgYVCdLxVtWM%252C_&usg=__QdXJc6bVC6lrzm-v9CSDr8zROmA%3D&sa=X&ved=0ahUKewj73M6KhKraAhUlkSwKHYAcCkkO9QEIMTAF#imgrc=-r28Sux5hj8tsM:

Ах Астахова

«Если пусто в душе, - значит, время сменить маршрут»

Если пусто в душе -
значит, время сменить маршрут.
Запиши в голове разборчиво,
без чернил:
если любят тебя
— обязательно подождут,
если счастье придет
— значит, ты его заслужил.
Сколько ни было б лет...
— душою будь молодым,
и не думай, когда
и где будет твой финал.
Не любящих тебя
— спокойно отдай другим,
отраженье ищи в душе,
а не у зеркал.
Если дом опустел
— не бойся покинуть дом.
Если город не тот
— решайся и двигай прочь!
Если ленишься ты
— все дастся с трудом,
и никто, и ничем
не сможет тебе помочь.
Если враг у тебя
— врагу пожелай добра.
Каждой мелочи в жизни
всегда будь открыт и рад.
Если просят уйти
— то значит, тебе пора,
и не смей никогда
с укором смотреть назад.
И не бойся искать
— такие свое найдут!
И не бойся терять
на это ни лет, ни сил!
Если любят тебя
— обязательно подождут.
Если счастье придет -
то, значит, ты заслужил.

Источник: <https://plus.google.com/105473878694729753011/posts/EeJedtoaaQz> © AdMe.ru

Вера Полозкова, 2007

Без году неделя, мой свет, двадцать две смс назад мы еще не спали,
сорок — даже не думали, а итог — вот оно и палево, мы в опале, и слепой не видит,
как мы попали и какой в груди у нас кипятик.

Губы болят, потому что ты весь колючий;
больше нет ни моих друзей, ни твоей жены;
всякий скажет, насколько это тяжелый случай и как сильно ткани поражены.
Израильтянин и палестинец, и соль и перец, слюна горька; август-гардеробщик
зажал в горсти нас, в ладони влажной, два номерка;
Время шальных бессонниц, дрянных гостиниц, заговорщицкого жаргона и юморка;
два щенка, что, колечком свернувшись, спят на изумрудной траве, сомлев от жары
уже;
все, что ДО — сплошные слепые пятна, я потом отрежу при монтаже.

Этим всем, коль будет Господня воля, я себя на старости развлеку:
вот мы не берем с собой алкоголя, чтобы все случилось по трезвяку;
между джинсами и футболкой полоска кожи, мир кренится все больше, будто под
ним домкрат;
мы с тобой отчаянно Непохожи, и от этого все Забавней во много крат;
Волосы жестким ворсом, в постели как Мцыри с барсом, в голове бурлящий густой
сироп;
Думай Сердцем — сдохнешь счастливым старцем, будет что рассказать сыновьям
за дартсом, прежде чем начнешь собираться в гроб.

Мальчик-билеты-в-последний-ряд, мальчик-что-за-роскошный-вид.
Мне Плевать, что там о нас говорят и кто Бога из нас гневит.
Я планирую пить с тобой ром и колдрекс, строить жизнь как комикс, готовить тебе
бифштекс;
что до тех, для кого важнее Моральный кодекс — пусть имеют вечный оральный
секс.
Вот же он Ты — стоишь в простыне, как в тоге и дурачишься, и куда я теперь уйду?!
Катапульта в райские гребаные чертоги — специально для тех, кто будет гореть
в аду.

Суженое-ряженое

18 января 2005 года

Гадание
Чуши не пороть.
Пораскованней.
- Дорогой Господь!
Дай такого мне,
Чтобы был свиреп,
Был как небоскреб,
Чтобы в горле рэп,
А во взгляде стеб,
Чтоб слепил глаза,
Будто жестяной;
Чтоб за ним как за
Каменной стеной;
Туже чтоб ремней,
Крепче, чем броня:
Чтобы был умней
И сильнее меня;
Чтобы поддержал,
Если я без сил,
Чтобы не брюзжал,

Чтобы не бесил,
Чтобы был холен,
Чтобы был упрямя,
Чтоб «У этой вон –
Идеальный прям!»
Чтобы, пыль вокруг
Каблуком клубя,
Он пришел и вдруг –
«Я люблю тебя».
А поэт – у него болит.
Он крылат. Он космополит.
Он со всею планетой слит
И поэтому не скулит.
Ходит там, где очнется мысль его.
И прохожий начнет завистливо –
От же хитрый какой народ
Рифмоплеты! – и этим кислого
В ликование подольет.
Да ускачет за поворот.

Тут у них салют.
Тут у них балет.
Мне бы чуть валют –
И простыл бы след.
Календарь жесток.
Чтобы жить без выюг –
Надо на восток,
А потом на юг.
Кто крутит Бьорк,
Кто-то ставит Стрим.
Я хочу в Нью-Йорк.
Или лучше в Рим.
Кочевая рать.
Смуглая орда.
Я люблю играть
Только в города.
6 января 2005 года.

@ @ @

Сюжет изрядно избит и жалок -
Мы обойдемся без реверансов:
Он любит страшных провинциалок,
И потому у меня нет шансов.
21 февраля 2003 года

@ @ @

Я.
Ниспадающая.
Ничья.
Беспрекословная, как знаменье.
Вздорная.
Волосы в три ручья.

Он - гримаска девчоночья -
Беспокойство. Недоуменье.
Я - открытая всем ветрам,
Раскаленная до озноба.
Он - ест сырники по утрам,
Ни о чем не скорбя особо.
Я -
Измеряю слова
На вес,
Переплавляя их тут же в пули,
Он - сидит у окна на стуле
И не сводит очей с небес.
Мы -
Не знаем друг друга.
Нас -
Нет еще как местоименья.
Только -
Капелька умиленья.
Любования. Сожаленья.
Он - миндальная форма глаз,
Руки, слепленные точёно...
В общем - в тысячу первый раз,
Лоб сжимая разгорячённо,
Быть веселой - чуть напоказ -
И, хватая обрывки фраз,
Остроумствовать обречённо,
Боже, как это все никчёмно -
Никогда не случится "нас"
Как единства местоимений,
Только горсточка сожалений. -
Все закончилось. Свет погас.
Я.
Все та же.
И даже
Ночь
Мне тихонько целует веки.
Не сломать меня.
Не помочь.
Я - Юпитера дочь.
Вовеки.
Меня трудно любить
Земным.
В вихре ожесточённых весён
Я порой задохнусь иным,
Что лучист, вознесён, несносен...
Но ему не построят храм,
Что пребудет велик и вечен -
Он ест сырники по утрам
И влюбляется в смертных женщин.
Я же
Все-таки лишь струна.

Только
Голос.
Без слов.
Без плоти.
Муза.
Дух.
Только не жена. -
Ветер,
Пойманный
На излёте.

Источник:

http://www.libok.net/writer/14571/kniga/100008/polozkova_vera/stihi_veryi_polozkovoy_raznyih_let/read

Полина Санаева

Иногда хочется быть такой женщиной-женщиной,
Звенеть браслетами,
поправлять волосы,
а они, чтоб все равно падали,
благоухать Герленом,
теребить кольцо,
пищать «Какая прелесть!»,
мало есть в ресторане,
«мне только салат».
Не стесняться декольте,
Напротив, расстегивать
Совсем не случайно,
Верхнюю пуговочку.
Привыкнуть к дорогим чулкам,
И бюстгалтеры покупать
Только «Лежаби».
Иметь двух любовников,
Легко тянуть деньги,
«ты же знаешь – я не хожу пешком»,
«эта шубка бы мне подошла»...
Не любить ни одного из них.
«И потом в гробу
Вспоминать Ланского».

А иногда хочется быть интеллигентной дамой,
Сшить длинное черное платье,
Купить черную водолазку,
Про которую Татьяна Толстая сказала,
Что их носят те, кто
Внутренне свободен.
Если курить, то непременно с мундштуком,
И чтоб это не выглядело
Нелепо.
Иногда подходить к шкафу,
Снимать с полки словарь,

чтоб только УТОЧНИТЬ слово,
говорить в трубку: «Мне надо закончить статью,
сегодня звонил редактор»,
Рассуждать об умном на фуршетах,
А на груди, и в ушах чтоб
- старинное серебро
С розовыми кораллами
Или бирюзой.
Чтоб в дальнем кабинете
По коридору налево
сидел за компьютером муж-ученый,
Любовь с которым
Продолжалась бы вечно.
Чтоб все говорили
«Высокие отношения».
Чтоб положив книжку
на прикроватный столик,
перед тем, как выключить свет в спальне,
он замечал:
"Дорогая, ты выглядишь бледной,
Сходи завтра к профессору
Мурмуленскому.
Неприменно".

А иногда просто необходимо быть
Холодной расчетливой сукой.
И большой начальницей,
Чтоб все в офисе показывали пальцем
И так и говорили новеньким:
Она холодная расчетливая сука,
Пойдет по трупам.
Ну, зачем так грубо?
И зачем же сразу «по трупам»?
А вы, девушка уволены... "Кажется я ясно ставила задачу",
Называть красивых секретарш
«дурочками»,
Прямо в глаза.
Не потому что дурочки, а потому, что красивые.
Топ-менеджерскую зарплату
Тратить на элитную косметику,
И чтоб золотых карт миллион,
С сумасшедшими скидками...
Коллекционировать современное искусство,
Развешивать его
По голым стенам в кабинете
И в огромной пустой квартире,
Где на сушилке на кухне
Одна чашка, одна ложка
И две табуретки барной стойки.
Говорить мужчине:

Жалкий неудачник,
То есть нет – лууууууузер.
Утверждать, что мастурбация
- дело всенародное,
И спать с котом,
(«он же член семьи!»),
Которого кормит домработница.

А иногда хочется быть такой своей для всех
В доску.
С короткой стрижкой,
И красить волосы, губы и ногти оранжевым,
И ходить в больших зеленых ботинках,
С индийской сумкой-торбой,
С наушниками в ушах,
С веревочками на запястье,
Все время везде опаздывать,
Вопить в курилке:
«Я такую кофейню открыла!»,
«Вы пробовали холотропное дыхание? –
Отвал башки!»
И чтоб аж дым из ушей.
Захлебываться от впечатлений,
Не успевать спать,
Собираться на Гоа
В феврале.
Сидеть в офисе за "маком",
Вокруг чтоб все увешано
разноцветными стикерами
с напоминаниями: «придумать подарок Машке»,
«напомнить Витьке про ужин в среду»,
«купить новые лыжи».
На рабочем столе чтоб фотографии детей
В бассейне и в океане,
Портреты собаки – лабрадор (почившей),
И бородатого мужчины в странной желтой шапочке.
Быть всю жизнь замужем
За одноклассником,
Который за двадцать лет, представьте
Так и не выкинул
Ни одного фортеля.
Ди еще и мирится со всеми этими
Друзьями, вечеринками, транжирством
И немытой посудой.
«Ты заедешь за мной в восемь?»
«Конечно, зая».

А иногда хочется побриться на лыску,
И повязать платочек,

Вымыться в бане хозяйственным мылом,
Но пахнуть какими-нибудь
Травками,
Полынью там, или мятой.
Научиться молиться,
Читать жития святых,
Соблюдать посты,
Назвать сына Серафимом,
Подставлять, хотя бы мысленно,
другую щеку,
«Ты этого хотел. Так. Аллилуйя.
Я руку, бьющую меня
- целую».
Излучать доброжелательность,
И чтоб ненатурно так
Сиять от унутренней гармонии.
Принести из церкви святую воду в баллоне,
Поставить ее в холодильник,
И когда муторно на душе
Умываться ею
И советовать мамашам,
Что если у ребенка температура,
Достаточно просто сбрызнуть,
И чтоб это действительно помогало.

А иногда прямо требуется быть хозяйшккой,
С большой буквы Х.
Такой, которая все сама-сама
И по собственным рецептам.
«А я шарлотку так делаю»
И понеслось...
На полке банки со специями,
Стекланные крынки
С надписями:
Рис, горох, сахар.
И там, где написано
«Мука», там правда мука,
А не на дне старая заварка.
В шкафчике
полотенца стопочками,
Разложены
по цветам и размерам,
Между крахмальными простынями
Ветки лаванды
И что-то такое
С вышивкой,
Очень ненужное
Что называется
Сухим и шуршащим
Словом - саше.
А как же?

На подоконнике таз
С вишневым вареньем –
«два раза прокипятить»,
В вазочке – пенки,
На столе капуста
Собственного закваса.
Но в доме, мамаша,
надо ж иметь и другие закуски...
Когда же собраться,
И научиться,
Хоть макароны
Варить правильно,
Ходить
не в магазин на углу,
А на рынок,
Знать, что на прошлой неделе
помидоры стоили меньше
на три рубля,
Шампиньоны, наоборот,
Подешевели (надо брать),
А мясо – в той же цене...
Перебирать его на прилавке,
Переворачивать,
Мгновенно проникать
все подлые замыслы
Продавца,
«Представляешь, он хотел мне подсунуть...»
Иногда, прям так хочется
Что-то там жарить и парить,
Украстить салат,
перелить борщ
В фарфоровый супник
С кучерявыми ручками,
И крикнуть в сторону гостинной
Обед готов!
Идите ужинать...
А еще ужасно хочется пойти в официантки,
Купить накладные ресницы,
И полное
Собрание сочинений
Дарьи Донцовой.
Научиться ходить на каблуках
Флиртовать с посетителями,
Чтоб они больше
Оставляли на чай,
Говорить: а вот попробуйте еще «карпаччо»,
Уж очень оно у нас замечательное.
Ходить в кино,
Копить на машину.
Бросить бармена,
Закрутить с поваром-итальянцем,

Висеть на доске почета,
Как работник, раскрутивший максимальное число лохов
На дорогое французское вино,
Которое, они сроду не отличат,
От крымского.
Пить сколько хочешь горячего шоколада
Из кофе-машины,
И уже разлюбить греческий салат.

А что мы имеем на деле?

Пока только

Черную водолазку.

Источник: <https://polina-polinka.livejournal.com/11774.html>

РАЗДЕЛ 5
☞ СТРАНИЧКА ЮМОРА

За время работы с иностранными студентами было много ситуаций, насыщенных юмором. Настолько много, что уже не первый год мы публикуем их в нашем разделе *Страничка юмора*.

Из неопубликованного:

Поздравления:

Мамочка моя родная,
С 8 Марта, дорогая!
Я скажу Вам любя,
Лучше в мире нет вам.
Я желаю тебе счастья
Пусть уходят все ненастья.
Красоты, любви, тепла,
Будь здоровой вы всегда!

Уважаемая мама!
С днём рождения вас!
Желаю мира и добра,
Желаю счастья и любви,
Свое призвание найти,
Друзей хороших на пути.
И никогда вы не грусти!

Рецензии:

На фильм «Служебный роман»

... После этого они кидаются бумагой и саркастично друг друга оскорбляют. Она выливает на него воду и начинает всячески его бить бумагой.

Прекрасный чудесный фильм. В нем видна вся прекрасность их любви. Добрый советский фильм для всей семьи.

На фильм «Кочевник»

У Мансура крепкие круглые глаза и спокойное лицо. Он стал султаном, как называется, Абулай-Ханом.

У Ерали густые волосы, черные усы. Он умер ради Мансура и был настоящим другом Мансура.

В 18 веке народ джунгари убивает народа казахи. Однажды некоторые воины джунгари напали на семья султана и всех убили... Потом получается войска для того, чтобы сопротивляться врагу. Несмотря на трудности, им удалось сопротивляться врагу, и Мансур стал настоящим ханом и воином.

И до сих пор идея независимости Казахстана крепко сохраняется в духе казахского народа.

Просто перлы:

– Мою учительницу зовут Жуёнза. Она была красивой девушкой с маленьким телом и глазами.

- Преподаватель, я сегодня немного лихорадочный (я болею). Можно вы хотите уйти.
- Здравствуйте, преподаватель. У меня аллергия на больницу. Жаль, что я не пошла в класс.
- С Новым годом мы тебя любим.
- Вы уже покушны (покушали)?
- Фотографиработать.

На базаре:

Преподаватель объясняет, что значит: - Будете брать? Уступлю. Студенты, это понятно?

– Да, понятно, преподаватель. Но у меня вопрос: Если будете сестра, что говорить...

- Я люблю алматинцев. Они очень качественные. И в Алматы много разных колбас, я очень люблю.
- Привет! Любимая подрука, как дело? Я жиду тебя.
- Привет! Как ты? Мне хорошо...
- На прогулке по крепости ты делаешь удобную удобный моцион и удобную фотографию.
- В моем городе Сувоне очень много красивые цены.
- Я думаю о чудоворные вещи. Это светофор, который показывает время.
- Там одна женщина ехала на велосипеде, но ей повезло, потому что она сделала себя мокрой.
- Она спокойноночная женщина (о своем преподавателе)
- Залив работал деловито.
- Есть маленькая лягушек станция на листьях лотоса.

*

Сегодня на уроке выдала одна американская студентка. Работали по модели (выражение условия): Хотел - поезжай! Купила - носи! Приготовил - ешь! Преподаватель говорила первую часть фразы, студенты должны были сказать вторую.

Преподаватель: «Обещал - ...» и вдруг студентка как заорёт молниеносно: "женись!" (Хотя по логике надо было сказать «выполни!»). В общем, актуальненько...

*

Преподаватель, у меня болит живот. Вы можете прийти позже (вм: я могу прийти позже)?

*

О разности культур

У американцев не принято показывать усталость от работы: *Не давай никому видеть, что ты вспотел...*

У китайцев принято демонстрировать трудовые усилия: *Пот показывает трудовые усилия. Усилия – это хорошо...* (Так же, как причмокивание во время еды показывает, как вкусно все приготовлено).

Перлы из прошлых лет:

*

В американской группе отработывалась конструкция: Что? можно делать где?

Преподаватель: – На почте?

Студенты: – Ждать.

Преподаватель: – В машине?

Студенты: – Любить.

Преподаватель: – В магазине?

Студенты (задумываются крепко): – Ничего...

*

Арабский студент подходит к маленькой дочке преподавателя и начинает с ней сюсюкать. Ребенок пугается и плачет. Студент (обиженно): Сам такой страшный, а меня набоялся.

*

(В корейской группе)

Студентам нужно было привести пример пословицы из родного языка. Студент: У хозяина жила одна говядина. Дом у нее был плохой. Хозяин его не ремонтировал. И тогда говядина убежала через дырку. Только после этого хозяин починил ее дом. Но говядины уже нет... Мораль: Дом для говядины нужно делать, когда она живет у вас, а не когда она убежала.

*

Афганский студент Салех поехал на барахолку за бараном. Купил барана, нанял грузовик и поехали. В дороге образовалась пробка. Баран испугался и выпрыгнул из грузовика. Салех за ним. Баран завернул за угол и был таков. Салех стал ходить по дворам и спрашивать: Баран видел? Где-то на пятом по счету доме на вопрос: Баран видел? Ему ответили: Сегодня ты – первый. Нисколько не обидевшись, Салех в красках и в лицах рассказал эту историю в группе.

*

Из письма китайских студентов из Урумчи: Дорогая Жанара! Ваш голос всегда звучат в наших ушах.

*

Арабская студентка разговаривает с моей дочкой: Ты что стыднешься? Не надо стыдниться.

*

Студент едет на каникулы в Китай. Встречает преподавательницу перед отъездом и тихо говорит: Я еду в Китай. Что хочешь? Что нужно?

После секундного раздумья преподавательница начинает мечтательно перечислять: Ну, что мне нужно? Счастья нужно, здоровья. Радости и любви. Вот, пожалуй, и все. Студент: А, понял, преподаватель, ничего...

*

Бельгийский студент сдает экзамен. Прочитав текст по экологии, начинает отвечать на вопросы. Его спросили: Николая, что вы скажете об экологической обстановке в Алматы? Ответ: Город находится среди гор, и ваши газы (широкий жест рукой) скапливаются внизу в городе. Комиссия начинает тихо трястись. Экзаменатор, сдерживаясь, спрашивает: А у вас в Брюсселе ваши газы, где скапливаются?

Студент, поняв смысл своего ответа, начинает хохотать. Потом тихо так, культурно говорит: Извините.

*

Студенты на уроке литературы изучают Тургенева «Муму». Преподаватель читает, студенты слушают. Вдруг раздается тихий плач. Плачет боливийская студентка Лизетт Меркадо Картахена. Первая мысль преподавателя: Ну вот, наверное, беременная (за Лизетт активно приударял афганский студент). После выяснений оказывается, что Картахене жалко Муму. Преподаватель вздыхает облегченно: Бог с ней, с Муму. Слава богу, Лизетка не беременна.

*

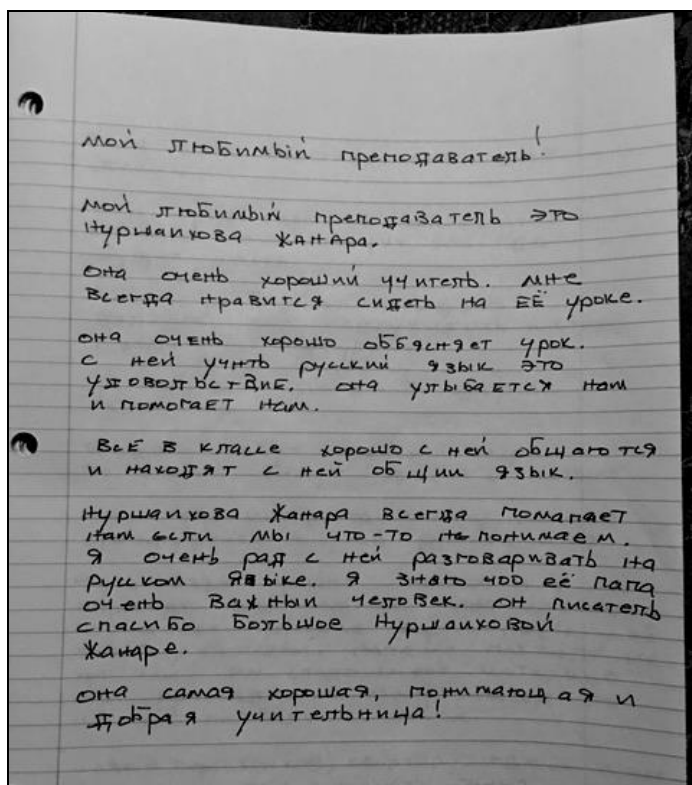
Эту рубрику хочется закончить стихотворением **Антонио Фаустино** из Мозамбика, которое он написал в конце первого года обучения на русском языке:

Нежная

Я готов все время смотреть ее улыбку и ее красоту.
Я собрал мою ласку для нее. Я люблю ее.
Я сменил мою дорогу только для встречи с ней.
Я сменил мою жизнь, чтобы быть с ней.
Я собирал мою волю с ее волей.
Я люблю ее. Я люблю ее.
Я пошел посмотреть танец в дискотеке.
Она появилась – я сводился с ума.
Когда она танцевала, я просил поддержку.
Когда она улыбалась, я ловил ее взгляд.
Я люблю ее. Я люблю ее.
Нежная грусть вскоре уйдет.
И она будет обнимать меня.
Будет удовлетворять мое желание.
Будет мочить мой рот на свой поцелуй.
Сейчас мое качание находится в ее качании.
Я соединил свою гитару с ее красотой.
Я разменял мое одиночество на ее объятия.
Я люблю ее. Я люблю ее.

*

А как неожиданно и приятно получать тексты, посвященные твоей работе. Не удержалась, включила (американский студент):

Собрала Нуршаихова Ж.А.

РАЗДЕЛ 6
☞ ОБ АВТОРАХ

КазНУ имени аль-Фараби, факультет довузовского образования, кафедра языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев (Казахстан, Алматы):

Айтпаева А.С. – старший преподаватель, asaitpay@mail.ru

Азнабакиева М. А. – старший преподаватель, m_mary_84@mail.ru

Ахмедова А.К. – старший преподаватель, aak_08@mail.ru

Дуйсенбаева Р.И. – старший преподаватель, raiha-kz@mail.ru

Дюсетаева Р.К. – старший преподаватель, roza_dusetaeva@mail.ru

Игнатова Е.Р. – к.ф.н. доцент, Elenaignatova55@mail.ru

Ихсангалиева Г.К. – д.ф.н. профессор, зав.кафедрой языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев ФДО КазНУ им. аль-Фараби ikhsan.gulnara@gmail.com

Казмагамбетова А.С. – к.ф.н. доцент, alma_kaz70@mail.ru

Койлыбаева С.С. – докторант КазНУ им. аль-Фараби, ssaltanatcc@gmail.com

Мацко И.В. – старший преподаватель, matskoi@mail.ru

Машинбаева Г.А. – к.ф.н. доцент, gulnaznuki@mail.ru

Мусаева Г.А. gulbagiza_70@mail.ru

Нуржанова Ж.С. – к.ф.н. доцент, nur313zhanna@gmail.com

Нуршаихова Ж.А. – д.ф.н. профессор, zhanara26n@mail.ru

Нүртілеуова С.Р. – старший преподаватель, sandu_210380@mail.ru

Раимбекова А.А. – к.ф.н. доцент, raimbekova@yandex.ru

Саденова А.Е. – д.ф.н. доцент, sadenovaa@mail.ru

Толмачева Д.С. – к.ф.н. доцент, Diana.tolmacheva.51@mail.ru

Торохтий Л.С. – доцент, valtoro45@mail.ru

Якубаева К.С. – к.п.н. доцент, k.s.yakub@mail.ru

Shaykhupova M.Zh. – Senior teacher, колледж КазНУ им. Аль-Фараби

КазНУ имени аль-Фараби, факультет филологии, литературоведения и мировых языков (Казахстан, Алматы):

Алтынбекова О. Б. – д.ф.н., профессор, oliviaec@mail.ru

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет (Украина, Харьков):

Божко Н. М. – к.ф.н. доцент, nmb51@mail.ru

Димитрова-Бурлаенко С.Д.

Моргунова Н.С. – к.психол.н. доцент, зав.кафедрой языковой подготовки, morgan.ns@mail.ru

Приходько А.М. – старший преподаватель, alena_prikhodko_74@mail.ru

Семененко И. Е. – к.пед.н. доцент, inga.semenenko@ukr.net

Цимбал Т. Н. – старший преподаватель, tania-nik@yandex.ru

Kizil L.M. – ludmilakisil@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Казахстан, Астана):

Өмірбекова Ж.Қ. – ф.ғ.к. доцент, ozhamila@inbox.ru

М.Х.Дулати атындағы ТарМУ

(Казахстан, Тараз)

Омаркулова Л.К. – omarkulova.lyazzat@mail.ru

Қызылорда облысы, Қазалы ауданы Қ.Сәтбаев атындағы №216 мектеп (Казахстан, Қызылорда):

Асаубаева Құралай Болатқызы – мұғалім

Научно-методическое издание

ДАЙДЖЕСТ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НОВАЦИЙ
Альманах научно-методических материалов
№6 апрель 2018

Технический редактор:
Накипов М.Н.

Подписано в печать 16.04.2018 г. Формат 60x84 1/16
Бумага офсетная №1. Печать RISO. Объем 10,7 п.л.
Тираж 100 экз. Заказ №88.

Отпечатано в ТОО «Жания –Полиграф»
Г.Алматы, ул. Жандосова, 58